

กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ : กรณีศึกษา
กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

นายสมยศ สมวิวัฒน์ชัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2550
ลิขสิทธิ์ของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**THE PROCESS OF THE DEBT ELIMINATION: CASE STUDY OF
NORTHEASTERN VILLAGES'S INTELLECTUALS**

Mr. Somyos Somviwattanachai

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Arts Program in Political Economy
Faculty of Economics
Chulalongkorn University
Academic Year 2007**

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ :

กรณีศึกษา กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

โดย

นายสมยศ สมวิวัฒน์ชัย

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

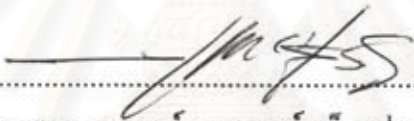
อาจารย์ที่ปรึกษา

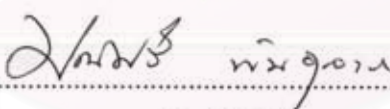
รองศาสตราจารย์ มณิศรี พันธุลาภ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

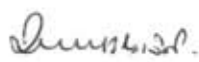

..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ติรัตน์ พงศ์มณฑิณี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ มณิศรี พันธุลาภ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สังคีต พิริยะรังสรรค์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ เจริญเลิศ)

สมยศ สมวิวัฒน์ชัย : กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ : กรณีศึกษา กลุ่มปราชญ์
 ชาวบ้าน ภาคอีสาน.. THE PROCESS OF THE DEBT ELIMINATION : CASE STUDY OF
 NORTHEASTERN VILLAGES'S INTELLECTUALS

อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ มณีนรี พันธูลาก, 236 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้และ กระบวนการต่อสู้เพื่อหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจาก ความเป็นหนี้ เป็นแนวทางให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ปฏิบัติ เพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้เลือกศึกษาจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน พุทธิภาคอีสาน จำนวน 8 ท่าน เนื่องจากกลุ่มปราชญ์นี้เป็นคนในท้องถิ่น อีสาน เป็นผู้ประสบความสำเร็จในดำเนินชีวิต ที่เป็นหนี้ก็สามารถหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้ นอกจากนั้นปราชญ์ กลุ่มนี้ยังขยายแนวความคิดต้นแบบด้วยการเปิดศูนย์การเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์การแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับชุมชนอีกด้วย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อศึกษาถึงแนวทางที่ ปราชญ์ได้ดำเนินชีวิต และได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง เพื่อสอบถาม เกี่ยวกับวิถีชีวิต การก่อหนี้และวิธีการที่ทำให้ปราชญ์หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้ รวมทั้งได้เข้าร่วมกิจกรรมกับ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งในรูปแบบของการประชุมกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ รวมถึงการเข้า ร่วมประเพณีของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อศึกษาถึงการดำเนินชีวิตและวิถีของชาวบ้าน

จากการศึกษาได้ข้อค้นพบว่า ปราชญ์ทุกท่านได้ "ปฏิวัติความคิด" ได้สำเร็จซึ่งเป็นบุญแก่จิตใจที่สำคัญ ที่สุด จากการพึ่งการเพาะปลูกพืชเดี่ยวเชิงพาณิชย์ มาเป็นการปลูกพืชเพื่อสร้าง "ความมั่นคงทางอาหาร" ได้สำเร็จ การอยู่การกินภายในครัวเรือน ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิวัติ ทวนกระแสทุนนิยม ไม่พึ่งตลาด หันมาพึ่งตนเอง และพึ่งพา กันเอง ในชุมชน และมีความสุขในความพอเพียง ซึ่งในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ สามารถลดหนี้ปลดสินได้ แม้ว่า จะต้องทนทุกข์กับหนี้สินเป็นระยะเวลานานก็ตาม เมื่อนำความเป็นอยู่อย่างพออยู่พอกินมาเทียบเคียงกับพระราช ดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงแล้วพบว่า มีความเหมือนกันกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่าง มาก

เพื่อให้กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้เป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า กลุ่มบุคคลที่ สำคัญของกระบวนการนี้ ได้แก่ ครอบครัวเกษตรกรของชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน ต้องมี จิตสำนึกในการที่จะร่วมขบวนการทำให้บรรลุความสำเร็จอย่างจริงจังและจริงใจ เพื่อแก้ไขความยากจนให้บรรเทา และ หมดสิ้นไปทั่วประเทศ

สาขาวิชา.....เศรษฐศาสตร์การเมือง.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 ปีการศึกษา.....2550.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

##4785921829: MAJOR POLITICAL ECONOMY
KEY WORDS: DEBT/ DEBT ELIMINATION.

SOMYOS SOMVIWATANACHAI: THE PROCESS OF THE DEBT ELIMINATION :
CASE STUDY OF NORTHEASTERN VILLAGES'S IN TELLECTUALS. THESIS
ADVISOR: ASSOC. PROF. MANISRI PUNTULARP, 236 PP.

This research aims to study local people's ways of life that could lead to debt establishment and a process which debt can be eliminated, based on experiences of 8 local intellectuals residing in north-eastern provinces of Thailand. The group is chosen as representative in the study because of their successful stories in debt elimination and their enthusiasm to share their wisdoms among other local inhabitants.

The writer has studied a handful of relevant research papers focusing on local scholars' methods to debt elimination before commencing a structural interview with the group study to gain profound understanding of their ways of life, how debt was accrued, and how they achieved a financial freedom. The writer also participated in various local wisdom sharing activities, including community meetings and traditional events to better appreciate the local society at interest.

This study has concluded that the most important key success factor of debt elimination is the change in thinking principle these local scholars have brought to real-life practice. This involves a switch from cultivation for commercial reasons, as encouraged by capitalism, to cultivation for household consumption and community sharing. Though following this method may result in debt being slowly diminished, eventually it would be eliminated. The entire process is closely resembled to the self-sufficiency economy principle introduced by His Majesty the King.

However, to encourage public that this debt elimination technique works, the writer suggests all involving parties, including farmers, local scholars, governmental units and private sector, be strongly determined and sincerely corporate throughout the entire process. The joint effort would be a strong starting point to a more desirable outcome – an eradication of national poverty.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Field of Study.....Political Economy.....Student's signature *Somyos S.*

Academic Year2007.....Advisor's signature *Manisri Puntularp*

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความมุ่งมั่นและสนใจในการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรชนบท โดยเฉพาะภาคอีสานที่มีความแห้งแล้ง และมีประชากรมากที่สุด อยู่ห่างไกลความเจริญ แหล่งเรียนรู้ ขาดการแก้ไขปัญหาที่ถูกทางอย่างแท้จริง 45 ปีที่ผ่านมาชนบทอีสานยังยากจนเหมือนเดิม มีแต่หนี้สิน ดีแต่ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาก็ยังขาดแคลน

ความสำเร็จในการศึกษาเรื่องดังกล่าวจึงมีความสำคัญยิ่งต่อเกษตรกรชนบทภาคอีสานเป็นอย่างยิ่ง และจะเป็นต้นแบบแก้ไขปัญหาค่าเงินชีวิตเกษตรกรที่ถูกทาง สร้างความมั่นคง ยั่งยืนต่อทุกคนถ้วนหน้า จึงขอขอบพระคุณต่ออาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์การเมืองทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดวิชาอีกมุมมองต่างจากแนวเดิม ที่กว้างขวางมากอย่างรอบด้านที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ของการวิเคราะห์ในเชิงวิชาการ แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง เชื่อมโยงกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทำให้วิสัยทัศน์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ครบถ้วน 360 องศา จนสามารถเขียนวิทยานิพนธ์ในระดับที่ยากได้อย่างองอาจยิ่ง ขอขอบพระคุณต่อคณะอาจารย์ผู้ประสาทความรู้ และให้ความรัก ด้วยความเคารพทุก ๆ ท่าน ดังนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ดร.ปรีชา เบี้ยมพงษ์สานต์ รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ รองศาสตราจารย์ ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ รองศาสตราจารย์ มณีสรี พันธุลาก รองศาสตราจารย์ สังคีต พิริยะรังสรรค์ รองศาสตราจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร.สมภพ มานะรังสรรค์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมบูรณ์ รัตนพนากุล

นอกจากนี้ขอขอบคุณปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสานทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุน และให้เวลาตลอดจนให้สถานที่หลับนอนและอาหาร ด้วยความอบอุ่นยิ่ง ขอขอบคุณนายแพทย์อภิสิทธิ์ ชำรงวารังกูร แพทย์หญิงทานทิพย์ ชำรงวารังกูล ผู้สนับสนุนข้อมูลอย่างมาก คุณกัญจนพร มณีอินทร์ พิมพ์และถอดเทปสัมภาษณ์ คุณอิสริยา สมวิวัฒน์ชัย สายเพชร ร่างคำแปลภาษาอังกฤษ และคุณอรุณรัตน์ สมวิวัฒน์ชัย ศรีภรรยาผู้เฝ้าเพียรให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ และที่ขาดมิได้คือท่านศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้อำนวยการศูนย์สันติวิธีและธรรมมาภิบาล ที่ทำให้ได้รู้จักกับปราชญ์ชาวบ้านอีสาน

ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้าน.....	5
2.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง.....	1
2.3 ทฤษฎีด้านการเกษตร.....	18
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง.....	22
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	43
3.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	43
3.2 ขอบเขตการศึกษา.....	43
3.3 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าศึกษา.....	45
3.4 ระเบียบวิธีการศึกษา.....	46
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	46
3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	76

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	47
3.8 ข้อจำกัดของการศึกษา.....	47
3.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	47
3.10 นิยามปฏิบัติการ.....	48
3.11 คำอธิบายศัพท์.....	48
บทที่ 4 หนี้และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	51
4.1 นิยามหนี้.....	51
4.2 โครงสร้างหนี้สินของเกษตรกรภาคอีสาน.....	51
4.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวกับหนี้.....	58
บทที่ 5 สถานภาพของบุคคลที่ศึกษา.....	68
5.1 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และความเป็นอยู่.....	68
5.2 ข้อมูลส่วนตัวของปราชญ์ชาวบ้าน.....	71
5.3 ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ การทำงาน แหล่งที่มาของรายได้และความเป็นอยู่ ของปราชญ์ชาวบ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน.....	75
5.4 ข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน.....	81
5.5 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการก่อหนี้ หนี้สิน สภาพหนี้ และการแก้ไขสภาพหนี้.....	86
5.6 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความทุกข์ของการมีหนี้สิน และการปรับตัว.....	99
5.7 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้.....	106
5.8 ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้.....	108
5.9 แนวความคิดต้นแบบ.....	113
5.10 หลักการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน.....	114
5.11 หลักในการดำเนินชีวิต.....	116
5.12 การทำเกษตรผสมผสาน.....	117
5.13 การเผยแพร่ความรู้.....	120
5.14 การขยายเครือข่าย.....	121
5.15 เกียรติภูมิและการได้รับการยอมรับจากสังคม.....	122

บทที่ 6 วิเคราะห์และสังเคราะห์การเกิดหนี้และการปลดหนี้.....	125
6.1 เส้นทางเกิดหนี้.....	125
6.2 ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากหนี้.....	141
6.3 บทวิเคราะห์ประเด็นที่น่าสนใจในแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง.....	168
บทที่ 7 ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้และข้อเสนอแนะ.....	174
7.1 ปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้.....	174
7.2 ข้อค้นพบจากงานวิจัยเกี่ยวกับการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้.....	175
7.3 บทสรุปความเห็นของผู้วิจัย.....	176
7.4 ข้อเสนอแนะ.....	178
รายการอ้างอิง.....	181
ภาคผนวก.....	187
ภาคผนวก ก. ประวัติปราชญ์ชาวบ้าน.....	187
ภาคผนวก ข. แนวคิดการเกษตรผสมผสาน พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย.....	203
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	236

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 4.1	แสดงรายได้ ค่าใช้จ่ายและหนี้สิน เฉลี่ยต่อครอบครัว.....	52
ตารางที่ 4.2	แสดงวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินของครอบครัว.....	52
ตารางที่ 4.3	แสดงจำนวนหลังคาเรือนที่เป็นหนี้และไม่เป็นหนี้.....	53
ตารางที่ 4.4	แสดงกลุ่มหนี้สินแยกตามการประกอบอาชีพด้านการเกษตร.....	53
ตารางที่ 4.5	แสดงความสัมพันธ์ของฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึก กับสภาพหนี้สิน เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรผสมผสานกับกลุ่ม เกษตรกรรวมเชิงเดี่ยวหรือ เกษตรกรรมแบบมีสัญญา.....	54
ตารางที่ 4.6	แสดงความสัมพันธ์ของอาชีพหลัก ฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึก และ เงินต้นที่จ่ายคืนและหนี้คงค้าง ในกลุ่มเกษตรกรรวมเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา และกลุ่มเกษตรกรผสมผสาน.....	55
ตารางที่ 4.7	แสดงประเภทสินเชื่อของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	57
ตารางที่ 5.1	แสดงบุคคลที่ประสบปัญหาต้องออกจากบ้านและชุมชน จากปัญหาใหญ่ของหนี้.....	70
ตารางที่ 5.2	แสดงข้อมูลส่วนตัวของปราชญ์.....	71
ตารางที่ 5.3	แสดงข้อมูลส่วนตัว สถานภาพสมรส และจำนวนบุตร ธิดา.....	72
ตารางที่ 5.4	แสดงข้อมูลด้านการศึกษาธรรมะ และการอุปสมบท.....	73
ตารางที่ 5.5	สถานภาพทางสังคมและปีที่เข้ารับตำแหน่ง.....	74
ตารางที่ 5.6	อาชีพดั้งเดิมของครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง.....	75
ตารางที่ 5.7	อาชีพของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน.....	76
ตารางที่ 5.8	ฐานะครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน.....	76
ตารางที่ 5.9	ความสัมพันธ์ของฐานะและอาชีพของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน.....	77
ตารางที่ 5.10	อาชีพของกลุ่มตัวอย่างช่วงที่มีหนี้สิน.....	78
ตารางที่ 5.11	อาชีพของกลุ่มตัวอย่างช่วงการแก้ไขหนี้สิน.....	79
ตารางที่ 5.12	อาชีพของกลุ่มตัวอย่างหลังจากปลดหนี้.....	80
ตารางที่ 5.13	แสดงทรัพย์สินก่อนมีหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง.....	81
ตารางที่ 5.14	แสดงทรัพย์สินช่วงที่เป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	82
ตารางที่ 5.15	แสดงทรัพย์สินช่วงชำระหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	83
ตารางที่ 5.16	แสดงทรัพย์สินช่วงชำระหนี้แล้วเสร็จของกลุ่มตัวอย่าง.....	84

ตารางที่ 5.17	แสดงทรัพย์สินถึงปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่าง.....	85
ตารางที่ 5.18	แสดงหนี้สินเริ่มต้นของกลุ่มตัวอย่าง แหล่งเงินทุนและสาเหตุของการกู้เงิน....	86
ตารางที่ 5.19	แสดงแหล่งเงินทุนของกลุ่มตัวอย่าง.....	88
ตารางที่ 5.20	แสดงสภาพการสะสมหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง.....	89
ตารางที่ 5.21	แสดงกิจกรรมที่ใช้เพื่อการชำระหนี้และระยะเวลาที่ใช้ชำระหนี้.....	91
ตารางที่ 5.22	แสดงสภาพความทุกข์จากการมีหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง.....	99
ตารางที่ 5.23	แสดงสาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิดของกลุ่มตัวอย่าง.....	101
ตารางที่ 5.24	แสดงวิธีการปรับเปลี่ยนตัวเองของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้ในการแก้ไขหนี้สิน..	103
ตารางที่ 5.25	แสดงสาระที่ค้นพบจากการมีหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	105
ตารางที่ 5.26	แสดงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	106
ตารางที่ 5.27	แสดงปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง.....	108
ตารางที่ 5.28	แสดงรายชื่อแนวคิดต้นแบบของกลุ่มตัวอย่าง.....	113
ตารางที่ 5.29	แสดงหลักในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง.....	114
ตารางที่ 5.30	แสดงหลักในการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง.....	116
ตารางที่ 5.31	แสดงจุดเริ่มต้นของการทำเกษตรผสมผสานของกลุ่มตัวอย่าง.....	117
ตารางที่ 5.32	แสดงชื่อของการเผยแพร่ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน.....	120
ตารางที่ 5.33	แสดงการขยายเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้าน คนค้ำคนคูณ และเกษตร ต้นแบบ.....	121
ตารางที่ 5.34	แสดงรางวัลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมของกลุ่มตัวอย่าง.....	122
ตารางที่ 6.1	การขยายตัวของพีชไร่ พ.ศ.2503-2538.....	129

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอีสานเปลี่ยนจากเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เศรษฐกิจการตลาดก็คือการขยายตัวของทุนนิยม (Commercialization)¹ โดยเฉพาะทุนนิยมจากนโยบายภาครัฐ ที่มาพร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2504 ในรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทางรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาภาคอีสานมาก นอกจากจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติแล้วยังมีแผนพัฒนาภาคอีสานโดยเฉพาะอีกด้วย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2505 แผนพัฒนาภาคอีสานฉบับแรก เน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ คือ การคมนาคม (ใช้งบ 42%) เชื้อเพลิงและระบบชลประทาน การเกษตรอื่นๆ (39 % ในจำนวนนี้เป็นด้านอุตสาหกรรมและพลังงาน 7%) พัฒนาท้องถิ่นและการสาธารณสุข (13%) การศึกษา (4%) การสาธารณสุข (2%)² นอกจากนี้ทางรัฐบาลยังได้ให้ความสำคัญต่อภาคอีสานในการผลิตเพื่อส่งออกอีกด้วย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคอีสาน ได้กำหนดนโยบายไว้อย่างชัดเจนว่า “จะเร่งการปลูกพืชที่มีความต้องการของตลาดต่างประเทศก่อน”³ โดยพืชที่ให้ความสำคัญที่กำหนดไว้ในแผนคือ พืช 11 ชนิด คือ ข้าว ข้าวโพด ปอ ถั่วต่างๆ มันสำปะหลัง งา ละหุ่ง อ้อย ฝ้าย ยาสูบ และนุ่น

การที่รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความคิด วิถีชีวิต ครอบครัวยุคใหม่ ลักษณะสังคม ความเป็นอยู่ และวิถีการผลิต ในด้านของความคิด ระบบแบบทุนนิยมได้เข้ามาครอบงำความคิดอย่างเป็นระบบ โดยพยายามสื่อสารว่า “แท้ที่จริงความสุขที่เป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ทุกคนก็คือความหลุดพ้นหรือความสนุกสนาน เสพสุขอยู่แบบรูป รส กลิ่นเสียงของวัตถุ ซึ่งสามารถซื้อหาได้ด้วยเงิน ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงต้องคิดประจำใจว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ซึ่งโดยนัยยะนี้ ถ้า

¹ สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, 1 (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2546), หน้า 204.

² สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์อักษรประเสริฐ, 2504), หน้า 46.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

อยากมีความสุขต้องมีเงินเสียก่อน”⁴ ดังนั้นวิถีชีวิตจึงเปลี่ยนเป็นการทำงานเพื่อหาเงินไปซื้อความสุข ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้นจากการเป็นผู้บริโภคนิยม เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องซื้อ

สำหรับวิถีการผลิต นับว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เดิมเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน อาศัยแรงงานจากคนในครอบครัว แต่หลังจากเป้าหมายการผลิตเปลี่ยนไปเป็นการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อการขาย มีการขยายการผลิตมากขึ้น ต้องการใช้แรงงานมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการจ้างแรงงานเข้ามาในระบบการผลิตแทนการลงแขก ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตส่วนเกินจากการจ้างแรงงานมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกันก็มีการใช้ปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้เพื่อการผลิตเพิ่มผลผลิต ทำให้ต้องมีเงินทุนมากขึ้นในการซื้อปุ๋ยเข้ามาใช้ ซึ่งต่างจากการทำเกษตรดั้งเดิมที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน ผลจากการทำลายป่าเพื่อเร่งการเพาะปลูก ทำให้แมลงศัตรูพืชที่เดิมอาศัยอยู่ในป่า เข้ามาทำลายพืชผล เกษตรกรจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการซื้อยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น และยังมีค่าใช้จ่ายจากการใช้เทคโนโลยีการผลิต เช่น การใช้รถไถ เครื่องตัดหญ้าต้องมีการซื้อ และมีค่าใช้จ่ายน้ำมันเพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้วในขั้นตอนสุดท้ายก็ยังคงต้องใช้รถขนส่งผลผลิตไปยังผู้รับซื้อ ทางรัฐบาลได้จัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรขึ้นในปี พ.ศ.2509 ซึ่งอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 โดยมีวัตถุประสงค์เริ่มแรกเพื่อให้กู้เงินแก่เกษตรกรซึ่งเป็นลูกค้าของธนาคารโดยตรง ให้กู้เงินแก่สหกรณ์การเกษตร และให้กู้เงินแก่กลุ่มเกษตรกร⁵

การผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์นั้น เป็นการผลิตโดยอาศัยการพึ่งพาจากตลาดภายนอก เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาของผลผลิตได้ ขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยงในทุกขั้นตอนการผลิต โดยเฉพาะเมื่อเกษตรกรต้องใช้เงินทุนจากการกู้ยืมเงิน ยิ่งทำให้มีความเสี่ยงสูงในการชำระหนี้ เช่น การได้ผลผลิตน้อยกว่าที่ควรจะเป็นเนื่องจากสภาวะความแห้งแล้ง การได้ผลผลิตที่มาก แต่ขายได้ในราคาที่ต่ำ และการที่ผลผลิตได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรไม่มีความสามารถชำระคืนเงินกู้ได้ และเป็นปัญหาที่เรื้อรังยาวนาน มีผลกระทบในวงกว้าง ทั้งกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

⁴ อภิสิทธิ์ ชำรงวารงกูร และ พญ.ทานทิพย์ ชำรงวารงกูร, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, 1(กรุงเทพฯ : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, 2545), หน้า 12-13.

⁵ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, วัตถุประสงค์ของธนาคาร. (เอกสารธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร).

ปัจจุบันมีกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการผลิตแบบพืชพาณิชย์ ได้ต่อสู้ค้นหาทางออกในการผลิตที่เหมาะสมสำหรับชาวอีสาน และพบว่าการผลิตพืชแบบผสมผสาน อาศัยการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองโดยไม่พึ่งตลาด อาศัยเศรษฐกิจแบบพอเพียง ในการแก้ปัญหา กลับเป็นทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหานี้สินของคนอีสานได้ ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้เป็นต้นแบบของการต่อสู้ ความอดทนที่จะเอาชนะอุปสรรค ความแร้นแค้น และอุปสรรคในการผลิต เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งความคิด ความสามารถในการหาหนทางเพื่อการหลุดพ้นจากความยากจน ความเป็นหนี้ ปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลในการเปิดศูนย์การเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ให้ได้ 1 ล้านครอบครัวภายในปี พ.ศ.2560

ในการศึกษาเรื่องนี้จะทำให้ทราบถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนที่เอื้อต่อการก่อหนี้และการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้และหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ รวมไปถึงกระบวนการที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ และชีวิตที่มีความสุขหลังจากที่ได้พ้นจากสภาวะจากการมีหนี้สินแล้ว

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.1.1 เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้
- 1.1.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจากความ
ความเป็นหนี้
- 1.1.2 เพื่อเป็นแนวทางให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ เพื่อให้หลุดพ้นจากความ
เป็นหนี้

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

- 1.1.3 ขอบเขตประชากร ผู้ทำวิทยานิพนธ์ต้องการศึกษากลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 12 ท่าน ซึ่งเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกร
- 1.1.4 ขอบเขตพื้นที่ ผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้ศึกษาเฉพาะเขตภาคอีสานทั้งหมด เพราะ ประชากรภาคอีสานมีความเป็นหนี้มากที่สุด
- 1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้ทำวิทยานิพนธ์ได้มุ่งเน้นการหาคำตอบถึงวิธีการก่อก่อหนี้และการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 เพื่อทราบถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้
- 1.5.2 เพื่อทราบถึงแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจาก
ความเป็นหนี้
- 1.5.3 เพื่อเป็นแบบอย่างให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ เพื่อให้หลุดพ้นจากความ
เป็นหนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ศึกษาจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน มีขอบเขตที่ครอบคลุมถึงเรื่องวิธีการเป็นหนี้ และวิธีการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ทั้งนี้ได้ใช้กรอบการศึกษาวิเคราะห์ในแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) และ แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ในการวิธีการก่อหนี้ และวิธีการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้าน

คำว่า “ปราชญ์” หมายถึง “ผู้รู้” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “a philosopher”¹ หรือ a learned man ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำว่า a highbrow ซึ่งหมายถึง ปรัชญา หรือ เมธี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ “ปราชญ์”² ไว้ว่า “ผู้รู้, ผู้มีปัญญา” ส่วนคำว่าชาวบ้าน ตรงกับคำว่า “the people of a neighborhood หรือ villagers”³ ซึ่งราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ชาว”⁴ ว่าเป็นคำประกอบหน้าคำประสม หมายถึง หมู่ พวก ผู้อาศัยอยู่ หรือ คนที่อยู่ประจำถิ่นใดถิ่นหนึ่ง โดยประสมกับคำว่า “บ้าน” ดังนั้นโดยรวมแล้ว คำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” จะมีความหมายถึง ชาวบ้านผู้ที่มีความรู้ หรือ ชาวบ้านผู้มีปัญญานั้นเอง

ปราชญ์ชาวบ้าน เกิดขึ้นจากการที่มูลนิธิต่างบ้าน ได้มอบรางวัลคนดีศรีเมือง ให้กับบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งต่อมาบุคคลกลุ่มนี้ได้รับการยกย่อง เรียกกันว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน”

¹ สอ เสถบุตร, New Model THAI – ENGLISH Dictionary, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2535), หน้า 178.

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน, 11(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513), หน้า 575.

³ สอ เสถบุตร, New Model THAI – ENGLISH Dictionary , หน้า 92.

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 336.

อเนก นาคะบุตร⁵ ผู้อำนวยการสำนักกองทุนเพื่อสังคม ซึ่งเป็นคนแรกที่เรียกกลุ่มบุคคลเหล่านี้ว่า ประชาชนชาวบ้าน ได้บรรยายลักษณะของประชาชนชาวบ้านไว้ ดังนี้
 หนึ่ง คนเหล่านี้มีธรรมะอยู่ในใจทุกท่าน เป็นธรรมะที่ไม่มีมีการกล่าวอ้างว่ามีศีล 5 เป็นธรรมะของความรัก ความเมตตา ความอยากช่วยคนอื่น

สอง คนเหล่านี้ คิด ทำ สรุปรบเรียน แล้วก็นำมาเป็นความรู้ให้คนอื่นได้อย่างชัดเจน เป็นทั้งรูปธรรม ทั้งชีวิต ทั้งพฤติกรรม ทั้งการกระทำ เห็นทะเลลู่ปรุโปร่ง มีทั้งวิชาและการปฏิบัติให้เห็น

สาม ผมพบว่า “คนเหล่านี้มีความรัก” ความเป็นปรานีไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากความรักที่มีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปัน ให้ลูก ให้หลาน

สี่ คนเหล่านี้เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร แผ่ออกมาเป็นปรากฏการณ์ ในวันนี้ซึ่งเป็นการเริ่มต้นที่ดี การแผ่ภูมิปัญญาที่เกิดจากการทำจริงด้วยความรักแผ่นดินที่มีต่อลูกหลาน มีป่า มีชุมชน มีเมือง ความเป็นคนอีสาน ผมว่าคนเหล่านี้แสดงแบบอย่างของความเป็นประชาชนชาวบ้าน

รศ.นพ.ยงยุทธ ขจรอมร⁶ ได้สรุปรบเรียนและประสบการณ์ของประชาชนชาวบ้าน ทั้ง 12 ท่านไว้ ดังนี้

หนึ่ง ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ต่างเป็นส่วนหนึ่งของคนไทยที่ถูกกระทำและเป็นเหยื่อจากกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เขย่าวรากของสังคมไทยที่ครอบงำความคิดให้คนไทยเห็นความสำคัญของเงินเพื่อสนองตอบกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม บางท่านกว่าจะหลุดพ้นจากการครอบงำทางความคิดดังกล่าว ก็ต้องผ่านประสบการณ์ที่เลวร้ายแทบเอาตัวไม่รอด มีหนี้สินมากมายนับแสนบาท ต้องทนทุกข์จากการถูกบีบคั้นจากการเป็นหนี้หนานับปี อาจกล่าวได้เลยว่า ประชาชนชาวบ้าน 12 ท่าน ไม่มากก็น้อยต่างได้รับทุกข์จากความหลงผิดและความไม่เท่าทันกระแสบริโภคนิยม ทุนนิยมที่บูชากการได้มาซึ่งเงินด้วยความรวดเร็ว และด้วยจำนวนมากๆ โดยละทิ้งวิถีชีวิตที่มุ่งการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ความหลงผิดในกระแสบริโภคนิยมดังกล่าวยังคงเป็นวิกฤติของสังคมไทย ชาติไทยและของโลกที่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่สามารถตีฝ่าออกมาได้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ เมื่อประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่านคิดได้ ต่างเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง แก้ปัญหาฝ่าวิกฤติของตนเอง สามารถพิสูจน์อย่างชัดเจนว่า ความหลงผิดและผลจากความหลงผิดดังกล่าวแก้ไขได้ แม้จะต้องใช้เวลาหนานับปี และพบปัญหาอุปสรรค

⁵ ยงยุทธ ขจรอมร และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน,1(กรุงเทพ : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม, 2545), หน้า 21-23.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

มากมาย และเมื่อพ้นวิกฤติของตนเองแล้วยังร่วมกันอย่างมีพลัง นำผู้ที่อยู่รอบข้างที่ตกอยู่ในวังวนของความหลงผิดเปลี่ยนแปลงชีวิตให้พบกับทางออก ไปสู่ความสุขที่แท้จริงของชีวิต ให้พบกับทางออกไปสู่ความสุขที่แท้จริงของชีวิตที่ไม่ต้องพึ่งพา การวิ่งไล่ล่าหาเงินเพื่อเป็นใบเบิกทางสู่ความสุขดังกล่าว

สอง ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนจบการศึกษาสูงๆ แต่เป็นนักปฏิบัติและเป็นนักเรียนรู้จากความคิด สังเกต ไคร่ครวญ ลองทำ สรุบทเรียนและปฏิบัติใหม่ เป็นวัฏจักรการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่านไม่ใช่คนปราชญ์ที่เป็นนักปราชญ์จากการร่ำเรียนสูง แต่เป็นนักปราชญ์จากการปฏิบัติจริงอย่างไม่ย่อท้อ ที่มีระบบคิดที่ผสมผสานหลักธรรมมะ เช่น อิทัปปัจจยตา ที่ทำให้เข้าใจกระแสของเหตุปัจจัยของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงกัน หลักอัตตาทิ อัตตานิ นาโต ที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเอง หลักอิทธิบาทสี่ หลักอริยสัจสี่ และหลักอปริหานิยธรรม เข้าเชื่อมโยงผสมผสานกับหลักคิดทางวิทยาศาสตร์ที่มีการทดลองและสรุบทเรียนอย่างเป็นระบบ ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน เมื่อคิดแล้วสรุบทเรียนแล้ว ต่างปฏิบัติกันได้อย่างจริงจังตลอดมา

สาม ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน มีความกล้าหาญ ที่จะทำตัวแตกต่างจากผู้อื่น เมื่อคิดได้ว่าได้หลงเดินทางผิด ก็กล้าที่จะปฏิเสธวิธีคิดเดิม กล้าที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แตกต่างจากกระแสหลักของสังคม กล้าที่จะถูกมอง ถูกหาว่าบ้าหรือเพี้ยนไปแล้ว กล้าที่จะยืนหยัดต่อสู้กับความคิดของตนเอง ที่บางครั้งเกิดจากการย่อท้อและยืนหยัดต่อการว่ากล่าวของคนรอบข้าง แม้แต่คู่ชีวิตของตนเอง จากนั้นให้ผลการปฏิบัติเป็นสิ่งพิสูจน์แทนที่จะไปโกรธไปโต้เถียงกับผู้อื่นที่ยังคิดและกระทำไม่เหมือนกับตนเอง ความกล้าที่จะปฏิเสธความคิดเดิมของตนเอง กล้าที่จะไม่ตามกระแสของสังคม กล้าที่จะยอมให้คนดูถูกดูแคลนว่าเป็นบ้า เป็นความกล้าที่หาไม่ได้ง่ายนักในสังคมปัจจุบัน ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ต้องมีจิตใจที่แน่วแน่ มีสติไม่ย่อท้อต่อแรงต้านรอบด้าน ซึ่งค่อนข้างชัดเจนว่าเมื่อผ่านไปถึงจุดหนึ่ง ให้ผลงานปรากฏชัดเจน แรงต้านการดูถูกดูแคลนที่เคยมีจะเปลี่ยนเป็นแรงสนับสนุนและชื่นชมในที่สุด

สี่ ความอดทน แน่วแน่ วิริยะ อุตสาหะ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ความสำเร็จและการยอมรับที่ไม่ได้เกิดขึ้นในระยะเวลาสั้นๆ แต่กว่าจะมาถึงจุดนี้ทุกท่านต้องใช้เวลา พินิจอุปสรรคนานนับสิบปี ซึ่งต้องอาศัยความอดทน ความแน่วแน่ในความคิด ความขยันหมั่นเพียร ความสำเร็จและการยอมรับที่ไม่ได้มาง่ายๆ แต่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งหมายความว่า นอกจากต้องอดทนต่อความเหนื่อยล้า ความท้อแท้ ยังต้องอดทนต่อการได้รับผลพวงของความวิริยะ อุตสาหะ ที่ต้องใช้เวลานานกว่าจะบังเกิดผล

ห้า ประชาชนชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน มีความรักถิ่นอีสาน และเอื้ออาทรต่อคนรอบข้าง แม้บางท่านอาจมีช่วงชีวิตบางส่วนที่ต้องจากถิ่นไป แต่เมื่อมีแนวทางในชีวิตที่ชัดเจนแล้วก็คืนถิ่นมาแก้ไขปัญหของผืนแผ่นดินบ้านเกิด ซึ่งบางคนแม้ในระยะแรกจะถูกดูถูกดูแคลนก็ไม่ย่อท้อ พิสูจน์ตัวเองจนเป็นที่ประจักษ์ และกลับมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเผยแพร่ความคิดและทางออกจากวิกฤติชีวิตแก่คนรอบข้าง จนได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้รับรางวัลทาง

สังคัมมากมาย จิตสำนึกที่ยิ่งใหญ่ของการรักถิ่น และรักคนรอบข้างของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน เป็นคุณลักษณะในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด การส่งเสริมการเรียนรู้สู่ การพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันเองอย่างสมดุล และมีความสุขของชนบทไทย

หก ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ได้เห็นความสำคัญของการรวมพลังกันใน ลักษณะเครือข่าย เมื่อมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นหน่วยงานจัดความรู้ และจัดการเครือข่ายที่เป็นอิสระเข้ามาเชื่อมโยงกับปราชญ์ชาวบ้านและ จัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทุกเดือน ตั้งแต่ตุลาคม 2541 เป็นต้นมา โดยจัดประชุมหมุนเวียนไป ตามศูนย์เรียนรู้ของทั้ง 12 ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 ท่าน ให้ความสำคัญและ ชาติประชุมบ่อยมาก ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างกว้างขวาง เกิดการสร้างความรู้ใน ประเด็นต่างๆ ทั้งในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันเอง การสร้าง ความสมดุลและการสร้างความสุข รวมทั้งด้านการจัดการเครือข่าย ทำให้เครือข่ายขยายตัว อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดเกษตรกรต้นแบบ เกิด ว.ปอ.ภาคประชาชน เกิด กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน และมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืนถิ่น ที่เป็น สถาบันในการทำงานสร้างคนสร้างปัญญา ทั้งในเครือข่ายแกนนำ และเครือข่ายขององค์กร พันธมิตร มุ่งมั่นสู่การสร้างคนที่มีหัวใจและปัญญา 1 ล้านครอบครัวทั่วอีสาน และรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ พัฒนาต่อยอดเป็นชุมชนคนคิดได้ ที่จะเป็นผู้สืบทอดความคิดและเผยแพร่แนวความคิด รวมทั้งรูปธรรมที่ทั้ง 12 ท่านได้ร่วมกันทำไว้อย่างสม่ำเสมอ ให้เป็นทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา และทุนทางความดี เต็มผืนดินอีสาน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ให้ความหมายของ “ปราชญ์ชาวบ้าน” ว่า หมายถึง ผู้มีองค์ความรู้ที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ทางความคิด และการดำรงชีวิต จน ประสบความสำเร็จ และสามารถนำความรู้ที่ได้มาต่อยอดและเพิ่มพูนถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับรู้ เข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย⁷

จักรมณฑท์ ผาสุกวนิช เห็นว่า สิ่งที่ปราชญ์ชาวบ้านมีอยู่ในตัวเองคือ ความ อดทนและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อที่จะเอาชนะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ของปราชญ์ชาวบ้านคือ ความสามารถที่พูดแล้วทำให้คนฟังเข้าใจ สามารถเข้าถึงสิ่งที่พูดได้ และได้ความรู้สึก หรือมีอารมณ์ร่วมในเหตุการณ์ต่างๆ⁸

⁷ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, “เอกสารคำรับรองการปฏิบัติราชการ,”(กระทรวง เกษตรและสหกรณ์, 2550)

⁸ จักรมณฑท์ ผาสุกวนิช, “ปราชญ์ชาวบ้าน. ลึกซึ้งถึงแก่นของเศรษฐกิจพอเพียง,” (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 2.

กัลยาณี พรหมสุภา เห็นว่า ปราชญ์ชาวบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มีความคิดเข้าระบบชอบค้นหาความจริง ช่างสังเกตและนำสิ่งที่พบเห็นมาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง สามารถสรุปเป็นบทเรียนได้⁹

จาก ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการใช้จ่ายเงินอุดหนุนโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พ.ศ. 2550 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” ว่า เกษตรกรซึ่งมีสถานภาพเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลธรรมดา ที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม¹⁰

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม¹¹

ผศ.อรรถพล อุสายุพันธ์¹² เห็นว่าหลักคิด และวิธีการที่ปราชญ์ชาวบ้านเสนอเริ่มจาก

1. การรู้จักตัวเองให้ได้ นั่นคือ ต้องรู้ว่า ปัญหาที่เราเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา เราสร้างปัญหาเอง หรือ คนอื่นสร้างปัญหา เช่น เพราะนโยบายของรัฐบาล หรือ เพราะใครวิเคราะห้ตนเอง ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รากฐาน ประวัติศาสตร์ความเป็นมา มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีทุนปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และ ทุนทรัพย์อยู่หรือไม่ ถ้ามีจำนวนเท่าไร ชีวิต หรือ ชุมชน ต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ

⁹ กัลยาณี พรหมสุภา, “ทำไมถึงเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน,” แหล่งที่มา : <http://www.doar.go.th> [27 กุมภาพันธ์ 2551]

¹⁰ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, “ระเบียบว่าด้วยการใช้จ่ายเงินอุดหนุนโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พ.ศ.2550,”(กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550)

¹¹ จริยา พรจำเริญ, “เอกสารประกอบการสอนรายวิชาหน้าที่พลเมือง รหัสวิชา ส 42102 สาขาวิชาสังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์,”(โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์), หน้า 6.

¹² อรรถพล อุสายุพันธ์, “หลักคิดของปราชญ์ชาวบ้าน,” มติชนรายวัน(30 มกราคม 2548) : 12.

การวิเคราะห์ตัวเอง ทำให้เราได้เข้าใจตัวเอง ทราบถึงความจำเป็น และความ ต้องการที่แท้จริง ทำให้ชีวิตหรือชุมชน สามารถจัดความสัมพันธ์ หรือ กำหนดท่าทีต่อสิ่งที่มา จากภายนอก ที่เข้ามา เป็นผู้เลือก คัดสรร อะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้า กับชีวิตหรือชุมชน ได้อย่างไร เป็นการรู้เท่าทันสิ่งภายนอก เปรียบเสมือนชุมชนที่มีภูมิคุ้มกัน ทนโรคร้ายที่เข้ามา

2. ใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตรา เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา คนให้เกิดปัญญา มีความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การระดมทุน ระดมทรัพยากรมาที่หลัง มีความเชื่อมั่นว่าถ้ามนุษย์เกิดปัญญา จะสามารถแก้ปัญหาได้ การทำงานร่วมกัน จึงต้องตระหนัก เสมอว่า เป็นกระบวนการในการสร้างคนขึ้นมา

3. สร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการ ใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้า ร่วมจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการ ยอมรับว่า สามารถทำได้จริง จึงขยายผลไปสู่กว้าง ชักชวน สร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วม กระบวนการมากขึ้นเรื่อยๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่าง ทำ แต่จะให้ร่วมคิดกันตั้งๆ ในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคน มาปรับปรุงพัฒนาร่วมกัน เมื่อ เกิดความชัดเจนทางความคิด ก็หาแนวทางในการปฏิบัติ ถ้ามถึงวิธีการการทำ? มีใครต้อง รับผิดชอบ? ต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง? ใช้งบประมาณเท่าไร? ตอนนี้มีอยู่เท่าไร? ต้องกู้มา เท่าไร? จะคุ้มค่าหรือไม่? ตั้งคำถาม หากคำตอบ ทุกประเด็น ให้ชัดเจน เมื่อคิดแล้ว ต้องลงมือ ทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำ จะไม่ได้ผล ยึดถือคติคิดแล้วต้องลงมือ ทำ

4. ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก ไม่ใช่หน่วยงานราชการงานพัฒนาชุมชน ที่ผ่านมา เป็นงานของหน่วยงานราชการเป็นหลัก ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ถูกขอร้องให้ช่วย ทำเพื่อให้เกิดผลงาน ที่หน่วยงานราชการจะได้นำไปรายงานตามลำดับชั้น จนถึงระดับกระทรวง เป้าหมายของราชการ จึงไม่ได้อยู่ที่เกิดผลต่อการพัฒนาชาวบ้านแต่อย่างใด แต่อยู่ที่จะมี อะไรไปรายงานเป็นผลงานของหน่วยงานราชการเอง จึงต้องเปลี่ยนแปลงกันเป็น ต่อไปนี้ ชุมชน ต้องมีบทบาทหลัก หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุน ชาวบ้านจะต้องเป็น พระเอก ข้าราชการต้องลดบทบาทตัวเองลง เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว ชุมชนก็สามารถ ดำเนินการด้วยตัวเองไปได้ ไม่ใช่เหมือนการพัฒนาที่ผ่านมา เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว หมดงบประมาณ ไม่มาส่งเสริม โครงการนั้นก็ล้มหายตายจากไปพร้อมกับหน่วยงานราชการนั้น

5. ทำตัวเป็นแบบอย่าง คนยอมรับนับถือวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิถีที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธ ธรรม ไม่มีปัญหาทางด้านการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่

ทะยานอยากไปตามกำเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ¹³

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้แน่นอน สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป¹⁴

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี¹⁵

¹³ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548), หน้า 5.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹⁵ แหลมทอง รมสนธิ์, เศรษฐกิจพอเพียงภาคปฏิบัติสำหรับประชาชน, (กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์ประสานมิตร จำกัด, 2550), หน้า 13.

2.2.2 ความหมายทั่วไปของ เศรษฐกิจพอเพียง

- เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ
- เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาทตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด
- หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต **หลักการพึ่งตนเอง**
- **ด้านจิตใจ** ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้าง สรรให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
- **ด้านสังคม** แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ
- **ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
- **ด้านเทคโนโลยี** จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและ เลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง
- **ด้านเศรษฐกิจ** แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อน เป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้

2.2.3 การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า “...ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า ...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพ ชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องชวนขยายไฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ทำให้ความชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่บ่อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละเอียดอ่อนต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายาละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

2.2.4 นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอ กับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำ หรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไก่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจ เพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยัง

รวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

2.2.5 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเชิงทฤษฎี

หลักในการพิจารณาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ 5 ส่วน คือ

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบน “ทางสายกลาง” และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

- **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

- **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับความพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

- **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

- **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

2.2.6 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงเชิงปฏิบัติ

การค้นหาคำหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น โดยทั่วไปสามารถทำได้ 2 วิธี คือ การค้นหาคำหมายจากทฤษฎี (Deductive) และ กลับกรองความหมายในการนำประสบการณ์ที่มีอยู่มาสังเคราะห์ (Inductive) จากการสัมมนาเรื่องการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เมื่อวันที่ 28-30 มิถุนายน พ.ศ.2545 ณ โรงแรมเลกาซี ริเวอร์แคว รีสอร์ท จังหวัดกาญจนบุรี นั้น ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมสัมมนาได้ค้นหาคำหมายจากประสบการณ์ พบว่ามีมุมมองที่แตกต่างกันไป แต่สามารถสรุปและแยแยกความหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 3 ระดับ¹⁶ คือ

¹⁶คณะทำงานโครงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร, 2545), หน้า 10-15.

2.2.6.1 ระดับจิตสำนึก

เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี (ความสันโดษ) และรู้สึกถึงความพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ไม่ให้อดอยาก หรือโลภแล้วตักตวง หรือเบียดเบียนผู้อื่นจนเกินความจำเป็น แต่คิดเผื่อแผ่แบ่งปันไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ทั้งนี้ควรรียึดมั่นหลัก 3 ประการ คือ

1. การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเองด้วยการพยายามทำจิตใจให้ผ่องใส รวมทั้งมีความเจริญและมีความเย็นในจิตใจอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง
2. การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ คือ เมื่อมีปัญหาจากการดำเนินชีวิต ก็ให้ใช้สติปัญญาไตร่ตรองหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขไปตามเหตุและปัจจัย ด้วยความสามารถและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ ก่อนที่จะคิดพึ่งพาผู้อื่น และมีการปรึกษาหารือ ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน เป็นต้น
3. การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสและลดความต้องการของตนเอง เพื่อให้เหลือแรงและเวลาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากขึ้น

2.2.6.2 ระดับปฏิบัติ

ในการนำเอาหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติ ได้เป็น 4 ขั้นตอนคือ (1) พึ่งตนเองได้ (2) อยู่ได้อย่างพอเพียง (3) อยู่รวมกันอย่างเอื้ออาทร และ (4) อยู่ดียั่งยืน ด้วยการเรียนรู้ โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นแรก สมาชิกชุมชนควรรียึดหลักของการ “พึ่งตนเอง” คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ ในระดับครอบครัวก่อน ให้แต่ละครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี และประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย โดยสมาชิกแต่ละคนต้องรู้จักตนเอง เช่น รู้ข้อมูล รายรับ-รายจ่าย ในครอบครัวของตนเอง และสามารถรักษาระดับการใช้จ่ายของตนเองไม่ให้เกินหนี้ และสมาชิกจะต้องรู้จักดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด โดยเฉพาะควรสามารถพึ่งตนเองในเรื่องของปัจจัยสี่ ให้ได้ระดับหนึ่ง

ขั้นที่สอง หลังจากที่สมาชิกพึ่งตนเองในด้านปัจจัยดังกล่าวขั้นต้นได้แล้ว สมาชิกทุกคนควรพัฒนาตนเองให้สามารถ “อยู่ได้อย่างพอเพียง” คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา เป็น 3 ระดับ คือ ให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุล คือ มีความสุขที่แท้ โดยไม่ทำให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดีจนต้องเบียดเบียนผู้อื่นหรือเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม แต่ให้ดำเนินชีวิตดังที่สมาชิกในภาคเหนือเรียกว่าเป็นการดำเนินชีวิตด้วยการทำเกษตรแบบ “แกงโฮะ” คือ ให้มุ่งทำเกษตรแบบพออยู่พอกัน

ปลูกไว้กินเองก่อน หากเหลือจึงขาย และขยายรวมทั้งสนับสนุนให้มีการลงแขกเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแทนการใช้เครื่องจักรเพื่อทุนแรง

ขั้นที่สาม สมาชิกในชุมชนควร “อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร” คือ มีความคิดที่จะแจกจ่ายแบ่งปันไปให้ผู้อื่น ซึ่งจะทำให้ได้เพื่อนและเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดี ที่จะช่วยลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ เช่น ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในนั้น สมาชิกที่อาศัยอยู่บริเวณป่าจะมุ่งเก็บผลผลิตจากป่า เพื่อมาใช้ในการยังชีพให้พออยู่พอกิน พอเหลือจึงค่อยแจกจ่ายออกไปด้วยวิธีให้ไม่ใช่ด้วยวิธีขาย ซึ่งเมื่อทำได้ดังนี้ ก็จะทำให้สมาชิก มีทรัพยากรใช้หมุนเวียนได้ตลอดทั้งปีอย่างพอเพียง

ขั้นสุดท้าย สมาชิกควรอยู่ดีขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ในโลกกว้างด้วยตนเองหรือจากการแลกเปลี่ยนร่วมกับผู้อื่น ให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ทุกคนช่วยกันพัฒนาชีวิตของตนเองและผู้อื่นร่วมกัน มีการสืบทอดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาให้เป็นสังคมที่มั่นคงและยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมเป็นต้นนำ ไม่ได้ใช้เงินเป็นตัวตั้ง

2.2.6.3 ระดับปฏิเวธ

ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนกันนั้นครอบคลุมไปถึงการวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการข้างต้นด้วย กล่าวคือ สมาชิกในแต่ละชุมชน ได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ ให้เกิด ความพอเพียงในทุกะดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และขยายไปถึงในระดับสังคม ดังนี้

ความพอเพียงในระดับครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่พึ่งพาตนเองได้อย่างมีความสุข ทั้งทางกายและทางใจ สามารถดำเนินชีวิตได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งไม่เป็นหนี้หรือมีภาระด้านหนี้สินของตนเองและครอบครัว แต่สามารถหาปัจจัย 4 มาเลี้ยงตนเองได้โดยที่ยังมีเหลือเป็นส่วนออมของครอบครัวด้วย

ความพอเพียงระดับชุมชน เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกจากแต่ละครอบครัว ในชุมชนมีความพอเพียงในระดับครอบครัวก่อน ที่จะรู้จักรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น บริหารจัดการปัจจัยต่างๆ เช่น ทรัพยากร ภูมิปัญญาหรือศักยภาพของสมาชิกในท้องถิ่น ที่มีอยู่ให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและสมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชนโดยรวมในที่สุด

ความพอเพียงในระดับสังคม เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันแลกเปลี่ยน ความรู้ สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็น เครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

2.3 ทฤษฎีด้านการเกษตร

2.3.1 ทฤษฎีเกษตรผสมผสาน

เกษตรผสมผสาน (Integrated farming) เป็น ระบบเกษตรที่มีการปลูกพืชและ การเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิด เกื้อกูล ประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่างเหมาะสม เกิด ประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง และเกิดการเพิ่มพูนความอุดม สมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้ จากการปลูกพืชจะเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ ในทางตรงกันข้าม ผลที่ได้จากการ เลี้ยงสัตว์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อพืชด้วยเช่นกัน¹⁷

หลักการของ “เกษตรผสมผสาน”

หลักการพื้นฐานของระบบเกษตรกรรมแบบผสมผสานมีอยู่อย่าง น้อย 2 ประการ¹⁸ คือ

1) ต้องมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ 2 กิจกรรมเป็นต้นไป โดยการทำให้ การเกษตรทั้งสองกิจกรรมนั้น ต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นควร ประกอบไปด้วยการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ และสามารถผสมผสานระหว่างการปลูกพืชต่าง ชนิด หรือการเลี้ยงสัตว์ต่างชนิดกันได้

2) การเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมเกษตรต่างๆ และการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น เกิดขึ้นทั้งจากวงจรการใช้แร่ธาตุ อาหารรวมทั้งอากาศ และพลังงาน เช่น การหมุนเวียนใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ให้เป็นประโยชน์ กับพืช และให้เศษพืชเป็นอาหารสัตว์ โดยที่กระบวนการใช้ประโยชน์จะเป็นไปทั้งโดยตรงหรือ โดยอ้อม เช่น ผ่านการหมักของจุลินทรีย์เสียก่อน ทั้งนี้ ลักษณะการผสมผสานในระบบเกษตร สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

¹⁷ สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 3, เกษตรกรรมยั่งยืน วิถีเกษตรเพื่อความ เป็นไท, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2539), หน้า 57.

¹⁸ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และคณะ, เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2538), หน้า 72.

การปลูกพืชแบบผสมผสาน

เป็นการอาศัยหลักการความสัมพันธ์ระหว่างพืช สิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศตามธรรมชาติมาจัดการและปรับใช้ในระบบการเกษตร ตัวอย่างเช่น การปลูกตาลโตนดในนาข้าว การปลูกพริกไทยร่วมกับมะพร้าว การปลูกพืชไร่ผสมกับถั่ว การปลูกทุเรียนร่วมกับสะตอ การปลูกกระถางในสวนยาง เป็นต้น โดยที่ยังมีความหลากหลายของพืชปลูกมากเท่าใด ก็จะสามารถเพิ่มเสถียรภาพให้กับระบบมากขึ้นเท่านั้น

การผสมผสานการเลี้ยงสัตว์

หลักการผสมผสานเป็นไปเช่นเดียวกับการผสมผสานระหว่างพืช เนื่องจากสัตว์ชนิดหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับสัตว์อีกชนิดหนึ่งและเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น พืช และจุลินทรีย์ ตัวอย่างของระบบการผสมผสานการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงหมูควบคู่กับปลา การเลี้ยงเป็ดหรือไก่ร่วมกับปลา การเลี้ยงปลาแบบผสมผสาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การผสมผสานการเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถสร้างระบบที่สมบูรณ์ได้เหมือนกับการผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

การปลูกพืชผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์

เป็นรูปแบบการเกษตรที่สอดคล้องกับสมดุลของแร่ธาตุพลังงาน และมีการเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมการผลิตต่างๆ มากขึ้น ใกล้เคียงกับระบบนิเวศตามธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างของระบบการปลูกพืชผสมผสานกับการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงเป็ดในนาข้าว การเลี้ยงหมูและปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชไร่ เป็นต้น

เกษตรกรรมแบบของเกษตรผสมผสาน

เกษตรกรรมแบบของเกษตรผสมผสาน คือ “ฟาร์มอายุ สุนทรชัย” แห่งบ้านตระแบก ต.สลัดไต่ อ.เมือง จ.สุรินทร์ ท่านนำประสบการณ์การทำเกษตรแบบยกร่องในภาคกลางเข้ามาปรับใช้ มีการจัดการแหล่งน้ำที่ชาญฉลาด ผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ให้หลากหลาย อีกทั้งมีการจัดการผลผลิตการเกษตรที่ค้ำึงถึงสถานการณ์การตลาดที่ดี ประสบการณ์ของท่านสร้างแรงบันดาลใจให้เกษตรกรทั่วประเทศ เปลี่ยนแปลงการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวมาเป็นเกษตรกรรมที่ยั่งยืน บนพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด นอกจากที่นาปลูกข้าว บนพื้นที่ทำกินของฟาร์มอายุประมาณ 60 ไร่ จะมีการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างประณีต โดยการขุดสระเก็บน้ำและร่องน้ำใช้เลี้ยงปลาและเป็นแหล่งน้ำสำรอง อีกทั้งใช้เป็นคอกไว้สำหรับเลี้ยงหมู ซึ่งมูลหมูจะไหลลงไปสู่บ่อปลา พื้นที่ตามคันดินโดยรอบจะปลูกพืชผักสวนครัวและไม่ยืนต้นเป็นร่มเงาให้กับปลา นอกจากนี้ยังสามารถลอกขี้เลนจากบ่อปลาขึ้นมากระจายอยู่ในพื้นที่รอบๆ เป็นการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินได้อีกทางหนึ่ง

ครูเซียง ใจดี บอกว่า การทำเกษตรผสมผสานของครู เน้นหลักธรรมชาติ เกื้อกูลกัน ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่กินที่ใช้อย่างหลากหลาย คล้ายป่าดงดิบ ไม่ต้องพึ่งสารเคมี ทำให้ใช้เงินลงทุนน้อยมาก นอกจากนี้ ยังทำเพื่ออยู่เพื่อกินเป็นหลัก เหลือจากนั้นจึงค่อยขาย อย่างที่ครูเซียงเรียกว่า ทำแบบเก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน¹⁹

2.3.2 แนวคิดเรื่องเกษตรประณีต

เกษตรประณีต เป็นการทําวิจัยโดยปราชญ์ชาวบ้าน คือ พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ พ่อทัศน์ กระจยอม และปราชญ์ชาวบ้านในภาคอีสานกว่า 20 ท่าน ภายใต้การสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นการนำเอาองค์ความรู้ในด้านเกษตรผสมผสานของปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำที่ประสบความสำเร็จ มาออกแบบการทำเกษตรในพื้นที่ 1 ไร่ ซึ่งต้องมีการศึกษาทั้งปริมาณและชนิดของผักที่ปลูก ค่าใช้จ่าย โดยมีเงื่อนไขว่าให้ใช้ประโยชน์ได้จริงในที่ดิน 1 ไร่

สำหรับผู้ที่ต้องการทำเกษตรประณีตนั้น จะต้องมีการปรับตัวและจัดการในเรื่องต่างๆ ดังนี้²⁰

ประการแรก ต้องปรับแนวคิดเสียใหม่ ในทุก ๆ เรื่อง ทั้งแนวคิดการทำเกษตรที่พึ่งพาทางธรรมชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่พึ่งการตลาด ปรับชีวิตให้พออยู่พอกิน ไม่หวังผลอย่างรวดเร็ว และอีกหลาย ๆ อย่าง

ประการที่สอง ต้องจัดการกับความรู้ด้านดิน น้ำ และพืชเสียใหม่ ความรู้สมัยใหม่ มักจะบอกว่า การปลูกพืชแต่ละต้นต้องมีระยะห่าง ต้องตายหญ้า ต้องอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย แต่ที่ธรรมชาติสอนเรานั้น บอกว่าไม่ต้องถึงขนาดนั้น สมมติว่า เราปลูกกล้วย โคนกล้วย เราก็ปลูกพริก ปลูกมะเขือ หรือปลูกไม้ยืนต้นอย่างตะเคียนทอง ยางนา ฯลฯ พืชแต่ละอย่างป้องกันแดดให้กันและกัน ดูดน้ำและธาตุอาหารที่ต่างกัน และยังเป็นการจัดการที่ดินทุกตารางนิ้ว ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ประการที่สาม ต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ เนื่องจากระบบการทำเกษตรที่ผ่านมา นั้นมีการคิดกันเพียงหยาบ ๆ ว่า 1 ไร่คือที่ดิน 1,600 ตารางเมตร ขณะเดียวกันก็ปลูกโดยไม่มีการคำนวณ และคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้มากนัก”แม้แต่การคิดว่า 1 ไร่ มี 1,600 ตารางเมตรยังหยาบเกินไป อาจจะต้องคิดเป็นตารางฟุต ตารางนิ้ว หรือตารางเซนติเมตรไปเลย เป็นการทำทนายให้ไม่คิดเฉพาะบนดิน แต่ใต้ดินก็สามารถปลูกพืชได้ เช่นปลูกมันเทศไว้ในดิน เหนือดินขึ้นไป 2 ชั้น 3 ชั้น ก็มีต้นไม้ มีสัตว์...”และถ้าเราคิดให้พื้นที่ 1 ไร่เป็นรูปสี่เหลี่ยมที่มีเส้นรอบ

¹⁹ รายงานสารคดีครูไทย ตอนที่ 9, (2549)

²⁰ อ่ำพล จินดาวัฒนะ, “เกษตรประณีต แบบปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน,” หมอชาวบ้าน 25, 297 : หน้า 74-77.

แปลง 4 ด้านเท่ากับ 160 เมตร หรือ 160,000 เซนติเมตร จะมีระอบโดยรอบ 500 ว่าตัน เก็บเกี่ยวแต่ละรอบก็เหลือกินมาก และถ้าเหลือก็ขายวันละบาท จะมีเงินวันละ 500 บาท...นี่เฉพาะรั้ว ยังไม่นับพื้นที่ว่างในการปลูกผักผลไม้ ไม่ใช่สอย เพราะเห็ด เลี้ยงสัตว์ นานาชนิดได้อีกมาก”

สำหรับการทำเกษตรประณีตให้ประสบความสำเร็จ จะต้องมีส่วนน้อย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนของการกำหนดเป้าหมาย ขั้นตอนการรวมพลัง การตั้งมั่น และการตั้งใจ การตั้งเป้าหมายต้องอาศัยการคิด การคำนวณ และการคิดถูกทำถูก การรวมพลัง หมายถึง ต้องรวมพลังคนในบ้าน คนในชุมชนมาช่วยกันสร้างอาหารให้เป็นพลังของคนทั้งแผ่นดิน การตั้งมั่น คือ ต้องรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักสิ่งแวดล้อม สุดท้ายคือ ต้องตั้งใจ...ตั้งใจทำมาหากิน”

การทำเกษตรประณีตเป็นการวางแผนทำการเกษตรอย่างประณีต คือ ทำอย่างไรในพื้นที่ 1 ไร่ ให้อยู่รอด พออยู่ พอกิน ด้วยวิธีการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ด้วยปุ๋ยอินทรีย์ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด โดยในพื้นที่ 1 ไร่ นั้น สามารถปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ได้รวม 7 ประการ²¹ คือ

1. การทำนาปลูกข้าว
2. ปลูกพืชผักสวนครัว
3. เลี้ยงสัตว์ ทั้งสัตว์น้ำสัตว์บก เพื่อนำมาปรุงอาหาร ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา หมู เป็ด ไก่
4. ปลูกไม้ผลดละเคล้ากันไป
5. ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับเพื่อความสวยงามของบ้าน ไม้คอยต้อนรับแขกบ้านแขกเรือน
6. ไม้เศรษฐกิจเพื่อไว้ใช้สอยภายนอก เพื่อเป็นบ้านญาติมิตร
7. พืชผักสมุนไพรจำเป็นต้องมีไว้ ช่วยในเรื่องการรักษาโรคภัยไข้เจ็บเล็กๆ น้อยๆ

²¹”เกษตรประณีต,” หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ เอ็กซ์-ไซท์ (18-19 เมษายน 2548) :

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับทุนนิยม

ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทุนนิยม ความขัดแย้งในผลประโยชน์ และแนวคิดพื้นฐานของ คาร์ลมาร์ก (Karl Marx)

ทุนนิยมเป็นแบบวิถีการผลิต (Mode of Production) แบบหนึ่ง ที่ได้พัฒนาขึ้นในยุโรปตะวันตกมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ลักษณะของมันคือ ระบบการผลิตหลักหรือโดยทั่วไปเป็นระบบการผลิตเพื่อขาย สิ่งที่เกิดขึ้นมาทุกอย่างได้ถูกทำให้เป็นสินค้าที่ไม่ได้มีแต่มูลค่าใช้สอยเท่านั้น แต่มีมูลค่าแลกเปลี่ยนด้วย ในระบบการผลิตแบบนี้ ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (โรงงาน เครื่องจักร ทุน) และพลังแรงงานของผู้ทำงานเองกลายเป็นสินค้าอย่างหนึ่ง คือ ผู้ทำงานขายพลังแรงงานของตนเป็นชั่วโมง วัน เดือน หรือวัดตามผลงานของตน การที่ผู้ทำงานไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบที่มีการผลิตมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) บนพื้นฐานของการใช้แรงงานรับจ้าง มูลค่าส่วนเกินที่เจ้าของทุนได้รับจากแบบวิถีการผลิตชนิดนี้มาจากการที่คนงานสร้างมูลค่าผลผลิตได้มากกว่าค่าจ้างแรงงานที่เขาได้รับ ทำให้นายทุน (เจ้าของปัจจัยการผลิต) ใช้กำไรนี้ ก่อให้เกิดการสะสมทุนที่จะนำไปใช้ในการผลิตใหม่ (Reproduction) ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมต่อไป²²

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่พัฒนาขึ้นในยุโรป สหรัฐ ญี่ปุ่น ต่อมาในศตวรรษที่ 19 ได้แผ่ขยายเข้าไปในประเทศเอเชีย แอฟริกา ลาตินอเมริกา ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้เติบโตจนกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำโลก ทำให้เศรษฐกิจโลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน²³ จนกลายเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก การที่การเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยมในประเทศไทยเป็นทุนนิยมที่เกิดจากนอกประเทศ คือ เกิดจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (metropolitan capitalism) แผ่เข้ามาครอบงำและผนวกเศรษฐกิจ ของไทยให้เป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมโลก ทุนนิยมในประเทศไทยซึ่งเป็นทุนนิยมบริวาร (Peripheral capitalism) จึงมีลักษณะที่แตกต่างกันจากทุนนิยมในประเทศทุนนิยมต้นกำเนิด หรือทุนนิยมศูนย์กลาง การพัฒนาของทุนนิยมบริวาร เช่น ประเทศไทย ขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมแบบก่อนทุนนิยม ซึ่งดำรงอยู่ก่อนหน้าที่ทุนนิยมจะแผ่เข้าไป (ของไทยถือศักดินา และการผลิตแบบพึ่งตนเองตามธรรมชาติ) และขึ้นอยู่กับรูปแบบและยุคสมัยที่สังคมนั้นๆ ถูกสังคมทุนนิยม

²²Karl Marx, Capital : A Critique of Political Economy Vol.1. (London : Penguin, 1979), p.137.

²³Immanuel Wallerstine, The Capitalist World Economy, (Cambridge University Press, 1979), p.435.

ศูนย์กลางผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก²⁴ (ของไทย คือ การที่ทุนนิยมเข้ามาโดยไม่ได้เอาไทยเป็นเมืองขึ้นโดยตรง ตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง 2398)

ในสังคมทุนนิยมบริวาร เราไม่อาจใช้คำจำกัดความของทุนนิยมแบบที่เคยใช้กับสังคมทุนนิยมศูนย์กลางอย่างเธรตรง โดยเฉพาะสำหรับทุนนิยมในสาขาเกษตรซึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากสาขาอุตสาหกรรม การให้คำจำกัดความแบบเธรตรงมักเห็นว่า ทุนนิยมหมายถึง การที่ผู้ผลิตไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต นั่นคือ การเกิดขึ้นของแรงงานรับจ้าง คู่กันไปกับชนชั้นนายทุน การให้คำจำกัดความเช่นนี้ ก่อให้เกิดปัญหาถกเถียงกันมากมายในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตร แม้แต่ในประเทศทุนนิยมศูนย์กลางเอง เพราะจนถึงปัจจุบัน การพัฒนาทุนนิยมในสาขาเกษตรของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง ก็ไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบชาวบ้านที่นายทุนกับชาวนาที่เป็นแรงงานรับจ้างหลักเหมือนในสาขาอุตสาหกรรม หากแต่หน่วยการผลิตส่วนใหญ่ ยังเป็นลักษณะชาวนา เจ้าของที่ดินขนาดเล็กซึ่งใช้แรงงานในครอบครัวเสียมากกว่า²⁵

ในสังคมทุนนิยมบริวารในปัจจุบัน ชาวนาได้ถูกผนวกเข้าไปในระบบการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอันหนึ่งของแบบวิถีการผลิตแบบทุนนิยม แม้ว่าชาวนาส่วนใหญ่จะยังคงเป็นเจ้าของที่ดินในนาม ตลอดจนเป็นผู้ควบคุมการผลิตด้วยตนเองในระดับหนึ่ง แต่โดยวิธีการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่เป็นจริงแล้ว พวกเขาต้องขึ้นต่อทุน (Capital) โดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะโดยการกักขังที่ดิน การลงทุนใช้ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ รวมทั้งการจ้างแรงงาน การจ่ายค่าเช่าในรูปเงินหรือการพึ่งระบบตลาด ฯลฯ ดังนั้น ชาวนาย่อมจะถูกขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน (surplus Product) (คือผลผลิตส่วนที่ควรเป็นผลตอบแทนหลังจากหักผลผลิตที่ขายเพื่อยังชีพของตัวเอง และครอบครัวแล้ว) ในรูปต่างๆ (กำไร ภาษี ดอกเบี้ย ค่าเช่า) และได้ส่วนแบ่งจากการทำงานในระดับที่ไม่ต่างจากค่าจ้างแรงงานเท่าไรนัก สภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แท้จริงของชาวนาขนาดย่อมในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก จึงมีลักษณะเหมือนแรงงานรับจ้างแอบแฝง (Concealed wage workers)²⁶

²⁴ Samir Amin, Accumulation on a World Scale A critique of the Theory of Underdevelopment V.1 + V.2., (London : Harvestor, 1974), p.275.

²⁵ D. Goodman and M. Redcliff, From Peasant to Proletarian, (Oxford : Basil Blackwell, 1981), p.378.

²⁶ J. Banaji, "Mode of production in a materialist. Conception of History," Capital and Class Vol.3., (1977) : p.42.

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและการตกลงกันในผลประโยชน์

ในระบบประชาธิปไตย มีทั้งความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (Conflict of Interests) และการร่วมมือทางผลประโยชน์ ในระบบทุนนิยม มีการจัดองค์กรทางผลประโยชน์ 2 แบบ คือ แบบมีการจัดองค์กร และความขัดแย้ง ในแบบแรกนั้น หมายถึงการที่พหุนิยมมีการจัดองค์กรหลากหลาย และองค์กรหลากหลายมีความเป็นอิสระต่อกัน เป็นผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ขององค์กรต่างๆ ในเชิงบวก และนำไปสู่การร่วมมือกันมากที่สุด ส่วนแบบที่สอง หมายถึง ความแตกแยกขององค์กร และปัจเจกชน ดาลล์ (Dahl) ให้ความเห็นเห็นว่า ความขัดแย้งและความร่วมมือในสังคม เป็นแกนในการวิเคราะห์ที่มีสมมติฐานว่า ความขัดแย้งคือ ความไม่เห็นด้วยในเรื่องค่านิยมของคนในสังคมของกลุ่มชนทั้งหลายหลายกลุ่ม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกสภาวะทางสังคม ในขณะที่การร่วมมือ (Consensus) คือ การร่วมมือกันในเรื่องค่านิยมพื้นฐานของคนในสังคม และความขัดแย้งของคนในสังคม เป็นการมองในเรื่องอำนาจในการตัดสินใจ และกระบวนการในการตัดสินใจซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหายไปจากการศึกษาทฤษฎีชนชั้นแนวมาร์กซิส หลักการพื้นฐานของมาร์กคือ ความขัดแย้งของชนชั้น เกิดจากความขัดแย้งในวิถีการผลิตหลักในสังคม เช่น ในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมนั้นเป็นระบบการผลิตที่เปิดโอกาสให้นายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต และเป็นตัวกำหนดมูลค่าส่วนเกิน ซึ่งเป็นตัวขูดรีดแรงงานจากชนชั้นกรรมาชีพ เป็นผลให้เกิดการแบ่งงานและหน้าที่กันในสังคมระหว่างผู้กุมกลไกทางการผลิต และผู้ใช้แรงงาน²⁷

ในหนังสือ “คำประกาศของพรรคคอมมิวนิสต์” (The Communist Manifesto) มาร์กซ์และเอนเงิลส์ กล่าวว่า “ในยุคสมัยของระบบทุนนิยม ระบบดังกล่าวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้น สังคมส่วนรวมจะมีการแตกแยกเป็น 2 ขั้ว คือ เป็นชนชั้นสองชนชั้น คือ ชนชั้นนายทุน และชนชั้นผู้ใช้แรงงาน” การที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์ กล่าวเช่นนี้ มีใ้หมายความว่าระบบทุนนิยมมีเพียง 2 ชนชั้นดังกล่าว แต่หมายถึงว่า ระบบดังกล่าวจะเป็นปัจจัยที่ทำให้ลักษณะของ 2 ชนชั้นที่เด่น เป็นปฏิปักษ์กันชัดเจนและมากขึ้น ทั้งคาร์ลมาร์กซ์และเอนเงิลส์ ต่างก็มีความเห็นว่า มีความขัดแย้งในสังคมหลายรูปแบบซึ่งมิได้เป็นผลพวงโดยตรงมาจากความขัดแย้งทางชนชั้น เช่น ที่กล่าวถึงความขัดแย้งทางความเชื่อในศาสนา แต่มาร์กเห็นว่าความขัดแย้งทางชนชั้นทางการผลิต เป็นความขัดแย้งหลัก และถือเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของสังคม มาร์กกล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “Poverty and Philosophy” ว่า “เงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นตัวจักรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมวลชนจากประชาชนธรรมดาไปเป็นชนชั้นกรรมาชีพ การควบคุมโดยทุนจะเป็นตัวสร้างเงื่อนไขให้กับมวลชนดังกล่าว และมวลชนเหล่านี้จะเป็นชนชั้นที่ต่อต้าน

²⁷ Robert A. Dahl, “Pluralism Revisited,” *Comparative Politics* x (January, 1978). P.191-193.

ทุน ในการต่อสู้ มวลชนเหล่านี้จะผุ่กันกำลังและรวมตัวกันเป็นชนชั้น และผลประโยชน์ที่มวลชนเหล่านี้ปกป้องก็กลายเป็นผลประโยชน์ของชนชั้น”²⁸

2.4.3 เศรษฐศาสตร์การเมืองตามแนวคิดของ Karl Marx

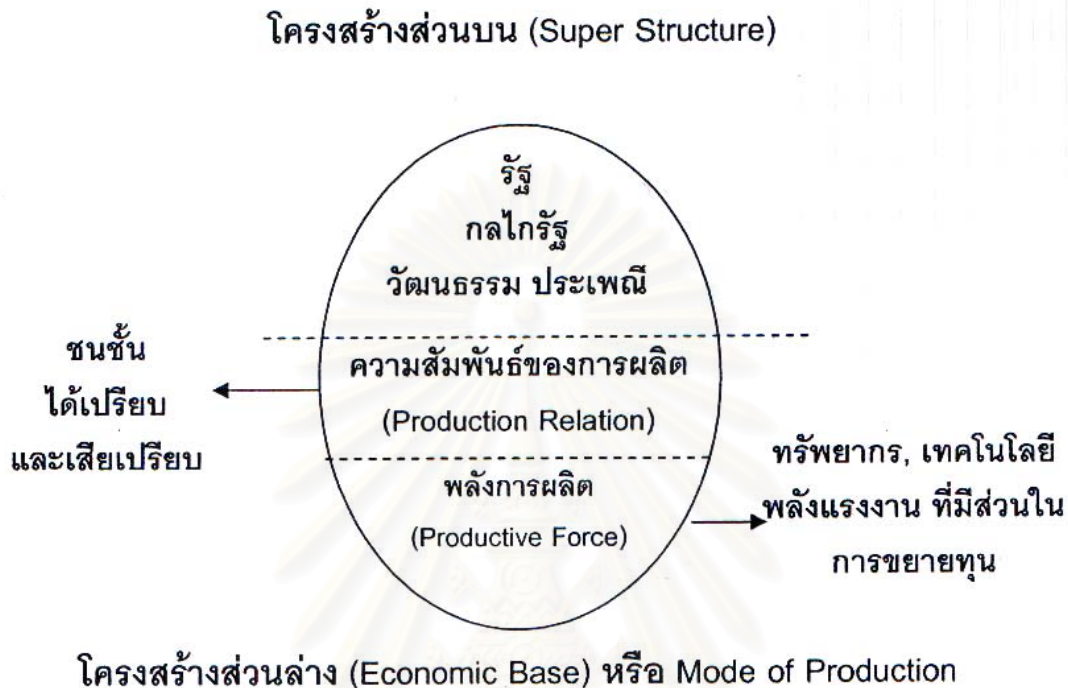
Karl Marx นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ได้รับการยอมรับว่าเป็น ปราชญ์ของโลก พื้นฐานความคิดหลักของกลุ่มนี้มี 2 ประเด็น คือ (1) การมองไปที่ระบบสังคม (2) การมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีความเชื่อว่า การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ เป็นพลังที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น หรือการปฏิวัติ และบอกว่า สภาพความเป็นอยู่ของสังคม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจเป็นรากฐานที่สำคัญ การผลิตแบบทุนนิยม ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต ความขัดแย้งดังกล่าว อาจสิ้นสุดลงเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตทั้งหมด Karl Marx เขียนไว้ในหนังสือ “ทุน” (Capital) ว่า การผลิตแบบทุนนิยม ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพลังทางการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต ความขัดแย้งดังกล่าว อาจสิ้นสุดลง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตทั้งหมด มาร์กซ์กล่าวว่า “สังคมมิได้ประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคล แต่ประกอบไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล” Marx กล่าวว่า “สังคมไม่ได้ประกอบไปด้วยปัจเจกบุคคล แต่ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล”

แนวคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) มาจากแนวคิดพื้นฐานของคาร์ลมาร์กซ์ (Karl Marx) ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม โดยศึกษาอำนาจส่วนบน (Super-Structure) ได้แก่ รัฐ กลไกรัฐ (State, State Mechanism) ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม จารีต ประเพณี และกฎหมายต่าง ๆ กับอำนาจส่วนล่าง (Economic Base) หรือ (Mode of Production) ได้แก่ พลังการผลิต (Productive Force) และความสัมพันธ์ทางการผลิต (Production Relation) และโครงสร้างส่วนล่าง เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจ เป็นตัวกำหนด Determine in Last Instant โครงสร้างส่วนบน แนวคิดพื้นฐานของ Karl Marx จึงถูกพิจารณาว่าให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจปากท้องเป็นสำคัญ เป็นตัวชี้ขาดของสังคม²⁹

²⁸ Karl Marx, The Poverty of Philosophy, (Moscow : Progress Publisher, 1946), p.252.

²⁹ วรวิทย์ เจริญเลิศ, (เอกสารประกอบการบรรยาย สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

2.4.4 แนวคิดพื้นฐานของ Karl Marx

ที่มา : Mode of Production, วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2547.

2.4.4.1 โครงสร้างส่วนล่าง (Economic Base) เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งขึ้นอยู่กับพลังการผลิต (Productive Force) หรือ “เทคโนโลยี” เทคโนโลยีนั้นมีความหมายกว้างรวมทั้ง Hard Ware และ Soft Ware ความคิดของ Karl Marx ได้แบ่งปัจจัยพื้นฐานของเศรษฐกิจออกเป็น 2 ส่วน คือ

- 1) **พลังการผลิต (Productive Force)** ได้แก่ ทรัพยากร วัตถุดิบ เทคโนโลยี และพลังงาน ที่นำมาใช้ในการผลิต ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการผลิต
- 2) **ความสัมพันธ์ของการผลิต (Productive Relation)** คือ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความสัมพันธ์กันในเรื่องของพลังการผลิต Karl Marx มองว่าคนเรามี 2 กลุ่ม หรือ 2 ชั้น คือ กลุ่มเจ้าของ หรือผู้ครอบครองปัจจัยการผลิต และชนชั้นเสียเปรียบ ผู้ใช้พลังงานในการผลิต

ชนชั้น หมายถึง การครอบครองปัจจัยการผลิต ตามหลักคิดของ Karl Marx ทุกคนเป็นชนชั้น และชนชั้นเป็นเรื่องของ “ภาวะวิสัย” (Objective Reality) สังคมใดก็ตามยังมีมีการ

ยินยอมให้มีการครอบครองปัจจัยการผลิต บุคคล สังคมนั้นย่อมมีชนชั้น การครอบครองปัจจัยการผลิตส่วนบุคคล ปัจจุบัน คือ ทุน ทุนมีหลายประเภท ได้แก่ ทุนนายหน้า – ทุนอุตสาหกรรม – ทุนขุนคลัง – ทุนข้ามชาติ ตักดินาครอบครองปัจจัยการผลิตเรื่องที่ดิน ประกอบด้วย 2 ชั้น คือ เจ้าของที่ดิน ได้แก่เจ้าขุนมูลนาย กับ ผู้คนที่มาใช้แรงงานในที่ดิน ในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมทุนนิยม การครอบครองที่สำคัญ คือ ทุน คนที่ครอบครองปัจจัยหลักคือนายทุน ส่วนคนที่อยู่กับนายทุน เรียกว่า แรงงาน หรือลูกจ้าง

พลังการผลิต (Productivity Force) กับ ความสัมพันธ์ของการผลิต

(Production Relation) จะต้องสมดุลและเกื้อกูลต่อกัน ถ้าเกิดความขัดแย้งเมื่อไร เศรษฐกิจจะมีปัญหา และตัวที่จะขึ้นนำอยู่ที่ตัวพลังการผลิต เช่น เมื่อมีการค้นพบเครื่องจักรไอน้ำ พลังการผลิตสูงขึ้น การพัฒนาทางการผลิตต้องเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับตัวพลังการผลิต การผลิตส่วนเกินทั้งหลายมีมากขึ้น ความจำเป็นในการค้าขายแลกเปลี่ยนมีมากขึ้น ตักดินาผูกขาดการค้า การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตก็เกิดขึ้น ประชาชนต้องการสิทธิเสรีภาพสูงขึ้น ถ้าไม่สอดคล้องจะเกิดการสูญเสียการครอบครองปัจจัยการผลิตของบุคคลนั้น

ชนชั้นจึงเป็นหน่วยหลักในการวิเคราะห์ หน่วยในการวิเคราะห์เป็นกลุ่ม (Holism) หลักคิดเรื่องชนชั้นใช้หลักสากล เพราะตราบใจที่ระบบสังคมโลก ยังมีการครอบครองปัจจัยการผลิตส่วนบุคคล ตราบนั้นสังคมก็ยังเป็นสังคมชนชั้นในตัวเอง (Class in Itself) การวิเคราะห์หรือมองในเชิงภาวะวิสัย แม้คนจะสังกัดอยู่ในชนชั้น แต่ไม่จำเป็นต้องมีความคิด จิตสำนึก และการกระทำเพื่อชนชั้นเสมอไป (Class for Itself) เมื่อพูดถึงชนชั้น ก็มีทั้ง 2 แนวทาง คือ แนวทางภาวะวิสัย กับแนวทางอัตวิสัย กรรมกรเป็นชนชั้นหนึ่งของ Class in Itself เป็นชนชั้นในความหมายของการครอบครองปัจจัยการผลิต เป็นชนชั้นในตัวของมันเอง แต่ไม่จำเป็นต้องมีสำนึกหรือการกระทำ หรือต่อสู้เพื่อชนชั้นนั้น เช่น กรณีแท็กซี่ คนถือพวงมาลัยต้องเป็นเจ้าของรถแท็กซี่ เป็นการสำนึกที่ผิดพลาด มีจิตสำนึกไม่สอดคล้องกับภาวะวิสัย หรือกรณีตัวอย่างชวานายากจน เพราะทำบุญมาน้อย Karl Marx กล่าวว่า ความยากจนไม่เกี่ยวกับชาติปางก่อน แต่ยากจนเพราะคิดไม่ตรงกับภาวะวิสัย เพราะถูกขูดรีดโดยชนชั้นนายทุน และกลไกรัฐที่รับใช้นายทุนขูดรีดเข้าไปอีกที เช่นนี้ ตรงกับภาวะวิสัย เหตุที่คนในชนชั้นมีความคิด จิตสำนึกที่ไม่สอดคล้องกับภาวะวิสัย เป็นเพราะระบบค่านิยมที่กีดตันอยู่ หรือเป็นเพราะกลไกรัฐหรืออำนาจรัฐ

ความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมไทย ขึ้นอยู่กับชนชั้น สังคมไทยอยู่ในภาพที่เป็นวิกฤตการณ์ถาวร (Permanent Crisis) และมีการต่อสู้ทางชนชั้นที่เปิดเผยและซ่อนเร้น ซึ่งกลายเป็นสงครามประชาชน (Civil War) ระหว่างชนชั้นต่างๆ และตัวแทนผลประโยชน์แห่งชนชั้นของตน แต่เนื่องจากการครอบงำทางอุดมการณ์ทำให้การต่อสู้ทางชนชั้นถูกบิดเบือนภาพให้ดูเหมือนกับการสมานสามัคคี มีความปรองดอง และมีความสงบ ปราศจาก

ความขัดแย้งต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ผ่านมามีเกิดสภาพการพึ่งพาต่างชาติมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ความยากจนและช่องว่างระหว่างชนชั้นยิ่งเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ประการ คือ

1) **ปัจจัยภายนอก** ประเทศไทยต้องกลายเป็นประเทศทุนนิยม แบบพึ่งพา ต้องอาศัยเงินทุน เทคโนโลยี วัตถุดิบจากทุนนิยมโลกมาพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ขณะเดียวกันราคาสินค้าที่ผลิตได้ภายในประเทศทั้งเกษตรและอุตสาหกรรม ต้องขึ้นอยู่กับราคาตลาดโลกเกือบทั้งหมด ทำให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้า และเป็นหนี้ต่างประเทศจำนวนมหาศาล

2) **ปัจจัยภายใน** การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมามีการผูกขาดในเศรษฐกิจ ทั้งด้านการผลิต การเงิน และการค้า ปัจจัยการผลิตและเงินถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อยของสังคม นอกจากควบคุมทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีบทบาทในการเมืองอีกด้วย ทำให้คนส่วนใหญ่ถูกกีดกัน ความขัดแย้งทางชนชั้นจึงเกิดขึ้น และเพิ่มมากขึ้น³⁰

2.4.5 ชนชั้นในสังคมไทย

ลักษณะชนชั้นของไทย เดิมชนชั้นผู้ปกครองจะดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของ 3 กลุ่ม คือ กษัตริย์ ข้าราชการ นายทุน นายหน้า พ่อค้าชาวจีน และนายทุนต่างชาติ ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทหารเริ่มเข้ามามีบทบาทในทางการเมือง จอมพล ป.พิบูลย์สงคราม ได้พยายามจัดตั้งทุนแห่งรัฐขึ้น (State Capitalist) เพื่อจัดการเข้ามามีผลประโยชน์และกอบโกยผลประโยชน์ของกลุ่มนายทุนประเภทต่างๆ โดยจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้น และร่วมลงทุนกับพ่อค้าชาวจีน เช่น กิจการค้าข้าว มีจุดมุ่งหมายเพื่อสะสมทุนของประเทศ แต่กลับเป็นผลให้นายทุน ข้าราชการ พลเรือน ที่เป็นชนชั้นปกครองที่มีอำนาจ เข้ามากอบโกยผลประโยชน์ของรัฐวิสาหกิจ พฤติกรรมนี้ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ดังนั้น กลุ่มที่เข้ามามีอิทธิพลในระดับชนชั้นปกครอง ได้แก่ บุคคล 3 กลุ่ม คือ (1) ทหาร (Army) (2) ข้าราชการ (Bureaucracy) และนายทุน (Capital) ได้แก่ นายทุน นายหน้า พ่อค้าชาวจีน และนายทุนต่างชาติ

ยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ “เป็นยุคของนายทุนผูกขาด” โดยระบบเศรษฐกิจไทยมีลักษณะแบบเศรษฐกิจพึ่งพา ผูกพันอยู่กับจักรวรรดินิยม นายทุนอเมริกา ซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่เบื้องหลังธนาคารโลก (World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ที่ประเทศไทยไปกู้เงินมาลงทุน ส่วนการส่งออกและการนำเข้าสินค้า มีความเหลื่อมล้ำถูก

³⁰ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, (เอกสารประกอบการบรรยาย สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

เอาจัดเอาเปรียบ ได้แก่ ประเทศไทยส่งสินค้าเกษตร และทรัพยากรธรรมชาติออกจำหน่าย แล้วสั่งซื้อสินค้าอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามา โดยผลกำไรเป็นของนายทุนซึ่งรัฐบาลให้การคุ้มครองและสนับสนุนนายทุนผูกขาด ได้สร้างเครือข่ายอุตสาหกรรม ชาวไร่ เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศ เพราะประเทศไทยพยายามที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศตะวันตก โดยเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรม และลักษณะการพึ่งพาตามระบบทุนนิยมโลก แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประเทศทุนนิยมศูนย์กลางหรือเมืองแม่ (Central Capitalism or Metropolitan) และกลุ่มประเทศบริวาร (Satellite)

ประเทศไทยกู้เงินจากธนาคารโลก (World Bank) ทำให้ธนาคารโลกเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายต่างๆ ของประเทศตามที่ธนาคารโลกต้องการ โดยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติต้องเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมก่อน เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมต้องใช้เทคโนโลยีและเงินทุนมหาศาล ปัญหาคือ ประเทศไทยไม่มีปัจจัยดังกล่าว จึงต้องพึ่งพาจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Money Fund : IMF) เนื่องจากการให้ประเทศไทยกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) นั้น IMF เข้ามากำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศตามที่ต้องการ งบประมาณส่วนใหญ่จึงถูกจัดสรรไปในด้านอุตสาหกรรม³¹

กลุ่มประเทศเมืองบริวารจะพึ่งพาประเทศเมืองแม่ในหลายลักษณะที่เสียเปรียบ เช่น พึ่งพาทางเศรษฐกิจ (Economic Dependency) พึ่งพาทางการเมือง (Political Dependency) พึ่งพาทางเทคโนโลยี (Technology Dependency) พึ่งพาวัฒนธรรม (Cultural Dependency) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ในภายหลังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการครอบงำการบริหาร และการปกครองของเมืองบริวาร ส่วนกลุ่มประเทศเมืองแม่ก็จะพึ่งพาแรงงานราคาถูก และทรัพยากรการเกษตรของกลุ่มประเทศเมืองบริวารในลักษณะที่ได้เปรียบ

สังคมยุคใหม่ ลักษณะของคนในสังคมถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การแบ่งชนชั้นเกิดขึ้นจากวิธีการผลิตในสังคม ทฤษฎีของ Karl Marx เน้นความขัดแย้ง (Conflict) มีสาเหตุมาจากสังคมในระบบทุนนิยม เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งที่มีผลมาจาก การจัดสรรแบ่งปัน และการช่วงชิงผลประโยชน์ของคน 2 ชั้น Karl Marx จึงใช้ความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และเป็นหน่วยรวม คือ การรวมผู้มีตำแหน่งและฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมเดียวกัน จัดไว้เป็นชนชั้นเดียวกัน เช่น ชนชั้นนำ (The Elite) ได้แก่ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มนายทุน และกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเป็นชนชั้นที่มีอำนาจวาสนามีความร่ำรวย และมีเกียรติ เป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิต ความสัมพันธ์ของคนในสังคม

³¹ แสง รัตนมงคลมาศ, เอกสารประกอบการบรรยาย, (คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2534), หน้า 54-62.

ดังกล่าวจะมีส่วนผลักดัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ ส่วนชนชั้นกรรมาชีพ หรือผู้ใช้พลังแรงงานทั่วไป ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ครอบครองปัจจัยการผลิตและเสียเปรียบในการจัดสรรผลผลิต

นักวิชาการแนวเสรีนิยมเชื่อว่า ปรากฏการณ์ทางชนชั้นเป็นเรื่องธรรมชาติ เนื่องจากสังคมต้องมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) สภาพของการทำงานจึงเป็นตัวกำหนดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และในกลุ่มเสรีนิยมยังเชื่อว่า ชนชั้นเป็นเพียงการจัดชั้นทางสังคม (Social Stratification) ซึ่งอาจมีการขัดแย้งระหว่างชนชั้นได้ แต่ความขัดแย้งดังกล่าวอาจประนีประนอมได้ โดยรัฐเป็นผู้เข้าไปไกล่เกลี่ย ส่วนความขัดแย้งทางชนชั้นตามแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ เชื่อว่า สาเหตุของความขัดแย้งมาจากวิธีการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ การผลิตแบบศักดินา เกิดการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างไพร่กับเจ้าที่ดิน และการผลิตแบบทุนนิยม ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกรรมกรผู้ใช้แรงงานกับนายทุน ก่อให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากการขูดรีดเอาเปรียบ และแย่งชิงส่วนแบ่งที่เป็นมูลค่าส่วนเกิน (Surplus) น้อยมาก เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และระบบการแข่งขัน เป็นตัวกำหนดความขัดแย้งทางชนชั้นดังกล่าว นายทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม จะใช้อำนาจรัฐเข้าครอบงำกลุ่มประชาสังคม สภาพความขัดแย้งทางชนชั้น จึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถประนีประนอมได้ในที่สุด เงื่อนไขและกระบวนการปฏิวัติจะเกิดขึ้นในสังคม เกิดวงจรรอบาททำให้สังคมไม่อยู่ในดุลยภาพ³²

2.4.6 แนวคิดของ เอ วิ ชายานอฟ (A.V. Chayanov 1888-1937)³³

แนวคิดเขตชุมชนชาวนาในรัสเซียที่ประกอบขึ้นอย่างเป็นระบบเป็นทฤษฎี คือแนวคิดของสำนักองค์กรการผลิตของชาวนา (Peasant Farm Organization) แนวคิดของสำนักนี้มาจากการเก็บข้อมูลสถิติเศรษฐกิจชาวนา ณ ระดับหมู่บ้านและตำบล เป็นผลงานของนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นพนักงานขององค์กรปกครองท้องถิ่นในช่วงทศวรรษ 1880 และ 1990 มาถึงทศวรรษ 1910 สำนักนี้ก็สามารถเสนอผลงานในระดับชาติ ผู้ค้นคว้าสำคัญมี เช่น เอ เอฟ โฟรทูนาตอฟ (A.F. Fortunatov 1856-1925) เอ็ม วี เนียร์เชฟ (M.V. Nieruchev) และ เอส เค อเล็กเซเยนโก (S.K. Alexseyenko) พวกเขาเสนอว่า จะต้องจัดให้มีนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งคือนักวิจัยและวางแผน พัฒนา ณ ระดับชุมชนชาวนาที่เป็นพนักงานของชุมชนเองในแต่ละชุมชน

³² วรวิทย์ เจริญเลิศ, (เอกสารประกอบการบรรยาย สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547).

³³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม, 3. (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2550), หน้า 128-149.

เอ วิ ชายานอฟ (Alexander Vasil'svich Chayanov 1888-1937) เป็นนักทฤษฎีสำนักรงการการผลิตคนสำคัญที่สุด เขาเป็นศิษย์ของพรุทนาการตอฟ ชายานอฟเสนอว่าหากต้องการช่วยเหลือชาวนา จะต้องเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวนาและสร้างขึ้นเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ อีกทั้งจะต้องศึกษาเศรษฐกิจชาวนาที่กำลังวิวัฒนาการเข้าสู่ระบบตลาด ใน ค.ศ.1912 เขาได้เขียนผลงานสำคัญคือ ทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา (Essays on Labour Farm Theory 1912) เสนอว่าเศรษฐกิจชาวนามีลักษณะพิเศษ เนื่องจากใช้แรงงานในครอบครัวไม่ได้ใช้แรงงานรับจ้าง

นักวิจัยแห่งสำนักรงการการผลิตทำงานอย่างเข้มข้นในทศวรรษ 1910 และ 1920 พยายามหาทางออกให้แก่เศรษฐกิจชาวนา เสนอให้จัดเศรษฐกิจชาวนาแบบสหกรณ์ ทำให้มีการแพร่หลายของหลักสูตรสหกรณ์ หลักสูตรนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน หลักสูตรการคำนวณบัญชีประมาณทางเศรษฐกิจชาวนา ตลอดจนการค้นหาดูตั้งของกิจกรรมเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เหมาะสมในเศรษฐกิจแต่ละเขต องค์ความรู้ว่าด้วยประวัติศาสตร์ทฤษฎี และองค์การปฏิบัติการสหกรณ์เพิ่มพูนขึ้น เป็นผลงานของ พี เอ สาดีรีน (P.A. Sadierin) เอ อี คูลีเจนีเย (A.E. Kulienie) เอส เอ็น โปรโคโปวิช (S.N. Prokopovich 1871-1955) เอ เอฟ พรุทนาการตอฟ เอ็ม อี ตูกานบารานอฟสกี (M.E. Tugan – Baranovsky 1865 – 1919)

ในช่วงที่พรรคบอลเชวิคใช้นโยบาย NEP ให้การผ่อนปรนแก่ชาวนา ชายานอฟเขียนหนังสือสำคัญอีก 2 เล่ม คือ องค์การการผลิตของชาวนา (Peasant Farm Organization 1925) และความคิดพื้นฐานและรูปแบบของกรรหนักรวมตัวในกิจการเกษตรกรรม (Basic Idea and Organizational Forms in Agricultural Cooperation 1927) ก่อนหน้านั้น ใน ค.ศ. 1920 ภายใต้นามแฝง Kremnev เขาได้เขียนหนังสือแนวฝันกลางวัน (Fantasy) ชื่อการเดินทางของพี่ชายของฉันอเล็กเซไปยังประเทศยูโทเปียชาวนา (The Journey of my Brother Alexei to the Land of Prasant Utopia 1920) ในหนังสือเล่มนี้เขาได้จินตนาการว่าใน ค.ศ.1984 พรรคบอลเชวิคได้หมดอำนาจไปแล้ว รัสเซียได้กลายเป็นประเทศที่ใช้ระบบสหกรณ์ทั่วไปในทุกกิจการ และนำโดยรัฐบาลที่มีชาวนาครองเสียงข้างมาก ในความเป็นจริงชายนอฟมีส่วนมากในการผลักดันและสนับสนุนกิจการสหกรณ์ภายใต้นโยบาย NEP ของเลนิน ได้จัดตั้งภาควิชาสหกรณ์ที่มหาวิทยาลัย Shanyavskii และตั้งสถาบันวิจัย The Scientific Research Institute for Agricultural Economy and Agricultural Policy ซึ่งเขาเองเป็นผู้อำนวยการ สถาบันนี้เป็นองค์กรหนึ่งของบัณฑิตสถาน Petrovskii Agricultural Academy อันเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงเกษตร (Commissariat of Agriculture หรือ Norkomzem) นอกจากนี้ ชายนอฟยังได้มีส่วนสำคัญในการจัดตั้งสหกรณ์ลินิน พัฒนาจนถึงขั้นส่งผ้าลินินเป็นสินค้าออกของรัสเซีย

ด้วยความเป็นตัวของตัวเองของชาวนาและด้วยการที่เศรษฐกิจชาวนามีขนาดใหญ่ ครอบงำส่วนใหญ่ของเศรษฐกิจของประเทศ นักเกษตรกรรมมาร์กซิสต์ เช่น แอล เอ คริสแมน (L.A. Kritsman 1890-1938) เอส เอ็น เนมชีนอฟ (S.N. Nemchinov) เอ กาสเตอร์ (A. Gaster) ไอ เวอร์เมนิเชฟ (I. Vermenichev 1899 - ?) คิดว่าการฟื้นตัวของเศรษฐกิจชาวนามีผลร้ายต่อการเมืองเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ ประกอบกับที่สำคัญที่สุดคือสตาลิน (Josip Vissarionovich Stalin 1879-1953) ต้องการปฏิวัติอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว หลังปี ค.ศ.1926 มีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ (1928 – 1932) ใช้ระบบนารวมทางการเกษตร ทำลายเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านชาวนา บังคับให้ชาวนาเข้าร่วมและส่งมอบผลผลิตแก่ภาคอุตสาหกรรม ชายานอฟและผู้ร่วมงานสำคัญขององค์กรการผลิตได้ถูกพิพากษาทางการเมือง ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ต่อต้านอำนาจรัฐโซเวียต เป็นผู้นิยมฝ่ายขวา เป็นตัวแทนนายทุนน้อย ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ทำให้เกิดโศกนาฏกรรม เกิดความอดอยาก ประชาชนเสียชีวิตมากกว่า 20 ล้านคน ชาวนากลางและชาวนารวยหลายล้านคนถูกบังคับให้ย้ายที่ไปไซบีเรีย สำนักองค์กรการผลิตได้สูญเสียบทบาทของตัวเองถึง 60 ปี ชายานอฟถูกจับใน ค.ศ.1930 และถูกประหารชีวิตใน ค.ศ. 1937

จนกระทั่งหลังจากที่กอร์บาชอฟ (Mikhail Sergeyevich Gorbachov 1931 -) ก้าวสู่อำนาจ เขาได้รื้อฟื้นความคิดของสำนักองค์กรการผลิตนำมาใช้ในภาคเกษตรกรรม พร้อมกันนั้นใน ค.ศ.1987 ชายานอฟและสำนักของเขา รวมทั้งนักคิดเพื่อชาวนาอื่น ได้รับการฟื้นคืนกลับคำพิพากษา ได้รับการยอมรับชื่อเสียงกลับคืนสู่ปิตุภูมิ เป็นคุณูปการใหญ่หลวงที่พวกเขาได้ให้ไว้กับสังคมนิยม

ในหนังสือ *The Awkward Class, Political Sociology of Peasantry in a Developing Society : Russia 1910-1925* (1972) ได้สรุปความแตกต่างทัศนะของสำนักนีโอคลาสสิกและสำนักมาร์กซิสต์ฝ่ายหนึ่ง และสำนักองค์กรการผลิตอีกฝ่ายหนึ่ง ในการมองกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไว้อย่างดีมาก ท่านกล่าวว่า ทั้งนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกและนักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์เห็นว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernization) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรตามธรรมชาติยังทำให้ต้องริบพัฒนาเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจตะวันตกที่ศึกษากันอย่างกระตือรือร้นซึ่งมีการพัฒนาตามขั้นตอน ซึ่งได้รับการยอมรับไปแล้วว่าเป็นกฎทางสังคมศาสตร์ มองเห็นว่า การเกิดระบบทุนนิยมเป็นขั้นตอนที่จำเป็น ที่ทำให้เกิดมีการสะสมทุน การผลิตอย่างมีเหตุผล และการกลายเป็นอุตสาหกรรมก่อนหน้านั้น และเกี่ยวข้องกับกระบวนการนี้เกิดการแบ่งงานกันทำในสังคม พัฒนาการของความสัมพันธ์แบบตลาดเศรษฐกิจเงินตรา และการจ้างลูกจ้างทำงาน และนำมาซึ่งการสลายตัวของเศรษฐกิจตามธรรมชาติ (natural economy) ในท้ายที่สุด สำหรับประชากรในชนบทส่วนใหญ่ของรัสเซีย ความหมายก็คือการละลายหายไปของชนชั้นชาวนาดั้งเดิม กลายเป็นผู้ผลิตขนาดใหญ่และกรรมกรรับจ้างผู้ไม่มีที่ดินในชนบทและใน

เมือง การมองภาพการพัฒนาในอนาคตเช่นนี้ถูกท้าทายจากอีกฝ่ายหนึ่ง คือกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติชนบทแห่งสำนักองค์กรการผลิิตของชาวนา (Peasant Farm Organization) หรือที่เรียกว่าพวก Neo-Populist (หรือนีโอเนอโรดนิค) พวกเขาแม้จะยอมรับว่ามีความจำเป็นที่จะต้องทำสังคมให้ทันสมัย และทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต อีกทั้งจำเป็นที่จะต้องขยายความสัมพันธ์แบบตลาด พวกเขาคาดหวังการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจชนบทที่มีพื้นฐานอยู่บนฟาร์มครอบครัวที่ใช้ทุนเข้มข้นและมีผลิตภาพสูง และเข้าร่วมในขบวนการสหกรณ์ขนาดใหญ่ ทั้งสองฝ่ายต่างทัศนะนี้ ต่างมองว่าสังคมนิยมในอนาคตจำเป็นทางประวัติศาสตร์ที่จะวิวัฒนาการไปแบบที่ตนต่างเสนอ อีกทั้งขณะเดียวกันต่างก็เสนอเป็นโปรแกรมทางการเมืองมุ่งให้เป็นข้อไขที่จะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อสังคมนิยม

สำนักองค์กรการผลิิตสร้างทฤษฎีของสำนักจากพื้นฐานของเศรษฐกิจชาวนารัสเซีย เศรษฐกิจชาวนารัสเซียประกอบด้วยฟาร์มขนาดย่อม คือ ฟาร์มครอบครัวเป็นลักษณะสำคัญ ไม่ใช่ฟาร์มทุนนิยมหรือไร่ขนาดใหญ่ ในรัสเซียครอบครัวชาวนากับองค์กรการผลิิตของชาวนาเกือบจะเป็นสิ่งเดียวกัน ชีวิตของครอบครัวหนึ่งคือชีวิตของฟาร์มหนึ่ง ครัวเรือนชาวนาเป็นกิจการที่มีจุดหมายเพื่อสนองความจำเป็นในการบริโภคของครอบครัว โดยมีวิธีสนองคือใช้กำลังแรงงานของสมาชิกของครอบครัว โดยไม่ใช้หรือใช้แรงงานจ้างเพียงเล็กน้อย ความมากน้อยของกิจกรรมของฟาร์มถูกกำหนดโดยองค์ประกอบและขนาดของครอบครัว องค์ประกอบและขนาดของครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในครอบครัวมีจำนวนผู้สามารถใช้แรงงานได้กี่คน สิ่งนี้กำหนดกำลังแรงงานของฟาร์มครอบครัว กำลังแรงงานนี้เมื่อใช้อย่างเข้มข้นเต็มที่จะเป็นตัวกำหนดขนาดสูงสุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้น ขณะที่ขนาดต่ำสุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของฟาร์มครอบครัวคือผลผลิตต่ำสุดที่จำเป็นเพื่อให้ครอบครัวนั้นมีชีวิตอยู่ได้ ตามข้อกำหนดของนักสถิติสภาตำบลของรัสเซีย ครอบครัวรวมถึงบุคคลทุกคนที่กินอาหารที่โต๊ะเดียวกันหรือจากหม้อเดียวกันสม่ำเสมอ พื้นฐานของครอบครัวคือสามีและภรรยา รวมทั้งบุตร และพ่อแม่ซึ่งอยู่ร่วมกัน ลักษณะธรรมชาติทางชีววิทยาจำกัดขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว

ลักษณะหลักพื้นฐานของฟาร์มครอบครัวชาวนาคือไม่ได้ผลิิตเพื่อกำไร แต่เพื่อประกันระดับการบริโภคของครอบครัว ครอบครัวชาวนาพยายามใช้แรงงานสมาชิกของครอบครัวเพื่อผลิิตตอบสนองความต้องการในการบริโภคของตัวเอง และใช้แรงงานนี้ในระดับความเข้มข้นที่เป็นจุดดุลยภาพของความพอใจในการได้มาซึ่งผลผลิตเพื่อการบริโภคกับความเหนื่อยยากหรือการหักโหมจากการใช้แรงงานเพื่อการได้มาซึ่งผลผลิตขนาดนั้น

ในหนังสือ Peasant Farm Organization (1925) ชายานอฟได้ใช้กราฟ “เส้นโค้งชายนอฟ” อธิบายทฤษฎีนี้ โดยคำพูดอาจสรุปได้ดังนี้ เมื่อใช้แรงงานทางกายมากขึ้นก็จะได้ผลผลิตมากขึ้น แต่การใช้แรงกายนี้สำหรับสิ่งมีชีวิตก็มีข้อจำกัด เมื่อเริ่มใช้ใหม่ๆ ก็จะรู้สึก

พอใจ แต่เมื่อใช้ไปนานเข้า ก็ต้องใช้ความพยายามมากขึ้นๆ ทุกทีในช่วงเวลาจำกัดช่วงหนึ่ง ถ้า ยิ่งทำงานไปมากขึ้นในการทำงานหน่วยสุดท้าย ผู้ทำงานจะรู้สึกเหนื่อยยากและต้องหักโหม แรงงานเพิ่มมากขึ้นต่อแต่ละหน่วยสุดท้ายที่เพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันการใช้แรงงานนี้ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเหนื่อยยากหักโหมแต่ด้านเดียว การใช้แรงงานก่อให้เกิดผลผลิตซึ่งมีมูลค่าไปด้วยพร้อมกัน มูลค่านี้เป็นการให้ค่าผลผลิตจากอรรถวิสัยของผู้ทำงาน เมื่อยังผลิตได้น้อยมูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการใช้แรงงานหน่วยสุดท้ายจะสูง เพราะอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (marginal utility) มีค่าสูง เนื่องจากครอบครัวยังมีผลผลิตเพื่อบริโภคน้อย เมื่อใช้แรงงานเพิ่มขึ้นๆ มูลค่าของผลผลิตที่เกิด (หรือเพิ่มขึ้นจากเดิม) จากการใช้แรงงานหน่วยสุดท้ายจะมีค่าลดลงเรื่อยๆ จนถึงจุดของการใช้แรงงานอยู่ ณ ระดับที่หากใช้แรงงานเพิ่มขึ้น ผู้ทำงานจะรู้สึกว่าความเหนื่อยยากหักโหมของแรงงานที่เพิ่มขึ้นนั้น จะมากกว่ามูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นนั้น เช่นนี้ผู้ทำงานจะหยุดไม่ทำงานเพิ่ม เป็นจุดดุลยภาพ นั่นคือ แรงงานของครอบครัวจะทำงานด้วยความเข้มข้นถึงระดับที่ (หรือถึงเขตแดนที่) ค่าของผลผลิตหน่วยสุดท้ายที่จะได้มาบริโภคเพิ่มขึ้นเท่ากับความรู้สึกเหนื่อยยากที่เกิดจากการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตหน่วยสุดท้ายนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ฟาร์มของชาวนาที่ใช้แรงงานสมาชิกของครอบครัวจึงมีลักษณะพิเศษคือปริมาณผลผลิตถูกกำหนดโดยขนาดของครอบครัว ปริมาณการผลิตของฟาร์มครอบครัวหนึ่งๆ จึงขึ้นกับวัฏจักรชีวิตของครอบครัวนั้นๆ จากครอบครัวเล็กเมื่อแรกแต่งงานเป็นครอบครัวใหญ่เมื่อมีบุตรและเติบโตขึ้น และกลับเป็นครอบครัวเล็กอีกเมื่อบุตรแยกครอบครัวออกไป อีกทั้งมีเสถียรภาพสูงดำรงอยู่ได้ในเวลายาวนาน เพราะหากมีผลผลิตไม่พอเพียง ก็สามารถจ้างแรงงานสมาชิกในครอบครัว (ซึ่งครอบครัวมีโดยธรรมชาติอยู่แล้ว) ให้เข้มข้นขึ้น (หักโหมขูดรีดตัวเองมากขึ้น) เพื่อเพิ่มผลผลิตได้

ชายนอพอธิบายว่า เมื่อเปรียบเทียบกับฟาร์มทุนนิยม จะเห็นได้ว่าฟาร์มทุนนิยมมีขนาดใหญ่ได้โดยไม่มีข้อจำกัด แต่ฟาร์มที่ใช้แรงงานของตัวเองถูกจำกัดขนาดโดยธรรมชาติ คือจะมีขนาดตามความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการบริโภคของครอบครัวกับกำลังแรงงานของครอบครัว แต่ขณะเดียวกันฟาร์มทุนนิยมก็ไม่มีเสถียรภาพเท่ากับฟาร์มครอบครัว เพราะหากผลิตแล้วขาดทุน ก็จะเลิกผลิต ขณะที่สำหรับฟาร์มครอบครัวก็ยังสามารถผลิต อาจยังคงปลูกธัญพืชอื่นๆ อยู่ หากมีความจำเป็นเพื่อการบริโภค และไม่มีโอกาสที่จะใช้แรงงานอื่นในอัตราที่สูงกว่านี้ สภาวะดุลยภาพภายในฟาร์มของชาวนาสามารถรับค่าตอบแทนแรงงานต่อหน่วยแรงงานที่ต่ำมากได้ ดังนั้น ฟาร์มชาวนาจึงสามารถดำรงกิจการอยู่ได้ และมีเสถียรภาพยาวนาน ขณะที่หากเป็นในสภาวะเดียวกันนี้ ฟาร์มทุนนิยมจะล่มสลายเลิกกิจการไปแล้ว ชายนอพอธิบายว่าเศรษฐกิจแบบนี้ไม่ใช่ระบบทุนนิยม เพราะอัตราค่าไรต์ดาวน์ครุทุนนิยมอาจจะหยุดผลิต แต่ครอบครัวชาวนาจึงยังพึงพอใจที่จะผลิตอยู่ เพื่อประกันให้มีผลผลิตบริโภค โดยยอมที่จะทำงานหนักขึ้น ขูดรีดตัวเอง (self-exploitation) ไม่ได้ขูดรีดผู้อื่น แรงขับเคลื่อนมาจากความปรารถนาที่จะทำงานของตัวเองตามสถานภาพทางด้านแรงงานที่เป็นอยู่ ไม่ใช่มาจากความปรารถนาแบบผู้ประกอบการที่ต้องการกำไรด้วยการขูดรีดจากแรงงานผู้อื่น กล่าวอีก

นัยหนึ่งคือ แรงจูงใจในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวนานั้นไม่เหมือนกับของ ผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการลงทุนก็เพื่อต้องการผลต่างระหว่างรายได้ทั้งหมดกับค่าใช้จ่าย แต่ แรงจูงใจของชาวนานั้นคล้ายกับของกรรมกรที่ทำงานส่งเป็นชิ้น แล้วได้รับค่าตอบแทนตาม จำนวนชิ้นของงาน ทำให้เขามีอิสระที่จะกำหนดช่วงเวลาและความเข้มข้นของการใช้แรงงานได้อย่างอิสระด้วยตัวเอง ชายานอฟกล่าวไว้ว่า ลักษณะง่าย ๆ ที่ระบุมานี้เองคือสิ่งใหม่ (originality) ที่ทฤษฎีของเขาค้นพบ เรียกว่า ทฤษฎีองค์กรการผลิตของชาวนา (theory of peasant farm organization) องค์กรการผลิตของชาวนาหรือฟาร์มของชาวนา คือ ฟาร์มที่ใช้แรงงานครอบครัว (family labour farm) มีลักษณะคือ หลังจากการใช้แรงงานของครอบครัวไประยะเวลาหนึ่ง เช่นหนึ่งปี ได้รายได้ก้อนหนึ่ง ซึ่งน้ำหนักเปรียบเทียบได้ว่าที่ครอบครัวได้ใช้ความพยายามออกแรงทำงานไปนั้นคุ้มค่างับรายได้ที่ได้รับ

องค์กรการผลิตของฟาร์มชาวนาจึงไม่ใช่องค์กรแบบผู้ประกอบการในระบบทุนนิยม ชาวนาไม่ใช่ นายทุนขนาดเล็ก เพราะเป็นองค์กรเศรษฐกิจเพื่อความพอเพียง เพื่อให้มีพอเลี้ยงชีพ ไม่ใช่เพื่อเก็งกำไร เพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อค้าขาย องค์กรการผลิตแบบนี้ของชาวนาปรากฏตัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจแห่งชาติระบบอื่นๆ ด้วย นอกเหนือจากในระบบทุนนิยม คือในระบบพิวทัล ระบบชาวนาและหัตถกร และระบบเศรษฐกิจธรรมชาติ (natural economy) ฟาร์มของชาวนาดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะระบบเศรษฐกิจแห่งชาติจะเป็นระบบใด องค์กรการผลิตของชาวนามีลักษณะพิเศษคือ เป็นวิธีการผลิตในตัวของตัวเอง มีความพอเพียง พึ่งตัวเองได้ มีเสถียรภาพ ผลิตซ้ำตัวเองได้ แรงงานครอบครัวเป็นพลังขับเคลื่อนวิธีการผลิตของชาวนา วิธีการผลิตของชาวนามีบทบาทและปฏิสัมพันธ์กับหน่วยเศรษฐกิจอื่นวิธีการผลิตอื่นในระบบเศรษฐกิจแห่งชาติแบบต่างๆ แตกต่างกันไป มีส่วนร่วมและมีสัดส่วนในการผลิตของชาติแตกต่างกันไปในแต่ละระบบเศรษฐกิจแห่งชาติและแต่ละขั้นตอน พัฒนาการของแต่ละระบบนั้น แต่องค์กรการผลิตของชาวนาที่ใช้แรงงานครอบครัว (peasant family labour farm) ก็จะคงเป็นรูปลักษณะเดียวกัน สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกระบบเศรษฐกิจที่กล่าวถึง

หน่วยเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานการผลิตของครอบครัว (family labour economic unit) และมีรายได้เป็นส่วนกับการใช้แรงงานของครอบครัว อาจเป็นหัตถกร (artisan) อุตสาหกรรมครัวเรือน (cottage industry) หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นใดของแรงงานครอบครัว แต่คำว่าฟาร์มของชาวนา (peasant farm) มีความหมายแคบกว่านั้น คือหมายถึงหน่วยเศรษฐกิจครอบครัวในกิจการเกษตรกรรม (a family unit in agriculture) เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานการผลิตของครอบครัวเหมือนกัน แต่มีลักษณะพิเศษลงไปอีก เพราะผลิตพืชที่ใช้เป็นอาหารของคนและสัตว์เลี้ยง จึงยังมีความพอเพียงในตัวเองสูงมาก เพราะผลิตสิ่งที่เป็นพื้นฐานของการดำรงชีพ

เพื่อให้บรรลุความพอเพียงฟาร์มชาวนาแบบครอบครัวมีวิธีหาผลผลิตมาเพิ่มเติมในกรณีที่มีปัญหา โดยเฉพาะเมื่อที่ดินที่ถือครองมีขนาดเล็ก คือ โดยการ 1) หารายได้เพิ่มจากกิจกรรมและการค้าขาย 2) หาที่ดินมาเพิ่มโดยการเช่าที่ดิน และ 3) ปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้น

การทุ่มแรงงานครอบครัวไปในกิจการหัตถกรรมและค้าขายมักจะเกิดขึ้น ณ ที่ที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง ในรัสเซียมีกรณีที่ควรพิจารณา 2 กรณี ในกรณีแรกการกระจายการใช้แรงงานในกิจการเกษตรกรรมกระทำไม่ได้สม่ำเสมอตลอดปี เช่นในหน้าหนาวไม่มีการใช้แรงงานในการเกษตรกรรม แรงงานชาวนาเป็นอิสระ การใช้แรงงานเข้มข้นน้อยมาก จึงเป็นประโยชน์ที่จะทำกิจการหัตถกรรมในหน้าร้อน กรณีเช่นนี้มีสถิติสนับสนุนชัดเจน มักเป็นลักษณะของฟาร์มชาวนาในภาคเหนือของประเทศรัสเซีย อีกกรณีหนึ่งสำคัญมากกว่า คือในหลายแห่งการหันไปทำงานหัตถกรรมและค้าขายไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนที่ดินและทุน แต่เป็นเพราะสถานการณ์ทางตลาดอำนาจให้ใช้แรงงานไปทำเช่นนั้น ทั้งนี้จากการเปรียบเทียบค่าตอบแทนต่อแรงงานที่ชาวนาจะได้รับจากทำหัตถกรรมและการค้าเปรียบเทียบกับการทำเกษตรกรรม ชาวนาได้รับค่าตอบแทนจากการทำหัตถกรรมมากกว่า ชาวนาอพยพมีสถิติสนับสนุนสถานการณ์เช่นเดียวกัน เขาจึงสรุปในทางทฤษฎีว่า การแบ่งการใช้แรงงานของครอบครัวชาวนาว่าจะใช้หารายได้จากกิจการเกษตรกรรมเท่าใด และจากกิจการหัตถกรรมและการค้าเท่าใดนั้น จะจัดแบ่งหลังจากการเปรียบเทียบสถานการณ์ทางตลาดของสองสาขาแห่งกิจการเศรษฐกิจนี้ในเศรษฐกิจแห่งชาติ ในกรณีอย่างนี้ชาวนาไม่ได้กลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพ ไม่ได้เป็นแรงงานรับจ้าง ยังเป็นแรงงานในเศรษฐกิจครอบครัว เพราะเขายังสามารถจะกำหนดชะตาตัวเองได้จะทำหรือไม่ทำก็ได้ เขาเพียงออกไปแรงงานครอบครัวเป็นครั้งคราวเพื่อวัตถุประสงค์การบริโภคของครอบครัวให้พอเพียงเป็นงานเสริมพลังแรงงานของชาวนาจึงไม่ได้กลายเป็นสินค้า เศรษฐกิจชาวนายังไม่ได้เปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิต ชาวนายังใช้แรงงานในครอบครัวเป็นแรงขับเคลื่อนหาคุณภาพกับความต้องการการบริโภคในครัวเรือน การบริโภคภายในครอบครัวกำหนดปริมาณการผลิต ไม่ใช่ตลาดหรือการต้องการกำไรกำหนดการผลิต ตลาดเป็นเพียงแหล่งรายได้เพิ่มเติม

ในกรณีของระบบที่ชุมชนใช้ที่ดินร่วมกัน (communal land use) (ซึ่งเป็นระบบที่ดำเนินมาช้านานในรัสเซีย) การได้มาซึ่งที่ดินเพื่อใช้เพาะปลูกให้เหมาะสมกับขนาดของครอบครัว เป็นไปตามวิธีการที่ชุมชนจัดแบ่งที่ดินใหม่เป็นระยะ ๆ (repartition) และถ้าวิธีนี้ยังไม่พอเพียง ก็เสริมด้วยการเช่าที่ดิน ชาวนาอพยพได้ยกสถิติแบบพลวัตในรัสเซีย ซึ่งเป็นงานของ เอ็น เอ็น เซอร์เนนคอฟ จี เอ คูเซนโก้ พี เอ วิค เฮลียบ (P.A. Vyahliev) และ เอ ไอ ฮเรียเชฟว่า แสดงให้เห็นว่า เมื่อครอบครัวมีขนาดเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่ผ่านมา ขนาดของที่ดินที่ครอบครัวถือครองจะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แสดงว่ามีแนวโน้มที่จะทำให้ขนาดของที่ดินเพาะปลูกมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมที่สุด (optimal relationship) ขนาดของครอบครัว ชาวนา

นอฝอยอมรับว่าในประเทศต่าง ๆ มีลักษณะของการจัดองค์กรเศรษฐกิจต่างกันไป ในรัสเซีย 90% ของฟาร์มชาวนาเป็นฟาร์มครอบครัว แต่ในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ฟาร์มแบบครอบครัวอาจไม่มีความสำคัญ ที่นั่นคำว่าฟาร์มชาวนาหมายความว่าเป็นฟาร์มกึ่งทุนนิยมมากกว่า ที่นั่นคำว่าฟาร์มชาวนาหมายความว่าเป็นฟาร์มกึ่งทุนนิยมมากกว่า ประเทศในยุโรปตะวันออกและโดยเฉพาะในประเทศที่ไม่ใช่ยุโรปหลายประเทศ เช่น อินเดีย จีน และญี่ปุ่น รูปแบบของฟาร์มเกษตรกรรมแบบฟาร์มครอบครัวเป็นภาคส่วนของสังคมที่มีขนาดเล็กมาก จำนวนประชากรของโลกทั้งหมดที่อยู่ในระบบฟาร์มครอบครัวมีมาก เราควรให้ความสนใจพิเศษและศึกษาฟาร์มรูปแบบนี้อย่างเต็มที่

ในกรณีที่ที่ดินและทุนมีไม่พอจริง ๆ ครอบครัวอาจจะใช้แรงงานที่เหลือเกินจากกิจกรรมเกษตรกรรมในกิจการหัตถกรรมและค้าขาย แต่ก็อาจเป็นไปได้บ่อยครั้งว่าโอกาสในการหารายได้จากหัตถกรรมและค้าขายก็จำกัดมาก หรือค่าตอบแทนแรงงานต่ำมาก ในกรณีเช่นนั้น บางครั้งก็เป็นประโยชน์ที่ฟาร์มชาวนาจะไม่ผลิต ณ ระดับที่อัตราส่วนของปัจจัยเหมาะสมสูงสุด แต่ผลักดันให้มีการใช้แรงงานเข้มข้นเกินระดับเหมาะสมสูงสุด โดยยอมรับค่าตอบแทนต่อหนึ่งหน่วยแรงงานลดลงแต่ได้รายได้ทั้งหมดจากเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น การใช้แรงงานเข้มข้นเพิ่มขึ้นทำได้โดยวิธีทำงานให้หนักขึ้น หรือโดยการเปลี่ยนไปเพาะปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่น เปลี่ยนจากปลูกข้าวโอ๊ตเป็นป่านลินิน ซึ่งต้องใช้ปริมาณแรงงานเพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าในขนาดที่ดินเท่าเดิม หรือปลูกพืชหัวและมันฝรั่ง นอกจากนี้ที่สถานการณ์ตลาดดี ปรกติแล้วรัฐพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นจะให้ค่าตอบแทนต่อหน่วยแรงงานต่ำกว่าพืชที่ไม่ได้ใช้แรงงานเข้มข้น ดังนั้น จึงปรากฏว่าฟาร์มชาวนาจะหันไปปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นเฉพาะเมื่อพวกเขาไม่สามารถสนองความต้องการบริโภคที่จำเป็นได้ เนื่องจากมีที่ดินไม่พอเพียงที่จะใช้แรงงานได้อย่างเหมาะสมที่สุดและไม่มีการหัตถกรรมหรือค้าขายที่เป็นประโยชน์อื่น ชายานอฝอยกตัวเลขสถิติในรัสเซียสนับสนุนข้ออธิบายดังกล่าว เขายกสถิติในสวีตเซอร์แลนด์และเซโกสโลวาเกียมาสนับสนุนด้วยสถิติของฟาร์มชาวนาที่มีข้อจำกัดเรื่องขนาดที่ดินในประเทศทั้งสอง ให้ภาพอย่างเดียวกันกับในรัสเซีย

ที่กล่าวมาแล้วคือทฤษฎีฟาร์มครอบครัวส่วนที่ว่าด้วยความมีเสถียรภาพความสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ของเศรษฐกิจชาวขนาดย่อมหากชาวนาสามารถรักษาไว้ได้ซึ่งเป้าหมายการผลิตเพื่อสนองการบริโภคในครัวเรือน ทฤษฎีฟาร์มครอบครัวของชายนอฝอยังมีอีกส่วนหนึ่ง คือว่าด้วยพัฒนาการระยะยาวของเศรษฐกิจแบบฟาร์มครอบครัว ความสัมพันธ์ของภาคเศรษฐกิจนี้กับภาคทุนนิยมและเศรษฐกิจแห่งชาติรวมทั้งรูปแบบที่เป็นไปได้ที่ภาคนี้จะพัฒนาไป อันเป็นแนวทางที่ชายนอฝอยกคิดว่าก้าวหน้าและควรจะได้รับพัฒนาเป็นนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ จากการพิจารณาสถิติย้อนหลัง 30 ปี ค.ศ.1882 – 1911 ในงานของ เอ็น เอ็น เซอร์เนนคอฟ (Nikolai Nikolayevich Vyahliev 1869 – 1928) เอ ออ ฮเรียเชฟว่า (Anna Ivanovna Khayashcheva 1868 – 1934) และ จี เอ คูเซนโก้ (Gregory Alexandrovich

Kuchenko 1878 - ?) ของจังหวัด Surazh พบว่า กลุ่มฟาร์มที่มีพื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็ก ขยายตัวมาก เกือบ $\frac{3}{4}$ ได้กลายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ใน 30 ปี ตรงกันข้ามกลุ่มฟาร์มขนาดใหญ่ ใน ค.ศ.1882 เสื่อมโทรมลงและแตกออกเป็นฟาร์มขนาดเล็ก นั่นคือมีกระแสที่มีพลังอยู่ 2 กระแส กระแสหนึ่งคือการขยายตัวของฟาร์มครอบครัวใหม่ เนื่องจากครอบครัวมีขนาดใหญ่ขึ้น และไม่มีใครแยกตัวออกเป็นครอบครัวใหม่อีก อีกกระแสหนึ่งคือการหดตัวของฟาร์ม ครอบครัวเก่าที่มีการแยกเป็นครอบครัวใหม่ ปรากฏการณ์นี้ชายานอฟระบุว่าไม่ใช่ความบังเอิญ สถิติอื่นคือที่เขตมอสโคว์ และเขตตุลา (Tula) ก็เป็นแบบเดียวกัน ทั้งนี้ชายานอฟอธิบายว่าเป็น เพราะสาเหตุทางประชากร แม้ว่าฟาร์มเฉพาะแต่ละฟาร์มจะเปลี่ยนจากที่อยู่กลุ่มหนึ่งไปยังอีก กลุ่มหนึ่ง (ขนาดเล็ก – ขนาดใหญ่) แต่ความสัมพันธ์ทางจำนวนระหว่างกลุ่มก็จะไม่ เปลี่ยนแปลง ถ้าดูตัวเลขรวมจากสามะโนสองครั้งที่สำรวจในเวลาห่างกันมาก เราก็คงได้ ภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลงเสมือนกับว่าเป็นภาวะสถิต คือเปอร์เซ็นต์ของฟาร์มขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ต่อฟาร์มทั้งหมดไม่เปลี่ยนแปลง สภาพการณ์มีฟาร์มชานานขนาดต่างๆ หรือการ แบ่งแยกกลุ่มของชานานตามขนาดของที่ดินเพาะปลูกเป็นแบบเหมือนเดิมที่ปรากฏแต่แรกเริ่มมี การจดทะเบียน คือชายานอฟเสนอว่า การที่มีชานานกลุ่มต่างๆ มีที่ดินน้อย มีที่ดินปานกลาง มี ที่ดินมาก เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเช่นนั้นในทุกเขต ในทุกช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ขึ้นกับอัตราส่วน ของกลุ่มชานานจัดตามขนาดของครอบครัว เป็นครอบครัวเล็ก กลาง ใหญ่ ซึ่งอัตราส่วนนี้จะ คงที่โดยธรรมชาติวงจรชีวิตของอายุครอบครัว แม้ว่าในช่วงที่ศึกษาแต่ละครอบครัวอาจกำลังอยู่ ในช่วงชีวิตที่ต่างกัน แต่ในภาพรวมแล้ว อัตราส่วนของกลุ่มครอบครัว ซึ่งก็หมายถึงสัดส่วนของ กลุ่มตามขนาดของฟาร์มไม่ได้เปลี่ยนแปลง ความแตกต่างของขนาดของฟาร์มที่เราเห็นเป็น เพราะเมื่อครอบครัวอยู่ในช่วงอายุต่างๆ กัน ต่างก็จะมีที่ดินถือครองแตกต่างกันไป ความ แตกต่างในขนาดถือครองของฟาร์มไม่ใช่สัญญาณของการก่อรูปของชนชั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของ วงจรวัฏจักรของการเจริญเติบโตและการเสื่อมลงของครัวเรือนชานาน นัยคือฟาร์มครอบครัว ชานานมีความคงทน วิถีของชานานมีเสถียรภาพ ไม่ใช่ว่าเมื่อเวลาผ่านไปเกิดการแยกชานาน เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งได้กลายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ เตรียมเป็นนายทุนเกษตร ชานานกลายเป็น ชนชั้นนายทุน อีกกลุ่มหนึ่งแตกสลาย สมาชิกกลายเป็นชนชั้นกรรมมาชีพ ชนชั้นชานานหมดสิ้น ไป ข้อสรุปนี้ของชายานอฟเป็นแนวคิดที่มีความแตกต่างสำคัญจากทฤษฎีมาร์กซ์สม์ แนวคิด มาร์กซ์สม์โดยเฉพาะในงานของเลนิน The Development of Capitalism in Russia (1910) ได้ เสนอว่า มีกระบวนการแบ่งแยกชนชั้น (class differentiation) เกิดและทวีความรุนแรงมากขึ้นใน ชนบทของรัสเซียตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20

งานของสำนักองค์กรการผลิตนี้ทำให้นักเศรษฐศาสตร์รัสเซียเริ่มให้ความหมาย ใหม่แก่ความหลากหลาย (heterogeneity) ของขนาดของฟาร์มวัดตามที่ดินเพาะปลูก พวกเขา เรียกกระบวนการเกิดความแตกต่างกันนี้ว่า “กระบวนการแบ่งแยกที่เกิดจากปัจจัยด้าน ประชากร (demographic differentiation)” เป็นการเน้นว่าสาเหตุใหญ่ของความแตกต่างใน ขนาดของฟาร์มคือกระบวนการทางด้านประชากรที่เกิดจากการเติบโตขึ้นของครอบครัวเมื่ออายุ

ของครอบครัวเพิ่มขึ้น ความแตกต่างในขนาดของฟาร์มไม่ใช่กระบวนการแบ่งแยกฟาร์มชาวนา เป็นนายทุนและเป็นกรรมกร การที่มีความแตกต่างระหว่างฟาร์มชาวนาเป็นเพราะครอบครัวอยู่ในช่วงอายุต่าง ๆ กัน ทำให้มีจำนวนสมาชิกมากน้อยต่างกัน ขนาดที่ดินถือครองของแต่ละฟาร์มจึงต่างกัน ความแตกต่างระหว่างฟาร์มไม่ใช่ข้อพิสูจน์ว่ามีการขัดแย้งภายในและมีความตึงเครียดในชนบทรัสเซีย ซึ่งจะทำลายชุมชนหมู่บ้านชาวนา นักเศรษฐศาสตร์แห่งสำนักองค์การการผลิตจึงเชื่อว่าชุมชนชาวนาไม่ใช่ไม่มีอนาคต พวกเขาเห็นว่าปัญหาของชาวนามาจากภายนอก เช่นเกิดจากการที่นโยบายของรัฐบาลลำเอียงเข้าข้างพวกชนชั้นนำ เกือบอาชีพชาวนาสองหรือเกิดจากภัยธรรมชาติในบางช่วง หรือเกิดจากการบิดเบ่งของราคาพืชผล ซึ่งอาจแก้ไขได้หากรัฐบาลเปลี่ยนนโยบายเป็นช่วยเหลือชาวนา และชาวนารวมตัวกันเป็นสหกรณ์แนวตั้ง ชุมชนชาวนาไม่ได้มีการขัดแย้งภายใน ยังมีศักยภาพที่จะเป็นองค์กรศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจชาวนาอยู่

ชายานอฟยอมรับว่าในบางช่วงเวลาที่มีวิกฤตการณ์เศรษฐกิจรุนแรง เช่นที่เกิดในชนบทรัสเซียเมื่อปลายสุดของศตวรรษที่ 19 สามารถทำให้ฟาร์มครอบครัวใหม่ขยายตัวยาก ขณะเดียวกันฟาร์มเก่าก็ยังคงมั่นคง ยังคงมีสมาชิกทำงานจำนวนมาก และยังคงมีพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ สถานการณ์เป็นว่าทั้งฟาร์มขนาดใหญ่และขนาดเล็กมีสัดส่วนสูงขึ้น แต่ฟาร์มขนาดกลางมีสัดส่วนลดลง การแบ่งแยกชนชั้นเกิดมีมากขึ้น หรือในเขตที่มีประชากรหนาแน่นมากและประชากรเพิ่มขึ้นรวดเร็ว กระบวนการที่ชนชั้นชาวนากลายเป็นชนชั้นกรรมมาชีพอาจเกิดรวดเร็วขึ้น จึงยังควรที่จะศึกษากระบวนการแบ่งแยกชนชั้นที่เกิดในชนบทอยู่ แต่ทว่าชายานอฟเห็นว่าการค้นคว้าศึกษาเรื่องกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นนี้ไม่น่าจะใช้วิธีการแบ่งชนชั้นตามพื้นที่เพาะปลูกตามแบบที่สำนักมาร์กซ์ – เลนินทำและยกมาอ้าง แต่ควรวิเคราะห์ปัจจัยทุนนิยมในองค์กรการผลิต นั่นคือศึกษาว่า มีการจ้างแรงงานรับจ้างในฟาร์มหรือเปล่า? แรงงานที่นำเข้ามาไม่ใช่เพื่อช่วย แต่เพื่อให้ได้รายได้ที่ไม่ต้องออกแรงงานมีหรือเปล่า? อย่างไรก็ตามชายานอฟเห็นว่าในรัสเซียกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นเท่านั้น และเรายังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่ากระบวนการนี้จะทวีความเข้มข้นมากขึ้นหรือเปล่า แต่เขาก็หวังว่าฟาร์มแรงงานครอบครัวในรัสเซียจะเข้มแข็งขึ้นโดยการจัดสหกรณ์ และสามารถปกป้องดำรงฐานะของตนไว้ได้ ต้านฟาร์มทุนนิยมขนาดใหญ่ได้ ดังที่ได้ทำมาแล้วในสมัยก่อน การเกิดการกระจุกตัวของการผลิต และแรงงานกรรมมาชีพในเกษตรกรรม ซึ่งนำไปสู่การผลิตขนาดใหญ่ทางการเกษตรโดยใช้แรงงานรับจ้างนั้น เกิดขึ้นในอัตราความเร็วช้ากว่าที่เคยคาดกันไว้เมื่อปลายศตวรรษที่ 19 มาก ตัวเลขสถิติของรัสเซียได้ยืนยันชัดเจนเช่นกัน

ชายานอฟเห็นว่า ในความเป็นจริง ต่อหน้าต่อตาของเรา กิจกรรมการเกษตรของโลกถูกดึงเข้าสู่วงจรของเศรษฐกิจโลกมากขึ้นทุกที ศูนย์กลางทุนนิยมเป็นผู้นำอยู่เหนือกิจกรรมการเกษตร ชายานอฟขยายความสภาพนี้ว่าในแง่การผลิต (production sense) แล้ว การกระจุกตัวทางเกษตรกรรม (concentration in agriculture) ไม่ได้สะท้อนปรากฏเป็นการเกิดกิจการ

ขนาดใหญ่ใหม่ๆ การนำเอาเกษตรกรรมเข้ามาอยู่ในระบบทุนนิยม ไม่จำเป็นต้องสร้างให้เกิดการผลิตที่จัดการแบบทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงานรับจ้าง เดินทางข้ามขั้นตอนของการพัฒนาการของทุนนิยมอุตสาหกรรม กิจกรรมการเกษตรออกจากการดำรงอยู่แบบกึ่งธรรมชาติ และถูกจัดการโดยทุนนิยมการค้าได้ บางทีก็เป็นในรูปแบบที่ว่า กิจการค้าขนาดใหญ่มาดึงฟาร์มขนาดเล็กที่กระจุกกระจายเข้าไปอยู่ในเขตอิทธิพลของตน และเมื่อได้ผูกมัดผู้ผลิตเพื่อขายรายเล็ก (small – scale commodity producer) เข้ากับระบบตลาดแล้ว ก็กดผู้ผลิตเหล่านั้นให้อยู่ใต้อิทธิพลโดยผ่านทางทำให้กู้ยืม กิจการค้าขนาดใหญ่ซื้อพืชผลจากการเก็บเกี่ยว และให้ซื้อเชื้ออาหารเมล็ดพืชและเครื่องมือการผลิต การโยกทางการค้าได้เปลี่ยนฟาร์มขนาดเล็กหน่วยธรรมชาติผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินไม่ได้ค้าขาย ที่อยู่โดดเดี่ยวเป็นผู้ผลิตเพื่อขายรายเล็ก เป็นวิธีการแรกที่จะจัดรวมฟาร์มขนาดเล็กที่อยู่กระจุกกระจายและเปิดทางเป็นครั้งแรกให้ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมแทรกทะลวงเข้าไปในชนบท ด้วยการเชื่อมโยงทางการค้าให้ฟาร์มขนาดเล็กทุกฟาร์มกลายเป็นส่วนประกอบของเศรษฐกิจโลก ถูกกระทบจากเศรษฐกิจโลก ถูกกำหนดนำให้จัดองค์กรตามความต้องการของเศรษฐกิจโลก

บ่อยครั้งที่กิจการค้าเข้าเกี่ยวข้องกับการผลิตด้วย เพราะว่าต้องการควบคุมคุณภาพของสินค้า องค์กรการค้าอาจวางเงื่อนไขเทคนิคการผลิต แจกเมล็ดพันธุ์และปุ๋ย กำหนดการหมุนเวียนเพาะปลูกในแปลงต่างๆ วางรูปแบบและแผนให้ฟาร์มครอบครัวทำตาม หลังจากที่ตั้งฐานรับซื้อวัตถุดิบและช่องทางขายปัจจัยการผลิตแล้ว ระบบทุนนิยมในชนบทจะเริ่มทะลวงเข้าไปในการผลิตจริงๆ แยกการผลิตส่วนที่แปรรูปวัตถุดิบ (processing of agricultural raw material) ออกมาจัดทำเอง โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องจักร

นอกจากนี้ในประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว เช่น ในอเมริกาเหนือ มีการใช้ระบบให้ฟาร์มกู้ยืมทุนหมุนเวียน ทุนครอบครัวกิจการขนส่ง เครื่องยกขน ระบบชลประทาน เป็นวิธีการใหม่ที่ระบบทุนนิยมแทรกทะลวงเข้าสู่กิจกรรมการเกษตร เปลี่ยนชานาให้เป็นกำลังแรงงานที่ทำงานกับปัจจัยการผลิตที่เป็นของผู้อื่น นำเอาฟาร์มครอบครัวชานาซึ่งผลิตเพื่อขายขนาดเล็กเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยกิจการขนาดใหญ่ควบคุมโดยทุนการเงิน

ชายนอฟเห็นวาระบบทุนนิยมโน้มเอียงขูดรีดโดยวิธีให้มีการรวมกระจุกตัวทางด้านตั้ง (vertical concentration) มากกว่าทางด้านนอน (horizontal concentration) หมายความว่าทุนควบคุมการขาย ผลผลิต ควบคุมเทคนิคการผลิตและแหล่งที่มาของปัจจัยการผลิต วางแผนการผลิต สินเชื่อ กิจการชลประทานและขนส่ง มากกว่าทำให้ฟาร์มครอบครัวขนาดเล็กกลายเป็นฟาร์มทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงานรับจ้าง

ในกรณีที่ระบบทุนนิยมในท้องถิ่นนั้นอ่อนแอโดยเปรียบเทียบ เช่นเพราะว่าฟาร์มชานามีความมั่งคั่ง เช่น ในเดนมาร์ก หรือสหกรณ์นั้นมีรัฐหรือทุนส่งออกหรือทุนอุตสาหกรรมหนุนหลัง อาจมีการกระจุกตัวทางด้านตั้งจากทางด้านการรวมกลุ่มของชานาเอง

คือเป็นในรูปแบบสหกรณ์ (Cooperative) หรือรูปแบบผสม ในกรณีนี้การควบคุมระบบที่รวมศูนย์และขึ้นต่อการผลิตทางการเกษตรบางส่วนหรือทั้งหมด ไม่ได้เป็นของผู้มีทุน แต่เป็นของผู้ผลิตเพื่อขายเล็กๆ รวมตัวกันออกทุนกันเองเป็นสหกรณ์ การกระจุกตัวทางด้านตั้งผ่านการตั้งสหกรณ์นี้เป็นการรวมตัวกันที่ลึกซึ้งและน่าพึงปรารถนา เพราะชาวนายินดีมอบหน้าที่ส่วนที่ให้รวมกันทำ มอบให้แก่สหกรณ์โดยสมัครใจ เป็นการรวมตัวกันของชุมชนชาวนาต่อต้านการคุกคามและการเข้าชุดรีดของระบบทุนนิยม

สหภาพโซเวียตเป็นประเทศเกษตรกรรม รายได้ประชาชาติมากกว่าครึ่งหนึ่งมาจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ประกอบไปด้วยฟาร์มเล็กๆ ของเอกชน กระจุกกระจายถึง 18.5 ล้านฟาร์ม และไม่อยู่ภายใต้การควบคุมใดๆ ขณะที่กิจการสาธารณูปโภค อุตสาหกรรมและเหมืองแร่ เป็นของรัฐ คือขณะนั้น (1925) ภายใต้นโยบาย NEP เป็นระบบทุนนิยมโดยรัฐ (State capitalism) ดังนั้น ชายานอฟจึงกล่าวว่าเป็นที่ชัดเจนว่าปัญหาพื้นฐานของสหภาพโซเวียตคือ ขณะที่ยอมรับฟาร์มเล็กๆ เหล่านี้ในแง่ความปรารถนาและทรัพยากรการผลิต ก็ต้องพยายามผูกโยงฟาร์มชาวนานี้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจและการวางแผนของรัฐ และเป็นพื้นฐานของระบบสังคมนิยมต่อไป จะทำได้อย่างไร?

ชายานอฟเสนอให้ฟาร์มครอบครัวชาวนากระจุกตัวกันทางด้านตั้ง รวมกันเป็นสหกรณ์แนวตั้ง ด้วยการรวมแบบนี้ฟาร์มทั้งหลายจะโยงเข้ากับการผลิตการเกษตรทั้งหมด และเข้าเกี่ยวข้องกับกิจการอุตสาหกรรมแปรรูปที่จะแยกออกมาทำต่างหากจากฟาร์ม เลียนแบบสหกรณ์แนวตั้งในตะวันตก แต่ที่ต่างออกไปคือให้โยงเข้ากับแผนเศรษฐกิจของรัฐ ในสหภาพโซเวียต ซึ่งผ่านการปฏิวัติมาแล้ว กรณีจะต่างกับสหกรณ์ในสมัยอดีตหรือสหกรณ์ในประเทศทุนนิยม ในกรณีเดิมนั้นสหกรณ์เป็นการปรับตัวของผู้ผลิตเพื่อขายขนาดเล็ก ต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอด แต่ในกรณีของสหภาพโซเวียตเป็นสหกรณ์แนวตั้งในสังคมนิยม ในระบบใหม่นี้ศูนย์ของเครือข่ายสหกรณ์จะสามารถโยงได้กับองค์กรนำของเศรษฐกิจรัฐและแผนเศรษฐกิจของประเทศ เป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้น

หลังจากเริ่มโดยการรวมตัวผู้ผลิตเล็กๆ เข้าด้วยกัน สหกรณ์จะจัดการรวมการขายผลผลิตการเกษตร ทำหน้าที่เป็นคนกลางเสียเอง จะมีการสะสมทุนในระบบสหกรณ์คู่ขนานกันกับการขายผลผลิต จัดสร้างกิจการแปรรูปวัตถุดิบการเกษตร แยกออกมาจากกิจการภายในฟาร์มครอบครัว ก่อให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมขึ้นในชนบท สหกรณ์ขึ้นครองฐานะสำคัญควบคุมเศรษฐกิจชนบท และด้วยการช่วยเหลือของรัฐและการที่รัฐให้เงินกู้ยืมแก่สหกรณ์ กระบวนการพัฒนานี้รวดเร็วขึ้น สหกรณ์จะจัดขอให้ผู้ผลิตขนาดเล็กเปลี่ยนแผนขององค์กรการผลิตของตน ให้เป็นไปตามนโยบายของสหกรณ์ในการขายและแปรรูป ปรับปรุงเทคนิคการผลิต และเปลี่ยนมาใช้วิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ที่ดีขึ้น เป็นการประกันผลผลิตให้ได้มาตรฐาน มีการคัด แปรรูป จัดหีบห่อ และทำเป็นเครื่องกระป๋อง แล้วแต่ตลาดโลกจะต้องการ หลังจากนั้น

สหกรณ์จะเข้าไปในเรื่องการผลิตมากขึ้น เช่นเข้าไปเป็นหุ้นส่วนในการจัดหาเครื่องจักร ดอกสัตรี พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ชลประทาน ฯลฯ โดยใช้จ่ายจากกำไรจากการซื้อขายและการให้กู้ยืม โดยการพัฒนาระแสไฟฟ้าและการก่อสร้างด้านเทคนิคหลายๆ อย่าง คือ โกดังที่สาธารณะ และเครื่องขยายถนน และตั้งกองทุนสหกรณ์ ทุนแห่งสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนที่เป็นของสังคมจะขยายตัวมาก จนกระทั่งระบบทั้งหมดเปลี่ยนจากการมีองค์กรแบบสหกรณ์ในบางสาขาของเศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจสหกรณ์ที่เป็นของสังคม (social cooperative economy) มีพื้นฐานคือ ทุนอันเป็นของสังคม และยังคงมีฟาร์มส่วนตัวของสมาชิกอยู่ นี่คือรูปแบบที่จะพัฒนาต่อไปของฟาร์มชาวนา ในฐานะสาขาหนึ่งของเศรษฐกิจส่วนรวม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องกระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ : ศึกษาจาก กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึง วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ เพื่อเป็นแบบอย่างให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้ต่อไป

3.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้
3. เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ เพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

3.2 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน จำนวน 12 ท่าน ปราชญ์กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้ให้แนวความคิดและเป็นผู้ริเริ่มนำคำว่าปราชญ์ชาวบ้านมาใช้กับบุคคลกลุ่มนี้ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 12 ท่าน ปัจจุบัน ปราชญ์ทั้ง 12 ท่านได้รวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเรียกว่า พหุภาคีภาคอีสาน และมีเครือข่ายอยู่ในแถบภาคอีสาน
2. กลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน ที่เคยมีหนี้สิน จำนวน 8 ราย เป็นผู้ได้รับรางวัลคนดีศรีเมืองจากมูลนิธิชาวบ้าน และศ.เสน่ห์ จามริก ให้การยกย่องเรียกกันต่อมาว่าปราชญ์ชาวบ้าน เข้าสัมภาษณ์ในเชิงลึก เพื่อศึกษาถึงปัญหาของหนี้สินและแนวทางการแก้ไข กรณีที่ปราชญ์ที่เคยมีหนี้สินป่วย หรือเสียชีวิต ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยผ่านทางผู้ใกล้ชิดที่ได้สืบสานงานต่อ เช่น ลูกและ/หรือภรรยา

สาเหตุที่ผู้วิจัยเข้าศึกษากับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้เพราะ

2.1 ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างรอยเชื่อมต่อการปลูกพืชในลักษณะพอลิปลูกพืช และการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงลักษณะและความแตกต่างของระบบการปลูกพืชทั้งสองอย่างเป็นอย่างดี

2.2 ปราชญ์กลุ่มนี้เป็นบุคคลที่ชุมชน และทางราชการยอมรับในด้านความรู้และประสบการณ์เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่ชุมชนให้การยกย่อง ถือว่าเป็นปูชนียบุคคล และเป็นสมบัติที่ล้ำค่าของชุมชน รวมทั้งทางราชการเองก็ให้การยอมรับทั้งผู้นำในระดับประเทศรวมถึงข้าราชการระดับท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ฯลฯ ซึ่งต้องมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ

2.3 เป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแบบพอลิปลูกพืชไปสู่ระบบการผลิตเพื่อส่งออกในรูปแบบของทุนนิยม

2.4 เป็นผู้มีสติ สามารถปรับตัวแก้ไขปัญหานี้สินให้ลุล่วงได้

2.5 เป็นผู้นำประสบการณ์ทั้งหลายถ่ายทอดให้กับเกษตรกรรุ่นหลังในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกรอื่นนำแบบอย่างที่ดีไปแก้ไขปัญหานี้สินและปัญหาความยากจนของตน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปราชญ์กลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับหนี้สิน และแนวทางการแก้ไขปัญหานี้สิน เพราะเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มาแล้วเป็นอย่างดี ประกอบทั้งในปัจจุบันเป็นผู้ที่ทางราชการสนับสนุนให้เปิดศูนย์การเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ในอดีตแก่เกษตรกรและผู้สนใจรุ่นหลังนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินและความยากจนของตนเอง จึงเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเข้าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ที่ผ่านประสบการณ์มาเป็นอย่างดี ย่อมที่จะเป็นผู้ที่ถ่ายทอดที่ได้รับความเชื่อถือสูง

3. พื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในท้องที่เป็นถิ่นที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้าน คือ บริเวณภาคอีสานเท่านั้น ทั้งนี้เป็นที่ทราบกันว่าภาคอีสาน มีชื่อเสียงด้านความแห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และมีปัญหาเรื่องระบบชลประทานมากที่สุด ดังนั้น การศึกษาในพื้นที่ที่มีความยากลำบากที่สุดย่อมเป็นตัวอย่างที่มีประโยชน์สูงสุดเช่นกัน อย่างไรก็ตามในด้านพื้นที่ที่ศึกษานั้นอาจมีลักษณะเฉพาะตัวของท้องถิ่น ซึ่งเป็นอาจเป็นข้อจำกัดของการวิจัยในครั้งนี้ด้วย

4. ขอบเขตเนื้อหา

ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดแนวทางในการวิจัยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการเกิดหนี้และแนวทางในการแก้ไขหนี้ของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานเท่านั้น เพื่อมุ่งเน้นหาคำตอบและกระบวนการที่ใช้เพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

3.3 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้นไว้ ดังนี้

ปราชญ์	ปี เกิด	อาชีพก่อนมีหนี้	ยอด หนี้ (บาท)	สาเหตุของการ เกิดหนี้สิน	การแก้ หนี้	ระยะ เวลา การแก้ หนี้ (ปี)
คำเตื่อง ภาษี	2495	ปลูกพืชเชิงเดี่ยวใน ครอบครัว	90000	นำเงินไปใช้ในการ เพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ของครอบครัว	เกษตร ผสมผสาน	9
ผาย สร้อยสรกลาง	2473	ทำนาในที่ดิน 15 ไร่ของ ภรรยา	40,000	ซื้อที่ดินที่ละหอนทราย 100 ไร่เศษ และลงทุน จ้างลูกจ้างถางป่าปลูก ข้าวโพด	ขายที่ดิน บางส่วน	2
จันทร์ที่ ประทุมภา	2481	ทำนา มีโรงสีขนาดเล็ก เลี้ยงหมูแม่พันธุ์ > 80ตัว	60,000	เป็นนายหน้าหาคนงาน ไปต่างประเทศแล้วโดน โกงเงินที่ไปรับมา	ทำงาน ต่างประเทศ	4
บุญเต็ม ชัยลา	2490	ทำงานทำนอกหมู่บ้าน ทำนา	890,000	ซื้อปุ๋ย สารเคมี การเกษตร	เกษตร ผสมผสาน	11
ทองหล่อ เจนโรสง	2479	ทำนา เลี้ยงหมู 20 ตัว และเลี้ยงวัว 3-4 ตัว	100,000	พัฒนาเกษตรผสมผสาน	เกษตร ผสมผสาน	3
ผอง เกตุพิบูลย์	2473	อาชีพครู ส่วนแม่จันทร์ ค้าขาย	800,000	กู้ไปซื้อรถไถให้กับลูก คนเล็กประกอบอาชีพ	เกษตร ผสมผสาน (ร่วม)	4
ทัศน์ กระยอม	2471	สีบทอดหมอยา และ หมอยาจากตา, ทำ นา	80,000	ปลูกปอเพื่อส่งออก	เกษตร ผสมผสาน	6
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	2491	2523 เปลี่ยนจากปลูก พืชไร่ และทำนา มาเป็น ปลูกไม้ผล และไม้ใช้ สอยอย่างละ 1,000 ต้น	100,000	ต้องการนำเงินไปปลูก ต้นไม้	เกษตร ผสมผสาน	4

ที่มา : จากการสำรวจของผู้วิจัย

3.4 ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ ได้มุ่งศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยการใช้วิธี “พรรณนา” ลักษณะความเป็นจริงถึงวิธีการก่อนนี้และวิธีการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของประชาชนชาวบ้าน เพื่อทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของประชาชนชาวบ้านซึ่งปัจจุบันเป็นกลุ่มชนชั้นนำ ที่เคยได้รับผลกระทบจากการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ และสามารถปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากภาครัฐในการเป็นต้นแบบการทำการเกษตรและการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร และวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดของเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) เพื่อให้ให้เห็นถึงภาพรวม และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการเพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของประชาชนชาวบ้าน โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลขั้นต้นจากหนังสือ เอกสาร คอมพิวเตอร์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชนชาวบ้านภาคอีสาน จำนวน 8 ราย ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ประกอบด้วย

- ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ความเป็นอยู่
- ข้อมูลส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง ด้านอายุ การศึกษา การสมรส การศึกษาด้านธรรมะ
- ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ การทำงาน ที่เป็นแหล่งที่มาของรายได้และ ฐานะความเป็นอยู่ ของกลุ่มตัวอย่างทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการก่อหนี้ หนี้สิน สภาพหนี้ และการแก้ไขปัญหาหนี้
- ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความทุกข์ของการมีหนี้สิน และการปรับตัว
- ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด และวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

3.6 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานต่างๆ ดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – Depth Interview)

ปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน จำนวน 8 ราย และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้านในกลุ่มนี้ และมีปราชญ์ 1 ท่านเสียชีวิต ระหว่างศึกษาได้สัมภาษณ์บุตรชายและบุตรสาวแทน

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ เอกสารที่เผยแพร่ เช่น เอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รายงานการประชุมปราชญ์ชาวบ้าน ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ จากอินเทอร์เน็ต เอกสารที่ไม่ได้เผยแพร่ เช่น เอกสารเฉพาะบุคคลของปราชญ์ชาวบ้าน สมุดบันทึกข้อมูล ตลอดจนเอกสารการประชุมกลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ สรุปผลการจากการสัมภาษณ์ นำมาดำเนินการวิเคราะห์
2. ข้อมูลจากเอกสารที่ไม่ได้เผยแพร่ และข้อมูลทุติยภูมิ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำมาวิเคราะห์ประกอบการนำเสนอ

3.8 ข้อจำกัดของการศึกษา

1. ข้อจำกัดในช่วงระยะเวลา
เนื่องจากการสัมภาษณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเป็นอัตชีวประวัติส่วนบุคคล จากการสัมภาษณ์ อาจทำให้มีข้อบกพร่องในเรื่องของระยะเวลา อันเนื่องมาจากความหลงลืม หรือจำเวลาผิดพลาดของผู้ถูกสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัยได้แก้ไขด้วยการพยายามสอบถามกับผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิด รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องในช่วงเวลานั้นร่วมด้วย
2. ข้อจำกัดจากการสัมภาษณ์
เนื่องจากการสัมภาษณ์มีระยะเวลาที่จำกัด อาจทำให้ได้รับทราบข้อมูล และบริบท เงื่อนไขต่างๆ ไม่ครบถ้วนทั้งหมด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สอบถามด้วยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์อีกครั้ง เพื่อสอบถามในประเด็นที่ยังขาด และแก้ไขข้อบกพร่องในเรื่องข้อมูลดังกล่าว

3.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 เพื่อทราบถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้
- 1.5.2 เพื่อทราบถึงแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้
- 1.5.3 เพื่อเป็นแบบอย่างให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ เพื่อให้หลุดพ้นจากความ เป็นหนี้

3.10 นิชยามปฏิบัติการ

1. กระบวนการหลุดพ้น หมายถึง วิธีการที่ดำเนินอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อให้พ้นจากสภาพอย่างหนึ่งอย่างใด
 2. หนี้ หมายถึง เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างอยู่ จะต้องใช้ให้แก่อีกผู้หนึ่ง
 3. ปราชญ์ชาวบ้าน ในที่นี้คือ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ได้รับการยกย่อง และได้รับรางวัลคนดีศรีเมือง จากมูลนิธิชาวบ้าน โดยคนกลุ่มนี้มีลักษณะ คือ
 - เป็นผู้ถูกกระทำและเป็นเหยื่อจากการเปลี่ยนแปลงความคิดที่เห็นความสำคัญของเงิน เพื่อตอบสนองตอบกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม
 - เป็นผู้ที่ไม่ได้มีการศึกษาสูง แต่เป็นนักปฏิบัติและนักเรียนรู้จากความคิด สังเกต ใคร่ครวญ ลองทำ สรุบทบทเรียนและปฏิบัติ
 - เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ปฏิเสธวิถีคิดเดิมตามกระแสของสังคม กล้าและยืนหยัดต่อสู้ แน่วแน่ ไม่ย่อท้อ
 - มีความอดทน แน่วแน่ วิริยะ อุทิศสาหัส แน่วแน่ในความคิด
- ขยันหมั่นเพียร สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนานนับสิบปี
- มีความรักถิ่นอีสาน และเอื้ออาทรต่อคนรอบข้าง
 - เป็นผู้ที่มีธรรมะอยู่ในใจ เป็นธรรมชาติของความรัก ความเมตตา และอยากช่วยคนอีสาน

3.11 คำอธิบายศัพท์

1. ครุฑา เป็นคำที่ใช้เรียกพระที่มีความรู้ทางภาคเหนือ ต่อมา ศ.นพ. ประเวศ วะสี ได้มองเห็นคุณสมบัติของบุคคล 3 คนของบุรีรัมย์ คือ นายสุทธีพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ นายผาย สร้อยสระกลาง และนายคำเตื่อง ภาษี ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สมควรที่จะได้รับการสถาปนาเป็นปราชญ์ของชาวบุรีรัมย์
2. ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นคำที่ ศ.เสนห์ จามริก ใ้ช้ยกย่องชาวบ้านที่มีภูมิความรู้ และใช้เรียกกันต่อๆ มา ปัจจุบันเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ใ้ช้ยกย่องบุคคล หรือชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านต่างๆ
3. จารย์ หมายถึงคนที่สึกออกมาแล้ว มีความรู้เรื่องฮีด 12 ครอง 14 ฮีดบ้านครองเมือง

4. พ่อ และแม่ เป็นคำอีสานที่ใช้เรียกยกย่องผู้มีอาวุโส ที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับพ่อและแม่ของตน จึงใช้คำว่าพ่อหรือแม่ นำหน้าชื่อของผู้อาวุโส ท่านนั้นเป็นการยกย่อง
5. ถอดบทเรียน หมายถึงการนำเอาความรู้ และประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง มาวิเคราะห์ถึงเหตุและผลของการกระทำ ทั้งทางด้านดี และไม่ดี แล้วถ่ายทอดเป็นบทเรียนจากการดำเนินชีวิตจริง สู่บุคคลอื่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้

NO THIS PAGE IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

หนี้และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

4.1 นิยามหนี้

คำว่าหนี้ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า debt หรือ liability ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย “หนี้” ไว้ว่า “เงินที่ผู้หนึ่งติดค้างอยู่ จะต้องใช้ให้แก่อีกผู้หนึ่ง หรือ หน้าที่ที่จะต้องทำตามกฎหมาย” (โดยบริยายหมายถึง การที่จะต้องตอบแทนบุญคุณเขา)¹ ส่วนคำว่า “ลูกหนี้” หรือ “debtor” หมายถึง “ผู้เป็นหนี้ (คู่กับคำว่า “เจ้าหนี้”) ส่วนคำว่า “เป็นหนี้” หรือ “owe” หรือ “owe money” หมายถึง “เกิด หรือมี” หนี้ตนเอง หนี้ แบ่งออกเป็นหนี้ในระบบ หมายถึง หนี้ที่ถูกต้องตามกฎหมาย คิดอัตราดอกเบี้ยตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งบุคคลธรรมดา เรียกเก็บดอกเบี้ยได้ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี และหนี้นอกระบบ หมายถึง หนี้ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย คิดอัตราดอกเบี้ยเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด²

สำหรับการเป็นหนี้ ส่วนหนึ่งที่จะต้องจ่ายคือ “ดอกเบี้ย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของดอกเบี้ยว่า หมายถึง “ค่าตอบแทนที่บุคคลหนึ่งต้องใช้ให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเพื่อการใช้เงินของบุคคลนั้น”³

4.2 โครงสร้างหนี้สินของเกษตรกรภาคอีสาน

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้สำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2545 และ 2547⁴ พบว่า หนี้สินของครอบครัวของภาคอีสานเฉลี่ยใน ปี พ.ศ.2547 มีจำนวน 78,978 บาท ลดลงจากปี พ.ศ.2545 ซึ่งมีหนี้สินของครอบครัวเฉลี่ย 83,963 บาท โดยมีวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน จำนวน 50,759 บาท โดยเป็นการซื้อหรือเช่าบ้าน 21,742 บาทและใช้จ่ายอุปโภคบริโภค จำนวน 29,017 บาท กู้เพื่อใช้ทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร จำนวน 6,705 บาท กู้เพื่อใช้ทำการเกษตร 17,303 บาท และกู้เพื่อหนี้อื่นๆ อัน

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,11(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2513), หน้า 940.

²“อยู่กับหนี้อย่างมีความสุข”, แหล่งที่มา : [http://km.ra.mahidol.ac.th/file.php?file=/1/LP3/lp4.ppt,\[15 มกราคม 2551\]](http://km.ra.mahidol.ac.th/file.php?file=/1/LP3/lp4.ppt,[15 มกราคม 2551])

³ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 342.

⁴สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2545 และ 2547.

ได้แก่ หนี้จากการค้าประกันบุคคลอื่น หนี้ค่าปรับหรือจ่ายค่าชดเชยค่าเสียหาย จำนวน 2,211 บาท ดังตารางที่ 4.1 และ ตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.1 แสดงรายได้ ค่าใช้จ่ายและหนี้สิน เฉลี่ยต่อครอบครัว

ภาค	รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครอบครัว			ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนต่อครอบครัว			หนี้สินเฉลี่ยต่อครอบครัว			อัตราร้อยละ ของ ค่าใช้จ่าย ต่อรายได้	
	ปี 2545 (บาท)	ปี 2547 (บาท)	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลงต่อปี	ปี 2545 (บาท)	ปี 2547 (บาท)	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลงต่อปี	ปี 2545 (บาท)	ปี 2547 (บาท)	ร้อยละของการเปลี่ยนแปลงต่อปี	ปี 2545	ปี 2547
ทั่วราชอาณาจักร	13,418	14,617	4.4	10,908	12,115	5.4	83,314	103,940	11.7	81.3	82.9
กรุงเทพฯ และ 3 จังหวัด*	27,514	26,351	2.1	20,589	20,547	-0.1	181,980	188,074	1.9	74.8	78.0
กลาง	13,750	16,513	9.6	11,025	13,220	9.5	77,948	118,680	22.3	80.2	60.1
เหนือ	9,101	10,897	9.4	7,775	9,484	10.4	57,297	89,195	24.8	65.4	87.0
ตะวันออกเฉียงเหนือ	9,126	9,916	4.2	7,869	8,493	3.9	83,963	78,978	11.1	66.2	85.8
ใต้	12,578	14,319	6.7	10,965	12,807	8.1	80,579	88,685	4.9	87.2	89.4

* นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

ที่มา : การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.2545 และ 2547 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 4.2 แสดงวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม	อาณาจักร	ภาค				
		กรุงเทพฯ และ 3 จังหวัด*	กลาง	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ใต้
หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน	103,940	168,074	116,680	89,195	78,978	88,665
เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน	67,189	124,893	73,086	50,243	50,759	52,340
- ซื้อ/เช่าซื้อบ้าน-ที่ดิน	38,533	88,604	46,061	24,555	21,742	27,246
- ใช้จ่ายอุปโภคบริโภค	26,656	36,269	27,025	25,688	29,017	25,097
เพื่อใช้ทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร	17,262	33,553	20,222	13,076	6,705	19,662
เพื่อใช้ทำการเกษตร	26,656	1,473	21,919	24,019	17,303	15,261
หนี้อื่น ๆ***	2,833	8,156	1,453	1,855	2,211	1,202

* นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

*** หนี้อื่น ๆ ได้แก่ หนี้จากการค้าประกันบุคคลอื่น หนี้ค่าปรับหรือจ่ายค่าชดเชย เป็นต้น

ที่มา : การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.2545 และ 2547 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากการสำรวจหนี้สิน ของผู้ช่วยนักวิจัยเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพนักงาน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์⁵ โดยสำรวจ 22 หมู่บ้าน 2,084 หลังคาเรือน ใน 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น อุดรธานี บุรีรัมย์ และสุรินทร์ มีหลังคาเรือนที่เป็นหนี้ 1,891 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 90.74 และหลังคาเรือนที่ไม่เป็นหนี้ 193 หลังคาเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 9.26 ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนหลังคาเรือนที่เป็นหนี้และไม่เป็นหนี้

จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนหลังคาเรือนที่เป็นหนี้		จำนวนหลังคาเรือนที่ไม่เป็นหนี้	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
22	2,084	1,891	90.74	193	9.26

จากการศึกษาข้อมูลหลังคาเรือนที่มีหนี้ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา 1,891 หลังคาเรือน กลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสาน 361 หลังคาเรือน มีหนี้สิน 350 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 97 และกลุ่มที่ทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวและเกษตรแบบมีสัญญา 1,147 หลังคาเรือน มีหนี้สิน 1,059 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 92.3 ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงกลุ่มหนี้สินแยกตามการประกอบอาชีพด้านการเกษตร

หนี้สิน	เกษตรผสมผสาน		เกษตรกรรมเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา		อาชีพอื่น*		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	11	3.0	80	7.7	94	16.3	193	9.3
มีหนี้สิน	350	97.0	1059	92.3	482	83.7	1891	90.7
รวม	361	100	1147	100	576	100	2084	100

* อาชีพอื่นประกอบด้วย รับราชการ ค่าขาย รับจ้าง และอื่นๆ

เมื่อศึกษาด้านความสัมพันธ์ของฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึก กับสภาพหนี้สิน โดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรผสมผสานกับกลุ่มเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว หรือเกษตรกรรมแบบมีสัญญา พบว่า กลุ่มที่ทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญามีฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึกว่าไม่พอกิน 353 หลังคาเรือน จาก 1147 หลังคาเรือน หรือคิดเป็น

⁵ ทานทิพย์ ชำรงวารการ, การเกิดหนี้และเส้นทางหนี้สิน : ประสบการณ์ของชาวบ้านและทางออก. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), หน้า 22.

ร้อยละ 30.8 ขณะที่กลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสานมีฐานะความรู้สึกว่าไม่พอกิน 60 หลังคาเรือน หรือร้อยละ 16.0 ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงความสัมพันธ์ของฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึก กับสภาพหนี้สิน เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรผสมผสานกับกลุ่มเกษตรกรเชิงเดี่ยว หรือ เกษตรกรรมแบบมีสัญญา

ความเป็นอยู่ตามความรู้สึก	เกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรกรรมแบบมีสัญญา					
	มีหนี้		ไม่มีหนี้		รวม	
	หลังคาเรือน	ร้อยละ	หลังคาเรือน	ร้อยละ	หลังคาเรือน	ร้อยละ
ไม่พอกิน	341	32.2	12	13.6	353	30.8
พออยู่พอกินหรือเหลืออยู่เหลือกิน	718	67.8	76	86.4	794	69.2
รวม	1059	100	88	100	1147	100

ความเป็นอยู่ตามความรู้สึก	เกษตรผสมผสาน					
	มีหนี้		ไม่มีหนี้		รวม	
	หลังคาเรือน	ร้อยละ	หลังคาเรือน	ร้อยละ	หลังคาเรือน	ร้อยละ
ไม่พอกิน	58	16.6	2	18.2	60	16.6
พออยู่พอกินหรือเหลืออยู่เหลือกิน	292	83.4	9	81.8	301	83.4
รวม	350	100	11	100	361	100

จากการศึกษาข้อมูลถึงความสามารถในการชำระหนี้ ของกลุ่มเกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา และเกษตรผสมผสาน ลูกหนี้ที่ทำเกษตรผสมผสานมีความสามารถในการจ่ายคืนเงินต้นได้สูงที่สุด โดยมียอดเงินกู้ทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือน 150,931,.51 บาท สามารถจ่ายคืนเงินต้นเฉลี่ยต่อครัวเรือนได้ 71,581,.87 บาท คิดเป็นร้อยละ 47.4 ของเงินต้นเฉลี่ย ส่วนกลุ่มที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา มียอดเงินกู้ต่อครัวเรือนเฉลี่ย 101,322.39 บาท สามารถจ่ายคืนเงินต้นเฉลี่ยต่อครัวเรือนได้ 34,588.14 บาท หรือร้อยละ 34.1 ดังตารางที่ 4.6

เมื่อพิจารณาด้านหนี้คงค้าง ลูกหนี้ที่ทำเกษตรผสมผสานมียอดหนี้คงค้างเฉลี่ยเทียบกับเงินต้นทั้งหมดต่ำที่สุด คือ ร้อยละ 47.1 โดยกลุ่มเกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา มีหนี้คงค้างต่อเงินต้นทั้งหมด ร้อยละ 60.6 นอกจากนี้ ยังพบว่า อาชีพเกษตรผสมผสานมีการกู้เงินสูงกว่าเกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญาประมาณ 1.5 เท่า แต่มีความสามารถ

ในการจ่ายคืนเงินต้นได้หมดคิดเป็นร้อยละของเงินต้นสูงกว่ากลุ่มที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเกษตรแบบมีสัญญา ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงความสัมพันธ์ของอาชีพหลัก ฐานะความเป็นอยู่ตามความรู้สึก และเงินต้นที่จ่ายคืนและหนี้คงค้าง ในกลุ่มเกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา และกลุ่มเกษตรกรผสมผสาน

อาชีพหลัก	ฐานะตามความรู้สึก	จำนวนครัวเรือน	ยอดเงินกู้ทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือน	เงินต้นจ่ายคืนหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือน	จ่ายคืนร้อยละของเงินต้น	หนี้คงค้างเฉลี่ยต่อครัวเรือน	หนี้คงค้างร้อยละของเงินต้น
เกษตรกรเชิงเดี่ยวหรือแบบมีสัญญา	ไม่พอกิน	341	97,663.35	26,791.02	27.4	65,312.57	66.9
	พออยู่พอกิน	695	102,232.94	38,107.98	37.3	59,125.80	57.8
	เหลืออยู่เหลือกิน	11	157,222.27	53,909.09	34.3	85,830.27	54.6
	รวม	1047	101,322.39	34,588.14	34.1	61,421.35	60.6
เกษตรกรผสมผสาน	ไม่พอกิน	58	164,326.72	71,314.66	43.4	85,339.50	51.9
	พออยู่พอกิน	288	135,238.82	59,108.00	43.7	68,025.35	50.3
	เหลืออยู่เหลือกิน	4	1,086,575.00	973,575.00	89.6	81,500.00	7.5
	รวม	350	150,931.51	71,581.87	47.4	71,048.55	47.1

จากการศึกษาเรื่อง ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท⁶

1. การเกษตรแบบก้าวหน้า ทำเป็นการค้า มีความต้องการสินเชื่อมากกว่าครัวเรือนที่ทำการเกษตรแบบดั้งเดิมหรือพื้นฐาน
2. กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้หลายเดือนต่อครั้ง ในรอบระยะเวลา 1 ปี มีความต้องการสินเชื่อน้อยกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยครั้ง หรือ ลักษณะการไหลเข้าของรายได้จะมีผลต่อความต้องการสินเชื่อมากกว่าระดับของรายได้
3. ครัวเรือนที่มีความเข้มแข็งในการใช้ที่ดินสูง แม้จะมีพื้นที่ขนาดเล็ก แต่มีความต้องการสินเชื่ออาจสูงได้ ซึ่งอาจเกิดจากมีการลงทุนสูง
4. ครัวเรือนที่มีรายได้นอกฟาร์มมาก แม้จะมีรายได้สุทธิของครัวเรือนสูงแต่มี

⁶สาโรจ อังสุมาลิน, “ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท,” เอกสารในการประชุมครบรอบ 43 ปี ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.

ระดับหนึ่งค้างค้ำ หรือความความต้องการเงินกู้สูงด้วย

5. ครั้วเรือชนบทใช้เงินกู้จำนวนหนึ่งเพื่อส่งสมาชิกในครั้วเรือไปทำงานต่างประเทศ เพื่อการศึกษาและชำระหนี้เดิม
6. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และสหกรณ์การเกษตร เป็นสถาบันการเงินหลักที่ให้บริการสินเชื่อแก่ครั้วเรือชนบท แต่แหล่งเงินกู้นอกระบบยังมีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับครั้วเรือในเขตเกษตรน้ำฝน
7. การกู้เงินจากสถาบันการเงินของกลุ่มครั้วเรือที่ทำการเกษตรแบบก้าวหน้า จะกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตรมากกว่า ธ.ก.ส.
8. ในการกู้เงินจากสถาบันการเงินนั้น ผู้กู้ที่มีความเสี่ยงต่างกัน จ่ายอัตราดอกเบี้ยเท่ากัน ความยืดหยุ่นของอัตราดอกเบี้ยเป็นแบบไม่ยืดหยุ่น
9. ในการกู้เงินระยะปานกลางและระยะยาว ต้องใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินที่เอกสารสิทธิเป็นโฉนดที่ดิน
10. ภาระหนี้สินของครั้วเรือชนบท ซึ่งพิจารณาจากอัตราส่วนหนี้สินค้ำค้ำปลายปีต่อมูลค่าที่ดินทำการเพาะปลูกของครั้วเรือ ไม่สูงมาก อยู่ในช่วงระหว่างร้อยละ 3 ถึง ร้อยละ 7
11. ครั้วเรือชนบทที่กู้ยืมเงินมีจำนวนเพียงร้อยละ 70 ที่มีกระแสเงินสดเป็นบวก
12. ครั้วเรือชนบทจำนวนไม่ถึงร้อยละ 4 เป็นครั้วเรือที่ไร้ที่ทำกิน ครั้วเรือเหล่านี้มีจำนวนกว่าร้อยละ 50 ที่ไม่กู้ยืมเงินเลย และครั้วเรือที่ไม่กู้ยืมนี้ จำนวนมากกว่าครึ่งจะเป็นครั้วเรือที่มีรายได้ต่ำ

จากการสำรวจความต้องการของประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ ของศูนย์ปฏิบัติการแก้ปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการกรมการปกครอง เมื่อ 1 เมษายน พ.ศ.2547 คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหนี้สินรวม 259,404,781,052 บาท โดยเป็นหนี้สินในระบบ 204,186,340,307 บาท ทั้งนี้เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุดคือ 65,803,532,133 บาท รองลงมาคือหนี้สหกรณ์ฯ 47,048,139,557 บาท ส่วนหนี้สินนอกระบบมี 55,218,440,744 บาท

ตารางที่ 4.7 แสดงประเภทสินเชื่อของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประเภทหนี้สิน	จำนวนหนี้สิน (บาท)
หนี้สินในระบบ	
กองทุนหมู่บ้าน	23,698,611,280
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต/กลุ่มสัจจะ/เครดิตยูเนียน	3,126,042,581
สหกรณ์	47,048,139,557
กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร	1,917,591,494
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	65,803,532,133
ธนาคารออมสิน	16,761,666,678
ธนาคารอาคารสงเคราะห์	15,422,137,792
กลุ่มธนาคารพาณิชย์ (หนี้สินในระบบ)	
- ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	1,194,458,493
- ธนาคารกรุงเทพ	2,143,156,622
- ธนาคารเอเซีย	94,481,469
- ธนาคารไทยธนาคาร	132,683,231
- ธนาคารดีบีเอส ไทยทูนู	16,108,718
- ธนาคารกสิกรไทย	1,605,715,557
- ธนาคารกรุงไทย	6,695,901,747
- ธนาคารธนาชาติ	16,314,887
- ธนาคารไทยพาณิชย์	1,713,300,860
- ธนาคารนครหลวงไทย	350,106,499
- ธนาคารแสตนดาร์ดชาร์เตอร์	15,492,386
- ธนาคารทหารไทย	561,480,806
- ธนาคารยูโอบี รัตนสิน	18,905,365
- บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม	11,586,452
รวมธนาคารพาณิชย์	14,569,693,092
อื่นๆ (หนี้สินในระบบ)	15,838,925,700
รวมหนี้สินในระบบ	204,186,340,307
หนี้สินนอกระบบ	
กู้ 1 ราย มีจำนวน	30,367,155,385
กู้ 2 ราย มีจำนวน	12,906,775,466
กู้ 3 ราย มีจำนวน	6,146,789,948
กู้ 4 รายขึ้นไป	5,797,719,945
รวมหนี้สินนอกระบบ	55,218,440,744
รวมหนี้สินทั้งหมด	259,404,781,052

ที่มา : ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงบูรณาการ กรมการปกครอง 1 เมษายน

4.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหนี้

การได้รับโอกาสเงินกู้ เหตุของการเกิดหนี้ จากแหล่งสินเชื่อต่างๆในชนบท จนเกิดวงจรรอบาพัวของหนี้เรื้อรังตลอดจนการแก้ปัญหาหนี้

4.3.1 โอกาสในการได้รับเงินกู้ของครัวเรือน

จากการศึกษาลักษณะต่างๆ ของครัวเรือนในชนบทที่มีผลต่อการกู้จากแหล่งสินเชื่อต่างๆ กันในจังหวัดนครราชสีมา⁷ ปรากฏว่า หมู่บ้านที่มีรายได้จากการเกษตรสูงกว่าจะมีโอกาสที่จะได้รับเลือกจาก ธ.ก.ส. เพื่อเข้าไปส่งเสริมปล่อยสินเชื่อการเกษตรของ ธ.ก.ส. สูงกว่า แต่หมู่บ้านที่มีการออกเอกสารสิทธิ์บนที่ดินอย่างกว้างขวาง มีโอกาสกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์สูงกว่า ทั้งนี้เพราะการกู้จากธนาคารพาณิชย์ต้องมีหลักค้ำประกัน เมื่อพิจารณาในระดับครัวเรือนแล้ว พบว่า ขนาดของรายได้จากการเกษตร ไร่นาของครัวเรือน ขนาดของที่ดินในครอบครอง หนี้คงค้างจากแหล่งสินเชื่อในระบบ และฐานะทางสังคมของหัวหน้าครัวเรือน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับโอกาสที่ครัวเรือนจะได้กู้จาก ธ.ก.ส. ขณะที่การกระจุกตัวของรายได้จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับโอกาสที่ครัวเรือนจะได้กู้จาก ธ.ก.ส. สำหรับด้านธนาคารพาณิชย์นั้น ระดับรายได้อื่นๆ ที่มีใช้จากการเกษตรบนไร่นาของตนเอง ปริมาณหนี้คงค้างที่มีอยู่กับแหล่งสินเชื่อในระบบ และขนาดของที่ดินที่ครัวเรือนมีอยู่ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับโอกาสที่ครัวเรือนจะได้กู้จากธนาคารพาณิชย์ เมื่อพิจารณาในภาพรวมถึงโอกาสในการได้กู้จากสถาบันการเงินในระบบแล้ว พบว่า ขนาดที่ดินที่ครัวเรือนมีอยู่ หนี้คงค้างของครัวเรือนจากแหล่งสินเชื่อในระบบ รายได้จากทั้งการเกษตรและรายได้อื่นๆ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับโอกาสในการได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินในระบบ ส่วน ปริมาณหนี้คงค้างที่มีอยู่กับแหล่งเงินกู้นอกระบบ และการกระจุกตัวของรายได้จากกิจกรรมต่างๆ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับโอกาสในการได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินในระบบ

ในการศึกษาถึงอิทธิพลที่มีต่อปริมาณการกู้ที่ครัวเรือนหนึ่งๆ ได้รับในช่วงระยะเวลา 1 ปี โดยให้ความสนใจกับผู้กู้นอกระบบ มูลค่าสินทรัพย์ และรายได้สุทธิของครัวเรือน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับปริมาณเงินกู้นอกระบบที่ครัวเรือนจะได้รับ ส่วนหนี้คงค้างทั้งหมดเมื่อต้นงวด มีความสัมพันธ์ในทางลบกับปริมาณเงินกู้นอกระบบที่ครัวเรือนจะได้รับ และเมื่อได้ศึกษาถึงปริมาณการกู้รวมทั้งจากการกู้ในระบบและนอกระบบแล้ว พบว่า รายได้ สินทรัพย์

⁷ ยาวเรศ ทับพันธุ์, ปัจจัยกำหนดแหล่งเงินกู้และระดับการกู้ยืมของครัวเรือนชนบท, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2530), หน้า 92.

จำนวนที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูก และปริมาณหนี้คงค้างเมื่อต้นงวด มีความสัมพันธ์ในทางบวก กับปริมาณการกู้รวมของครัวเรือน

จากการศึกษาเรื่อง การใช้บริการจากตลาดเงินของครัวเรือนชนบท⁸ พบว่า สำหรับในจังหวัดนครราชสีมาสถานะทางสังคมของหัวหน้าครัวเรือน มีความสัมพันธ์ในทางบวก ต่อโอกาสที่ครัวเรือนจะมีความต้องการกู้ ส่วนการกระจุกตัวของแหล่งรายได้ และอายุของ หัวหน้าครัวเรือน มีความสัมพันธ์ในทางลบต่อโอกาสที่ครัวเรือนจะมีความต้องการกู้ อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาถึงโอกาสที่ครัวเรือนจะสามารถกู้เงินได้ พบว่า การมีสมาชิกในครัวเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการที่ครัวเรือนมีหนี้คงค้าง จะลดโอกาสที่ครัวเรือนจะสามารถกู้เงินได้

สำหรับปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนชนบทในจังหวัดนครราชสีมามีโอกาสกู้จากแหล่งสินเชื่อในระบบ ได้แก่ อายุของหัวหน้าครัวเรือน การมีสมาชิกในครัวเรือนไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สัดส่วนของที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ สมาชิกในครัวเรือนที่ประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่เกษตรกรรม แต่การมีหนี้คงค้างนอกระบบและการที่อัตราส่วนผู้พึ่งพิงในครัวเรือนสูงกลับลดโอกาสของการได้กู้แหล่งสินเชื่อในระบบ

เมื่อพิจารณาโอกาสที่ครัวเรือนจะกู้จากสถาบันการเงินในระบบแต่ละแห่งที่สัมพันธ์กับลักษณะของครัวเรือน พบว่า ธ.ก.ส.ยังเน้นการให้กู้กับครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ในทางตรงกันข้าม ครัวเรือนที่มีสมาชิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีรายได้จากไร่นาสอง กลับมีโอกาสดูจากธนาคารพาณิชย์ต่ำ ในขณะที่ครัวเรือนที่มีการประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตรและมีรายได้จากนอกไร่นาสองจะมีโอกาสสูงกว่าที่จะเป็นลูกค้าธนาคารพาณิชย์

4.3.2 สาเหตุของการเกิดหนี้สิน

จากการศึกษาของแพทย์หญิงทานทิพย์ ชำรงวรารังกูร⁹ พบว่าวงจรและมิติของหนี้สิน มีดังนี้

⁸เยาวเรศ ทัพพันธ์ และสมนึก ทับพันธุ์, “การใช้บริการจากตลาดเงินของครัวเรือนชนบท,” โครงการตลาดการเงินในชนบทไทย 2539. ฝ่ายวิจัยเศรษฐกิจรายสาขา สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย เสนอต่อ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2541. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

⁹ทานทิพย์ ชำรงวรารังกูร, การเกิดหนี้และเส้นทางหนี้สิน : ประสบการณ์ของชาวบ้านและทางออก, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), หน้า 49-52.

1. การถูกหลอก ถูกโกง หนี้สินของคนจำนวนมากเกิดขึ้นจากการถูกหลอก ถูกโกง ทั้งทางตรงและโดยทางอ้อม
2. ความอยากรวย ทำให้เข้าสู่วิถีการผลิตเกษตรเชิงเดี่ยวที่ขาดทุนต่อเนื่อง วิถีชีวิตในอดีตมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ตามหัวไร่ ปลายนา และลูก ๆ ใช้เงินยังไม่เป็น จึงไม่ค่อยมีรายจ่าย ทำนาอย่างเดี๋ยวก็นอกิน.....แต่เมื่อความคิดอยากรวยเข้ามาครอบงำ วิธีคิดทำอยู่ ทำกินก็ไม่อาจต้านทานกระแสสังคม “ยัดเงิน” ที่แพร่เข้ามาในชุมชน ที่มักได้ยินเขาพูดกันว่า “ถ้าอยากทำนาได้ข้าวเพิ่มก็ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใช้ และถ้าต้องการได้ขึ้นชื่อว่าเป็นคนมีเครดิตดี ก็ต้องสามารถกู้เงินจากแหล่งทุนต่าง ๆ ได้จำนวนมากๆ..... นอกจากนั้นการหลงเชื่อคำแนะนำของแหล่งทุนและนโยบายรัฐก็เป็นผลให้คนจำนวนมากเข้าสู่วงจรหนี้สิน แหล่งทุนได้แนะนำว่า หากสามารถคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด ก็จะสามารถกู้เพิ่มมากขึ้น และถูกจัดว่าเป็นผู้มีเครดิต แหล่งทุนเองก็ถือได้ว่าสามารถทำบัญชีเดินสะพัด ด้วยเหตุนี้วิธีปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวตามนโยบายรัฐ จึงมีสภาพเหมือนกับไม่คิดใช้คืนหนี้ให้หมด แต่การใช้คืนก็เพื่อจะกู้หนี้ยืมสินก้อนใหญ่ขึ้นๆ เพื่อจะได้มีเงินมาลงทุนให้มีกิจการใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เมื่อประสบเข้ากับวัฒนธรรมของชาวนาไทยที่ไม่เคยไล่เรียงบัญชี แม้จะรู้สึกได้ว่าช่วงหลังสภาพดินเสื่อม ผลผลิตลด ราคาตกต่ำ ก็ไม่ได้ใส่ใจ ขอเพียงให้กิจการดำเนินไปได้ และสามารถขยายกิจการให้ใหญ่โตขึ้นได้
3. กู้มาลงทุนให้ลูก วงจรหนี้กลุ่มนี้มักเกิดจากลูกที่กำลังหาเงินทองตั้งตัว จึงอาศัยพ่อแม่ช่วยกู้ยืมมาลงทุนซื้อรถขนส่ง ซื้อรถไถนา เพื่อไปรับจ้างและเมื่อไม่สามารถหารายได้ตามที่วางแผนไว้ จึงมักเป็นภาระของพ่อแม่ที่จะต้องช่วยลูกในการลดหนี้ปลดสิน
4. กู้เงินไปทำงานต่างประเทศ วงจรหนี้กลุ่มนี้เกิดขึ้นจากการส่งสมาชิกไปต่างประเทศเพื่อหาเงินทองส่งกลับมาให้ครอบครัวตามค่าชั๊กชนของญาติสนิทมิตรสหายและนายหน้าจัดส่งแรงงานไปต่างประเทศ ซึ่งบางส่วนก็ประสบความสำเร็จ สามารถส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวได้ตามแผนที่วางไว้ แต่บางส่วนก็ถูกหลอกทำให้หนี้สินพอกพูน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบางรายกู้เงินมาจากนายทุนเงินกู้ดอกเบี้ยสูง
5. หนี้สินจากการขาดสภาพคล่องไปใช้ในสิ่งจำเป็น เช่น การรักษาโรค และการคลอดบุตรวงจรหนี้ในกลุ่มนี้มักเกิดกับหลังคาเรือนที่ไม่ได้ออมเงินไว้ในครัวเรือน หรือในชุมชน เมื่อเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยต้องใช้เงินไปเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าอยู่ค่ากิน ก็เกิดความจำเป็นต้องไปกู้ยืม บางครั้งกู้ในระบบไม่ได้ ต้องไปกู้นายทุนเงินกู้ดอกเบี้ยสูงและเจ็บป่วยเรื้อรังจนไม่สามารถใช้เงินคืนได้ ก็เป็นผลให้ตกอยู่ในวงจรหนี้
6. หนี้จากการกู้มาเรียนรู้ต่อยอดกิจกรรมที่ทำอย่างถูกทิศทาง วงจรหนี้เช่นนี้เป็นวงจรหนี้ที่แข็งแกร่งที่สุด แต่ต้องมีการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีการเรียนรู้จนถึงขั้นรู้จัก รู้แจ้ง แก้ปัญหาได้ ที่สำคัญคือต้องมีพื้นฐานการผลิตที่สอดคล้องกับความรู้ความสามารถและความถนัดส่วนตัว.....หนี้จากการกู้มาเรียนรู้ต่อยอดกิจกรรมที่ทำอย่างถูกทิศทาง เป็นเส้นทางหนี้สินที่เป็นที่ต้องการของการสร้างหนี้ เพราะเป็นการคิดอย่างเป็นระบบ มีการเรียนรู้จนถึงขั้นรู้จัก รู้แจ้ง แก้ปัญหาได้ ช่วยให้ขยายกิจการออกไปได้อย่างกว้างขวาง

และจะช่วยให้ทั้งลูกหนี้และเจ้าหนี้แข็งแรง เป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจทั้งระดับรากหญ้า และระดับมหภาคในภาพรวม

7. หนี้อื่นๆ ซึ่งอาจเป็นการรวมกันของ 1 ถึง 6 วงจรหนี้ที่คืนไม่หลุด ส่งผลให้เกิดวิกฤติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพสุขภาพจิตไม่ดี คิดมาก นอนไม่หลับ สภาพครอบครัวพุดจาไม่ถูกกัน สามีภรรยา มองหน้ากันไม่ติด ครอบครัวแตกกระจัดกระจายอยู่กันคนละทิศ คนละทาง บางรายต้องเอาลูกออกจากโรงเรียน ญาติพี่น้องไม่คบหา ชาวบ้านดูถูก สมน้ำหน้า

สมพันธ์ เตชะอธิก¹⁰ ได้กล่าวถึงสาเหตุของหนี้สินของเกษตรกรที่ทำไม ทำนา ทำสวนและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลักว่า มาจากหลายปัจจัย คือ

ปัจจัยแรก มาจากนโยบาย/โครงการของรัฐบาล ที่ส่งเสริมอาชีพและการเป็นหนี้ โดยนำเอาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่ไม่มีคุณภาพ ไม่สามารถเพิ่มพูนผลผลิตได้ มีการปันราคาให้สูง เช่น วัวพ่อพันธุ์แม่พันธุ์จากต่างประเทศ เป็นต้น การส่งเสริมมีทั้งในรูปการไปกู้ยืมจาก ธ.ก.ส. โดยตรง และการทำเกษตรพันธะสัญญาที่มีบริษัทธุรกิจยักษ์ใหญ่ทางการเกษตร เจ้าหน้าที่เกษตร ธ.ก.ส. และเกษตรกร ร่วมมือกันเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงวัว ปลูกมะม่วงหิมพานต์ ฯลฯ เมื่อประสบความล้มเหลวเกษตรกรจึงเป็นหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยที่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่สอง มาจากภัยธรรมชาติ เดียวแล้ง เดียวน้ำท่วม สลับสับเปลี่ยน หมุนเวียนกัน จนผลผลิตของเกษตรกรที่ลงทุนไปพากันแข็งและกลายเป็นหนี้สินผูกพันทับถมปีแล้วปีเล่า

ปัจจัยที่สาม มาจากต้นทุนทางการผลิต ที่ราคาปัจจัยการผลิต ทั้งปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ค่าจ้าง แรงงาน ค่ารถไถ ค่าวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ มีราคาแพงขึ้นมากกว่าราคาผลผลิตที่ออกไปจำหน่าย เกษตรกรที่ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง เรียนรู้รสชาตินี้ดี ราคาขึ้นกับกลไกตลาด โดยพ่อค้าและการประกันราคาโดยรัฐบาลยังเป็นประโยชน์แก่นายทุนโดยไม่ตกถึงมือเกษตรกรโดยตรง

ปัจจัยที่สี่ มาจากค่าใช้จ่ายในครอบครัวและหลงติดกับการบริโภคนิยมของตัวเกษตรกรเอง การส่งลูกหลานเรียนหนังสือ มี โจรเลื้อยขาว ที่เรียกรับเงินค่าแป๊ะเจี๊ยะ ค่าบำรุงการศึกษา ค่าพัฒนาคุณภาพการศึกษา ค่าคอมพิวเตอร์ ค่ากิจกรรมต่างๆ ค่าขนมถุงพลาสติก และของเล่นเด็ก ในยามเจ็บป่วยมีค่ารถ ค่ารักษาพยาบาลที่ไม่ฟรีหรือ 30 บาทรักษาทุกโรคจริง ค่าซื้อมือถือ ค่าโทรศัพท์ ค่ารถมอเตอร์ไซค์และน้ำมันที่แพงขึ้นเรื่อยๆ ค่าเตาแก๊ส ตู้เย็น ทีวี ฯลฯ

¹⁰ สมพันธ์ เตชะอธิก, “พักหนี้ ปลดหนี้ หมุนหนี้และการจัดการหนี้,” มติชน (13 พฤศจิกายน 2550) : หน้า 6.

4.3.3 แหล่งสินเชื่อในชนบท

ระบบสินเชื่อของไทยในชนบทอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก คือ ผู้ให้กู้ในระบบ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งเป็นองค์กรการเงินเฉพาะกิจเพื่อให้กู้แก่เกษตรกรโดยตรงและทางอ้อม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2509 อยู่ภายใต้การกำกับของกระทรวงการคลัง ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งให้กู้ผ่านเครือข่ายสาขาจากว่าสองพันสาขา และกลุ่มสหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกร ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2515 ถึง พ.ศ.2540 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ธกส. เป็นผู้ให้กู้สำคัญที่สุดในกลุ่มผู้ให้กู้ในระบบ แหล่งเงินกู้ในระบบไม่ว่าจะเป็น ธกส. ธนาคารพาณิชย์ และสหกรณ์ ไม่สามารถกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่จะคิดกับผู้กู้ของตนเองได้อย่างเสรี อัตราดอกเบี้ยเป็นผลพวงของนโยบายรัฐ ในขณะนั้นการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบนั้น ส่วนใหญ่ต้องผ่านเงื่อนไขที่เข้มงวด เพื่อลดภาวะเสี่ยงสูงออกไป เงื่อนไขสำคัญคือ ผู้กู้ต้องมีที่ดินมาค้ำประกัน (ธนาคารพาณิชย์) หรือการที่ต้องเป็นสมาชิกในกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน (ธกส.) ดังนั้น คราวเรือนที่ยากจนจริงๆ ที่ขาดเงื่อนไข จึงไม่มีโอกาสกู้ และส่วนใหญ่ไร้หน้เพราะไม่มีใครให้กู้ นอกจากนี้ สถาบันเงินกู้อย่าง ธกส. ยังมีวิธีป้องกันด้านหนี้สูญหรือหนี้ค้างชำระ โดยการปล่อยเงินกู้ระยะสั้น และใช้เทคนิคการติดตามหนี้ที่บังคับให้เกษตรกรนำมาชำระคืนนั้น เกษตรกรสามารถกู้กลับคืนไปได้ภายในเวลาไม่เกิน 30 วัน โดยการทำสัญญาใหม่กับ ธกส. และให้เกษตรกรมาเบิกจากสัญญาใหม่นี้ได้ทันทีหลังจากทำสัญญา 7 วัน ซึ่งเป็นวิธีติดตามหนี้ที่มีประสิทธิภาพ แต่เงื่อนไขนี้ หมายความว่า เกษตรกรต้องไปหาเงินจากแหล่งอื่นมาวางกับ ธกส. ในระยะเวลาประมาณ 10-30 วัน ซึ่งในบางกรณี ผู้กู้จะต้องไปกู้จากแหล่งกลุ่มที่สอง คือ เงินกู้นอกระบบในอัตราดอกเบี้ยสูง เพื่ออุดช่องโหว่นี้ ซึ่งเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “ผลัดผ้าขาวม้า”¹¹ หรือ “ตื้อบหนี้” ในภาคอีสาน และเป็นเหตุผลว่า แหล่งเงินกู้นอกระบบ แม้ว่าจะลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับก่อน พ.ศ.2515 แต่ก็ยังคงไม่หมดไป

ในระยะประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา การกู้และโครงสร้างตลาดสินเชื่อในชนบทไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ไม่ได้เกิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป ช่วงของการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจะเห็นได้ชัดเจนของตลาดสินเชื่อในชนบทไทยมีอยู่ 2 ช่วง คือ ช่วง พ.ศ.2515 ถึง พ.ศ.2520 เกิดขึ้นจากการขยายตัวอย่างมากของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2509 และการเปลี่ยนนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยให้ธนาคารพาณิชย์ขยายสินเชื่อให้แก่ภาคเกษตรกรรม การ

¹¹ อัมมาร สยามวาลา, สินเชื่อในชนบท. ครบรอบ 60 ปี อาจารย์อัมมาร. (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2542).

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบบเผด็จการทหารเป็นรัฐบาลประชาธิปไตย และรัฐบาลที่เห็นความสำคัญของภาคเกษตรกรรมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสินเชื่อในชนบท จากการที่ส่วนแบ่งของผู้ให้กู้นอกระบบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทุนท้องถิ่น ญาติมิตร ได้ลดลงจากร้อยละ 90 ของปริมาณสินเชื่อในช่วง 2500-2510 มาเหลือประมาณร้อยละ 50¹² ในช่วง 2520-2530 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้รัฐบาลประสบผลสำเร็จในการลดบทบาทของสินเชื่อในระบบ ที่คิดดอกเบี้ยสูงกว่าสินเชื่อในระบบค่อนข้างมาก โดยบางครั้งอาจสูงถึงร้อยละ 10 ถึง 20 ต่อเดือน และเป็นภาระต่อเกษตรกรที่ยากจนเป็นอย่างมาก

ช่วงปี 2540 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสินเชื่อในชนบท อีกช่วงหนึ่งที่เกิดจากการที่รัฐบาลอัดฉีดเงินจากโครงการมิยาซาวา และโครงการกองทุนหมู่บ้าน การขยายตัวและความเข้มแข็งมากขึ้นของกองทุนสหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์อื่นๆ ในพื้นที่ กับกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาทนั้น ทำให้ส่วนแบ่งสินเชื่อในชนบทของสินเชื่อในระบบท้องถิ่นเพิ่มความสำคัญมากขึ้น ในปัจจุบัน มีการกระจายเงินตามนโยบายกองทุนหมู่บ้านให้กับ 71,478 กองทุน คิดเป็นร้อยละ 99.9 ของหมู่บ้านในชนบทของประเทศไทย และได้มีการโอนเงินและจัดสรรเพิ่มเติมเป็นเงิน 91,625 ล้านบาทแก่กองทุนที่ได้จัดตั้งขึ้นทั้งหมดในเวลา 2 ปี 6 เดือนตั้งแต่เริ่มดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวในปี 2544 กองทุนมีการเบิกจ่ายการกู้ให้กับสมาชิกในหมู่บ้านและชุมชนเมืองในภูมิภาคต่างๆ ยกเว้น กทม. ถึง 8,586,618 รายการกู้ เป็นเงิน 123,574.21 ล้านบาท คิดเป็น 1.35 เท่าของเงินที่รัฐบาลโอนให้และจัดสรรเพิ่มเติม โดยมีการชำระคืนจำนวน 5,725,388 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.7 ของรายการกู้ เป็นเงิน 48,239.75 ล้านบาท หรือร้อยละ 39.0 ของเงินต้นการกู้ โดยกองทุนมีเงินเพิ่มขึ้น 3,679.39 ล้านบาท จากดอกเบี้ยที่ชำระคืน คิดเป็นร้อยละ 4 ของเงินที่รัฐบาลโอนให้ทั้งหมด¹³ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีความชัดเจนว่ามีสัดส่วนรายการกู้และเงินต้นการกู้จำนวนเท่าใดที่ผู้กู้ไม่สามารถชำระคืน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้สินเชื่อในระบบซึ่งมีส่วนแบ่งร้อยละ 80-90 ในช่วงปี พ.ศ.2500 ถึง พ.ศ.2515 ลดลงเป็นอย่างมากแต่ไม่หมดไป เพราะเป็นแหล่งเงินกู้ที่ยังมีบทบาทไม่น้อยต่อชาวชนบทในปัจจุบัน เพื่ออุดช่องโหว่ที่มักเกิดขึ้นในการกู้ระยะสั้นทั้งในระบบและนอกระบบที่เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “ผลัดผ้าขาวม้า” หรือ “ตุ๋นหนี้” ในภาคอีสาน

¹² สุเนตรา บายาพีระภักดิ์, “วิเคราะห์ความสามารถการใช้คืนเงินกู้ของครัวเรือนชนบทไทย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525, หน้า 7.

¹³ “ผลการดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเมื่อครบสองปีเพื่อเข้าสู่ปีที่สาม,” มติชน (27 พฤศจิกายน 2546) : 23.

4.3.4 วงจรอุปาทนของความเป็นหนี้ และภาวะหนี้เรื้อรัง

พฤษ์ เกาถวิล¹⁴ ได้กล่าวถึง วงจรอุปาทนของหนี้สินเกษตรกรไว้อย่างน่าสนใจว่าประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. ต้นทุนการผลิตสูง ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรสูงขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในหมวดปัจจัยการผลิตได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช น้ำมัน ฯลฯ ราคาวัสดุอุปกรณ์การเกษตรสูงขึ้นปีละ 3-5 % ปัจจัยการผลิตบางชนิดยังมีแนวโน้มต้องใช้งบมากขึ้น ได้แก่ปุ๋ย เพราะการเพาะปลูกจะทำให้ดินจืดลงทุกปี และสารกำจัดศัตรูพืช เพราะศัตรูพืชมักดื้อยา
2. ราคาผลผลิตตกต่ำ ราคาผลผลิตของเกษตรกรมีความผันผวนมาก ในบางปีเกษตรกรได้ราคาที่ทำให้มีกำไร แต่ส่วนใหญ่เป็นราคาที่ขาดทุน และหากเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทุกปีแล้ว ราคาผลผลิตจัดว่ามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง
3. กู้ยืมเงิน เมื่อต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่ขายผลผลิตไม่ได้ราคา ทำให้เกษตรกรไม่สามารถสะสมทุนได้ การผลิตทุกปีจึงต้องพึ่งพาเงินกู้ ในลักษณะการกู้เงินจากแหล่งหนึ่ง (ส่วนมากเป็นเงินกู้ธนาคาร) มาชดใช้หนี้สินแหล่งเดิม แล้วกู้เงินใหม่จำนวนมากกว่าเดิมเป็นวงจรการกู้ ทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นทวีคูณ และเมื่อทำการผลิตขาดทุน ก็จะต้องกู้ยืมต่อไปเรื่อยๆ
4. รายจ่ายจำเป็น ทุกครอบครัวมีรายจ่ายจำเป็นในการหาปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค นอกจากนั้นยังมีค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ครอบครัวยังต้องจ่ายเงินเพื่อการศึกษาบุตร (แม้รัฐจะช่วยจ่ายค่าเล่าเรียนให้ในระดับภาคบังคับ) ได้แก่ค่าบำรุงกิจกรรม ค่าเสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียนสำหรับบุตรหลานที่เรียนสูงกว่าภาคบังคับ ต้องรับผิดชอบเองทั้งหมด อีกด้านหนึ่งคือ ค่ารักษาพยาบาล ก่อนที่จะมีโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้จ่ายรักษาโรคด้วยตัวเอง แม้สถานื่อนามัยตำบล จะมีส่วนช่วยดูแลอยู่บ้าง แต่ก็เพียงพอการรักษาขั้นต้นเท่านั้นไป
5. รายจ่ายสังคมนานการ ครอบครัวจำเป็นต้องเติบโตทางจิตใจและอารมณ์ จึงมีรายจ่ายเพื่อสังคมนานการ เช่น ค่าเหล้า บุหรี่ การเดินทางท่องเที่ยว การซื้ออุปกรณ์ให้ความบันเทิง เช่น โทรทัศน์ เครื่องเสียง ตลอดจนสินค้าตามกระแสบริโภคนิยม เช่น รถมอเตอร์ไซด์ ฯลฯ
6. ภาษีสังคม ชีวิตในชุมชนหมู่บ้าน การรักษาความสัมพันธ์กับสังคมเป็นสิ่ง

¹⁴ พฤษ์ เกาถวิล, นโยบายรัฐกับการเป็นหนี้สินของเกษตรกร : ความล้มเหลวของโครงการพักหนี้เกษตรกรรายย่อย, (กรุงเทพมหานคร, 2546), หน้า 20-21.

หลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านต้องช่วยเหลือกันด้วยแรงงาน หรือทรัพย์สินเงินทอง เช่น ในงานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญในโอกาสต่างๆ นอกจากนั้นยังมีเทศกาล เช่น งานปีใหม่ สงกรานต์ งานบุญประจำปี

7. ภัยธรรมชาติ ในการผลิตของเกษตรกร ความแปรปรวนของธรรมชาติเป็นเรื่องเหนือการควบคุม ภัยธรรมชาติเป็นสิ่งซ้ำเติมให้ผลผลิตตกต่ำ

8. ขาดอาชีพเสริม ในภาวะที่อาชีพเกษตรกรทำให้เกิดหนี้สิน ชาวบ้านไม่ได้ผูกตัวเองกับการเกษตร แต่พวกเขาพยายามหาอาชีพใหม่เพื่อสร้างรายได้ แต่อาชีพต่างๆก็ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ กิจกรรมหนึ่งซึ่งมีความพยายามมาอย่างต่อเนื่องคือ แปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร หรือผลิตสินค้าอาหารชนิดใหม่ เช่น การเพาะเห็ด การทำแหนม การทำขนมมวนาชนิด การทำน้ำยาซักล้างทำความสะอาด ฯลฯ แต่กิจกรรมทุกชนิดก็อยู่ได้ไม่นานเพราะไม่มีตลาดระบายสินค้า ในที่สุดเกษตรกรก็ต้องหันกลับไปพึ่งการเกษตร และทำให้เป็นหนี้สินต่อไปไม่รู้จบ

ในการเป็นหนี้สินไม่รู้จบนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หนี้สินเรื้อรัง ภาวะหนี้สินเรื้อรังไม่ได้มีความหมายเพียงแค่เกษตรกรชำระเพียงดอกเบี้ยและต่อสัญญาเงินกู้ไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุดเท่านั้น ในโลกแห่งความเป็นจริง ภาวะหนี้สินเรื้อรัง คือ ภาวะที่เกษตรกรตกอยู่ในวังวนของการก่อหนี้ใหม่ไปชำระหนี้เก่า ข้อมูลต่างๆ ไปของสถาบันการเงินทั้งในและนอกระบบไม่สามารถบ่งบอกการเกิดภาวะหนี้สินเรื้อรังได้ การปันส่วนสินเชื่อและการเร่งรัดหนี้สินของสถาบันการเงินเหล่านั้น ทำให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลของลูกหนี้ที่ดี พวกเขาคือ ผู้ก่อหนี้ระยะสั้นที่มีฐานะปานกลางขึ้นไป (กรณีหนี้ในระบบ) หรือ เป็นลูกหนี้ระยะสั้นที่ผู้ให้กู้รู้จักคุ้นเคยและไว้วางใจได้ (หนี้นอกระบบ) และที่สำคัญที่สุด พวกเขาชำระหนี้ค่อนข้างตรงเวลา

จากการศึกษาของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง¹⁵ พบว่า ภาวะหนี้สินเรื้อรังได้เกิดขึ้นกับเกษตรกรรายย่อยหลายกลุ่ม อาทิเช่น ผู้ผลิตพืชหรือสัตว์เชิงเดี่ยว ชาวประมงพื้นบ้าน ฯลฯ คนเหล่านี้ตกอยู่ในวังวนของหนี้สิน ต้องหมุนหนี้ระหว่างหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ หรือ กู้เงินจากบัญชีหลายประเภท และเนื่องจากเครื่องมือของภาวะหนี้สินเรื้อรัง คือ เทคนิคการหมุนหนี้ ภาวะหนี้สินเรื้อรังจึงสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งๆ ที่อัตราส่วนหนี้ค้างชำระและโครงสร้างหนี้ค้างชำระของสถาบันการเงินมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

¹⁵ ประภาส ปิ่นตบแต่ง และคนอื่น ๆ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกรรวม, (กรุงเทพฯ : เอดิชั่นเพรส, 2546), หน้า 97.

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ ปรัชญา ปิ่นมณี¹⁶ พบว่า ภายใต้การมีอยู่ของหนี้ในระบบ เศรษฐกิจการเกษตรจะเติบโตช้ากว่ากรณีที่ไม่มีหนี้ในระบบ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเกษตรกรต้องจ่ายดอกเบี้ยในระบบในอัตราที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยตลาดหลายเท่าตัว ดังนั้นการก่อหนี้ในระบบไปเพิ่มทุน 1 หน่วย จะก่อให้เกิดผลส่วนเพิ่มไม่พอเพียงสำหรับชำระดอกเบี้ยในระบบ เกษตรกรต้องนำผลผลิตส่วนเพิ่มจากการเพิ่มทุนด้วยวิธีอื่นมาช่วยชำระดอกเบี้ยในระบบ เขาจึงเหลือผลผลิตส่วนเพิ่มไม่เพียงพอสำหรับชดเชยการเสื่อมค่าของทุน ทำให้หนี้ในระบบส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจลบต่อการสะสมทุน ยิ่งภาวะหนี้สินเรื้อรังเพิ่มขึ้น การเจริญเติบโตของภาคเกษตรกรรมก็ยิ่งช้าลง

4.3.5 การแก้ไขปัญหาหนี้สิน

ทานทิพย์ ชำรงวรารกุล¹⁷ ได้กล่าวถึงความสำเร็จในการลดหนี้ปลดสินได้ ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้

1. การปรับเปลี่ยนความคิด วิธีคิดอยากรวย พึ่งเงิน พึ่งตลาด พึ่งคนอื่น หลงอยู่ในคำขวัญ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ทำให้คนหลงทางอยากร่ำอยากรวย จนทำให้ชาวบ้านร้อยละ 90.7 เป็นหนี้ แต่เมื่อหันมาคิดพึ่งตนเอง หันมาอุดรรอยร้าวด้วยการลดรายจ่ายในการซื้ออาหารการกิน ด้วยการผลิตอาหารเหล่านี้ไว้กินเอง ลดรายจ่ายทั้งหลาย บุหรี่ สิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งฟุ่มเฟือยทุกประเภท ร่วมกับการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ยืนต้น ออมเงิน ส่งสมถะยามมิตร และส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา ปรากฏว่าสามารถลดรายจ่ายลงได้ เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้น หนี้สินค่อยๆ ลดลง และระยะยาว รายได้ค่อยๆ เพิ่มขึ้น มีบ้านอยู่ ชีวิต

2. การศึกษาดูงานจากพื้นที่จริง การศึกษาดูงานของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 8 ท่านที่ปลดหนี้ได้ มีทั้งจากการดูงาน ช่วยให้เกิดได้ การพึ่งตนเอง และการคิดได้ในการพึ่งตนเอง แล้วมีโอกาสไปเห็นของจริง ทำให้เกิดความมั่นใจในการคิดพึ่งตนเอง

3. การได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องกับคนในครอบครัว คนในชุมชนและคนในเครือข่ายที่ตั้งใจทำเกษตรผสมผสานให้สำเร็จ การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการต่อยอดวิธีคิดการพึ่งตนเองให้มีความ

¹⁶ ปรัชญา ปิ่นมณี, “หนี้ในระบบ ภาวะหนี้สินเรื้อรัง และการเจริญเติบโตของภาคเกษตรกรรมไทย : สมมติฐานจากกรณีพิเศษของแบบจำลอง AK,” วารสารเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ 23, 4 (ธันวาคม 2548) : 102.

¹⁷ ทานทิพย์ ชำรงวรารกุล, การเกิดและเส้นทางหนี้สิน : ประสบการณ์ของชาวบ้านและทางออก. , หน้า 52-54.

ชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ จากการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และประสบการณ์ของสมาชิก จนสามารถตกผลึกทางความคิด พาไปสู่วิธีปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิธีคิดดังกล่าว

4. การปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติ เนื่องจากวิธีคิดของคนจะไปควบคุมกำกับวิธีปฏิบัติของคนเสมอ ดังนั้นการปลดหนี้โดยใช้วิธีคิดเดิมคือ ฟุ้งเงิน ฟุ้งตลาด ฟุ้งคนอื่น จึงพาไปสู่วิธีปฏิบัติเดิมคือ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพียงไม่กี่ชนิดตามความต้องการของตลาด เมื่อเกิดความเสียหายเช่นฝนแล้ง น้ำท่วม เกิดการระบาดของแมลง ราคาผลผลิตตกต่ำ ก็เกิดปัญหาไม่มีเงินชำระหนี้ ต้องกู้มาใช้หนี้ จนมีหนี้สินพอกพูน ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการปลดหนี้ จะมีการปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติตามความคิดที่เปลี่ยนไปสู่การพึ่งตนเอง หันมาปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่หลากหลาย เพื่อการมีอยู่มีกินของครอบครัว เหลือกินเหลือใช้แจก เหลือแจกได้ขาย ทำให้มีรายได้ ลดหนี้ปลดหนี้ จนหนี้สินค่อยๆ ลดลง จนหนี้สินหมดลงในที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สถานภาพของบุคคลที่ศึกษา

การศึกษาเรื่องกระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ : ศึกษาจาก กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน จำนวน 8 ท่าน มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึง วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีผลต่อการก่อหนี้ ได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ เพื่อเป็นแบบอย่างให้เกษตรกรอื่นนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้ต่อไป ผลจากการศึกษา มีดังนี้

5.1 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน และความเป็นอยู่

5.1.1 ชุมชนดั้งเดิม

จากการสัมภาษณ์เรื่องลักษณะของชุมชนดั้งเดิมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนมากมีลักษณะเป็นป่าหนาทึบมาก ต่อมาป่าได้ถูกทำลายด้วยการถางเพื่อปลูกพืชไร่ตามการส่งเสริมของรัฐ พ่อค้าเตี๊อง ภาษี เล่าให้ฟังว่า “ความอุดมสมบูรณ์นั้นมันไม่สามารถอธิบายให้ฟังได้เลยว่าขนาดไหน เพราะว่าไม่มีตัวอย่างให้เปรียบเทียบ ต้นหนุ่นที่คุ้นพอปลูกไว้บางต้น 3-4 คนโอบถึงจะรอบ สูง 20-30 เมตร แตกกิ่งออกไปเกือบข้างละสิบเมตร เก็บหนุ่นต้นเดียวได้ถึง 30-40 กระสอบป่น ต้นยางนาสูงเสียดฟ้า 40-50 เมตร ตะเคียนทอง มะค่าโมง มะค่าแต้ ประดู่แต่ละต้นสิบคนโอบไม่รอบ บางต้นล้มลงมาพาดลำห้วย สามารถขี่เกวียนข้ามได้สบายๆ กลางคืนเสียงนก กบ เขียด อี้อ่างแข่งกันร้อง หากอยู่ในหนองน้ำ จะคุยกันฟังไม่ได้ศัพท์ เห็นออกกันจนกินไม่ทันสัตว์ป่ามากมาย ผีอก มัน กลอย เห็ดป่า มีหลายชนิดกินได้ไม่หวาดไม่ไหว แต่ละวันอาหารไม่เคยขาด ชีวิตมีแต่ความสุขสบาย ไม่เคยรู้จักการแข่งขัน รู้จักแต่ว่าควรแบ่งปันให้ใคร พรังพร้อมไปด้วยความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน”

สำหรับพ่อบุญเต็ม ชัยลา เล่าให้ฟังว่า “พ่อขุนเมืองเพี้ย ได้อพยพผู้คนจากร้อยเอ็ดมาสร้างบ้านที่บ้านดงบังเมื่อปี 2394 เพราะเห็นว่ามี ความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าดงดิบ มีห้วยหนองเอี้ย และหนองโนไหลผ่าน จึงได้ตัดสินใจสร้างบ้านที่นี่ และตั้งชื่อว่า ดงบัง เพราะเป็นหมู่บ้านที่เหมือนมีป่ามาบัง หลังปี 2500 ทางรัฐได้มีการให้สัมปทานป่าไม้ ประกอบกับชาวบ้านบุกรุกถางพงเพื่อแลกเป็นโฉนดที่ดิน ทำให้ป่าไม้ลดลงจนดงบังกลางเป็นดงหมด ทำให้อาหารการกิน และปัจจัยสี่ เริ่มหายากขึ้นทุกที สภาพดินเริ่มเปลี่ยนไป ถึงปี 2527 ฝนเริ่มไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดสภาพฝนแล้งทำนาไม่ค่อยได้ผล”

5.1.2 ชุมชนในพ.ศ.2550

จากการศึกษาพบว่า สภาพของชุมชนปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นหมู่บ้าน และส่วนที่เป็นที่ทำกิน ในส่วนที่เป็นหมู่บ้านจะมีลักษณะอยู่กันเป็นหลังๆ ปลูกด้วยไม้ มี 1-2 ชั้น และมีบ้านที่เป็นตึกที่ปลูกสร้างใหม่ ปนอยู่บ้าง เช่นที่ บ้านดงบัง ของพ่อบุญเต็ม ชัยลา บ้านหายโศก ของพ่อทองหล่อ เจนไธสง บ้านสระคูณ ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง บ้านโนนรัง ของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา บ้านโนนพริก ของพ่อผอง เกตุพิบูลย์ บ้านโศกน้ำขาว ของพ่อทัศน์ กระจาย คนในหมู่บ้านมีการรู้จักกันเกือบทั้งหมด บางหมู่บ้านการขยายหมู่บ้าน ออกเป็นหมู่บ้านย่อยๆ บ้าง ทำให้หมู่บ้านใหม่แตกออกเป็นหมู่บ้านเล็ก เช่นที่บ้านหายโศก ของพ่อทองหล่อ เจนไธสง ได้แตกออกเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ถึง 4 หมู่ แต่ละหมู่บ้านมีประมาณ 100-150 หลังคาเรือน ทำให้คนในหมู่บ้าน มีการห่างกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ถือว่าเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่อย่างชนบทอย่างแท้จริง

5.1.3 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับการก่อกำหนด

ถึงแม้ว่าการก่อกำหนดจะเป็นสภาพเฉพาะตน แต่ภายหลังจากการก่อตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปหาลูกค้า และแนะนำสินเชื่อให้แก่คนในหมู่บ้านด้วยแล้ว ทำให้คนในชุมชนตื่นตัวกับการกู้เงินมากขึ้น โดยเฉพาะกับนโยบาย 3 นโยบายของ ธกส. ที่สามารถเข้าถึงและโดนใจชาวบ้าน เป็นที่เข้าใจว่าการเป็นหนี้เป็นเรื่องธรรมดา คือ

1. การให้กู้ในจำนวนเงินที่ไม่สูงนัก ซึ่งสมัยก่อนให้กู้ได้ตั้งแต่ 2,000 บาท 5,000 บาท
2. การให้กู้ผ่านทาง ธกส. จะมีการทำประกันชีวิตเอาไว้ด้วย ชาวบ้านจึงหันไปกู้เงินเพราะต้องการมีประกันชีวิต
3. การให้เครดิตแก่คนที่สามารถคืนหนี้ได้ตามกำหนด และสามารถกู้เพิ่มได้เมื่อมีเครดิตดีในคราวต่อไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นจากระบบเงินกู้ ธกส. คือกลุ่มนายทุนให้เงินกู้เฉพาะกิจเพื่อคืนหนี้ธนาคาร จากการสัมภาษณ์พ่อบุญเต็ม ชัยลา “แต่ละหมู่บ้านก็จะมีนายทุนให้กู้ด้วยเสมอ ซึ่งเป็นอันทราบกันว่าคนคนนี้เป็นคนที่ออกเงินให้กู้ เมื่อมีเรื่องเดือดร้อน ก็จะไปยืมเงินจากคนกลุ่มนี้ ซึ่งมีการคิดดอกเบี้ยตั้งแต่ร้อยละ 3 ต่อเดือนไปจนถึงร้อยละ 5 ต่อเดือน ยืมเพียงแต่อาทิตย์เดียวหรือหนึ่งเดือน ดอกก็ต้องให้เท่ากับ 1 เดือน ตามที่ตกลงไว้” เมื่อถึงเวลาที่จะต้องคืนหนี้ ธกส. (ประมาณวันที่ 31 มีนาคมของทุกปี) กลุ่มนายทุนจะออกเงินกู้กันมาก เพื่อใช้เป็นเงินทุนเวียนต่อไปคือ พอคนนี้ยืมเงินแล้วเอามาคืน ก็จะให้คนอื่นยืมต่อไปเป็นทอดๆ คนที่ยืมก็จะเอาไปกลบหนี้ ธกส. เพื่อให้ได้มีเครดิต และขอเงินใหม่จาก ธกส. ให้มากขึ้น ครบทั้งต้นทั้งดอกที่ต้อง

ส่งคืนให้แก่นายทุน ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า ตู๋บหนี้” กระบวนการแก้ปัญหาการคืนหนี้ด้วยการ ตู๋บหนี้ จึงเป็นที่นิยมให้กันเมื่อมีเงินคืนธนาคารตามกำหนด ธนาคารก็ให้เงินกู้ใหม่ที่มากกว่าเดิม ถือว่า เป็นลูกค้ายดี และเป็นผู้มีเครดิตดีในสายตาของชาวบ้านด้วย จึงมีการแข่งขันกันกู้ มากยิ่งขึ้น ใครกู้ได้มากกว่าก็เป็นผู้มีเครดิตสูงกว่า เช่น พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อจันทร์ที่ ประทุม ภา และพ่อคำเตื่อง ภาษี ตามปรากฏเป็นหนี้จำนวนมาก และเป็นหนี้นาน ส่วนกรณีของพ่อทอง หล่อ เจนไรสง นั้น ได้เริ่มเป็นหนี้ตั้งแต่ปี 2515 เพราะอยากได้ประกันชีวิตด้วยจำนวนเงิน 5,000 บาท ขณะที่พ่อทัศน์ กระยอม ได้เป็นหนี้ด้วยเงินจำนวนน้อย และใช้เงินผิดประเภทกระท ั้งหนี้สินสะสมเพิ่มพูนขึ้น

5.1.4 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้

แม้ว่าการก่อหนี้จะเป็นการกระทำเฉพาะตน แต่อย่างไรก็ตาม ก็จะเป็นที่ รับทราบกันในหมู่บ้านถึงสภาพของหนี้ของแต่ละรายที่เกิดขึ้น จากกรณีที่ชาวบ้านเองมีการ ยอมรับการให้เครดิตและการได้ยอดเงินกู้ที่สูงจาก ธกส. เมื่อผู้กู้มีปัญหาไม่สามารถแก้ไขปัญหา หนี้สินได้ ทำให้เครดิตของตนเองในสายตาชาวบ้านลดลงด้วย บางครั้งก็มองในลักษณะดูหมิ่น ด้วย จึงทำให้กลุ่มผู้เป็นหนี้ต้องชวนขวายหาทางหาเงินมาชำระหนี้ได้ เพื่อที่จะรักษาเครดิต แต่ กรณีที่ไม่มีทางออก ก็จำเป็นที่ออกจากชุมชน ไปหากินในที่ใหม่ การออกรับจ้างต่างถิ่น หรือ ออกไปอยู่ในที่นา และเริ่มต้นทำกินใหม่ ในที่นานั้นได้แก่ พ่อผาย สร้อยสระกลาง ไปปลูก กระจับปวยในที่นา พ่อจันทร์ที่ ประทุมภาไปทำงานต่างประเทศ พ่อบุญเต็ม ชัยลา ไปปลูก กระจับปวยในที่นา และพ่อทัศน์กระยอม ได้พาครอบครัวไปอยู่ในที่นา

ตารางที่ 5.1 แสดงบุคคลที่ประสบปัญหาต้องออกจากบ้านและชุมชน จากปัญหาใหญ่ของหนี้

ปราชญ์	ออกจากชุมชนเมื่อมีปัญหาหนี้สิน
คำเตื่อง ภาษี	-
ผาย สร้อยสระกลาง	ไปปลูกกระจับปวยในที่นา
จันทร์ที่ ประทุมภา	ไปทำงานต่างประเทศ
บุญเต็ม ชัยลา	ไปทำงานต่างถิ่น ไปอยู่ในที่นา
ทองหล่อ เจนไรสง	-
ผอง เกตุพิบูลย์	-
ทัศน์ กระยอม	ไปปลูกข้าวโพดที่อื่น เมื่อกลับมาพาครอบครัวไปอยู่ในที่นา
สุทรินทร์ ปรัชญพฤทธิ์	-

ผู้ประสบปัญหาวิกฤตมากต้องจากบ้านไปทำงานต่างประเทศ 1 ราย ย้ายไปต่างถิ่น 1 ราย และต้องย้ายไปนอนกระท่อมในนา 2 ราย ต้องจากบ้านและชุมชนเพื่อแสวงหารายได้จากโอกาสใหม่ๆ หารายได้ใช้หนี้ ส่วนที่เหลือส่วนใหญ่ไม่มีการย้ายบ้านและที่ทำกิน จำนวน 4 ราย

5.2 ข้อมูลส่วนตัวของปราชญ์ชาวบ้าน

ข้อมูลส่วนตัว จากการศึกษาวັນเดือนปีเกิด อายุ สถานที่เกิด และที่อยู่ปัจจุบัน ตลอดจนการศึกษา

ตารางที่ 5.2 แสดงข้อมูลส่วนตัวของปราชญ์

ปราชญ์	วันเดือนปีเกิด	อายุ (2551)	สถานที่เกิด	ที่อยู่ปัจจุบัน	การศึกษา
คำเตื่อง ภาษี	15 พฤศจิกายน 2495	56	บ้านโนนขวา	กิ่งอำเภอแดงดง บุรีรัมย์	ป.4
ผาย สร้อยสรกลาง	2473	78	ลำปลายมาศ บุรีรัมย์	บ้านสระคูณ บุรีรัมย์	ป.4
จันทร์ที ประทุมภา	2481	70	บ้านนาเชือก มหาสารคาม	บ้านโนนรัง นครราชสีมา	ป.4
บุญเต็ม ชัยลา	2490	61	บ้านดงบัง ขอนแก่น	บ้านดงบัง ขอนแก่น	ป.4
ทองหล่อ เจนไรสง	20 กันยายน 2479	เสียชีวิต	บ้านหายโคก บุรีรัมย์	บ้านหายโคก บุรีรัมย์	ม.3
ผอง เกตุพิบูลย์	25 พฤศจิกายน 2473	78	บ้านหันใหญ่ อ.พล ขอนแก่น	บ้านโนนพริก อ.พล จ.ขอนแก่น	มัธยม ประโยค ครูมูล พ.ป. และ พ.ม.
ทัศน์ กระยอม	3 เมษายน 2471	80	บ้านโคกใหญ่ ขอนแก่น	บ้านโคกน้ำขาว ขอนแก่น	ป.4
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	21 กุมภาพันธ์ 2491	60	บ้านปากช่อง อ.สตึก บุรีรัมย์	บ้านปากช่อง อ.สตึก บุรีรัมย์	มัธยม

5.2.1 ปีเกิด

จากการศึกษา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 ราย มีปีเกิดในช่วง 2471-2481 จำนวน 5 ราย และในช่วง 2490-2495 จำนวน 3 ราย อายุโดยเฉลี่ย 70 ปี อยู่ในระหว่าง 70-78 ปี จำนวน 5 ราย และ 56-61 จำนวน 3 ราย

5.2.2 ถิ่นที่อยู่เดิมและการย้ายถิ่น

เรื่องการย้ายถิ่นที่อยู่จากสถานที่เกิดนั้น มีการย้ายถิ่น 5 ราย และไม่ย้ายถิ่น 4 ราย จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า การย้ายถิ่นเกิดจากการแสวงหาถิ่นที่อยู่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า เช่น พ่อคำเตื่อง ภาษี พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ได้ย้ายมาในรุ่นของพ่อ แต่พ่อทัศน์ กระยอม เป็นผู้นำในการย้ายถิ่นมาทำมาหากินในโคกน้ำขาวด้วยตนเอง

5.2.3 การศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับการศึกษานั้น ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5 ราย จบการศึกษาชั้น ป. 4 และมี 3 ราย จบชั้นมัธยม อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาในเชิงลึกพบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับอาชีพ และความเป็นอยู่ของครอบครัวด้วย เช่น ครูผอง เกตุพิบูลย์ มีอาชีพเป็นครู และรับราชการกระทั่งได้เป็นครูใหญ่ถึงเกษียณ มีการขวนขวายทางด้านการศึกษาโดยศึกษาและปฏิบัติด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ ส่วนพ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เป็นครอบครัวคนจีนที่ให้ความสำคัญของการศึกษา เพราะพี่น้องการศึกษาสูง บางท่านจบถึงดอกเตอร์ ส่วนพ่อสุทินันท์ มีการศึกษาต่ำที่สุดในบรรดาพี่น้อง เนื่องจากสุขภาพไม่แข็งแรงตั้งแต่เกิด ปัจจุบันท่านก็ยังให้ความสำคัญทางด้านการศึกษา โดยเป็นวิทยากร และเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้กับนิสิต นักศึกษาเป็นต้น

5.2.4 สถานภาพสมรสและจำนวนบุตรของแต่ละครอบครัวของปราชญ์

ทั้ง 8

ตารางที่ 5.3 แสดงข้อมูลส่วนตัว สถานภาพสมรส และจำนวนบุตร ธิดา

ปราชญ์	สถานภาพสมรส	จำนวนบุตร	รวม
คำเตื่อง ภาษี	สมรส กับนางอมร งามชัด (เสียชีวิต) แต่งงานใหม่	บุตรชาย 2 คน บุตรสาว 1 คน	3
ผาย สร้อยสระกลาง	สมรสกับแม่ลา เมื่อปี 2505	บุตร 2 คน	2
จันทร์ที่ ประทุมภา	สมรสกับแม่สำเภา ศรีนันทนาม	บุตร 4 คน ชาย 2 คน สาว 1 คน เสียชีวิต 1 คน	4
บุญเต็ม ชัยลา	แต่งงานกับแม่หนูเรียน จันทาทุม เมื่อปี 2508	บุตรชาย 2 คน บุตรสาว 1 คน	3
ทองหล่อ เจนไรสง	2502 แต่งงานกับแม่ทองเจียว	บุตรสาว 2 คน บุตรชาย 3 คน	5
ผอง เกตุพิบูลย์	สมรสกับแม่จันทร์ธา	บุตรชาย 5 คน บุตรสาว 1 คน	6
ทัศน์ กระยอม	แต่งงานกับแม่ม่วง (เสียชีวิต)	บุตรชาย 5 คน	10
	แต่งงานใหม่	บุตรสาว 5 คน	
สุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	แต่งงานกับคุณฉวี ปรัชญพฤทธิ์	บุตรชาย 2 คน บุตรสาว 2 คน	4

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ทั้ง 8 ปราชญ์มีลูกโดยเฉลี่ยที่ 5 คน ผู้มีลูกต่ำกว่าเฉลี่ย 4 ราย ผู้มีลูกน้อยมากคือ พ่อผายมี 2 คน และพ่อบุญเต็ม มี 3 คน สำหรับผู้ที่มีลูกมากที่สุดคือ พ่อทัศน์มี 10 คน รองลงมาคือพ่อผอง มี 6 คน พ่อทัศน์และพ่อคำเตื่อง ภรรยาเสียชีวิต ได้ภรรยาใหม่ท่านละ 1 คน

5.2.5 การบรรพชาอุปสมบท และความรู้ด้านธรรมะ

ตารางที่ 5.4 แสดงข้อมูลด้านการศึกษาธรรมะ และการอุปสมบท

ปราชญ์	การบวชเรียน (ศึกษาธรรมะ)
คำเตื่อง ภาษี	ศึกษาธรรมะสายสันตติโกศก จาก เอกสาร เรียนรู้จากการปฏิบัติ ทั้งจากพระบางส่วนที่นับถือสายสันตติโกศก (ศึกษาในช่วงปรับเปลี่ยน ความคิดในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน)
ผาย สร้อยสะระกลาง	บรรพชาเมื่ออายุ 16 ปี สอบได้นักธรรมตรี และนักธรรมโท อุปสมบทเมื่ออายุ 20 ปี สอบได้นักธรรมเอก บวชนาน 15 ปี เป็นพระนักเทศน์
จันทร์ที่ ประทุมภา	บรรพชา 3 ปี สอบได้นักธรรมโท
บุญเต็ม ชัยลา	อุปสมบท 7 วัน ตามประเพณี
ทองหล่อ เจนไธสง	อุปสมบท 15 วันตามประเพณี
ผอง เกตุพิบูลย์	อุปสมบท 15 วัน ตามประเพณี
ทัศน์ กระยอม	บรรพชาเมื่ออายุ 7 ปี สอบได้นักธรรมตรี
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ	-

จากการสัมภาษณ์ถึงการบวชเรียนและการศึกษาธรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 8 รายมีการบรรพชาและอุปสมบทจำนวน 6 ราย และศึกษาธรรมด้วยตนเอง 1 ราย คือ พ่อคำเตื่อง ศึกษาธรรมจากสายสันตติโกศก ใน 6 ราย บวชหลายพรรษาจนสอบได้นักธรรมตรี โท และสอบได้นักธรรมเอกสูงสุดคือ พ่อผาย เป็นพระนักเทศน์ ส่วนกลุ่มที่บวชตามประเพณีมี 3 ราย คือ พ่อบุญเต็ม พ่อทองหล่อ และพ่อผอง

5.2.6 สถานภาพทางสังคมของปราชญ์ เกี่ยวกับชุมชน และภรรยา

ตารางที่ 5.5 สถานภาพทางสังคมและปีที่เข้ารับตำแหน่ง

ปราชญ์	สถานภาพทางสังคม	ปีที่เริ่มเป็น
คำเตื่อง ภาษี	เป็นเฒ่าแก่ (นายจ้าง) มีลูกจ้างเป็นร้อยคน	2510
	แต่งงานนางอมร งามชัด ลูกสาวผู้ใหญ่บ้านหนองแก ชัยภูมิ	
ผาย สร้อยสรกลาง	เป็นนักธรรมเอก ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปถึงขั้นเป็น "จารย์" ที่หมายถึงชั้นปราชญ์ รอบรู้ฮึดบ้าน ครองเมือง เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน	
	เป็นผู้ใหญ่บ้านสระคูณ	2505
จันทร์ที ประทุมภา	แต่งงานกับแม่สำเภา ศรีนันทนาม ลูกสาวกำนันจำปา ศรีนันทนาม เป็นที่นับหน้าถือตาในหมู่บ้าน	
	เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม)	
บุญเต็ม ชัยลา	ผู้ใหญบ้านดงบัง	2533
	ทงหล่อ เจนไรสง	สารวัตรกำนัน
ผอง เกตุพิบูลย์	ผู้ใหญบ้าน	2526
	ผอง เกตุพิบูลย์	เป็นครูใหญ่เอก บ้านคูขาด
ทัศน์ กระยอม	เป็นที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน เพราะเป็นหมอยา และหมอธรรม	
	ผู้ใหญบ้าน (พาชาวบ้านย้ายมาที่โคกน้ำขาว)	2513
สุทรินทร์ ปรัชญพฤทธิ์		

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับสถานภาพทางสังคม พบว่ากลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 รายจาก 8 ราย มีสถานภาพทางสังคมที่ดี เป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้าน โดยเป็นผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ราย คือ พ่อผาย สร้อยสรกลาง พ่อบุญเต็ม ชัยลา (และยังเป็น อสม.อีกด้วย) พ่อทงหล่อ เจนไรสง พ่อทัศน์ กระยอม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่มีสภาพสังคมที่ดีโดยผ่านทางภรรยา เช่น พ่อคำเตื่อง ภาษี แต่งงานกับนางอมร งามชัด ซึ่งเป็นลูกสาวผู้ใหญ่บ้าน หนองแก ชัยภูมิ พ่อจันทร์ที ประทุมภา แต่งงานกับลูกสาวกำนันจำปา ศรีนันทนาม ส่วนพ่อผองนั้นจัดได้ว่ามีสถานภาพทางสังคมที่ดี เพราะเป็นครูอยู่ในโรงเรียนในแถบหมู่บ้าน ส่วนพ่อคำเตื่อง ภาษีนั้นพ่อเป็นผู้ประกอบการ เพราะเป็นนายจ้างแรงงานในพื้นที่ที่มีลูกจ้างในไร่เป็นร้อยคน จัดได้ว่าเป็นผู้ที่ได้รับความยอมรับนับถือตั้งแต่ยังอายุน้อยตามพ่อ

5.3 ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ การทำงาน แหล่งที่มาของรายได้และความเป็นอยู่ ของ ปราชญ์ชาวบ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน

5.3.1 อาชีพเดิมของครอบครัว (รุ่นพ่อแม่)

ตารางที่ 5.6 อาชีพดั้งเดิมของครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	อาชีพดั้งเดิมของครอบครัว
คำเตื่อง ภาณี	ทำนา ปี 2504 ครอบครัวภาณีเริ่มหันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามการส่งเสริมของรัฐ
ผาย สร้อยสระกลาง	ทำนา มีที่ดิน 10 ไร่
จันทร์ที ประทุมภา	ทำนา (ครอบครัวย้ายถิ่นมาเพราะถิ่นเดิมแห้งแล้ง)
บุญเต็ม ชัยลา	เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามไร่ ,หาบของไปขายที่เมืองพล โดยบรรทุกใส่เกวียนไป 15 กิโลเมตร
ทองหล่อ เจนไรสง	ไม่มีที่ทำกิน ยากจน ค้าขายและตัดเย็บเสื้อผ้า หาบกระบุงตะกร้า ทาสีเสียดหมากพลู ปลาทุ ของเค็มไปแลกซื้อข้าวมาตำข้าวกิน
ผอง เกตุพิบูลย์	ทำนา
ทัศน์ กระยอม	หมอยาและหมอธรรม (ตา)
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ทำเกษตรส่งเสริม ปลูกปอ ถั่วลิสง หนูน ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา

การศึกษาถึงอาชีพเดิมของครอบครัว (รุ่นพ่อแม่) ของกลุ่มตัวอย่างพบว่ามีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่ก่อนได้รับการส่งเสริม ครอบครัวที่มีที่ดินทำกินจะประกอบอาชีพทำนา เช่น พ่อคำเตื่อง ภาณี พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ พ่อผอง เกตุพิบูลย์ และพ่อจันทร์ที ประทุมภา นอกจากนั้นก็มีอาชีพค้าขาย 2 ราย คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา และพ่อทองหล่อ เจนไรสง (ไม่มีที่ทำกิน) ส่วนพ่อทัศน์ กระยอม ได้สืบทอดความเป็นหมอยา และหมอธรรมมาจากคุณตา อย่างไรก็ตามภายหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ที่ได้ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ครอบครัวที่มีที่ทำกินได้เปลี่ยนอาชีพจากการทำการเกษตรแบบพอเพียงเป็นการเกษตรส่งเสริมเช่น พ่อคำเตื่อง ภาณี พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3.2 อาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 5.7 อาชีพของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน

ปราชญ์	อาชีพของตนเอง
คำเตื่อง ภาณี	ปลูกพืชเชิงเดี่ยวในครอบครัว
ผาย สร้อยสระกลาง	ทำนา ในที่ดิน 15 ไร่ของภรรยา
จันทร์ที ประทุมภา	ทำนา มีโรงสีขนาดเล็ก เลี้ยงหมูแม่พันธุ์ > 80ตัว
บุญเต็ม ชัยลา	หลังแต่งงานย้ายไปอยู่ที่บ้านพ่อตา จนมีลูก เก็บเงินซื้อที่นาได้ 3 แปลง 41 ไร่ ทำนา, 2527 เกิดภาวะแห้งแล้ง ต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน
ทองหล่อ เชนโรสง	ทำนา เลี้ยงหมู 20 ตัว และเลี้ยงวัว 3-4 ตัว
ผอง เกตุพิบูลย์	อาชีพครู ส่วนแม่จันทร์ค่าขาย
ทัศน์ กระยอม	ทำนา สืบทอดหมอยา และหมอธรรม
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	2523 เปลี่ยนจากปลูกพืชไร่ และทำนา มาเป็นปลูกไม้ผล และไม่ใช้สอยอย่างละ 1,000 ตัน

เกี่ยวกับอาชีพของตนเอง พบว่า ภายหลังจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ที่ได้มีการส่งเสริมการปลูกพืช 11 ชนิด ในช่วงนี้กลุ่มตัวอย่างได้เข้ามาประกอบอาชีพของตนเองแล้ว (บางรายยังทำอยู่กับครอบครัว) กลุ่มตัวอย่างบางรายได้เน้นการทำพืชส่งเสริม เช่น พ่อคำเตื่อง ภาณี และพ่อสุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ส่วนกลุ่มที่ทำนานั้นก็เปลี่ยนมาเป็นการทำนาแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้ปลูกพืชอื่นร่วมด้วย เช่นพ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อจันทร์ที ประทุมภา พ่อทองหล่อ เชนโรสง และพ่อทัศน์ กระยอม ส่วนพ่อผอง เกตุพิบูลย์นั้นยังคงยึดอาชีพการเป็นครูอยู่

5.3.3 ฐานะทางครอบครัวก่อนมีหนี้สิน

ตารางที่ 5.8 ฐานะครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน

ปราชญ์	ฐานะทางครอบครัว
คำเตื่อง ภาณี	- มีฐานะ เป็นแม่แก่ของหมู่บ้าน (นายจ้าง) มีลูกจ้างเป็นร้อยคน
ผาย สร้อยสระกลาง	- ฐานะปานกลาง ดำรงชีพด้วยการทำนาในที่ดินตนเอง
จันทร์ที ประทุมภา	- ฐานะรายนปานกลาง ค่อนข้างดี
บุญเต็ม ชัยลา	- ฐานะปานกลาง ชยัน อดทน อดออม จนมีเงินซื้อที่นาเพิ่มได้
ทองหล่อ เชนโรสง	- ฐานะพออยู่พอกิน
ผอง เกตุพิบูลย์	- ฐานะพออยู่พอกิน มีเงินให้ลูกเรียนวิทยาลัยครูได้ 3 คน อีกคนเรียนทางช่างยนต์และคนสุดท้ายต้องเรียน ปวช.
ทัศน์ กระยอม	- ช่วงแรกก่อน พ.ศ.2513 มีฐานะพออยู่พอกิน
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	- ฐานะปานกลาง ค่อนข้างดี

จากการศึกษาเกี่ยวกับฐานะทางครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ไม่เดือดร้อน และมีฐานะอย่างต่ำที่สุดคือ พ่ออยู่พอกิน เช่น พ่อทองหล่อ เจนไธสง พ่อผอง เกตุพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระจยอม ส่วนกลุ่มที่มีฐานะปานกลาง ถึงค่อนข้างดี ได้แก่ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อคำเดื่อง ภาษี พ่อสุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา

5.3.4 ความสัมพันธ์ของฐานะทางครอบครัว และอาชีพ

ตารางที่ 5.9 ความสัมพันธ์ของฐานะและอาชีพของกลุ่มตัวอย่างก่อนมีหนี้สิน

ปราชญ์	ฐานะครอบครัว	อาชีพ
คำเดื่อง ภาษี	มีฐานะ เป็นเฒ่าแก่ของหมู่บ้าน	ปลูกพืชเชิงเดี่ยวในครอบครัว
ผาย สร้อยสระกลาง	ฐานะปานกลาง	ทำนา
จันทร์ที่ ประทุมภา	ฐานะปานกลาง	ทำนา มีโรงสีขนาดเล็ก เลี้ยงหมูแม่พันธุ์ > 80ตัว
บุญเต็ม ชัยลา	ฐานะปานกลาง	ทำนา ที่ดิน 41 ไร่ ซื้อจากการออม
ทองหล่อ เจนไธสง	ฐานะพอยู่พอกิน	ทำนา เลี้ยงหมู 20 ตัว และเลี้ยงวัว 3-4 ตัว
ผอง เกตุพิบูลย์	ฐานะพอยู่พอกิน	อาชีพครู ส่วนแม่จันทรา ค้าขาย
ทัศน์ กระจยอม	มีฐานะพอยู่พอกิน	ทำนา
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ฐานะปานกลางค่อนข้างดี	ปลูกพืชไร่ และทำนา

เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของฐานะและอาชีพ พบว่ากลุ่มที่ทำการเกษตรแบบ พืชเชิงเดี่ยว เป็นผู้มีฐานะครอบครัวค่อนข้างดี ขยายที่ดินเพื่อทำการเกษตรออกไปได้มาก เช่น พ่อคำเดื่อง ภาษี พ่อสุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ส่วนพ่อจันทร์ที่ ประทุมภานั้น ไม่ได้ซื้อที่ดินเพิ่ม จึงหันมาทำโรงสี และเลี้ยงหมูร่วมด้วย ส่วนผู้ที่มีที่ดินไม่มากนัก และทำนาจะมีฐานะปานกลาง และพอยู่พอกิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3.5 อาชีพช่วงที่มีหนี้สิน

ตารางที่ 5.10 อาชีพของกลุ่มตัวอย่างช่วงที่มีหนี้สิน

ปราชญ์	อาชีพช่วงที่เป็นหนี้
คำเตื่อง ภาษี	ปลูกพืชเชิงเดี่ยว
ผาย สร้อยสรกลาง	ปลูกข้าวโพด เนื้อที่ 100 ไร่ ที่สะพานทราย
จันทร์ที ประทุมภา	ครั้งแรก ออกรับจ้างทุกอย่างที่ว่าง เช่น ขุดดิน ตัดต้นไม้ เลื่อยไม้ ทำไร่ ทำนา (4 ปี) ครั้งที่ 2 ทำนา
บุญเต็ม ชัยลา	ทำนา, รับจ้างทำงานก่อสร้างทั้งในหมู่บ้าน แต่รับจ้างที่กรุงเทพฯ ทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง
ทองหล่อ เจนไรสง	เกษตรผสมผสาน ทำนา เลี้ยงปลา ปลูกพืชหลากหลาย และไม้ใช้สอย กล้วย (มากหน่อย) เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ไก่และเป็ด
ผอง เกตุพิบูลย์	เกษตรผสมผสาน
ทัศน์ กระยอม	ทำนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	2524 ปลูกยูคา 150,000 ต้น

จากการศึกษาอาชีพของกลุ่มตัวอย่างในช่วงที่เป็นหนี้ พบว่าแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลักคือ กลุ่มที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวตามการส่งเสริม กลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสาน และกลุ่มที่ประกอบอาชีพอื่น สำหรับกลุ่มที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวตามการส่งเสริม ได้แก่ พ่อคำเตื่อง ภาษี (ปลูกปอ ข้าวโพด ฯลฯ) พ่อผาย สร้อย สรกลาง (ปลูกข้าวโพด) พ่อบุญเต็ม ชัยลา (ทำนา ไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง) พ่อทัศน์ กระยอม (ทำนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง) ส่วนกลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสานมี 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก เป็นการกู้เงินมาทำการเกษตรผสมผสาน คือ พ่อทองหล่อ เจนไรสง ส่วนพ่อผอง เกตุพิบูลย์นั้น ได้กู้เงินไปลงทุนประกอบอาชีพให้ลูกชาย สำหรับพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ การกู้เงินมีลักษณะพิเศษคือ การกู้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่จะใช้ เนื่องจากแหล่งเงินกู้ไม่มีประเภทสินเชื่อ แต่ได้นำเงินกู้บางส่วนไปปลูกยูคาลิปตัส และเป็นทรัพย์สินถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3.6 อาชีพช่วงแก้ไขหนี้

ตารางที่ 5.11 อาชีพของกลุ่มตัวอย่างช่วงการแก้ไขหนี้สิน

ปราชญ์	อาชีพช่วงการแก้ไขหนี้
คำแดง ภาณี	ค่อยๆลดพื้นที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวลง หันมาทำเกษตรผสมผสาน มากขึ้น ลดพื้นที่การเพาะปลูก ทำเฉพาะการใช้แรงงานของตนและครอบครัว คืนพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารให้กับทางราชการ ทำนาแบบวิถีเกษตรธรรมชาติ ไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี
ผาย สร้อยสระกลาง	เกษตรผสมผสาน เลี้ยงปลา ทำนา
จันทร์ที ประทุมภา	ครั้งแรก ไปทำงานที่มาเลเซีย 1 ปี ครั้งที่ 2 ทำเกษตรผสมผสาน
บุญเต็ม ชัยลา	เกษตรผสมผสาน ทำนา 2536 ดาวน์โรงสีขนาดเล็ก 2538 ชำระหมด 2539 ทำเห็ดฟางอบไอน้ำ
ทองหล่อ เจนไรสง	เกษตรผสมผสาน ทำนา เลี้ยงปลา ปลูกพืชหลากหลายชนิด และไม่ใช้สอย กล้วย (มาก น้อย) เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ไก่และเป็ด
ผอง เกตุพิบูลย์	เกษตรผสมผสาน
ทัศน์ กระยอม	ทำเกษตรผสมผสาน
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกยูคา ทำโครงการต่างๆ เช่น ปลูกไม้ยูคา, โครงการปรับปรุงพันธุ์วัว, โครงการเผาถ่าน, โครงการเพิ่มมูลค่าไม้ยูคา เช่นนำไปเป็นเฟอร์นิเจอร์ ของเล่นเด็ก แก้วอึ๊พับ ทำสวนป่า

จากการศึกษาถึงอาชีพในช่วงการแก้ไขหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 ราย ได้เปลี่ยนแปลงอาชีพมาทำการเกษตรแบบผสมผสานในช่วงนี้ ยกเว้นพ่อจันทร์ที ประทุมภา ซึ่งการเป็นหนี้ในช่วงแรกนั้นโดยการทำงานที่มาเลเซีย 1 ปี และกลับมา ส่วนการแก้ไขหนี้ครั้งที่สอง ใช้วิธีการเกษตรผสมผสาน ส่วนพ่อบุญเต็ม ชัยลา ใช้การเกษตรผสมผสานในการต่อยอดอาชีพเช่นไปดาวน์โรงสีขนาดเล็ก และผ่อนส่งต่อ รวมถึงการทำเห็ดฟางอบไอน้ำ ซึ่งนำรายได้ร่วมกับการปลูกผักมาชำระหนี้ ส่วนในรายของพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ได้ปลูกยูคาลิปตัส ซึ่งมีส่วนช่วยในการชำระหนี้สินได้

5.3.7 อาชีพที่ทำช่วงหลังปลดหนี้

ตารางที่ 5.12 อาชีพของกลุ่มตัวอย่างหลังจากปลดหนี้

ปราชญ์	อาชีพหลังปลดหนี้แล้ว
คำแดง ภาชี	ทำเกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โรงเรียนชุมชนอีสาน
ผาย สร้อยสรกลาง	ทำเกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โรงเรียนชุมชนอีสาน สำนักอิโตน้อย
จันทร์ที ประทุมภา	ทำเกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
บุญเต็ม ชัยลา	ทำเกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มหาวิทยาลัย ภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น โรงเรียนแก้งบ้านดงบัง
ทองหล่อ เจนไธสง	ทำเกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้
ผอง เกตุพิบูลย์	เกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
ทัศน์ กระยอม	เกษตรผสมผสาน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกยูคา ทำโครงการต่างๆ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรมราษฎรส่งเสริม สถาบันฟื้นฟูศักยภาพภูมิปัญญาส่วนท้องถิ่นอีสานใต้

จากการศึกษาอาชีพของกลุ่มตัวอย่างภายหลังจากการปลดหนี้แล้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดทำเกษตรผสมผสาน ในการดำรงชีวิต และเปิดศูนย์การเรียนรู้ ภายใต้การสนับสนุนของภาครัฐ เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน และปัญหาความยากจน โดยจัดเป็นหลักสูตรต่างๆ ทั้งระยะสั้น และระยะยาว มีการดูงานตามศูนย์เรียนรู้ต่างๆ

จากตารางที่ 5.10, 5.11 และ 5.12 กระบวนการปลดหนี้ของทั้ง 8 คน มีข้อสังเกตให้เห็นว่ากระทำจากพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นผสมผสานช่วยให้หลุดพ้นหนี้ได้ ศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์เปิดเป็นศูนย์เรียนรู้การแก้หนี้ แก้งจน เกษตรประณีต 1 ไร่

5.4 ข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับทรัพย์สิน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

5.4.1 ทรัพย์สินก่อนมีหนี้สิน

ตารางที่ 5.13 แสดงทรัพย์สินก่อนมีหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ทรัพย์สินก่อนมีหนี้
คำเตื่อง ภาษี	ที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ ตามกำหนด 40 ไร่ (ของครอบครัว-ยังไม่ได้แบ่ง) บุกเบิกพื้นที่ 10-20 ไร่ ทำเกษตรเชิงเดี่ยว
ผาย สร้อยสรกลาง	บวชเป็นสัปปี ทางบ้านคิดว่าไม่สึก เลยไม่ได้แบ่งมรดกไว้ให้ (บวช 15 ปี)
จันทร์ที ประทุมภา	2524 มีโรงสีขนาดเล็ก มีร้านขายของชำเล็กๆ ในหมู่บ้าน มีหมูแม่พันธุ์ > 80 ตัว มีเงินหมุนเวียน 7-8 หมื่นบาท ที่นาประมาณ 18 ไร่
บุญเต็ม ชัยลา	สมบัติตกทอดฝ่ายพ่อบุญเต็ม 15 ไร่ ฝ่ายแม่เรียน 11 ไร่ และซื้อที่เพิ่มอีก 1 แปลง 15 ไร่
ทองหล่อ เจนไรสง	ที่ดินของแม่เจียว เป็นทรัพย์สินเดิม 20 ไร่
ผอง เกตุพิบูลย์	สินทรัพย์เดิมของแม่จันทร์ทรา 7 ไร่ ถูกขายไปเพื่อซื้อที่ดินใหม่ จำนวน 42 ไร่ และซื้อเพิ่มขึ้น อีก 80 ไร่ รวมเป็น 122 ไร่ มีควายสะสม 65 ตัว
ทัศน์ กระยอม	ที่นา 54 ไร่
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ที่ดินของตนเองและครอบครัว 700 ไร่ (ของตนเอง 200 ไร่) เงิน 30,000 บาท

จากการศึกษาถึงทรัพย์สินก่อนมีหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ พ่อคำเตื่อง ภาษี มีที่ดินตามกฎหมายของครอบครัว(ยังไม่ได้แบ่ง) 40 ไร่ และพื้นที่บุกเบิกเพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยวอีก 10-20 ไร่ ส่วนพ่อผาย สร้อยสรกลาง นั้นบวชอยู่ในผ้ากาสาวพัตร์นานสิบห้าปี กระทั่งทางบ้านคิดว่าจะไม่สึกแล้ว จึงไม่ได้แบ่งมรดกไว้ให้ สำหรับพ่อจันทร์ที ประทุมภา นั้นมีที่นาประมาณ 18 ไร่ มีโรงสีขนาดเล็ก มีแม่หมูพันธุ์มากกว่า 80 ตัว และมีเงินหมุนเวียนประมาณ 7-8 หมื่นบาท

สำหรับพ่อบุญเต็ม ชัยลา มีที่ดินที่เป็นมรดก 15 ไร่ และที่ดินจากฝ่ายแม่เรียนอีก 11 ไร่ และมีที่ซื้อเพิ่มอีก 15 ไร่ รวมประมาณ 40 ไร่ ส่วนพ่อทองหล่อ เจนไรสงนั้นมีเฉพาะที่ดินที่เป็นสินทรัพย์ของแม่เจียว 20 ไร่ สำหรับพ่อผอง เกตุพิบูลย์ซึ่งเป็นครูนั้น ได้ขายที่ดินที่เป็นทรัพย์สินเดิมของแม่จันทร์ทราไป 7 ไร่ เพื่อซื้อที่ดินใหม่จำนวน 42 ไร่ และได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นอีก 80 ไร่ รวมเป็น 122 ไร่ มีควายสะสมอยู่ประมาณ 65 ตัว ส่วนพ่อทัศน์ กระยอมนั้น มีที่นา 54 ไร่ สำหรับพ่อสุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ มีที่ดินเป็นของครอบครัว 700 ไร่ โดยเป็นส่วนของตนเอง 200 ไร่ และเงินที่ได้จากครอบครัวเพื่อมาตั้งตัวอีก 30,000 บาท

5.4.2 ทรัพย์สินช่วงที่มีหนี้สิน

ตารางที่ 5.14 แสดงทรัพย์สินช่วงที่เป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ทรัพย์สินช่วงเป็นหนี้
คำเตื่อง ภาณี	พื้นที่บุกเบิกเพิ่มเป็น 200 ไร่ ทำเกษตรเชิงเดี่ยว
ผาย สร้อยสระกลาง	ที่ดิน 15 ไร่ของภรรยา ที่ดิน 100 ไร่ ที่ละหานทราย ปลูกข้าวโพด
จันทร์ที่ ประทุมภา	เป็นหนี้ครั้งแรก เหลือแต่บ้านไว้พักอาศัย และที่ดินติดจำนองไว้ประมาณ 18 ไร่ (ใช้ประโยชน์ในที่ดินไม่ได้) ครั้งที่สอง มีนาประมาณ 12 ไร่
บุญเต็ม ชัยลา	ที่ดิน 3 แปลง กว่า 41 ไร่
ทองหล่อ เจนไรสง	ที่ดินของแม่เจียว เป็นทรัพย์สินเดิม 20 ไร่
ผอง เกตุพิบูลย์	ที่ดิน 122 ไร่ รถไถ
ทัศน์ กระยอม	ที่นา 54 ไร่
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ที่ดินของตนเองและครอบครัว 700 ไร่ (ของตนเอง 200 ไร่)

จากการศึกษาถึงทรัพย์สินในช่วงที่เป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พ่อคำเตื่อง ภาณี ได้บุกเบิกพื้นที่เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 200 ไร่ ส่วนพ่อผาย สร้อยสระกลาง มีที่ดินเดิมอยู่ 15 ไร่ของภรรยา และที่ดินใหม่ที่ซื้อเพิ่มขึ้นมา 100 ไร่ เพื่อปลูกข้าวโพด ส่วนพ่อจันทร์ที่ที่เป็นหนี้ครั้งแรกจากการถูกโกงนั้นมีเหลือเฉพาะบ้านไว้พักอาศัยเท่านั้น ส่วนที่ดินที่นำไปจำนองนายทุนนั้นได้แต่เงินมา แต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ สำหรับพ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อทองหล่อ เจนไรสง พ่อผอง เกตุพิบูลย์ พ่อทัศน์ กระยอม และพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ยังคงมีทรัพย์สินที่เป็นที่ดินคงเดิม

5.4.3 ทรัพย์สินที่มีช่วงชำระหนี้

ตารางที่ 5.15 แสดงทรัพย์สินช่วงชำระหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ทรัพย์สินช่วงชำระหนี้
คำเตื่อง ภาณี	ลดพื้นที่ปลูกอ้อย จาก 100 ไร่ เหลือ 30 ไร่ กระทั่งเลิกปลูก และคืนพื้นที่ปลูกให้รัฐ แบ่งพื้นที่กรรมสิทธิ์ 40 ไร่ ในส่วนของตน 16 ไร่ แบ่งพื้นที่ 4 ไร่ มาทำนาแบบวิถีเกษตรธรรมชาติ ไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี
ผาย สร้อยสระกลาง	ขายที่ดิน 5 ไร่ ได้เงิน 50,000 บาท ชำระหนี้ 40,000 บาท เหลือ 10 ไร่
จันทร์ที ประทุมภา	เหลือบ้าน 1 หลัง (ยังชำระหนี้ไม่หมด) และที่ดินติดจำนองไว้ประมาณ 18 ไร่ (ใช้ประโยชน์ไม่ได้)
บุญเต็ม ชัยลา	ที่ดิน 3 แปลง กว่า 41 ไร่ ทำนา 2533 ขุดสระด้วยมือ 1 สระ ปลายปี มีเงินเหลือจ้างแมคโครมาขุดเพิ่มเป็น 2 สระ ปลายปี 2534 มีเงินเหลือ จ้างมาขุดสระเพิ่มเป็น 3 สระ 2536 คาวนโรสขนาดเล็ก 2538 ชำระหมด 2539 ทำเห็ดฟางอบไอน้ำ
ทองหล่อ เจนไรสง	ที่ดินของแม่เจียว เป็นทรัพย์สินเดิม 20 ไร่
ผอง เกตุพิบูลย์	ที่ดิน 122 ไร่, รถไถ
ทัศน์ กระยอม	ที่นา 54 ไร่
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ที่ดินของตนเองและครอบครัว 700 ไร่ (ของตนเอง 200 ไร่)

จากการศึกษาถึงทรัพย์สินที่อยู่ในช่วงชำระหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พ่อคำเตื่องมีทรัพย์สินลดลง จากเดิมมีที่ดิน 200 ไร่ ได้ลดพื้นที่เพาะปลูกลง เช่น ปลูกอ้อย 100 ไร่ ลดลงเหลือ 30 ไร่ กระทั่งเลิกปลูก และคืนที่ดินให้กับรัฐไป (รัฐเอาไปปลูกป่าทดแทน) เหลือเฉพาะที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์ของครอบครัวที่ยังไม่ได้แบ่งประมาณ 40 ไร่ ซึ่งพ่อคำเตื่องได้แบ่งพื้นที่ในส่วนของตน 16 ไร่ มาทำนาแบบวิถีเกษตรธรรมชาติ ไม่ไถพรวน ไม่ใช้สารเคมี

สำหรับพ่อผายนัน ได้อพยพกลับบ้านสระคูณ ทั้งพื้นที่สาธารณกว่าร้อยไร่ไว้ แล้วกลับมาขายที่ดินของแม่ลา 5 ไร่ (มี 15 ไร่) เพื่อชำระหนี้ (ขายได้ 50,000 บาท ชำระหนี้ 40,000 บาท) ส่วนพ่อจันทร์ที ประทุมภานัน ก็ยังคงเหลือบ้าน 1 หลัง และที่ดินติดจำนอง (ใช้ประโยชน์ไม่ได้) 18 ไร่ ซึ่งเมื่อกลับจากทำงานที่มาเลเซียแล้ว สามารถไถ่จำนองได้ที่ดินกลับมา 12 ไร่ ส่วนอีก ประมาณ 5 ไร่ต้องยกให้ผู้รับจำนองไป

กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ถือได้ว่าเป็นกรณีพิเศษ เพราะสามารถใช้เกษตรผสมผสาน เพิ่มทรัพย์สินให้กับตนเองได้ โดยในช่วงที่ชำระหนี้มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น เช่น มีการขุดสระน้ำเพิ่มเติม มีโรงสีขนาดเล็ก และโรงเพาะเห็ดฟางอบไอน้ำ ส่วนพ่อทองหล่อ เจนไรสง พ่อผอง เกตุพิบูลย์ พ่อทัศน์ กระยอม และพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ มีที่ดินคงที่

5.4.4 ทรัพย์สินที่มีช่วงชำระหนี้แล้วเสร็จ

ตารางที่ 5.16 แสดงทรัพย์สินช่วงชำระหนี้แล้วเสร็จของกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชน	ทรัพย์สินช่วงชำระหนี้แล้วเสร็จ
คำเตื่อง ภาณี	ที่ดินกรรมสิทธิ์ 40 ไร่ และที่ดินอื่นๆ รวม 50 ไร่
ผาย สร้อยสรกลาง	ที่ดิน 10 ไร่ ของแม่ลา
จันทร์ที ประทุมภา	มีที่ดิน 12 ไร่
บุญเต็ม ชัยลา	ที่ดิน 3 แปลง 41 ไร่
ทองหล่อ เจนไธสง	ซื้อที่ดินเพิ่มเป็น 46 ไร่
ผอง เกตุพิบูลย์	ที่ดิน 122 ไร่ รถไถ
ทัศน์ กระยอม	ที่นา 54 ไร่
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ที่ดินของตนเองและครอบครัว 700 ไร่ (ของตนเอง 200 ไร่

จากการศึกษาถึงทรัพย์สินช่วงชำระหนี้แล้วเสร็จของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า พ่อคำเตื่อง ภาณี มีทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ (ของตนเอง) 16 ไร่ พ่อผาย สร้อยสรกลาง มีที่ดิน (ของแม่ลา) 10 ไร่ พ่อจันทร์ที ประทุมภา มีที่ดินเหลือ 12 ไร่ พ่อทองหล่อ เจนไธสง ได้ซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นเป็น 46 ไร่ สำหรับพ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อทัศน์ กระยอม และพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ยังคงมีที่ดินคงเดิม แต่พ่อบุญเต็ม ชัยลา มีทรัพย์สินอื่นเพิ่มขึ้นเช่น โรงเห็ด (ต่อมายกให้ครอบครัวของบุตรสาวเป็นคนดำเนินการต่อ)

5.4.5 ทรัพย์สินปัจจุบัน

ตารางที่ 5.17 แสดงทรัพย์สินถึงปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ทรัพย์สินปัจจุบัน
คำเตื่อง ภาษี	ที่ดินเดิม 50 ไร่ ที่ดินที่ซื้อใหม่ 3 แปลง 15-24+24 รวมที่ดิน 103 ไร่
ผาย สร้อยสรกลาง	ที่ดินหลายแปลง รวมแล้วประมาณ 150 ไร่ เงินสะสมประมาณตัวเลข 6 หลัก
จันทร์ที่ ประทุมภา	มีที่ดิน 22 ไร่ มีบ่อน้ำ 10 บ่อ มีเงินเก็บสะสมระดับแสนบาทปลาย
บุญเต็ม ชัยลา	ที่ดิน 3 แปลง 41 ไร่ +11 ไร่ = 52 ไร่ สระน้ำ โรงสีข้าวขนาดเล็ก โรงเห็ดฟาง รถบีคอป (2545) ปี 50 มีเงินเก็บเกือบล้าน นำไปใช้หลัก คือซื้อที่ดิน 3 แปลง แปลงแรก สามแสน แปลงที่สองสองแสนห้า แปลงที่สามแสนห้า
ทองหล่อ เจนไรสง	เสียชีวิต และแบ่งทรัพย์สินให้ลูก
ผอง เกตุพิบูลย์	ที่ดิน 122 ไร่ รถไถ
ทัศน์ กระยอม	ที่นา 54 ไร่
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ที่ดินของตนเองและครอบครัว 700 ไร่ และมีผู้เสนอขายที่ดินตลอดเวลา ปัจจุบันคาดว่าจะมีพื้นที่พันกว่าไร่

จากการศึกษาเกี่ยวกับทรัพย์สินปัจจุบันของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าพ่อคำเตื่อง ภาษี มีการซื้อที่ดินเพิ่มหลายแปลง เนื้อที่เดิม 50 ไร่ รวมกับที่ซื้อใหม่ 3 แปลง (15+24+24 ไร่) รวมกันประมาณ 103 ไร่ พ่อผาย สร้อยสรกลาง มีการซื้อที่ดินเพิ่มขึ้นหลายแปลง ประมาณ 150 ไร่ มีเงินสะสมประมาณตัวเลข 6 หลัก พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา มีที่ดินเพิ่มขึ้นจากเดิม 12 ไร่ เป็น 22 ไร่ แต่มีเงินสะสมระดับแสนปลาย ส่วนพ่อบุญเต็ม ชัยลา มีเงินเหลือเก็บในปี 2550 เกือบล้านบาท นำไปซื้อที่ดินอีก 3 แปลง แปลงแรก สามแสน แปลงที่สองสองแสนห้าหมื่นบาท และแปลงที่สาม แสนห้าหมื่นบาท

5.5 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการก่อกองหนี้สิน สภาพหนี้ และการแก้ไขสภาพหนี้

5.5.1 การก่อกองหนี้

ตารางที่ 5.18 แสดงหนี้สินเริ่มต้นของกลุ่มตัวอย่าง แหล่งเงินทุนและสาเหตุของการกู้เงิน

ปราชญ์	ปีก่อหนี้	อายุ	ยอดเริ่มต้น	แหล่งเงิน	สาเหตุของการก่อกองหนี้
คำเตื่อง ภาณี	2510	15	7-8,000 บาท	รกส	นำเงินไปใช้ในการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวของครอบครัว
ผาย สร้อยสระกลาง	2525	52	40,000 บาท	รกส.	ซื้อที่ดินที่ละหานทราย 100 ไร่เศษ และลงทุนจ้างลูกจ้างถางป่าปลูกข้าวโพด
จันทร์ที ประทุมภา	2525	44	200,000 บาทเศษ	โดนโกง	เป็นนายหน้าหาคนงานไปต่างประเทศแล้วโดนโกงเงินที่ไปรับมา
	2530	49	60,000 บาท	ญาติพี่น้อง 20,000 บาท สหกรณ์ 5,000 บาท หนังก้าง นายทุน 35,000 บาท	ยอดต่อเนื่องจากโดนโกงลงทุนหาเครื่องมือทำนาเพิ่ม
บุญเต็ม ชัยลา	2517	27	2,000 บาท	รกส	ซื้อปุ๋ย สารเคมีการเกษตร
			100,000 บาท (2530)	ธนาคารอาคารสงเคราะห์	ใช้ดอก รกส.
			หลายครั้ง	นายทุนน้องสาว	ใช้ดอก,ส่งลูกไปนอก, สมัครงาน (ก่อนสุดท้าย-50,000 บาท)
ทองหล่อ เจนไรสง	2526	47	100,000 บาท	รกส.	พัฒนาเกษตรผสมผสาน ชุดสระ 3 ลูก ๆ ละ 13,000 บาท ปลอ่ยปลา ปลูกพืชหลากหลายชนิด และไม่ใช้สอย ลงกล้วยมาก นอกจากหมูและ วัวที่มีอยู่เดิมได้เพิ่มการเลี้ยงเป็ดและไก่
ผอง เกตุพิบูลย์	2538	65	800,000 บาท	รกส.	กู้ไปซื้อรถไถให้กับลูกคนเล็กประกอบอาชีพ
ทัศน์ กระยอม	2513	42	5,000 บาท	รกส.	ปลูกปอเพื่อส่งออก ตามนโยบายการส่งเสริมของรัฐ
สุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์	2524	33	100,000 บาท	รกส	ต้องการนำเงินไปปลูกต้นไม้ แต่นโยบายของ รกส.ไม่มี จึงให้กู้ซื้อวัวแทน ซื้อวัว 40 ตัว 70,000 บาท อีก 30,000 บาท รวมกับเงินของตนอีก 30,000 บาท ไปปลูกต้นไม้
	2530-2532	39	300,000 บาท	ธนาคารกรุงเทพ	ต่อยอดความรู้อโครงการ

จากการศึกษาถึงการเริ่มก่อหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น พ่อคำเตื่อง ภาษี เริ่มต้นกู้เงินเมื่ออายุ 15 ปี จาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธกส.) เพื่อนำเงินไปใช้ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของครอบครัว จากการสัมภาษณ์เชิง ลึกในประเด็นการกู้เงิน พบว่า บิดาของนายคำเตื่อง ภาษี เป็นชื่อของผู้กู้ แต่เป็นที่ทราบกันดีว่า คนที่ต้องใช้หนี้คือ พ่อคำเตื่อง ภาษี

ส่วนพ่อผาย สร้อยสระกลาง พบว่าเป็นการกู้เงินไปลงทุนซื้อที่ และทำพืชไร่ โดยเริ่มกู้เงินเมื่ออายุ 52 ปี จำนวน 40,000 บาท เพื่อไปปลูกข้าวโพด สำหรับพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เริ่มมีหนี้ครั้งแรกเมื่ออายุ 44 ปี โดยการถูกโกงเงินจากการเก็บค่าประกันเพื่อจัดหาคนไป ทำงานที่เมืองนอก ส่วนพ่อบุญเต็ม ชัยลา เริ่มมีหนี้ครั้งแรกเมื่ออายุ 27 ปี จำนวน 2,000 บาท โดยการกู้เงินจาก ธกส. เพื่อนำเงินไปซื้อปุ๋ยและสารเคมีการเกษตร

สำหรับพ่อทองหล่อ เจนไธสง เป็นหนี้ครั้งแรกเมื่ออายุ 47 ปี โดยกู้เงินจาก ธกส.จำนวน 100,000 บาท เพื่อนำไปลงทุนในการทำเกษตรผสมผสาน ส่วนพ่อผอง เกตุพิบูลย์ นั้น กู้เงินครั้งแรกเมื่ออายุ 65 ปี จำนวน 800,000 บาท เพื่อนำเงินไปลงทุนซื้อรถไถให้กับลูก ชายคนเล็ก สำหรับพ่อทัศน์ กระจยอม เริ่มกู้ เริ่มกู้เมื่ออายุได้ 42 ปี เป็นเงินเริ่มต้นที่ 5,000 บาท เพื่อนำไปปลูกปอ เพื่อส่งออกตามนโยบายการส่งเสริมของรัฐ ส่วนพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ นั้น กู้เงินครั้งแรกเมื่ออายุ 33 ปี จำนวน 100,000 บาท เพื่อนำไปลงทุนโครงการปลูกต้นไม้ (ยู คาลิปตัส) โดยมีการซื้อวัวแถมฟางมาด้วยประมาณ 40 ตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5.2 แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการก่อหนี้

ตารางที่ 5.19 แสดงแหล่งเงินทุนของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	แหล่งเงินทุน
คำเตื่อง ภาณี	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ผาย สร้อยสระกลาง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
จันทร์ที ประทุมภา	สหกรณ์ออมทรัพย์ นายทุนในหมู่บ้าน ญาติพี่น้อง
บุญเต็ม ชัยลา	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ญาติพี่น้อง นายทุนนอกหมู่บ้าน
ทองหล่อ เชน ไชสง	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ผอง เกตุพิบูลย์	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ครู
ทัศน์ กระยอม	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารกรุงเทพ

จากการศึกษาถึงแหล่งเงินทุนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า 7 ใน 8 ราย (ร้อยละ 87.50) ผ่านการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรทั้งสิ้น โดยเฉพาะการกู้เงินครั้งแรก มักจะไปที่ ธกส. ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พบว่า เป็นแหล่งเงินที่เขารู้จัก มีการมาให้คำแนะนำเกี่ยวกับสินเชื่อบ้าน มีลักษณะการกู้ง่าย เพียงเอาเพื่อนมารวมกลุ่มกัน และค้ำประกันซึ่งกันและกันก็สามารถกู้เงินได้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีแหล่งเงินอื่นที่กลุ่มตัวอย่างใช้เป็นแหล่งเงินทุน เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ ที่พ่อจันทร์ที ประทุมภา ใช้กู้เงินมาทำนา หรือ สหกรณ์ครูที่พ่อผอง เกตุพิบูลย์ กู้เงินมาปิดหนี้ที่ ธกส. เนื่องจากเสียดอกเบี้ยถูกกว่า และธนาคารเอกชน (ธนาคารกรุงเทพ) ที่พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ กู้เงินมาต่อยอดความรู้อีกด้วย

สำหรับแหล่งเงินกู้อื่นๆ จากการศึกษามีแหล่งเงินกู้อื่นๆ จากแหล่งเงินกู้หลัก ได้แก่ เครือญาติ และนายทุนเงินกู้ ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ทางเครือญาติ ได้แก่ การยืมน้องสาว ของพ่อบุญเต็ม ชัยลา นายทุนเงินกู้นอกหมู่บ้าน ได้แก่ ครูในกรุงเทพ ที่พ่อบุญเต็ม ชัยลา ไปยืมเงินมา และนายทุนในหมู่บ้าน เช่น ที่พ่อจันทร์ที ประทุมภา ไปยืมเงินและจำนองที่ดินไว้ เพื่อชำระหนี้เมื่อครั้งถูกโกงเงินค่าประกันนายหน้าไปทำงานต่างประเทศ

5.5.3 การสะสมหนี้สิน

ตารางที่ 5.20 แสดงสภาพการหนี้สะสมของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปีเริ่มมีหนี้สิน	จำนวนหนี้สิน	หนี้สินสะสม	ปีสะสม	หนี้สะสม
คำเดือน ภาษี	2510	8,000	90000	2529	เกิดจากการขยายการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ต้องอาศัยปุ๋ยและยาฆ่าแมลง และต้องจ่ายค่าแรงลูกจ้างเป็นร้อยคน ทำให้หนี้สินพอกพูน จาก 10,000 บาท ในปี 2510 เป็น 40,000 บาท เป็น 60,000 บาท เป็น 80,000 บาท และเป็น 90,000 บาทในปี 2524
ผาย สร้อยสระกลาง	2525	40,000 บาท	40,000 บาท+ ดอกเบี้ย	2527	จากการนำเงินกู้จำนวน 40,000 บาท รวมกับเงินออม 10,000 บาท ไปลงทุนซื้อที่ดิน และจ้างลูกจ้าง 5 คนไปโค่นต้นไม้ ถางป่าเพื่อปลูกข้าวโพด ผ่านไป 1 ปี ข้าวโพดราคาดีมาก แต่ก็ได้ผลผลิตน้อย เพราะแล้งจัด ไม่พอจ่ายดอกเบี้ย ปีที่ 2 (2527) ผลผลิตมาก ต้องไปเข้าคิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง หรือกำหนดราคาเอง ถูกหักโนนหักนี้ ไม่พอจอก็ทำอะไรไม่ได้
จันทร์ที ประทุมภา	2530	60,000	60,000 ดอกเบี้ย	2534	หลังจากที่ไถที่นาคืนมาได้แล้ว แต่ไม่มีเงินหมุนเวียน ทดลองทำนาในปีแรกได้กินไปวันๆ ปีที่สองจึงเอาหลักทรัพย์ไปจำนองสหกรณ์ได้เงินมาลงทุนและใช้จ่ายในครอบครัว ทดลองอยู่ 3 ปี หนี้สินมีแต่เพิ่มขึ้นทุกปี สมดังที่คนพูดให้ฟังว่า ทำข้าวนาปีเหลือแต่หนี้กับฟาง ทำข้าวนาปลั่งเหลือแค่ฟางกับหนี้
บุญเต็ม ชัยลา	2517	2,000	890,000	2532	ยืมครั้งแรกจาก ธกส. 2,000 บาท แต่ไม่พอใช้ต้องกู้ต่ออีก 80,000 บาท มาทำไร่ปอ ไร่มันสำปะหลัง พอราคาปอและมันตกต่ำก็ขาดทุนไม่มีเงินใช้ ธกส. ต้องหันมากู้ยืมทุนมาส่ง ธกส. นายทุนคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อสัปดาห์ ทำแบบนี้มาหลายปีหลายรอบ จนหนี้สิน ธกส. เพิ่มพูนเป็น 300,000 บาท เกิดวิกฤตทางการเงิน ต้องตัดใจกู้เงินนายทุน 100,000 บาท ส่งลูกไปทำงานซาอู โซคไม่ดีถูกลอยแพ แต่เอาลูกกลับมาได้ ก็ตัดสินใจกู้เงินนายทุน 200,000 บาท โดยเอานาไปจำนอง ดอกเบี้ยร้อยละ 5 ก็ถูกต้มอีก เอาลูกกลับมาเกิดอุบัติเหตุกับลูกอีก 2 ครั้งหมดเงินไปอีก 70,000 บาท รวมเป็นหนี้ต้นเงิน 670,000 บาท หาทางออกไม่ได้ ทั้งต้นทั้งดอก ค่อยๆ เพิ่มเป็น 800,000 บาท ในปี 2532 (ยังไม่รวมเงินที่ใช้ในการสมัครกำหนดอีกประมาณ 50,000 บาท ในที่สุดรวมยอดหนี้ 890,000 บาท
ทองหล่อ เชนไรสง	2526	100,000	100,000	-	-
ผอง เกตุพิบูลย์	2538	800,000	800,000	-	จากการลงทุนซื้อรถไถ

ตารางที่ 5.20 (ต่อ) แสดงสภาพการสะสมหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปีเริ่มมีหนี้สิน	จำนวนหนี้สิน	หนี้สินสะสม	ปีสะสม	การสะสมหนี้สิน
ทัศน กระยอม	2513	5,000	80,000	2524	เกิดจากความกลัวอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องจากเมื่อเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ 5-6 เดือน มีเจ้านายหลายคนเข้ามาเยี่ยมทอ้งที่ และให้หาเหล่าให้กิน และให้นั่งดื่มเป็นเพื่อน ความกลัวร่วมกับกับความไม่รู้ว่าเจ้านายจะว่าอย่างไรหรือจะมีอันตรายหรือเปล่าทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทำให้ไม่กล้าขัด จนติดเหล้า เกิดจากการกู้เงินจาก ธกส. แล้วขาดข้อมูล ขาดการวิเคราะห์ และเกิดความโลภ ใช้จ่ายสุลุ่ยสุราย ใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ ทำให้จ่ายหนี้และดอกเบียยคืนไม่ได้ ทำให้เกิดความยากลำบาก ยากจนขึ้น แค้น บางปีต้องไปขอรทานข้าวมากิน เกิดจากการตัดสินใจผิดพลาดลงสมัครเป็นกำนัน 2 ครั้ง ทำให้หมดหน้าไป 2-3 ทุ่ง ความล้มเหลวทำให้เป็นหนี้ จึงหนีไปทำไร่ข้าวโพดที่อื่น 2 ปี
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	2524	100,000	-	-	-

จากการศึกษาถึงการสะสมหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการสะสมหนี้สินจำนวน 5 ราย ส่วนอีก 3 ราย ไม่มีการสะสมหนี้ (เพิ่มหนี้) ขึ้นแต่อย่างใด ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 รายที่มีการสะสมหนี้สินนั้น พบว่ามีระยะเวลาการสะสมหนี้สินแตกต่างกัน รวมทั้งมีลักษณะการสะสมหนี้ที่แตกต่างกันด้วย ดังนี้

พ่อคำเดื่อง ภาษี มีระยะเวลาการสะสมหนี้ ประมาณ 19 ปี ยอดหนี้เพิ่มขึ้นจาก 8,000 บาท เป็น 90,000 บาท เกิดจากการนำเงินไปลงทุนในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ต้องพึ่งพาปุ๋ยและยาฆ่าแมลงตลอดจนต้องจ้างแรงงานกว่าร้อยคน เพื่อให้ทำงานในที่ดิน 200 ไร่ ส่วนพ่อผาย สร้อยสระกลางนั้น มีระยะเวลาการสะสมหนี้ประมาณ 2 ปี โดยมียอดหนี้เพิ่มขึ้นจากดอกเบียยที่ค้างชำระในปีก่อนหน้าเท่านั้น โดยเป็นการลงทุนในไร่ข้าวโพด เมื่อข้าวโพดมีราคาก็มีผลผลิตไม่เพียงพอต่อการใช้นี้ และมีปริมาณข้าวโพดมากกลับถูกกดราคา จนไม่สามารถชำระหนี้ได้

สำหรับพ่อจันทร์ที ประทุมภานัน พบว่ามีระยะเวลาการสะสมหนี้ประมาณ 4 ปี โดยมีการสะสมดอกเบียยเพิ่มขึ้นเท่านั้น ส่วนพ่อบุญเต็ม ชัยลา มีระยะเวลาการสะสมหนี้ประมาณ 15 ปี โดยยอดเงินเพิ่มขึ้นจาก 2,000 บาท ในปี 2517 เป็น 800,000 บาท ในปี 2532 โดยได้นำเงินไปใช้ในการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว การส่งลูกไปทำงานต่างประเทศ แต่ถูกLOYแพ และต้องนำเงินไปใช้เกี่ยวกับอุบัติเหตุของลูกชายอีกด้วย ส่วนพ่อทัศน กระยอมนั้น มีระยะเวลา

สะสมหนี้ประมาณ 11 ปี มียอดหนี้จาก 5,000 บาท เป็น 80,000 บาท หนี้ที่สะสมเกิดจาก การติดเหล้าและการพนัน การใช้จ่ายเงินกู้ผิดวัตถุประสงค์ สรุ่ยสรุ่ย และการสมัครกำหนดไม่ได้รับเลือกถึง 2 ครั้ง

5.5.4 การแก้ไขหนี้

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดใช้การเกษตรแบบผสมผสานในการแก้ไขหนี้

ตารางที่ 5.21 แสดงกิจกรรมที่ใช้เพื่อการชำระหนี้และระยะเวลาที่ใช้ชำระหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ยอดหนี้สะสมรวม	ปีที่เริ่มลด	กิจกรรมเพื่อการใช้หนี้	ปีที่ใช้หนี้แล้วเสร็จ	ระยะเวลาเป็นหนี้	ระยะเวลาใช้หนี้
คำเตื่อง ภาณี	90000	2529	ลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่ายหรืออุดหนุนของครอบครัว นำเงินที่ลดได้ไปชำระหนี้	2538	28	9
ผาย สร้อยสระกลาง	40,000	2527	ขายที่ 5 ไร่ ชำระหนี้ทั้งหมด	2527	2	2
จันทร์ที ประทุมภา	200,000 เศษ	2525	ขายโรงสี ขายของในร้านของชำ ขายแม่หมูพันธ์ 80 ตัว - จำนวนที่นา 18 ไร่ - กู้เงินนายทุนมาชำระหนี้ - (ยังชำระหนี้ไม่หมด) - ไปทำงานที่มาเลเซีย			2530 ยังมีส่วนที่ชำระไม่หมด
	60,000 บาท ในปี 3530 และดอกเบี้ยในปี 2531	2534	ทำเกษตรผสมผสาน ขุดสระ ออมน้ำ ปลูกของทานเอง ลดรายจ่าย ทำจากเล็กไปหาใหญ่ เพิ่มพื้นที่ปลูก มีของเหลือขาย มีเงินออมเงินเก็บ	2538	13	4
บุญเต็ม ชัยลา	890,000	2533	ขุดสระ ทำเกษตรผสมผสาน, ทำผักปลอดสารพิษ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก มีเหลือกิน เหลือใช้ ขายเป็นเงินสะสมใช้หนี้	2544	27	11.5
ทองหล่อ เชนโรสง	100,000	2527	ผลผลิตจากเกษตรผสมผสาน ขายหมู เป็ด ไก่ มะขามเทศ มีเงินใช้หนี้ รทส.ปีละ 2-3 หมื่นบาท	2530	4	3

ตารางที่ 5.21 (ต่อ) แสดงกิจกรรมที่ใช้เพื่อการชำระหนี้และระยะเวลาที่ใช้ชำระหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ยอดหนี้ สะสม รวม	ปีที่เริ่ม ใช้หนี้	กิจกรรมเพื่อการใช้หนี้	ปีที่ใช้ หนี้แล้ว เสร็จ	ระยะเวลา เป็น หนี้	ระยะเวลา ใช้ หนี้
ผอง เกตุพิบูลย์	800,000	2539	2539 ได้จากเกษตรผสมผสาน และรถไถอย่างละครึ่ง สามารถ ใช้เงินได้ถึง 200,000 บาท 2540 ได้จากเกษตรผสมผสาน คั้น 100,000 บาท 2541 รายได้จากเกษตร ผสมผสาน 200,000 บาท และ รายได้จากรถไถ 100,000 บาท คั้นได้ 300,000 บาท 2542 รายได้ทั้งจากเกษตร ผสมผสานและรถไถ ส่งคั้นได้ 150,000 บาท 2543 ส่งคั้นได้ 150,000 บาท จากเกษตรผสมผสาน และรถไถ (มีการเปลี่ยนแหล่งเงินทุนไป เป็นสหกรณ์ครู ซึ่งจ่ายดอกเบี้ย ถูกกว่า) เกษตรผสมผสาน ทำนา เลี้ยง วัว ยืดหลักกินได้ ขายได้ราคาดี ในตลาด เช่นมะกอกน้ำ ฝรั่ง น้อยหน้า มะม่วง กระท้อน มะขามหวาน มะนาว แม่จันทราเลี้ยงไหม เป็นร้อย กระดัง	2543	6	5
ทัศน์ กระยอม	80,000	2524	รวมกลุ่มได้ 11 คน ชုดสระ ปลูกกล้วยเลี้ยงปลา นำรายได้ จากการขายไปซื้อหมู นำเงินที่ ได้จากการขายหมูไปซื้อวัว เมื่อ ขายวัวได้เงินเป็นก้อน ก็นำไป ปลดหนี้	2530	17	6
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	100,000	2525	ปลูกมันสำปะหลังและยูคา ปีที่ 1-3 คั้นได้ปีละ 10 % ปีที่ 4 ตัดยูคา 50 ไร่คั้นหนี้หมด	2528	4	4
	300,000	2530	เป็นหนี้พร้อมใช้ มียูคา 8-10 ปี	ชำระตาม กฎเกณฑ์ ธนาคาร		

กรณีพ่อค้าเตียง ภาษี ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 9 ปี สามารถปลดหนี้ ยอด 90,000 บาท ลงได้ ด้วยการใช้การเกษตรแบบผสมผสาน กล่าวคือ

1. ลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีลง เดิมการปลูกอ้อยในพื้นที่ 200 ไร่ ใช้ปุ๋ยเคมี 200 กระสอบ กระสอบละ 300 บาท รวมเป็นเงิน 60,000 บาท เมื่อลดปริมาณปุ๋ยเคมีลงเหลือ 100 กระสอบ ทำให้ลดรายจ่ายลง 30,000 บาท หลังลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีแล้ว พบว่าการเพิ่มปริมาณปุ๋ยเคมี ไม่ได้ช่วยให้เพิ่มปริมาณอ้อยอย่างที่เข้าใจ ปุ๋ยเคมีเพียงช่วยให้เห็นว่า อ้อย ถอดยอดและใบเขียวขึ้น แต่ตัวปล้องไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างที่เข้าใจ เมื่อลดปุ๋ยลง 100 กระสอบ อ้อย ไม่ได้หายไป 10-20 ต้น แต่หายไปเพียง 2 ต้น

2. ลดพื้นที่ปลูกองุ่น พ่อค้าเตียงได้ลงปริมาณพื้นที่ปลูกอ้อยลง จาก 200 ไร่ เหลือ 30 ไร่ กระทั่งเลิกปลูก และคืนพื้นที่ปลูกให้กับทางราชการ

3. เพิ่มพื้นที่ทำนาและปลูกของไวกิน ในขณะที่พื้นที่นาที่เป็นกรรมสิทธิ์ของ ครอบครัว 40 ไร่ ยังไม่ได้แบ่งให้กับสมาชิกในครอบครัว 8 คน แต่พ่อค้าเตียงรู้ว่าตนจะได้รับ จำนวน 16 ไร่ จึงแบ่งพื้นที่ 4 ไร่ มาลองทำนาแบบวิถีเกษตรธรรมชาติ ไม่ไถพรวน ไม่ใช้ สารเคมี ปล่อยให้ธรรมชาติเกื้อกูลกันเอง

4. อุดหนุนเรื่องรายจ่ายในครอบครัว ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลจากการปฏิบัติธรรม สายสันตโตโสภที่กินมังสะวิรัตเพื่อไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง ความเรียบง่าย และความสมถะ

การลดต้นทุนการผลิต และการลดรายจ่ายหรืออุดหนุนของครอบครัว ทำให้นำ เงินที่ลดได้นั้นไปชำระหนี้ จนสามารถปลดหนี้สินจำนวน 90,000 บาท ใน 9 ปี

กรณีพ่อผาย สร้อยสระกลาง ตัดขายที่ดิน 5 ไร่ เพื่อชำระหนี้ทั้งหมด และได้ เริ่มทำเกษตรผสมผสานอย่างจริงจัง ในที่ดินที่เหลือ 10 ไร่ ทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ภายหลัง ปลดหนี้สินแล้วดีขึ้นมาก

กรณีพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา มีหนี้สิน 2 ครั้ง ครั้งแรกเกิดจากการถูกโกงเอา เงินที่ตนรับเงินค่าประกันวีซ่าของคนที่จะไปทำงานต่างประเทศ ทำให้ต้องรับหน้าที่ใช้ หนี้จำนวน 200,000 บาท เศษ ด้วยการขายโรงสี ของในร้านของชำ ขายแม่หมูพันธ์ 80 ตัว จำนวนที่ดินทั้งหมด แต่ก็ยังไม่พอที่จะชำระหนี้ได้ ตนเองและครอบครัวต้องออกรับจ้างทำงาน ทุกอย่าง เพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่ก็ไม่ได้ดีขึ้น ต่อมาเมื่อเพื่อนมาพบและได้ชักชวนไป ทำงานที่มาเลเซีย ซึ่งต้องใช้ความมานะ พยายามและความอดทนสูง เมื่อกลับมาก็มีเงินใช้ในการไถ่ที่นาคืนได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อไถที่นากลับคืนมาได้ 12 ไร่แล้ว ยังต้องชำระหนี้ญาติพี่น้องอีก 20,000 บาท หนี้ขายทุนอีก 35,000 บาท ได้ทดลองทำนาเองในปีแรก ได้ผลผลิตเพียงแค่มือกินไปวันวันเท่านั้นในปีต่อมาจึงได้กู้เงินมาจำนวน 5,000 บาท เพื่อนำไปลงทุนทำนา แต่ก็ไม่ได้ดีขึ้น มีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากดอกเบี้ย ในที่สุดมีคนชักชวนไปดูงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง จึงนำมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ใช้เวลา 4 ปี ในการแก้ไขปัญหานี้สินจำนวน 60,000 บาท เศษ ด้วยการไ้การเกษตรแบบผสมผสาน ดังนี้

1. ให้ครอบครัวเรียนรู้ร่วมกัน ในภาวะที่ต้องพึ่งตนเองด้วยสองมือเปล่า ภายหลังจากที่พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา กลับมาจากการดูงานที่บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลางแล้ว ก็ได้พาครอบครัวกลับไปดูงานซ้ำอีก ทุกคนในครอบครัวลงความเห็นร่วมกันว่าทำได้ จึงได้กลับมาช่วยกันขุดสระบ่อขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร นำดินที่ขุดมาตบแต่งขอบบ่อให้กว้างประมาณ 3-5 เมตร สำหรับปลูกพืชผักขอบบ่อ ใช้เวลาขุดบ่อนานกว่า 2 เดือน โดยขุดทุกวันไม่หยุด แต่ขุดเฉพาะในเวลากลางคืน ส่วนกลางวันใช้ไปกับการทำงานในกลุ่ม โดยพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เป็นคนขุด แล้วยกใส่ป่าให้แม่สำเภา แม่สำเภาก็แบกไปเทขอบบ่อ แล้วพวกลูกก็ถือกันคนละข้าง

2. การสำรวจข้อมูลทั้งของตัวเองและข้อมูลภายนอกมาวิเคราะห์ หลังจากขุดบ่อได้แล้ว พ่อจันทร์ที่ ประทุมภาก็ได้สำรวจข้อมูล เรื่องแรกคือ เรื่องรายจ่ายของครอบครัว เพื่อหาทางอุดหนุนเรื่องรายจ่าย พบว่ารายจ่ายของครอบครัวที่มากที่สุดนั้นอยู่ที่เรื่องอาหารการกิน ที่ต้องกินเป็นประจำทุกวัน หลังจากนั้นก็ไปสำรวจข้อมูลเรื่องสิ่งที่ร้านค้าขายได้ โดยเฉพาะพืชผักที่คนในชุมชนซื้อไปทาน เพื่อดูว่าเขาขายอะไรได้บ้าง หลังจากนั้นไปค้นหาข้อมูลเรื่องการปลูก เพื่อจะสามารถปลูกพืชได้นอกฤดู (เพื่อให้ขายได้ราคาดีกว่าปกติ) และปลูกได้ต่อเนื่องตลอดปี

3. ลงมือปฏิบัติโดยยึดหลักทำเพื่อกินเพื่ออยู่ เมื่อเริ่มปฏิบัติพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ได้ปลูกพืชผักที่คนในครอบครัวชอบกินให้ครบทุกอย่างก่อน เพื่อไม่ต้องซื้อกิน โดยปลูกคะน้าหลายประเภทอยู่บนขอบบ่อ ซึ่งนอกจากจะลงพืชผักแล้ว ได้ลงไม้ใหญ่ด้วย เช่น กัลยีน้อยหน้า ในบ่อก็ปล่อยปลา โดยเน้นที่ปลากินพืช เพื่อจะได้ไม่ต้องซื้อหัวอาหาร แต่เลี้ยงด้วยพืชผักที่กินในชีวิตประจำวัน คือคนทานตรงยอดอ่อน ส่วนใบแก่เป็นอาหารปลา

4. ลดต้นทุนการผลิตจนกระทั่งไม่ลงทุนเลย พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ยึดหลักการไม่ลงทุน หรือลงทุนแต่น้อย เสมอ เช่นการปลูกมะม่วงก็ซื้อแม่พันธุ์มาเพียง 3 ต้น เพื่อนำมาขยายพันธุ์ต่อ เลี้ยงปลาที่เป็นปลากินพืช เพราะจะได้ไม่ต้องซื้อหัวอาหาร พืชผักก็ปลูกไว้ทานเองในครอบครัวก่อน ต่อมาได้เลือกปลูกประเภทที่ขายได้ และขายได้ราคาดีเมื่อปลูกนอกฤดู การปลูกนั้นก็ไม่ต้องใช้สารเคมี แต่ใช้วิธีธรรมชาติเรียนรู้นิสัยพืช เพื่อปลูกนอกฤดูได้ เช่นคะน้า และผักชีจีน นั้นใช้วิธีนำสแลนมากางเพื่อให้เกิดร่ม แล้วให้น้ำสม่ำเสมอ ก็สามารถเก็บผลผลิตมาขายได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงสภาวะของปริมาณน้ำ โดยช่วงน้ำมากให้ปลูกมาก เมื่อน้ำน้อยก็ปลูกเฉพาะที่พอทาน

5. แสวงหาความรู้ทางวิชาการมาพัฒนาวิธีการผลิต เช่น ความรู้ในการ

ขยายพันธุ์พืช การตอน ทาบ หรือต่อกิ่ง หรือการเพาะพันธุ์ปลา ซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ไม่มีความรู้มาก่อน โดยไปขอความรู้จากครูที่สอนด้านการเกษตรของโรงเรียน

6. เริ่มในพื้นที่เล็กแล้วจึงขยายให้ใหญ่ขึ้น เมื่อเริ่มทำเกษตรผสมผสาน พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เริ่มในพื้นที่ขนาดเล็ก 2 งานก่อน ต่อจากนั้นได้เพิ่มขึ้นเป็น 2 ไร่ และเป็น 12 ไร่ในปัจจุบัน ทั้งนี้พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ยึดหลักว่า เมื่อได้ผลดีจริงจึงจะขยายใหญ่ขึ้น เพื่อป้องกันความเสี่ยงเวลาโดยใช้เหตุ วมทั้งป้องกันการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า

ผลจากการเปลี่ยนวิธีการผลิตมาเป็นแบบผสมผสาน ในปีแรก พื้นที่ 2 งานนั้น ทำให้ไม่ต้องไปซื้ออาหารกินเลย รายได้จากการขายผลผลิตเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ทั้งค่าเสื้อผ้า ค่าโรงเรียนของลูกหลาน แต่ยังไม่มียกเงินเหลือพอใช้หนี้ ยังต้องยืมเงินจากนายทุน รายหนึ่งไปซดใช้ดอกเบี่ยเงินกู้ของนายทุนอีกแห่งหนึ่ง ในปีที่สอง ได้ขยายพื้นที่เป็น 2 ไร่ ทำให้มีเงินออมสำหรับตัดดอกเบี่ยเงินกู้ โดยไม่ต้องไปกู้จากอีกแห่งมาใช้ รายได้ได้มาจากการขายชะพลู กล้วย ข่า ตะไคร้ ปลา ถั่วฝักยาว โดยเฉพาะถั่วฝักยาวได้เงินมา ในพื้นที่เพียง 1 งาน สามารถขายถั่วฝักยาวได้ถึงปีละ 20,000 บาท เมื่อหักลบต้นทุนแล้วปีที่สองมีรายได้สุทธิ 29,550 บาท ในปีที่สาม เริ่มเห็นรายได้จากผลผลิตแบบเกษตรผสมผสานค่อนข้างชัดเจน เพราะมีผลผลิตหลายอย่าง ขายได้ทุกอย่าง ทั้งนอกฤดูและในฤดู วางแผนเก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดปี ขยายพื้นที่ปลูกเป็น 6 ไร่ มีรายได้สุทธิ 39,780 บาท ในปีสี่ ขยายพื้นที่การปลูกเป็น 12 ไร่ โดยแบ่งเงินรายได้จากปีที่ผ่านมาไปปรับคันนาเพื่อปลูกพืชบนคันนาได้เต็มที ปลูกทั้งข้าวโพด กล้วย ถั่ว รายได้ทั้งปีมาจากการปลูกบนคันนา ส่วนนายยังคงใช้ปลูกข้าวเช่นเดิม ในปีนี้ได้นำเงินส่วนหนึ่งที่ได้จากปีที่แล้วมาซื้อหมูมาเลี้ยงได้ 4 ตัว ปีที่ 4 มีรายได้สุทธิ 50,960 บาท ปีที่ 5 เพิ่มการเลี้ยงหมูเป็น 16 ตัว และเพิ่มบ่อเลี้ยงปลา ได้เรียนรู้ในการทำปุ๋ยพืชสดมาทดแทนการซื้อปุ๋ยเคมี ช่วยลดต้นทุนการผลิตลงอีก รายได้สุทธิในปีนี้มี 60,670 บาท นำไปชำระหนี้สินทั้งหมดได้

กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 11.5 ปี สามารถปลดหนี้ยอดกว่า 890,000 บาท ลงได้ ด้วยการใช้การเกษตรแบบผสมผสาน กล่าวคือ

1. หลังจากที่พ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้ไปดูงานที่บ้านพ่อผาย สร้อยสระกลาง และได้มาปรึกษากับแม่เรียนแล้ว ก็ได้ส่งแม่เรียนไปดูงานที่บ้านพ่อผาย อีกครั้ง แม่เรียนประทับใจมากและให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่

2. หลังจากนั้นพ่อบุญเต็ม และแม่เรียน ก็ลงมือขุดสระด้วยมือ เริ่มตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม 2533 มาขุดสระเสร็จเมื่อ 30 เมษายน 2533 ใช้เวลา 4 เดือน ได้สระกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึก 1 เมตร

3. หลังจากนั้นได้ปลูกพืช ทำให้มีอาหารการกินทุกชนิด มีสมุนไพรรักษา

โรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ไผ่ใช้สอยสร้างบ้านและเป็นเชื้อเพลิง ในช่วงแรกได้ปลูกถั่วงอกเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายรับ เพียง 3 วัน ก็มีถั่วงอกไว้กิน มีเหลือขายด้วยต้นทุนซื้อถั่วเขียวกิโลกรัมละ 5 บาท แบ่งขายได้ 3 ถุง ถุงละ 10 บาท

4. อุดรรัฐในครอบครัวทุกอย่างด้วยการเลี้ยงทุกอย่าง ปลูกทุกอย่าง ทำให้เหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขาย เลี้ยงปลากินพืช ปลูกผักสวนครัวบนขอบบ่อ ปลูกผลไม้ เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ทอผ้าไหม ดำเนินชีวิตด้วยความขยันขันแข็ง

จากความขยันขันแข็งโดยเฉพาะแม่เรียน ซึ่งมีความขยันมาก ตอนเข้าต้นเก็บผลผลิต หาบน้ำวันละ 100 หาบ กลางวันทอผ้าไหม ตอนเย็นขุดดิน ส่วนพ่อบุญเต็ม ชัยลา ก็เอาผลผลิตไปขาย ในปีแรกมีเงินเหลือ 5,000 บาท เอาไปจ้างรถแมคโครขุดสระเพิ่มอีก 1 สระ ปลายปี 2534 มีเงินเหลืออีก 10,000 บาท จึงเอาไปขุดสระเพิ่ม รวมเป็น 3 สระ ทำให้ปลูกต้นไม้เพิ่มขึ้นได้มากมาย มีเหลือขายเพิ่มและทำการตลาดได้ ปี 2536 มีเงินเหลือ 30,000 บาท จึงไปดาวนโรงสีขนาดเล็ก ทำให้มีรำข้าวมาเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ปลายปี 2538 สามารถชำระค่างวดโรงสีได้หมด ในปี 2539 ได้ไปดูงานเพาะเห็ด และได้เริ่มลงมือทำเห็ดฟางอบไอน้ำ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีปุ๋ยคอกเพิ่มขึ้นอีกเดือนละ 1 ตัน จากการเปลี่ยนแปลงการผลิตเป็นวิถีเกษตรแบบผสมผสาน และด้วยความขยันของพ่อบุญเต็ม และแม่หนูเรียน ชัยลา ทำให้สามารถชำระหนี้ได้หมดในปี 2544

กรณีของพ่อทองหล่อ เจนโรสง ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 4 ปี สามารถลดหนี้ยอดกว่า 100,000 บาท ลงได้ ด้วยการใช้การเกษตรแบบผสมผสาน กล่าวคือ ภายหลังจากที่พ่อทองหล่อ เจนโรสง ได้ไปดูงานที่บ้านพ่อมหาอยู่ สุรินทร์ และได้มีความเชื่อมั่น ศรัทธา จึงได้กู้เงินจาก ธกส.มาทำเกษตรผสมผสาน จำนวน 1 แสนบาท โดยปีแรกที่เยี่ยมเงินมา ได้นำมาขุดสระ 3 ลูก ๆ ละ 13,000 บาท แล้วปล่อยปลา ปลูกพืชหลากหลายชนิด รวมทั้งไม้ใช้สอย แต่ที่มากคือกล้วย นอกจากหมูและวัวที่มีอยู่เดิมแล้ว พ่อทองหล่อได้เพิ่มสัตว์เลี้ยงพวกเป็ดและไก่

จากผลผลิตการทำเกษตรผสมผสาน ก่อให้เกิดรายได้สม่ำเสมอแก่พ่อทองหล่อ เพราะขายได้ทั้งหมู เป็ด ไก่ มะขามเทศ และกล้วย สามารถใช้คืนหนี้ ธกส. ได้ปีละสองถึงสามหมื่นบาท ใช้เวลา 4 ปี ก็ชำระหนี้คืนได้ครบถ้วน

กรณีของพ่อผอง เกตุพิบูลย์ ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 5 ปี สามารถปลดหนี้ยอด 800,000 บาทลงได้ด้วยการใช้การเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นส่วนร่วม กล่าวคือ พ่อผอง เกตุพิบูลย์ได้เป็นผู้บุกเบิกการทำเกษตรแบบพอเพียงตามแนวทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาตั้งแต่ปลดเกษียณในปี 2534 มีฐานะค่อนข้างมั่นคง จากการ

ทำเกษตรผสมผสานมาแล้ว 4-5 ปี การกู้เงินจาก ธกส. เกิดขึ้นจากความต้องการของบุตรชายที่อยากได้รถไถไว้ประกอบอาชีพ ในปี 2538 พ่อผอง เกตุพิบูลย์ เริ่มใช้หนี้จากการทำเกษตรผสมผสาน ร่วมกับรายได้จากรถไถ โดยในปีแรก (2539) สามารถชำระหนี้ได้ จำนวน 200,000 บาท จากรายได้การทำเกษตรผสมผสาน 100,000 บาท และรายได้จากการรับจ้างปรับที่ 100,000 บาท ในปีที่สอง (2540) เป็นช่วงเกิดภาวะพองสบู่แตก จึงไม่ค่อยมีใครจ้างรถไถ สามารถใช้หนี้คืนได้ประมาณ 100,000 บาท จากการทำเกษตรผสมผสาน ในปีที่สาม (2541) สามารถส่งคืนหนี้ได้ 300,000 บาท โดยได้รายได้จากการทำเกษตรผสมผสาน 200,000 บาท และรายได้จากรถไถ 100,000 บาท ในปีสี่ (2542) มีรายได้ส่งคืนหนี้จำนวน 150,000 บาท จากการทำเกษตรผสมผสานและรถไถ และในปีสุดท้าย (2543) สามารถส่งคืนหนี้ได้ทั้งหมด 150,000 บาท

กรณีของพ่อทัศน์ กระยอม ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 6 ปี สามารถปลดหนี้ยอด 80,000 บาทลงได้ด้วยการใช้การเกษตรผสมผสาน จากการประสบกับหนี้สินจนไม่มีทางออก ทำให้พ่อทัศน์ กระยอม หนีออกจากหมู่บ้านไปทำไร่อยู่ที่อื่น กระทั่งได้ข่าวว่า ธกส. จะฟ้องเรื่องการค้างชำระหนี้หลายปี จึงได้นำเงินที่มีติดบ้านอยู่ 300 บาท ไปเจรจาแก้หนี้ โดยบอกว่า ผมไม่ได้โกง มีเท่าไรก็ให้เท่านั้น จะฟ้องกันไม่ได้นะ เมื่อ ธกส.พบว่า เงินตั้งหลายหมื่นคืนแค่สามร้อย พ่อทัศน์ก็ตอบว่า ถ้าไม่เอาก็จะเอากลับคืน ธกส.จึงรับไว้และไม่ฟ้องร้องพ่อทัศน์ เมื่อพ่อทัศน์และภรรยากลับมาอยู่ที่หมู่บ้าน ได้พากันมานั่งทบทวนและมองเห็นหลักการดำเนินชีวิตของคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ เช่น หลักการทำพออยู่พอกิน หลักการสร้างอยู่สร้างกินด้วยการพึ่งตนเอง หลักความขยัน และหลักของการเก็บเกี่ยวบทเรียนในอดีต เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในอนาคต เมื่อได้หลักการดำเนินชีวิตแล้ว พ่อทัศน์จึงหยุดทำปอ ทำมันสำปะหลัง พาครอบครัวมาสร้างกระท่อมทำนา สร้างอยู่สร้างกิน ทำสวนหม่อน เลี้ยงหมูพื้นเมือง ต่อมาได้รับความรู้จากการดูงานของพ่อมหาอยู่ สุทรชัย พ่อผาย สร้อยสะระกลาง จากนั้นจึงตั้งกลุ่มขึ้นมา 11 คน ช่วยกันลงแขกขุดสระด้วยมือและหมุนเวียนไปจนครบ จากนั้นพ่อทัศน์ กระยอมก็เริ่มปลูกกล้วย 30 กอ เรียนรู้จนเข้าใจแล้วจึงเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกันกันไป

การปลดหนี้ของพ่อทัศน์ กระยอมในปีแรกๆ ได้มาจากปลาและกล้วย แต่ก็ไม่ได้เป็นเงินก้อนทีเดียว จึงนำรายได้มาเลี้ยงหมู ซึ่งมีต้นทุนรำเป็นอาหารหมูเพิ่มขึ้น ในที่สุดพ่อทัศน์ กระยอมได้นำเงินที่ได้จากการขายหมูมาซื้อวัว ซึ่งไม่มีต้นทุนด้านอาหาร เพราะแค่พาไปกินหญ้าที่มีอยู่แล้ว เมื่อขายวัวไปก็มีเงินเป็นก้อน มาชำระหนี้

กรณีของพ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ ใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน 4 ปี สามารถปลดหนี้ยอด 100,000 บาทลงได้ด้วยการใช้การเกษตรผสมผสาน พ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ ได้กู้เงินจาก ธกส. มีวัตถุประสงค์เพื่อการปลูกต้นไม้ แต่เนื่องจากทาง ธกส. ไม่มีสินเชื่อประเภทนี้ จึงต้องไปกู้เพื่อเลี้ยงวัว จึงได้กู้เงินมาซื้อวัว 40 ตัว และนำเงินส่วนที่เหลือร่วมกับเงินของตนเองมาปลูกต้นไม้ในที่ดิน

การใช้หนี้สินของพ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ หลักๆ ใน 3 ปีแรกมาจากมันสำปะหลัง และยูคา โดยสามปีแรกสามารถส่งใช้หนี้คืนได้ปีละ 10 เปอร์เซ็นต์ พอปีที่ 4 ได้ตัดไม้ยูคา 50 ไร่ขายแล้วนำเงินมาชำระหนี้ได้ทั้งหมด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.6 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความทุกข์ของการมีหนี้สิน และการปรับตัว

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจถึงสภาพความทุกข์จากการมีหนี้ สาเหตุของจุดเปลี่ยนความคิด ตลอดจนพฤติกรรมกรรมการปรับเปลี่ยนตัวเองของปราชญ์ทั้ง 8 ท่าน ดังปรากฏผลของการศึกษา ในตารางที่ 5.22-5.25 ดังนี้

5.6.1 สภาพความทุกข์ของการมีหนี้สิน

ตารางที่ 5.22 แสดงสภาพความทุกข์จากการมีหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	สภาพความทุกข์จากการมีหนี้สิน
คำเตื่อง ภาณี	มีความทุกข์จากการมีหนี้ ไม่สามารถหางเงินมาใช้หนี้ได้ หาทางออกด้วยการดื่มเหล้าเพื่อให้ลืมทุกข์ แต่เมื่อหยุดเมาก็กลับมาที่มีความทุกข์อีก ติดทั้งเหล้าและบุหรี่ย
ผาย สร้อยสระกลาง	ทุกข์จากการที่แม่ลาเสียชีวิตไป 5 ไร่ และจะต้องเอาที่ดินไปขุดสระน้ำอีก ทำให้แม่ลาโกรธ ไม่ยอมพูดด้วย
จันทร์ที ประทุมภา	การเปลี่ยนแปลงที่เป็นหนี้ก้อนใหญ่กะทันหัน ก่อให้เกิดภาวะตกใจสุดขีด ถึงขั้นคิดฆ่าตัวตาย ด้วยการจะวิ่งให้รถชน ทุกข์ที่ตามมาอีกหลายเรื่องเช่น ชูจะฆ่า ชูจะแจ้งตำรวจจับขังคุก ทุกข์กับการเสียกำลังใจในครอบครัว ลูกชายต้องออกจากโรงเรียน ทุกข์จากการมีหนี้ กลายเป็นวงจรหนี้ที่ไม่มีทางออก และวนเวียนอยู่ในกองทุกข์ แม้จะไม่ฆ่าตัวตาย แต่สติก็ยังคงลอยๆ อยู่พักใหญ่
บุญเต็ม ชัยลา	ครอบครัวพูดจาไม่ถูกกัน สามีภรรยา มองหน้ากันไม่ติด นอนไม่หลับ ญาติพี่น้องไม่คบหา ชาวบ้านดูถูกและสมน้ำหน้า ครอบครัวไม่สามารถอยู่พร้อมหน้ากันได้อีกต่อไป พ่อบุญเต็มแยกตัวไปหางานก่อสร้างทำที่กรุงเทพฯ อยากได้เงินมาใช้เรื่องจำเป็นไปยืมญาติพี่น้องก็ยังไม่ได้ เขาไม่ให้ คุยกับแม่จะไปเป็นขอทาน มองหาทำเลในกรุงเทพฯ ไว้แล้ว ที่บ้านไม่มีเงินซื้อกับข้าว แม่เรียนไปขอยืมเงินผู้มีเงิน 500 บาท เขาปฏิเสธ ร้องไห้เสียใจมาก ต้องกลับไปขอแม่เฒ่ากินข้าวกันตายอยู่หลายสิบวัน
ทองหล่อ เชน ไชยสง	(เสียชีวิต)
ผอง เกตุพิบูลย์	เป็นหนี้ทำให้นอนไม่ค่อยหลับ กับแม่จิ้นแม่ไม่จ่มให้กิน แต่ก็ต้องพากันทำงานอย่างหนัก
ทัศน์ กระยอม	ยอดหนี้ที่สูงขึ้นไม่มีทางออก สร้างความทุกข์ให้กับพ่อทัศน์และภรรยา มาก ทะเลาะกันทุกวัน กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ศักดิ์ศรีความเป็นผู้ใหญ่บ้านไม่มีอะไรหลงเหลือ ถูก ธกส.ทวงหนี้ พ่อทัศน์และภรรยาต้องหนีไปจับจองที่ทำกินที่ชัยภูมิ แต่ลูกๆ ไม่เอาด้วย ทำให้ครอบครัวแตกกระจาย
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	(ยังไม่มีสภาพความทุกข์ของหนี้สิน) แต่ได้วิเคราะห์ด้วยตนเองว่า การปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนี้คงจะไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรจะงอกเงยมาแต่ประการใด ชาดบ้านบุญชีวิต นอกจากนั้น ถ้าวิเคราะห์รายรับเปรียบเทียบกับรายจ่าย มีแต่เจ๊งกับเจ้า แม้ว่าครอบครัวจะมีที่ดินมรดกถึง 700 ไร่ แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะรอดในวิถีทางนี้

จากการศึกษาพบว่าความทุกข์ที่กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวข้องกับสภาพความทุกข์ภายในใจของตนเอง และสภาพความทุกข์ในครอบครัว เกี่ยวกับสภาพความทุกข์ภายในจิตใจของตนเอง กรณีของพ่อคำเตื่อง ภาณี หั้นไปทานเหล้าและสูบบุหรี่ เพื่อให้คลายทุกข์ กรณีของพ่อผาย สร้อยสระกลาง มีความทุกข์จากความละอายใจของตนเองที่เอาที่ของภรรยาไปขายเพื่อชำระหนี้ และทุกข์ที่ภรรยาโกรธ ไม่ยอมพูดด้วย กรณีของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา มีความทุกข์เนื่องจากการเป็นหนี้จำนวนมากอย่างกะทันหันทำให้คิดฆ่าตัวตายด้วยการกระโดดให้รถชน กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา นอกจากมีความทุกข์จากการมีหนี้สินแล้ว ยังเกิดอาการนอนไม่หลับ ญาติพี่น้องก็ไม่คบหา และชาวบ้านยังดูถูกอีกด้วย กรณีพ่อผอง เกตุพิบูลย์ นั้นการมีหนี้ทำให้ นอนไม่หลับ และต้องทำงานหนักขึ้น กรณีของพ่อทัศน์ กระจยอม การมีหนี้ทำให้นอนไม่หลับ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการมีหนี้สิน นอกจากจะทำให้ตนเองอยู่ในสภาพเครียดแล้ว ทำให้ตนเอง นอนไม่หลับ ส่วนการหาวิธีคลายเครียดนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละคน

สำหรับในด้านความทุกข์ในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีสภาพความทุกข์ในครอบครัวเกิดขึ้นตามมา กรณีของพ่อคำเตื่อง ภาณี ถึงแม้ว่าจะไม่ให้ ภรรยาทราบจำนวนหนี้ที่แท้จริง เพียงแต่ทราบว่าเป็นหนี้เท่านั้น แต่จากการที่พ่อคำเตื่อง ภาณี กินเหล้าและสูบบุหรี่ ทำให้ไม่ค่อยกลับบ้าน เป็นหนี้ค่าเหล้าทำให้ภรรยาต้องไปชดใช้ กรณีของ พ่อผาย สร้อยสระกลาง ความเป็นหนี้ทำให้ภรรยาโกรธ ไม่ยอมพูดด้วย พ่อผาย สร้อยสระกลาง ต้องแยกตัวเองไปอยู่ที่เถียงนา (นา) เมื่อกลับมาที่บ้านเพราะคิดถึงภรรยา ก็ถูกปิดประตูใส่หน้า ไม่ยอมพูดด้วย ครอบครัวจึงไม่ได้อยู่พร้อมกัน กรณีของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา นั้นคนใน ครอบครัวต้องทำงานอย่างหนัก ทำงานทุกอย่าง กระทั่งพ่อจันทร์ที่ ประทุมภาต้องทิ้งครอบครัว ไปทำงานต่างประเทศ (มาเลเซีย) เพื่อหาเงินมาชำระหนี้ กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ผลของการ มีหนี้สินทำให้สามีภรรยามองหน้ากันไม่ติด ครอบครัวไม่สามารถอยู่กันพร้อมหน้า พ่อบุญเต็ม ชัยลาต้องแยกไปหางานทำที่กรุงเทพฯ กรณีของพ่อทัศน์ กระจยอม นั้นครอบครัวก็ทะเลาะกันทุก วัน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการมีหนี้สินที่ไม่มีทางออก ก่อให้เกิดสภาพความเครียด ความทุกข์ใน ครอบครัว ทำให้เกิดการทะเลาะกันในครอบครัว ทำให้ครอบครัวแตกสลาย แยกย้ายกันออกไป หางานทำที่อื่นๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.6.2 สาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิด

ตารางที่ 5.23 แสดงสาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิดของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	สาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิด
คำเตื่อง ภาษี	อาสุลี น้องสาวที่บวชอยู่ในสายสันตโตโคก กลับมาเยี่ยมพี่ชาย ในปี 2529 เห็นสภาพ จึงได้พูดเตือนสติ “ปัญหามันเกิดมาจากเหตุคงไม่แก้ได้ด้วยเกล้าและบุญหรืออย่างแน่นอน พี่ก็เคยเป็นหนึ่งในไม่เป็นสองรองใครในชุมชนแห่งนี้ เคยดูแลคนงานเป็นร้อย เคยช่วยคนมาแยะ ดังนั้นเมื่อตนเองมีปัญหา น่าจะแก้ไขได้ไม่ยาก ควรจะหยุดระลึกตั้งสติดีๆ คงมีช่องทางอยู่”
ผาย สร้อยสระกลาง	- กลับมานั่งทบทวนดู รู้ว่ามาผิดทาง เพราะคิดอยากขายกลับเป็นหนี้ ทำลายต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำลายทุนทางครอบครัว เพราะต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมา เมื่อรู้ว่าผิดคิด จึงนั่งสมาธิอยู่ 10 วัน เพื่อตั้งมั่นหาทางออก คิดใหม่ถอยหลังกลับมาตั้งหลักที่บ้าน - ชุดสระไป 3-4 วัน ออกกลับไปอยู่กับภรรยา เมื่อกลับไปแม่ลาภิบัติประตุใส่ ไม่ให้เข้าบ้าน ต้องมานั่งคิดทบทวนว่าสมัยบวชเป็นเณรเป็นพระ อยู่คนเดียวมาได้ไม่เห็นตายจึงกลับมากระท่อม
จันทร์ที ประทุมภา	แม่สาเกาทักท้วงว่า “เงินทองเป็นของนอกกาย กลับไปขายทรัพย์สินก็ได้มา แต่ชีวิตนั้นเสียไปแล้วเอาคืนมาไม่ได้”
บุญเต็ม ชัยลา	จากการดูงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ทำให้ได้ความคิดว่าต้องพึ่งตนเอง เจ้าหนี้ไม่ยึดที่ดินทำกิน บอกว่าให้ทำกันไปค่อยๆ ใช้หนี้หนี้หมดเมื่อไหร่ก็ได้
ทองหล่อ เจนไชสง	ปี 2527 สังเกตเห็นว่า ราคาข้าวนอกจากจะไม่เพิ่มขึ้น บ่อยครั้งลดลง ในขณะที่ค่าแรงที่จ้างมาช่วยปักดำ และเกี่ยวข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากวันละ 20 บาท เป็น 40 บาท เป็น 50 บาท และเป็นร้อยบาทเศษ จนรายจ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ลดลง และเงินออมไม่มี ดูงานพ่อมหาอยู่
ทัศน์ กระยอม	เมื่อกลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว พ่อทัศน์และภรรยาก็มานั่งทบทวนถึงวิถีชีวิตเดิมของรุ่นพ่อรุ่นแม่ที่ไม่เคยเป็นหนี้เป็นสิน เมื่อได้มีโอกาสหยุดคิดทบทวน สติก็กลับคืนมา ได้มองเห็นหลักการของคนรุ่นพ่อรุ่นแม่ที่ยึดหลักในการดำเนินชีวิต เช่น หลักการทำพออยู่พอกิน หลักการสร้างอยู่สร้างกินด้วยการพึ่งตนเอง หลักความขยัน และหลักของการเก็บเกี่ยวบทเรียนในอดีต เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในอนาคต
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ได้สรุปบทเรียนค้นพบว่า การปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนี้คงไปไม่รอดแน่ อนาคตไม่มีอะไรนอกเงยเลยมีแต่เจ๊งกับเจ้า แม้ว่าจะมีที่ดินมรดกถึง 700 ไร่ แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่าจะรอดในวิถีทางนี้

จากการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง พบว่า สาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิดเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ เกิดจากการคิดทบทวนของตนเอง และเกิดจากการให้แง่คิดของบุคคลอื่น สำหรับกลุ่มที่สามารถคิดทบทวนของตนเองนั้นประกอบด้วย พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อทองหล่อ เจนไชสง พ่อทัศน์ กระยอม และพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ส่วนกลุ่มที่ได้รับแง่คิดของบุคคลอื่น คือ พ่อคำเตื่อง ภาษี พ่อจันทร์ที ประทุมภา และพ่อบุญเต็ม ชัยลา

กรณีที่สาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิด เกิดจากการคิดทบทวนของตนเอง กรณีของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่เป็นหนี้จากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว กระทั่งต้องขายที่ของภรรยาใช้หนี้ นั้น ได้กลับมาทบทวนด้วยตนเอง พบว่าการคิดอยากที่จะขายกลับทำให้เป็นหนี้ เป็นการทำลายต้นทุนทางสังคม ต้นทุนทางครอบครัว ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน พ่อผาย

นั่งสมาธิอยู่ 10 วัน เพื่อหาทางออก คิดใหม่และมาตั้งหลักที่บ้าน กรณีของพ่อทองหล่อ เจนไฮสง ก็เช่นเดียวกัน ที่ใช้ความสังเกตของตนเอง แล้วมาคิดทบทวน พบว่าการปลูกข้าวนั้น นอกจากราคาจะไม่เพิ่มแล้ว บางครั้งราคาลดลงอีก ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการทำนา และค่าเกี่ยวข้าวเพิ่มขึ้น กรณีของพ่อทัศน์ กระยอม นั้นก็กลับมาทบทวนว่าวิถีชีวิตดั้งเดิมสมัยพ่อแม่ไม่เคยมีหนี้สิน จึงได้นำหลักการที่คนรุ่นพ่อแม่มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตต่อ เช่น หลักของการทำพออยู่พอกิน หลักการพึ่งตนเอง หลักความขยัน เป็นต้น กรณีของพ่อสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ เมื่อเข้าไปเห็นความรุ่มร้อนภายในมหาวิทยาลัย ก็ทำให้คิดได้ว่าอยากปลูกต้นไม้ในที่ดินของตน ซึ่งเป็นดินแล้ว

กรณีสาเหตุของจุดเปลี่ยนทางความคิด เกิดจากการให้แง่คิดของบุคคลอื่น กรณีของพ่อคำเตื่อง ภาษี น้องสาวที่บวชอยู่ในสายของสันตือโศก กลับมาเยี่ยมพี่ชาย และเห็นสภาพ จึงพูดเตือนสติว่า “ปัญหามันเกิดจากเหตุคงไม่แก้ได้ด้วยเกล้าและบุญอย่างแน่นอน พี่ก็เคยเป็นหนึ่งในสองรองใครในชุมชนแห่งนี้ เคยดูแลคนงานเป็นร้อย เคยช่วยคนมาแยะ ตั้งนั้นเมื่อตนเองมีปัญหา น่าจะแก้ไขได้ไม่ยาก ควรจะหยุดตระลึกลับตั้งสติดีดี คงมีช่องทางอยู่” กรณีของพ่อจันทร์ที ประทุมภา ที่คิดจะฆ่าตัวตายนั้น ได้รับการเตือนสติจากภรรยาว่า “เงินทองเป็นของนอกกาย กลับไปขายทรัพย์สินก็ได้มา แต่ชีวิตนั้นเสียไปแล้วเอาคืนมาไม่ได้” ทำให้พ่อจันทร์ทีที่ตั้งสติได้บ้าง และกลับบ้านไปขายทรัพย์สินเพื่อใช้หนี้ และจุดเปลี่ยนทางความคิดที่สำคัญของพ่อจันทร์ที ประทุมภา ก็คือการเข้าเรียนที่โรงเรียนชุมชนอีสาน รุ่น 1 ทำให้ได้แนวคิดในการทำเกษตรผสมผสานมาปรับใช้ในที่ดินของตน กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา พบว่าพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ได้มีช่วยในการเตือนสติมาก เนื่องจากพ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้ไปดูงานเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานหลายที่แต่ยังไม่ได้ตัดสินใจทำ เมื่อได้รับการเตือนสติจากพ่อผายที่ว่า มรดกที่พ่อแม่ให้มา มือซ้ายห้าแสน มือขวาห้าแสน รวมเป็นหนึ่งล้าน จึงทำให้คิดตัดสินใจที่จะทำเกษตรผสมผสาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.6.3 การปรับเปลี่ยนตัวเอง

ตารางที่ 5.24 แสดงวิธีการปรับเปลี่ยนตัวเองของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้ในการแก้ไขหนี้สิน

ปราชญ์	การปรับเปลี่ยนตัวเอง
คำเตื่อง ภาษี	- ศึกษาธรรมะสายสันตโตโคก ค้นพบความเรียบง่าย สมถะ ไม่เบียดเบียน - เลิกบุหรี เลิกเหล้า - ลดรายจ่ายสุดกำลัง กินน้อย ใช้น้อย ตัดผมเอง - เร่งใช้หนี้ ใช้น้ำที่ละลายบาท - เลิกปุ๋ย เลิกยาฆ่าแมลง เลิกจ้างแรงงาน ใช้แรงงานในครอบครัว - คำนึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า
ผาย สร้อยสรกลาง	- สานนึ่งก็ ขุดสระ - สร้างกองทุนดิน กองทุนน้ำ - ทำเกษตรผสมผสาน
จันทร์ที ประทุมภา	ไปเป็นหัวหน้าคนงานที่มาเลเซีย มีภาระพยายามสูงมาก พยายามหารายได้ด้วยการทำงานล่วงเวลาทุกคืน จนได้ค่าล่วงเวลาอันดับ 1 ของคนงาน 50 คน พยายามประหยัด อดออมด้วยการกินเฉพาะที่เขาจัดให้
บุญเต็ม ชัยลา	ขุดสระ, ปลูกพืชสวนครัวและสมุนไพร, ใช้พืชระยะสั้นลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายรับ เช่นปลูกถั่ว งอก, อดูรรั้ว และเลี้ยงทุกอย่าง ปลูกทุกอย่าง ทำให้เหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขาย
ทองหล่อ เจนไรสง	พบว่าตัวเองหลงทาง จึงได้ปรึกษากับแม่เจียว ตกลงทำเกษตรผสมผสาน เพราะลดรายจ่ายได้ทันที ไม่ต้องซื้อกิน มีเหลือกินได้แจก ช่วยให้มีเพื่อน และขายช่วยให้มีเงิน และสร้างบ้านอายุชีวิตจากการปลูกไม้ยืนต้น ทั้งไม้ผล และไม่ใช้สอย
ผอง เกตุพิบูลย์	-
ทัศน์ กระยอม	ปี 2524 มูลนิธิหมู่บ้าน ได้พาไปศึกษาดูงานของพ่อมหาอยู่ พ่อผาย และที่อื่นๆ ดูงานเพาะพันธุ์ปลา ดูงานกองทุน ซึ่งการประชุมต่างๆ ทำให้พ่อทัศน์หยุดบุหรี หยุดเหล้าไปด้วย
สุทธินันท์ ปรัชญพุทธิ	ไปหาเงินกู้เพื่อทำโครงการปลูกต้นไม้ แต่ทาง ธกส.ไม่มี เลยต้องหาทางออกโดยผ่อนปรนไปกู้เป็นกู้เงินไปซื้อวัว และนำเงินบางส่วนมาปลูกต้นไม้ การเลี้ยงวัวนำมาซึ่งโครงการปรับปรุงพันธุ์วัวจากพันธุ์สีขาวมาเป็นพันธุ์แดงที่ให้เนื้อมากขึ้น

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง พบว่าภายหลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดแล้ว กลุ่มตัวอย่างได้มีการปรับเปลี่ยนตัวเองในลักษณะที่หลากหลาย ไปสู่การทำเกษตรผสมผสาน

กรณีของพ่อคำเตื่อง ภาษี ได้ศึกษาธรรมะของสายสันตโตโคก ค้นพบถึงหลักปฏิบัติที่สำคัญคือการใช้ความเรียบง่าย สมถะ และไม่เบียดเบียน นอกจากนั้นพ่อคำเตื่อง ภาษียังได้ตั้งใจและหาวิธีในการเลิกเหล้า เลิกบุหรี ทุกวิธีและทุกวิถีทาง กระทั่งได้คิดด้วยตนเองและเลิกได้ในที่สุด นอกจากนี้ยังลดค่าใช้จ่ายทุกอย่างทั้งค่าใช้จ่ายในครอบครัว ได้แก่ การกินน้อย ใช้น้อย แม้กระทั่งตัดผมด้วยตนเอง ส่วนการเพาะปลูกนั้นก็ไล่ลดพื้นที่เพาะปลูกลง เลิกปุ๋ย เลิกยาฆ่าแมลง เลิกจ้างแรงงาน และใช้แรงงานภายในครอบครัวตนเองแทน ปลูกป่าเพื่อค้ำความอุดมสมบูรณ์ของป่า

กรณีของพ่อผาย สร้อยสะกลาง ภายหลังจากที่ได้คิดทบทวนกับสิ่งที่ทำมา และได้แนวคิดจากการทำเกษตรผสมผสานจากพ่อมหาอยู่ สุรินทร์ชัย แล้ว ได้ออกไปที่เถียงนา (ที่นา) พร้อมทั้งสานบุงก็ ขุดสระน้ำด้วยมือ กระทั่งขุดสระเสร็จ ก็ชวนขวายเป็นเรียนวิธีการเลี้ยงปลา และนำมาเลี้ยงปลาในบ่อที่ขุด กระทั่งประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงปลา

กรณีของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ภายหลังจากที่ขายทรัพย์สินที่มี และจำนองที่ดิน เพื่อชำระหนี้แล้ว ก็ปรากฏว่ายังไม่สามารถชำระหนี้สินได้หมด จิตใจก็ยังเหม่อลอยอยู่พักใหญ่ ครอบครัวต้องออกไปทำงานรับจ้างทุกอย่างที่ทำได้ กระทั่งในที่สุดก็ได้พบเพื่อนเก่าและได้ชักชวนไปทำงานเป็นหัวหน้าคนงานที่มาเลเซีย ซึ่งโดยการทำงานแล้วพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ไม่เคยเป็นหัวหน้างาน จึงทำให้ต้องมีความขยันเพิ่มขึ้นอีก พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ได้มีความพยายามสูงมาก หารายได้จากการทำงานล่วงเวลาทุกวัน ได้ค่าล่วงเป็นอันดับหนึ่งของคนงาน 50 คน ขยัน และประหยัด อดออม กินเฉพาะที่เขาจัดให้ ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ สามารถเอาเงินจากการทำงานมาชำระค่าที่ดินที่จำนองเขาได้ ไร่ที่ดินกลับคืนมาได้ 12 ไร่ ไร่ อย่างไรก็ดี หลังจากที่ได้ที่ดินออกมาแล้ว ก็ยังไม่มีเงินในการทำนา ทดลองทำอยู่ประมาณ 2 ปีก็ไม่มีอะไรดีขึ้น ต่อมาได้ไปกู้เงินจากสหกรณ์มาทำนาก็ยังไม่ได้ขึ้น จุดเปลี่ยนที่สำคัญของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา คือ การเข้าไปเรียนที่โรงเรียนชุมชนอิสาน รุ่น 1 ทำให้เรียนรู้วิธีการทำเกษตรผสมผสาน และเริ่มนำมาปรับใช้พื้นที่จำนวน 200 ตารางวาเริ่มทำตั้งแต่บัดนั้น

กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ภายหลังจากที่ได้ตัดสินใจในการทำเกษตรผสมผสานแล้ว ได้ไปอยู่ที่เถียงนา ขุดสระ ปลูกพืชสวนครัว สมุนไพร ใช้พีชะยะสั้นลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายรับ เช่น ปลูกถั่วถั่วอก ทั้งกินและทั้งขาย พยายามอุดหนุนตัวของครอบครัวด้วยการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เลี้ยงทุกอย่าง ปลูกทุกอย่าง ทำให้เหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก แล้วจึงขาย

กรณีของพ่อทองหล่อ เจนไชสง ภายหลังจากที่ดูงานเรื่องเกษตรผสมผสาน จนแน่ใจแล้วว่าเป็นทางออกของชีวิต จึงได้ปรึกษากับแม่เจียว ตกลงทำเกษตรผสมผสาน ทำให้รายจ่ายลดลงได้ทันที เพราะ ไม่ต้องซื้อกิน มีเหลือกินได้แจก ช่วยให้มีเพื่อน และขายช่วยให้มีเงิน และยังได้สร้างบ้านอายุชีวิตจากการปลูกไม้ยืนต้น ทั้งไม้ผล และไม่ใช้สอย

กรณีของพ่อทัศน์ กระยอม ภายหลังจากที่พ่อทัศน์ กระยอม ได้ไปดูงานเกษตรผสมผสานหลายๆ ที่เช่น ดูงานของพ่อมหาอยู่ สุรินทร์ชัย ของพ่อผาย สร้อยสะกลาง ทำให้ได้รับความรู้ในการเพาะพันธุ์ปลา และดูงานกองทุน ซึ่งการดูงานและการประชุมต่างๆ ทำให้พ่อทัศน์

กระยอม หยุดบุหรีและหยุดเหล่าไปด้วย หลังจากนั้นได้รวมกลุ่มเพื่อน ลงแขกกันขุดสระกระท้ง ทั้งทุกคนมีสระและเริ่มทำเกษตรผสมผสาน

กรณีของพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ นั้นได้ปรับเปลี่ยนตัวเอง โดยไปกู้เงินมา ต่อยอดความรู้ของตนเอง ทั้งทางด้านการปลูกต้นไม้ และการเลี้ยงสัตว์ อันเป็นทรัพย์สินที่มีค่า ถึงปัจจุบัน

5.6.4 สาระที่ตนเองได้ค้นพบจากการมีหนี้

ตารางที่ 5.25 แสดงสาระที่ค้นพบจากการมีหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	สาระที่ค้นพบ
คำเตื่อง ภาษี	พบว่าความรวยไม่ใช่สาระ สาระที่ควรจะเป็นคือ ความอยากมั่นคงแทนความอยากรวย
ผาย สร้อยสระกลาง	อยากรวยกลับเป็นหนี้
จันทร์ที่ ประทุมภา	เราไม่ต้องไปหาเงิน รอให้เงินมาหาเรา วิ่งตามเงินเดินเข้ากองไฟ วิ่งตามธรรมชาติเย็นน้ำชื่นใจ
บุญเต็ม ชัยลา	อยากรวยกลับจน
ทองหล่อ เชนไรสง	
ผอง เกตุพิบูลย์	
ทัศน์ กระยอม	
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	กู้เงินมาต่อยอดโครงการที่อยากรู้ และมีหนี้ที่อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้ตลอดเวลา เพราะมีการปลูก ยูคา ซึ่งเป็นผลผลิตไว้แล้ว พร้อมตัดขายได้เมื่อจำเป็น

จากการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับสาระที่ค้นพบจากการมีหนี้ นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่จุดที่มีความคล้ายคลึงกันอยู่ที่การลดความโลภ หรือความอยาก รวยเร็ว พ่อคำเตื่อง ภาษี ค้นพบว่า ความรวยไม่ใช่สาระ สาระที่ควรจะเป็นคือ ความอยากมั่นคง พ่อผาย สร้อยสระกลาง พบว่า ความอยากรวยกลับทำให้เป็นหนี้ พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ค้น พบว่า เราไม่ต้องไปวิ่งหาเงิน แต่รอให้เงินมาหาเรา พ่อบุญเต็ม ชัยลา พบว่า อยากรวยกลับจน ส่วนพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ พบว่า การกู้เงินนำไปต่อยอดโครงการที่อยากรู้ และให้มีหนี้สิน ที่อยู่ในสภาพที่ตนสามารถพร้อมใช้ได้ตลอดเวลา

5.7 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้

ผลของการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านทั้ง 8 ท่านเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้ มีดังนี้

ตารางที่ 5.26 แสดงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชน	ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้
คำเตื่อง ภาษี	วิธีคิด "อยากรวยเงิน" จากการกระตุ้นของสังคมยึดเงิน การขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป การจ้างแรงงาน การซื้อปุ๋ย ซื้อยา ซื้อสารเคมี ขาดทุนจากการไม่เคยทำบัญชี ธนาคารให้กู้เพิ่มเมื่อเครดิตดี (สามารถใช้คืนได้ตามกำหนด)
ผาย สร้อยสระกลาง	เกิดจากความโลภอยากรวย ในการทำอะไรต้องใช้เงินจ้าง และต้องซื้อทุกอย่าง ผลผลิตได้ไม่พอ เพราะความแห้งแล้ง เมื่อได้ผลผลิตมาก ถูกกดราคา ถูกเอารัดเอาเปรียบ
จันทร์ที่ ประทุมภา	เกิดจากความโลภ อยากรวยเร็วๆ รวยมากๆ และรวยล้นๆ เป็นคนเก็บเงินค่านายหน้าหา งานไปต่างประเทศ และถูกโกงเงินไป ต้องใช้หนี้คืน
บุญเต็ม ชัยลา	กู้เงินมาใช้เพิ่มผลผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว นาทำ กู้เงินมาปลูกปอ ไร่มัน แต่ราคา ตกต่ำ กู้มาซื้อหมู หมูราคาตกไม่คุ้มค่าอาหาร กู้เงินส่งลูกไปเมืองนอก ก็ถูกลอยแพ 2 ครั้ง ทำให้มีหนี้พอกพูนอีก กู้มาสมัครกำนัน แต่ไม่ได้รับเลือก
ทองหล่อ เจนไรสง	กู้เงินมาทำเกษตรผสมผสาน จากการดูงาน มันใจว่าจะชำระหนี้คืนได้
ผอง เกตุพิบูลย์	กู้เงินมาสร้างอาชีพให้กับลูกชาย
ทัศน์ กระยอม	ติดเหล้า บุหรี่ ไอโซล จากที่ต้องเข้าสังคมกับผู้ใหญ่ ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน ขาดทุนจากการทำพืชส่งเสริม (เชิงเดี่ยว) ปอ มันสำปะหลัง ราคาปอตกต่ำ การทำลายสิ่งแวดล้อม เกิดภาวะแห้งแล้ง ฝนไม่ตก เพิ่มการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ทำให้ดินแข็งไปด้วย
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ	สร้างหนี้พร้อมใช้ เพื่อต่อยอดโครงการความอยากรู้

จากการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นหนี้ในประชาชนชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีปัจจัยที่แตกต่างกัน กรณีของพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่ได้ขยายพื้นที่ทำการเกษตรปลูกพืชเชิงเดี่ยวส่งเสริม 200 ไร่ พ่อคำเตื่อง ภาษี ได้ให้เหตุผลที่ทำให้เกิดการเป็นหนี้ว่า เกิดจากความคิด อยากรวยเงิน ตามการกระตุ้นของสังคมที่ยึดเงิน ทำให้เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปจนเกินกำลังความสามารถของครอบครัว ต้องมีการจ้างแรงงานเพิ่มมากขึ้น

เป็นร้อยคน ต้องใช้เงินเป็นค่าจ้างแรงงาน ซึ่งต้องใช้เงินในการจ่ายค่าจ้างนั้น นอกจากนี้ยังต้องใช้เงินในการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และสารเคมีที่ใช้ในการเพาะปลูก และเกิดการขาดทุนโดยไม่ทราบที่ขาดทุน เพราะไม่เคยทำบัญชี การกู้เงินเพิ่มก็ทำได้สะดวก เพราะการมีเงินคืน ชกส.ทุกปี สามารถได้เงินกู้มากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งทางธนาคารปฏิเสธการให้กู้ จึงทำให้ไม่มีเงินมาใช้ในการเพาะปลูก และมีหนี้สินเรื่องรัง

กรณีของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ความเป็นหนี้สินเกิดขึ้นจากความต้องการสิ่งที่ดีกว่าในปัจจุบัน ในตอนนั้นที่บ้านของพ่อผาย (บ้านสระคูณ) เกิดความแห้งแล้งจัด ประกอบกับมีเพื่อนมาขายที่ดินให้ที่จำนวนมากกว่าที่เดิมที่มีอยู่ จึงได้ตัดสินใจที่จะไปบุกเบิกที่ใหม่ เพื่อที่จะปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามการส่งเสริม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะในปีแรกที่ทำ ได้ผลผลิตน้อย เพราะอากาศแห้งแล้งจัด ทำให้มีเงินไม่พอจ่ายดอกเบี้ย ในปีต่อมาผลผลิตออกมามาก ก็ถูกกดราคาจากพ่อค้า ในที่สุดจึงได้คิดใหม่และขายที่ดินของภรรยาชำระหนี้ และเริ่มต้นทำใหม่ที่บ้านสระคูณ

กรณีของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา หนี้สินครั้งแรกไม่ได้เกิดจากการนำเงินไปใช้เกษตรเชิงเดี่ยว แต่ก็เกิดขึ้นจากความอยากรวยอย่างรวดเร็วด้วยการไปขายแรงงานในต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะผู้ติดต่อให้พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เป็นนายหน้าเก็บเงินค่าประกันวีซ่า และค่าเดินทางไปทำงานต่างประเทศนั้น สัญญาว่าจะให้พ่อจันทร์ที่ ไปโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และในที่สุดก็ถูกโกงเงินไปจนหมด ทำให้พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ต้องเป็นผู้รับผิดชอบใช้เงินค่าประกันวีซ่า และค่าประกันการเดินทางจากผู้ที่ต้องการไปทำงานต่างประเทศนั้น

กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา เกิดขึ้นจากกู้เงินมาต่อยอดการทำเกษตรของตนเอง นับตั้งแต่กู้เงินมาซื้อวัว กู้เงินมาทำการเกษตรพืชเชิงเดี่ยว แต่ก็ประสบความสำเร็จเพราะผลผลิตตกต่ำ ขายไม่ได้ราคา จึงต้องการส่งลูกไปทำงานต่างประเทศ แต่ก็ถูกโกงหลายครั้ง ทำให้หนี้สินพอกพูนขึ้น จนไม่สามารถที่จะชำระได้

กรณีของพ่อทองหล่อ เจนไชสง ได้กู้เงินมาเพื่อทำเกษตรผสมผสาน เพราะมีความมั่นใจในวิธีนี้

กรณีของพ่อผอง เกตุพิบูลย์ ซึ่งได้ทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรทฤษฎีใหม่ อยู่แล้ว ได้กู้เงินมาเป็นต้นทุนให้ลูกชายประกอบอาชีพ

กรณีของพ่อทัศน กระทบ กู้เงินมาทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกปอตามที่รัฐบาลส่งเสริม แต่ก็ขาดทุน ประกอบกับตนเองติดเหล้า บุหรี่ และไฮโล ทำให้ตนเองมีหนี้สินที่ไม่สามารถชดใช้ได้

กรณีของพ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ ได้กู้เงินมาทำโครงการปลูกต้นไม้ของตนเอง

กล่าวโดยสรุป เหตุปัจจัยที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเป็นหนี้ นั้น ประกอบด้วย

1. ความต้องการอยากรวยเงินอย่างรวดเร็ว
2. ถูกโกง
3. การสร้างอาชีพใหม่
4. การต่อยอดความรู้ และอาชีพ

5.8 ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

ตารางที่ 5.27 แสดงปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปัจจัยที่ทำให้ตัวเองหลุดพ้นจากความเป็นหนี้
คำแดง ภาษี	ปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้รู้ความจริง การลดรายจ่ายและการใช้เงินที่ถูกทาง ถูกประโยชน์ (การลดค่าใช้จ่ายคือการเพิ่มรายได้) การเรียนรู้ร่วมกันและปฏิบัติด้วยกันภายในครอบครัวทั้งครอบครัว การเป็นผู้มีนิสัยช่างคิดวิเคราะห์อย่างลุ่มลึก เชื่อมโยงกับความจริง สังเคราะห์สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียรพยายาม อดกลั้น
ผาย สร้อยสระกลาง	ยอมสูญเสียทรัพย์สินบางส่วนเพื่อปลดหนี้ให้หมดในทันที การใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง เป็นผู้มีปัญญา มีไหวพริบ มีจิตวิญญาณของนักวิจัย ความเป็นนักวิเคราะห์ ความเป็นผู้มีกลเม็ดเด็ดพราย เป็นผู้มีคุณสมบัติแห่งความอดทน อดกลั้น มุ่งมั่น ขยัน มุมานะพยายาม การพยายามสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว การมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้จากผู้ที่ประสบความสำเร็จ
จันทร์ที ประทุมภา	การมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้จากผู้ที่ประสบความสำเร็จ การเรียนรู้ร่วมกันของครอบครัว ในภาวะที่ต้องพึ่งตนเองที่เริ่มด้วยสองมือเปล่า สำรวจ เก็บรวบรวม และบันทึกข้อมูล รายจ่าย รายรับ และของที่สามารถขายได้ในชุมชน เพื่อผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เริ่มปฏิบัติด้วยการยึดหลัก ทำเพื่อกินเพื่ออยู่ เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ การลดต้นทุน กระทั่งไม่ต้องลงทุนเลย การแสวงหาความรู้สมัยใหม่นำมาใช้ในการผลิต ลักษณะนิสัยส่วนตัว ประเภท ขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียร พยายาม อดทน อดกลั้น ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ประเภท อุตสาหิ อุตโนนาโถ หลักแห่งความซื่อสัตย์ และการอาศัยศีลห้าเป็นฐานราก

ตารางที่ 5.27 (ต่อ) แสดงปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปัจจัยที่ทำให้ตัวเองหลุดพ้นจากความเป็นหนี้
บุญเต็ม ชัยลา	การปรับเปลี่ยนความคิดจากการพึ่งพาทนออกมาเป็นพึ่งตนเอง การได้ศึกษาดูงานจากผู้ประสบความสำเร็จในวิถีเกษตรผสมผสาน อาศัยวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน บนหลักการพึ่งตนเอง เริ่มจากเล็กสู่ใหญ่ ทั้งในระดับพื้นที่และการหารายได้จากผลผลิต การเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว การรับรู้ปัญหาาร่วมกัน การทำความเข้าใจ และหาวิธีแก้ปัญหาาร่วมกัน การปรึกษาหารือกัน การวางแผนร่วมกัน และปฏิบัติร่วมกัน มีลักษณะนิสัยส่วนตัวประเภทขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียร พยายาม อดทน อดกลั้น
ทองหล่อ เชนไรสง	เป็นผู้ผ่านความยากลำบากในการดำเนินชีวิตถึงขั้นไม่มีที่ดินทำกินมาก่อน ได้มีโอกาสศึกษาดูงานวิถีการทำเกษตรผสมผสานจากผู้ประสบความสำเร็จ มีความมั่นใจในสิ่งที่ปฏิบัติ ว่าสามารถแก้ปัญหาได้จริง
ผอง เกตุพิบูลย์	การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ การวางแผน เขียนแปลง และลงมือทำด้วยตนเอง การสนับสนุนกันภายในครอบครัว การมีนิสัยอดออม การลดรายจ่ายหรืออุดหนุน และการเพิ่มรายได้อย่างสม่ำเสมอตลอดปี ห่างไกลจากอบายมุข เว้นจากเหล้า บุหรี่ การพนัน
ทัศน์ กระยอม	การได้มีโอกาสสหบทจนถึงภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อให้มีสติในการนำมาปรับใช้ เพื่อการสร้างอยู่ สร้างกิน การประหยัด การลดรายจ่าย การเก็บบทเรียนในอดีตเพื่อป้องกันความผิดพลาดในอนาคต การจัดการใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหา การรวมกลุ่มทั้งภายในครอบครัว และภายในชุมชน ช่วยกันคิดแก้ปัญหาและลงแขก การได้มีโอกาสศึกษาดูงานวิถีเกษตรผสมผสานแบบพึ่งตนเอง จากผู้ประสบความสำเร็จ การสร้างรายได้ขนาดเล็กไปสู่รายได้ที่มากขึ้น (รายได้แบบเบียดหัวแตกสู่รายได้แบบล่าช้า)
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ	วิถีชีวิตของครอบครัวที่เป็นไปเพื่อความรู้อันดี มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่แสวงหาความรู้ และเป็นผู้มีจิตสาธารณะ หนี้เพื่อการเรียนรู้ และพร้อมใช้

จากการศึกษาปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มตัวอย่าง พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละรายมีปัจจัยที่ทำให้ตนเองหลุดพ้นจากความเป็นหนี้แตกต่างกันไป ดังนี้

กรณีพ่อคำเตื่อง ภาษี ปัจจัยที่ทำให้พ่อคำเตื่องหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ คือ

1. ปรับเปลี่ยนวิธีคิดให้รู้ความจริง
2. การลดรายจ่ายและการใช้เงินที่ถูกต้อง ถูกประโยชน์ (การลดค่าใช้จ่ายคือการเพิ่มรายได้)
3. การเรียนรู้ร่วมกันและปฏิบัติด้วยกันภายในครอบครัวทั้งครอบครัว
4. การเป็นผู้มีนิสัยช่างคิดวิเคราะห์อย่างลุ่มลึก เชื่อมโยงกับความจริงสังเคราะห์สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง
5. ขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียรพยายาม อดกลั้น

กรณีของพ่อผาย สร้อยสะระกลาง ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. ยอมสูญเสียทรัพย์สินบางส่วนเพื่อปลดหนี้ให้หมดในทันที
2. การใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง
3. เป็นผู้มีปัญญา มีไหวพริบ ความเป็นผู้มีกมลเมตตาเด็ดพราย
4. เป็นผู้มีคุณสมบัติแห่งความอดทน อดกลั้น มุ่งมั่น ขยัน มุมานะพยายาม
5. มีจิตวิญญาณของนักวิจัย ความเป็นนักวิเคราะห์
6. การพยายามสร้างเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว
7. การมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ดูงานจากผู้ประสบความสำเร็จ

กรณีของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. การมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ดูงานจากผู้ประสบความสำเร็จ
2. การเรียนรู้ร่วมกันของครอบครัว ในภาวะที่ต้องพึ่งตนเองที่เริ่มด้วยสองมือเปล่า
3. สำรวจ เก็บรวบรวม และบันทึกข้อมูล รายจ่าย รายรับ และของที่สามารขายได้ในชุมชน เพื่อผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
4. เริ่มปฏิบัติด้วยการยึดหลัก ทำเพื่อกินเพื่ออยู่ เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่
5. การลดต้นทุน กระทบไม่ต้องลงทุนเลย
6. การแสวงหาความรู้สมัยใหม่นำมาใช้ในการผลิต
7. ลักษณะนิสัยส่วนตัว ประเภท ขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียร พยายาม อดทน อดกลั้น
8. ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ประเภท อัตตาหิ อัตโนนาโถ หลักแห่งความซื่อสัตย์ และการอาศัยศีลห้าเป็นฐานราก

กรณีของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. การปรับเปลี่ยนความคิดจากการพึ่งพาภายนอกมาเป็นพึ่งตนเอง
2. การได้ศึกษาดูงานจากผู้ประสบความสำเร็จในวิถีกษตรผสมผสาน
3. อาศัยวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน บนหลักการพึ่งตนเอง เริ่มจากเล็กสู่ใหญ่ ทั้งในระดับพื้นที่และการหารายได้จากผลผลิต
4. การเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว การรับรู้ปัญหาาร่วมกัน การทำความเข้าใจ และหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน การปรึกษาหารือกัน การวางแผนร่วมกัน และปฏิบัติร่วมกัน
5. มีลักษณะนิสัยส่วนตัวประเภทขยัน มุมานะ มุ่งมั่น เพียร พยายาม อดทน อดกลั้น

กรณีพ่อทองหล่อ เจนไฮสง ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. เป็นผู้ผ่านความยากลำบากในการดำเนินชีวิตถึงขั้นไม่มีที่ดินทำกินมาก่อน
2. ได้มีโอกาสศึกษาดูงานวิธีการทำเกษตรผสมผสานจากผู้ประสบความสำเร็จ
3. มีความมั่นใจในสิ่งที่ปฏิบัติ ว่าสามารถแก้ปัญหาได้จริง

กรณีพ่อผอง เกตุพิบูลย์ ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่
2. การวางแผน เขียนแปลง และลงมือทำด้วยตนเอง
3. การสนับสนุนกันในครอบครัว
4. การมีนิสัยอดออม การลดรายจ่ายหรืออุดหนุน และการเพิ่มรายได้อย่างสม่ำเสมอตลอดปี
5. ห่างไกลจากอบายมุข เว้นจากเหล้า บุหรี่ การพนัน

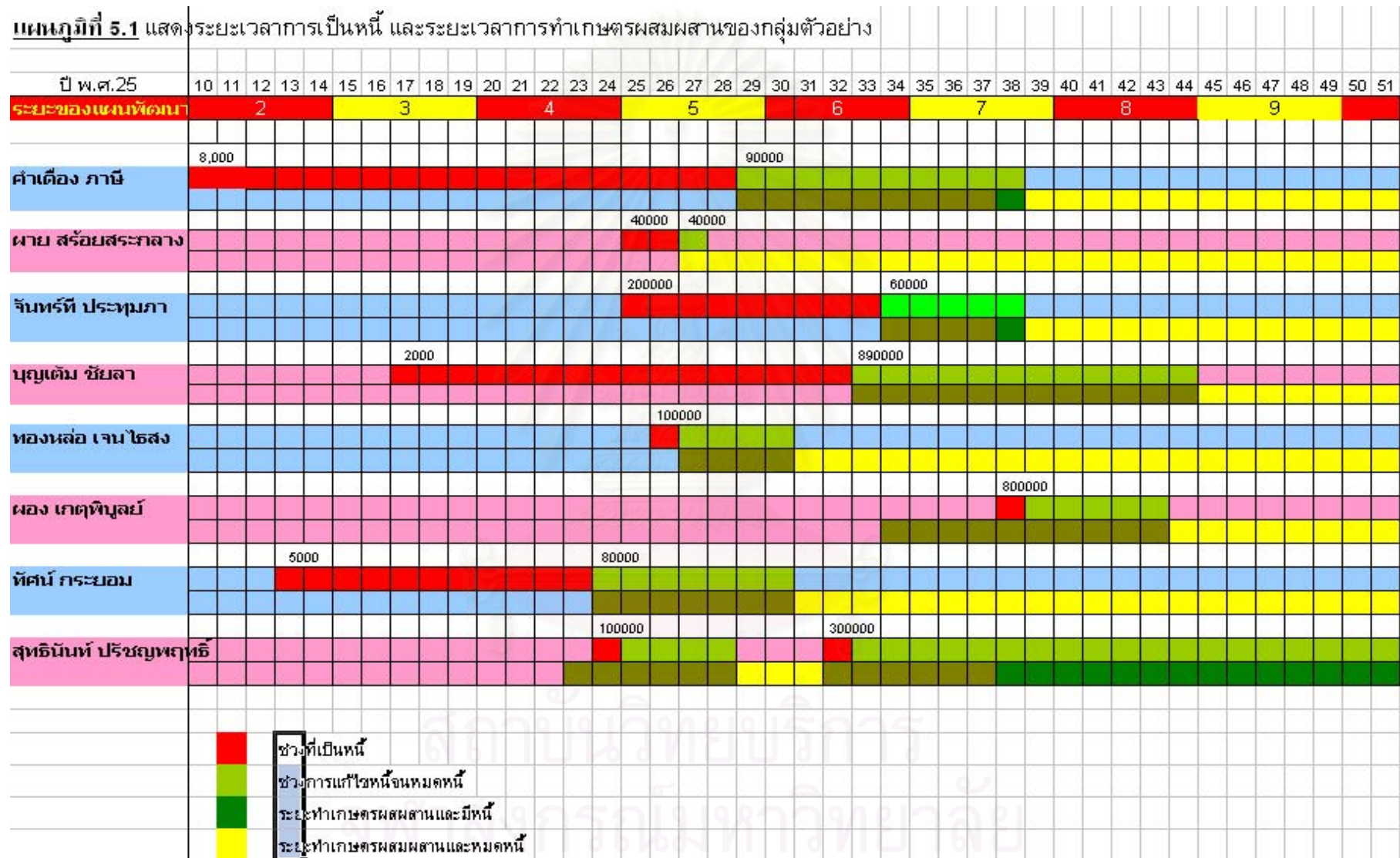
กรณีพ่อทัศน์ กระยอม ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ มี

1. การนำวิถีชีวิต และภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในการดำรงชีวิต มีสติในการนำมาปรับใช้ เพื่อการสร้างอยู่ สร้างกิน การประหยัด การลดอบายมุข
2. การเก็บบทเรียนในอดีตเพื่อป้องกันความผิดพลาดในอนาคต
3. การรู้จักการใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหา
4. การรวมกลุ่มทั้งภายในครอบครัว และภายในชุมชน ช่วยกันคิดแก้ปัญหา และลงแขก
5. การได้มีโอกาสศึกษาดูงานวิถีเกษตรผสมผสานแบบพึ่งตนเอง จากผู้ประสบความสำเร็จ
6. การสร้างรายได้ขนาดเล็กไปสู่รายได้ที่มากขึ้น (รายได้แบบเบี้ยหัวแตกสู่รายได้แบบลำช้า)

กรณีพ่อสุทรินทร์ ปรัชญพฤทธิ์ ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

1. มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่แสวงหาความรู้
2. เป็นผู้มีจิตสาธารณะ
3. หนีเพื่อการเรียนรู้ และพร้อมใจอยู่เสมอ

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงระยะเวลาการเป็นหนี้ และระยะเวลาการทำเกษตรผสมผสานของกลุ่มตัวอย่าง

5.9 แนวความคิดต้นแบบ

ตารางที่ 5.28 แสดงรายชื่อแนวความคิดต้นแบบของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	แนวความคิดต้นแบบ
คำเตื่อง ภาษี	จากกลุ่มสันติอโศก
ผาย สร้อยสรกลาง	จากพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย
จันทร์ที ประทุมภา	จากพ่อผาย สร้อยสรกลาง (โรงเรียนชุมชนอีสานรุ่น 1)
บุญเต็ม ชัยลา	ดูงานจากพ่อทัศน์ พ่อชาติ พ่อมหาอยู่ ตัดสินใจทำจากการดูงานของพ่อผาย สร้อยสรกลาง
ทองหล่อ เจนไธสง	พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย
ผอง เกตุพิบูลย์	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทัศน์ กระยอม	พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย พ่อผาย สร้อยสรกลาง
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	-

จากการศึกษาต้นแบบของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างพบว่า พ่อคำเตื่อง ภาษี มีแนวความคิดต้นแบบมาจากกลุ่มสันติอโศก ที่พ่อคำเตื่อง ได้ศึกษาเรื่องธรรมะตามคำแนะนำของ น้องสาวที่นับถือมาก่อนหน้านี้ พ่อผาย สร้อยสรกลาง ได้แนวความคิดต้นแบบมาจาก พ่อมหา อยู่ สุนทรชัย พ่อจันทร์ที ประทุมภา ได้แนวความคิดต้นแบบมาจากพ่อผาย สร้อยสรกลาง พ่อบุญ เต็มชัยลา มีแนวความคิดต้นแบบมาจาก พ่อผาย สร้อยสรกลาง พ่อทองหล่อ เจนไธสง ได้แนวคิด มาจากพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย พ่อผอง เกตุพิบูลย์ ได้แนวความคิดต้นแบบมาจากการศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และพ่อทัศน์ กระยอม ได้ แนวความคิดต้นแบบมาจากพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย และพ่อผาย สร้อยสรกลาง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.10 หลักการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

ตารางที่ 5.29 แสดงหลักในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	หลักในการแก้ไขปัญหาหนี้
คำเตื่อง ภาษี	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนวิธีคิดให้รู้ความจริง การรู้ความจริง มองให้เห็นว่า การเพิ่มรายได้ทำเงินให้ได้มากขึ้น ไม่ใช่ ความจริงควรเป็น แนวคิดการลดรายจ่ายและใช้จ่ายที่ถูกทาง ถูกประโยชน์ การลดรายจ่าย ก็คือการเพิ่มรายได้ เปลี่ยนวิธีคิดจากการอยากได้เงิน มาเป็นอยากมีความมั่นคง และจะค้นพบว่า ความรายนั้นไม่ใช่สาระ สาระที่ควรเป็นคือ ความอยากมั่นคงแทนความอยากรวย - การเพิ่มพื้นที่นาและปลูกสิ่งของไว้กิน - การอุดหนุนเรื่องรายจ่ายในครอบครัว - ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง มีความเรียบง่าย และสมถะ
ผาย สร้อยสระกลาง	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง - มรดกที่พ่อแม่ให้มา คือ มาซายห้าแสน มีอชวาห้าแสน รวมกันได้ 1 ล้าน - ยานตัวให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ชีวิตจะดีขึ้น
จันทร์ที่ ประทุมภา	<ul style="list-style-type: none"> - จัดสรรรายได้เพื่อการใช้หนี้ ยึดหลักการไม่เหนียวหนี้ มีน้อยใช้น้อย มีมากใช้มาก ไม่เก็บสะสมเป็นก้อนใหญ่แล้วจึงใช้ เพราะระหว่างนั้นอาจมีรายจ่ายที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น - ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความซื่อสัตย์ การพึ่งตนเอง โดยใช้ศีลห้าเป็นรากฐาน - อาศัยลักษณะนิสัยประเภทขยัน มุมนานะ อดทน อดกลั้น มีความเพียรพยายามและมุ่งมั่น
บุญเต็ม ชัยลา	<ul style="list-style-type: none"> - เก็บเล็กผสมน้อยจากผลผลิตที่หลากหลายของวิสาหกิจผสมผสาน - ยึดหลักคินหนี้แบบ มีน้อยคินน้อย มีมากคินมาก ไม่เหนียวหนี้ - เทคนิคการคินหนี้ผ่านผลผลิตของเกษตรผสมผสานแทนการใช้คินด้วยเงิน - ใช้วิธียุบหนี้ให้เหลือเพียงรายเดียว ที่ ธกส.
ทองหล่อ เชนไธสง	<ul style="list-style-type: none"> - หายรายได้จากเกษตรผสมผสาน ทอยคินหนี้
ผอง เกตุพิบูลย์	<ul style="list-style-type: none"> - หายรายได้ 2 ทาง จากการรับจ้างไถนา และเกษตรผสมผสาน ทอยคินหนี้ต่อเนื่อง
ทัศน์ กระยอม	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญกับใจโดยปรับใจให้ยึดหลักพอเพียง ทำเพื่ออยู่เพื่อกิน หรือสร้างอยู่สร้างกิน - หลักประหยัด หลักเลิกอบายมุข - ยึดหลักพระทั้ง 5 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพยายาม
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> - หนี้เพื่อการเรียนรู้ พร้อมใช้คิน

จากการศึกษาถึงหลักการที่ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มตัวอย่างถึงหลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน มีดังนี้

พ่อคำเตื่อง ภาษี ได้ให้หลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินว่า

1. ให้เปลี่ยนวิธีคิดให้รู้ความจริง การรู้ความจริงและการมองให้เห็นว่า ก. การเพิ่มรายได้ด้วยการทำเงินให้ได้มากขึ้น ไม่ใช่ ความจริงที่ควรเป็น คือแนวคิดในการลดรายจ่ายและใช้จ่ายที่ถูกทาง ถูกประโยชน์ การลดรายจ่าย ก็คือการเพิ่มรายได้

ข. เปลี่ยนวิธีคิดจากการอยากรวยเงิน มาเป็นอยากมีความมั่นคง และจะค้นพบว่า ความรายนั้น ไม่ใช่สาระ สาระที่ควรเป็นคือ ความอยากมั่นคงแทนความอยากรวย

2. การเพิ่มพื้นที่นาและปลูกสิ่งของไว้กิน
3. การอุดหนุนเรื่องรายจ่ายในครอบครัว
4. ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง
5. มีความเรียบง่าย และสมถะ

พ่อผาย สร้อยสร้อยกลาง ได้ให้หลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินว่า

1. ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง
2. มรดกที่พ่อแม่ให้มา คือ มาช่วยห้ำหั่น มือขวาห้ำหั่น รวมกันได้ 1 ล้าน
3. อ่านตัวให้ออก บอกตัวเองให้ได้ ชีวิตจะดีขึ้น

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ได้ให้หลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินว่า

1. จัดสรรรายได้เพื่อการใช้หนี้ ยึดหลักการไม่เหนียวหนี้ มีน้อยใช้น้อย มีมากใช้มาก ไม่เก็บสะสมเป็นก้อนใหญ่แล้วจึงใช้ เพราะระหว่างนั้นอาจมีรายจ่ายที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น
2. ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความซื่อสัตย์ การพึ่งตนเอง โดยใช้ศีลห้าเป็นรากฐาน
3. อาศัยลักษณะนิสัยประเภทขยัน มุมนานะ อดทน อดกลั้น มีความเพียรพยายามและมุ่งมั่น

พ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้ให้หลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินว่า

1. เก็บเล็กผสมน้อยจากผลผลิตที่หลากหลายของวิธีเกษตรผสมผสาน
2. ยึดหลักคินหนี้แบบ มีน้อยคินน้อย มีมากคินมาก ไม่เหนียวหนี้
3. เทคนิคการคินหนี้ผ่านผลผลิตของเกษตรผสมผสานแทนการใช้คินด้วยเงิน
4. ใช้วิธีขยันให้เหลือเพียงรายเดียว ที่ ๓๑๕.

พ่อทัศน์ กระยอม ได้ให้หลักการในการแก้ไขปัญหาหนี้สินว่า

1. ให้ความสำคัญกับใจ โดยปรับใจให้ยึดหลักพอเพียง ทำเพื่ออยู่เพื่อกิน หรือสร้างอยู่สร้างกิน
2. หลักประหยัด
3. หลักเลิกอบายมุข
4. ยึดหลักพระทั้ง 5 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพยายาม

5.11 หลักในการดำเนินชีวิต

ตารางที่ 5.30 แสดงหลักในการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	หลักในการดำเนินชีวิต
คำเตื่อง ภาษี	หลักธรรมสายสันตือโคก ความเรียบง่าย สมถะ การคิดวิเคราะห์ให้รู้เท่าทันกิเลส วิถีการดำเนินชีวิตยึดหลักไม่เบียดเบียนกัน อาหารมังสวิรัต วัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ แบบเคารพธรรมชาติเพื่อควมมีดุลยภาพ การมีสัมมาทิฐิ คิดชอบ พูดชอบ ทำชอบ
ผาย สร้อยสระกลาง	ยึดหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง อดทน อดกลั้น มุ่งมั่น ขยัน มุมานะ พยายาม
จันทร์ที่ ประทุมภา	ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ประเภทหลักแห่งอิตตาทิ อิตตานิ นาโถ หลักแห่งความซื่อสัตย์ ใช้ศีลห้าเป็นฐานราก
บุญเต็ม ชัยลา	หลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพา 3 แม่ (แม่ธรณี แม่คงคา และแม่บ้าน) ,มีโอกาสนปฏิบัติธรรมด้วยการนั่งสมาธิ ฟังธรรม
ทองหล่อ เจนไธสง	ขยันหมั่นเพียร เสียสละเวลาเพื่อส่วนรวม
ผอง เกตุพิบูลย์	
ทัศน์ กระยอม	ถือ 5 พระ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายาม มีอิทธิบาทสี่ มีอิตตาทิ อิตตานิโถ
สุทรินันท์ ปรัชญพฤทธิ	ยึดเอาความรู้เป็นที่ตั้ง สิ่งที่มาคือเหตุผล แล้วในที่สุดก็จะได้ข้อเท็จจริง

จากการศึกษาถึงหลักในการดำเนินชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีลักษณะที่หลากหลาย พ่อคำเตื่อง ภาษี ใช้หลักธรรมสายสันตือโคก ที่เน้นความเรียบง่าย สมถะ หลักในการคิดวิเคราะห์ให้รู้เท่าทันกิเลส ดำเนินวิถีชีวิตโดยยึดหลักไม่เบียดเบียนกัน อาหารมังสวิรัต มีวัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ แบบเคารพธรรมชาติ เพื่อควมมีดุลยภาพ การมีสัมมาทิฐิ คิดชอบ พูดชอบ และทำชอบ

พ่อผาย สร้อยสระกลาง ยึดหลักในการดำเนินชีวิตด้วยหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง อดทน อดกลั้น มุ่งมั่น ขยัน มุมานะ พยายาม

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่หลักอิตตาทิ อิตตานิโถ หลักแห่งความซื่อสัตย์ ใช้ศีลห้าเป็นรากฐาน

พ่อบุญเต็ม ชัยลา ใช้หลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพา 3 แม่ คือ แม่ธรณี แม่คงคา และแม่บ้าน มีโอกาสนปฏิบัติธรรมด้วยการนั่งสมาธิและฟังธรรม

พ่อทองหล่อ เจนไธสง ใช้หลักในการขยันหมั่นเพียร และเสียสละเพื่อส่วนรวม

พ่อทนต์ กระทบ ใช้หลัก 5 พระ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
พระมหากษัตริย์ และพยายาม มีอิทธิบาทสี่ มีอิตตาหิ อิตโนนาโถ

พ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ใช้หลักเอาความรู้เป็นที่ตั้ง สิ่งที่มาคือเหตุผล
แล้วในที่สุดจะได้ข้อเท็จจริง

5.12 การทำเกษตรผสมผสาน

ตารางที่ 5.31 แสดงจุดเริ่มต้นของการทำเกษตรผสมผสานของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปีที่เริ่ม	ลักษณะการเริ่มดำเนินการ
คำเตื่อง ภาณี	2529	เริ่มทำปี 2529 โดยทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ก่อน เร่งหาทางให้ธรรมชาติ กลับมา ทั้งดินดำ น้ำชุม และผืนป่าอุดมสมบูรณ์ ลดรายจ่ายสุดกำลัง ใช้หนี้ที่ละ ร้อยบาท หนีจากแก๊สหมิ่นเหมือแปดหมื่น เลิกใช้ปุ๋ย ไร่ยา เลิกจ้างแรงงาน โดย ใช้แรงงานของตนเองและครอบครัว กินน้อยใช้น้อย ตัดผมเอง เร่งใช้หนี้และคืน ความสมดุลให้ธรรมชาติ ลดปุ๋ยเคมีปีละ 100 กระสอบ ก็ปลดหนี้ได้อีก 30,000 บาท
ผาย สร้อยสรกลาง	2527	เริ่มปี 2527 หลังจากล้มเหลวจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ลือหารทราย กลับมา ขายที่ดินใช้หนี้ และไปดูงานของพ่อมหาอยู่ สุรินทร์ จึงตัดสินใจอมน้ำ บน ที่ดินที่เหลือ เพื่อให้มีข้าว นก ปลา ต้นไม้ที่หลากหลาย ขุดสระด้วยมือเสร็จ ภายใน 8 เดือน มิถุนายน 2528 ฝนตกเริ่มอมน้ำ หลังจากนั้นก็ไปหาความรู้ เรื่องการเลี้ยงปลาที่ขอนแก่น พร้อมนำปลากลับมาเลี้ยง 1000 ตัว ด้วยสูตร อาหารที่เรียนมา 9 เดือนให้หลังได้ปลาตัวโตๆ
จันทร์ที ประทุมภา	2534	เริ่มทำในพื้นที่ 2 งาน เมื่อปี 2534 หลังจากดูงานของพ่อผาย ครอบครัวขุดสระ เสร็จใน 2 เดือน โดยไม่ได้จ้างรถแมคโคร ได้สระกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร ออมน้ำไว้ปลูกมะละกอ ฝรั่งกล้วย ข่า และพืชผักต่างๆจนเต็มพื้นที่ มีกินอิมจนดวงตาเห็นธรรม และขยายเป็น 2 ไร่ในปี 2535
บุญเต็ม ชัยลา	2533	เริ่มทำปี 2533 หลังจากดูงานพ่อผาย แล้วนำมาปรับแม่หนูเรียน พ่อบุญเต็ม และแม่หนูเรียนขุดสระเสร็จใน 4 เดือน ได้สระกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึก 1 เมตร ปลูกสมุนไพร และอาหาร ปลูกพืชระยะสั้นลดรายจ่าย อุดรुरूว เลี้ยงทุก อย่าง ปลูกทุกอย่าง ทำให้มีเงินเหลือกิน เหลือใช้ เหลือเก็บ
ทองหล่อ เชนไธสง	2527	เริ่มทำปี 2527 ทำให้มีกินครบทุกอย่าง ทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด ไม่ใช่สอย กึ่งหอยปูปลา มีกินไม่หวาดไม่ไหว แต่ละวันไม่มีรายจ่าย เหลือกินแจก เหลือ แจกขายนำเงินมาปลดหนี้สิน
ผอง เกตุพิบูลย์	2534	เกษียณเมื่อปี 2534 ได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเปลี่ยนที่นา 42 ไร่ ให้เป็นเกษตรผสมผสาน ปี 2534 เริ่มวางแผนและปรับที่นา พันธุ์พืชมาปลูก 5 ไร่ ที่เหลือปลูกข้าว ขุดบ่อน้ำ 1 บ่อ อาศัยน้ำปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผล ทำให้ครอบครัวมีอาหารกิน ไม่ ต้องซื้อ ปี 2541 ปรับพื้นที่ตามสูตรทฤษฎีใหม่

ตารางที่ 5.31 (ต่อ) แสดงจุดเริ่มต้นของการทำเกษตรผสมผสานของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	ปีที่เริ่ม	ลักษณะการเริ่มดำเนินการ
ทัศน์ กระยอม	2532	ปี 2532 ครอบครัวเริ่มมาอยู่นา ทำให้มีเวลามากขึ้น จากการเรียนรัฐธรรมนูญ เริ่มขุดสระด้วยมือ เพื่อเก็บน้ำ ผ่านไป 2-3 เดือนก็เริ่มเก็บน้ำได้ เมื่อมีน้ำก็เริ่มปลูกกล้วย 30 กอ เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินแล้วแจก เหลือแจกก็ขาย ผสมผสานไปค่อยๆ ห่างจากพืชเชิงเดี่ยว เมื่อมั่นใจแล้วขยายพื้นที่ปลูกกล้วยเป็น 100 กอในไร่ 1 ไร่ ปีที่สอง กล้วย 1 กอออกเครืออย่างน้อย 3 เครือ เครือหนึ่งไม่น้อยกว่า 5 หวี ขายได้หวีละ 5 บาท ได้เงิน 7,500 บาท ไม่รวมใบกล้วย ปลีกล้วย และหน่อกล้วย และเสริมขิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักไม้ผล ระยะเวลา 9 รอบต้นกล้วยนับพันชนิด ระหว่างกล้วยแต่ละต้นก็ทำไม้ยืนต้นแซม เช่น ขี้เหล็ก สะเดา ผักต้วกระถ่อน ขนุน มะขาม
สุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์	2523	เริ่มทำเมื่อปี 2523 จากการได้มรดกที่ดิน 200 ไร่ และเงิน 30,000 บาท เปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่ และทำนามาเป็นปลูกไม้ผล และไม่ใช้สอยอย่างละ 1,00 ตัน ทดลองปลูกยูคาลิปตัส และไม้พันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างความหลากหลายในแปลงเกษตร

จากการศึกษาถึงลักษณะเริ่มต้นของการทำเกษตรผสมผสานของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

พ่อคำเดื่อง ภาษี เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2529 โดยทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ก่อน เร่งหาทางให้ธรรมชาติกลับมา ทั้งดินดำ น้ำชุม และผืนป่าอุดมสมบูรณ์ ลดรายจ่ายสุดกำลัง ใช้หนี้ที่ล้นร้อยบาท หนีจากเก้าหมื่นเหลือแปดหมื่น เลิกใช้ปุ๋ย ใช้ยา เลิกจ้างแรงงาน โดยใช้แรงงานของตนเองและครอบครัว กินน้อยใช้น้อย ตัดผมเอง เร่งใช้หนี้และคืนความสมดุลให้ธรรมชาติ ลดปุ๋ยเคมีปีละ 100 กระสอบ ก็ปลดหนี้ได้อีก 30,000 บาท

พ่อผาย สร้อยสระกลาง เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2527 หลังจากล้มเหลวจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ละหารทราย กลับมาขายที่ดินใช้หนี้ และไปดูงานของพ่อมหาอยู่สุนทรชัย จึงตัดสินใจอมน้ำ บนที่ดินที่เหลือ เพื่อให้มีข้าว นก ปลา ต้นไม้ที่หลากหลาย ขุดสระด้วยมือเสร็จภายใน 8 เดือน มิถุนายน 2528 ฝนตกเริ่มอมน้ำ หลังจากนั้นก็ไปหาความรู้เรื่องการเลี้ยงปลาที่ขอนแก่น พร้อมนำปลากลับมาเลี้ยง 1000 ตัว ด้วยสูตรอาหารที่เรียนมา 9 เดือนให้หลังได้ปลาตัวโตๆ

พ่อจันทร์ที ประทุมภา เริ่มทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ 2 งาน เมื่อปี 2534 หลังจากดูงานของพ่อผาย ครอบครัวขุดสระเสร็จใน 2 เดือน โดยไม่ได้จ้างรถแมคโคร ได้สระกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร อมน้ำไว้ปลูกมะละกอ ฝรั่งกล้วย ข่า และพืชผักต่างๆ จนเต็มพื้นที่ มีกินอิมจนดวงตาเห็นธรรม และขยายเป็น 2 ไร่ในปี 2535

พ่อบุญเต็ม ชัยลา เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2533 หลังจากดูงานพ่อผาย แล้วนำมาปรับใช้แม่หนูเรียน พ่อบุญเต็มและแม่หนูเรียนขุดสระเสร็จใน 4 เดือน ได้สระกว้าง 8 เมตร ยาว 24 เมตร ลึก 1 เมตร ปลูกสมุนไพร และอาหาร ปลูกพืชระยะสั้นลดรายจ่าย อุดรรู้ว่า เลี้ยงทุกอย่าง ปลูกทุกอย่าง ทำให้มีเงินเหลือกิน เหลือใช้ เหลือเก็บ

พ่อทองหล่อ เจนไชสง เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2527 ทำให้มีกินครบทุกอย่าง ทั้งผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ด ไม้ใช้สอย กุ้งหอยปูปลา มีกินไม่หวาดไม่ไหว แต่ละวันไม่มีรายจ่าย เหลือกินแจก เหลือแจกขายนำเงินมาปลดหนี้สิน

พ่อผอง เกตุพิบูลย์ เกษียณอายุเมื่อปี 2534 ได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเปลี่ยนที่นา 42 ไร่ ให้เป็นเกษตรผสมผสาน ปี 2534 เริ่มวางแผนและปรับที่นา พันธุ์พืชมาปลูก 5 ไร่ ที่เหลือปลูกข้าว ขุดบ่อน้ำ 1 บ่อ อาศัยน้ำปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผล ทำให้ครอบครัวมีอาหารกิน ไม่ต้องซื้อ ปี 2541 ปรับพื้นที่ตามสูตรทฤษฎีใหม่

พ่อทัศน์ กระยอม เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2532 ครอบครัวเริ่มมาอยู่นา ทำให้มีเวลามากขึ้น จากการเรียนรัฐธรรมชาติด เริ่มขุดสระด้วยมือ เพื่อเก็บน้ำ ผ่านไป 2-3 เดือนก็เริ่มเก็บน้ำได้ เมื่อมีน้ำก็เริ่มปลูกกล้วย 30 กอ เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินแล้วแจก เหลือแจกก็ขาย ผสมผสานไป ค่อยๆ ห่างจากพืชเชิงเดี่ยว เมื่อมั่นใจแล้วขยายพื้นที่ปลูกกล้วยเป็น 100 กอในที่ 1 ไร่ ปีที่สอง กล้วย 1 กอออกเครืออย่างน้อย 3 เครือ เครือหนึ่งไม่น้อยกว่า 5 หวี ขายได้หวีละ 5 บาท ได้เงิน 7,500 บาท ไม่รวมใบกล้วย ปลีกล้วย และหน่อกล้วย และเสริมขิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักไม้ผล ระยะสั้นๆ รอบต้นกล้วยนับพันชนิด ระหว่างกล้วยแต่ละต้นก็หาไม้ยืนต้นแซม เช่น ชี่เหล็ก สะเดา ผักตบชิว กระถ่อน ขนุน มะขาม

พ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เริ่มทำเกษตรผสมผสานเมื่อปี 2523 จากการได้มรดกที่ดิน 200 ไร่ และเงิน 30,000 บาท เปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่ และทำนามาเป็นปลูกไม้ผล และไม้ใช้สอยอย่างละ 1,00 ต้น ทดลองปลูกยูคาลิปตัส และไม้พันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างความหลากหลายในแปลงเกษตร

5.13 การเผยแพร่ความรู้

ตารางที่ 5.32 แสดงชื่อของการเผยแพร่ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์	ศูนย์เรียนรู้
คำเตื่อง ภาษี	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้พ่อคำเตื่อง ภาษี+
ผาย สร้อยสะระกลาง	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอโตน้อย บ้านสระคูณ
จันทร์ที่ ประทุมภา	- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านโนนรังบูรพา - ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสาน บ้านโนนรังบูรพา
บุญเต็ม ชัยลา	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านดงบัง - โรงเรียนแก่นจน บ้านดงบัง
ทองหล่อ เจนโรสง	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้พ่อทองหล่อ เจนโรสง
ผอง เกตุพิบูลย์	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - โรงเรียนแก่นจน ศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น - โรงเรียนเกษตร ตำบลโคกสง่า - สถาบันเกษตรกรเศรษฐกิจพอเพียง เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน - สถานที่เรียนรู้เกษตรผสมผสานและเกษตรทฤษฎีใหม่
ทัศน์ กระยอม	- มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคีนถิ่น - โครงการพัฒนาเกษตรกรตามแนวทฤษฎีใหม่ - ศูนย์เรียนรู้ฟื้นฟูเกษตรพื้นบ้านอำเภอลพวงน้อย
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	- กรมราษฎรส่งเสริม - สถาบันฟื้นฟูศักยภาพภูมิปัญญาส่วนท้องถิ่นอีสานใต้ - โครงการเครือข่ายนักจัดการความรู้ระดับชุมชน - ศูนย์การเรียนรู้ ITC ชุมชนมหาวิทยาลัย

จากการศึกษาเรื่องการเผยแพร่ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีการเปิดการสอนอยู่ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. โรงเรียนชุมชนอีสาน ภายใต้การสนับสนุนของ ศ.เสนห์จามริก
2. หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน
3. กระบวนการเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านพหุภาคีภาคอีสาน ปี 2538
4. ศูนย์เรียนรู้

หลักสูตรของพ่อบุญเต็ม ชัยลา

- หลักสูตร วปอ. 5 วัน
- หลักสูตรการอบรมเด็กรักถิ่น

- หลักสูตรการอบรมเกษตรกรต้นแบบ เดือนละ 2 วัน
- หลักสูตรอบรมเกษตรกรในพื้นที่ สปก ปีละ 14 รุ่น รุ่นละ 4 วัน
- หลักสูตรอบรมผู้นำเกษตรกรในภูมิภาค เดือนละ 1 วัน
- หลักสูตรเรียนดนตรี อาทิตย์ละ 3 วัน
- หลักสูตรอบรมเกษตรกรหมู่บ้านขยาย เดือนละ 1 วัน

5.14 การขยายเครือข่าย

จากการพัฒนาและการฝึกอบรมตั้งแต่ พ.ศ.2537 ทำให้ปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสาน สามารถขยายเครือข่ายออก ดังนี้

ตารางที่ 5.33 แสดงการขยายเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้าน คนค้ำคนคูณ และเกษตรกรต้นแบบ

พ.ศ.	ปราชญ์ชาวบ้าน (คน)	คนค้ำคนคูณ (คน)	เกษตรกรต้นแบบ (คน)	เกษตรกรเป้าหมายในเครือข่าย (ครอบครัว)	เกษตรกรเป้าหมายนอกเครือข่าย (ครอบครัว)
2537	12	4	18	333	ไม่ได้นับ
2538	12	8	18	347	ไม่ได้นับ
2539	12	12	18	395	ไม่ได้นับ
2540	12	16	41	828	ไม่ได้นับ
2541	12	20	52	1477	ไม่ได้นับ
2543	12	24	57	1602	ไม่ได้นับ
2544	12	24	57	1657	ไม่ได้นับ
2545	12	28	100	1802	ไม่ได้นับ
2547	11 (บวช 1)	36	200	2000	ไม่ได้นับ
2549	10 (เสียชีวิต 1, บวช 1)	46	300	2721	840
2550	10 (เสียชีวิต 1 บวช 1)	56	300	2755	6340

ที่มา : มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น, 17 เมษายน 2551.

5.15 เกียรติภูมิและการได้รับการยอมรับจากสังคม

จากการศึกษาถึงเกียรติภูมิ และรางวัลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมของกลุ่มตัวอย่าง (บางส่วน) มีดังนี้

ตารางที่ 5.34 แสดงรางวัลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	รางวัลที่ได้รับ
คำเตื่อง ภาณี	- รางวัลคนดีศรีสังคม
ผาย สร้อยสระกลาง	- รางวัลคนดีศรีสังคม จากมูลนิธิหมู่บ้าน - ได้รับโปรดเกล้าจากสมเด็จพระเทพฯ ให้เป็นวิทยากรในโครงการบัณฑิตคืนถิ่น ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ - ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์ ระดับปริญญาตรีจากสถาบันราชภัฏ - ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์ ระดับปริญญาโทจาก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
จันทร์ที ประทุมภา	- รางวัลครอบครัวพัฒนาดีเด่น ของอำเภอชุมพวง ปี 2538 - รางวัลไร่นาสวนผสมดีเด่นจังหวัดนครราชสีมา ปี 2542 - รางวัลผลงานพัฒนาดีเด่นอำเภอชุมพวง ปี 2542 - ใบประกาศเกียรติคุณ วปอ.ภาคประชาชน ปี 2542 - ใบประกาศเกียรติคุณเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ปี 2543 - ใบประกาศเกียรติคุณครอบครัวอบอุ่น ปี 2544 - ใบประกาศเกียรติคุณผู้นำดีเด่นในการปฏิบัติแนวทางพัฒนา ปี 2544
บุญเต็ม ชัยลา	- รางวัลเชิดชูเกียรติ คนดีศรีหมู่บ้าน ปี 2533 จากมูลนิธิศุภนิมิต - รางวัล อสม.ดีเด่น ระดับอำเภอ อำเภอแวงใหญ่ ปี 2534 - รางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ระดับอำเภอ อำเภอแวงใหญ่ ปี 2536 - เครื่องราชอิสริยาภรณ์เหรียญเงินมงกุฎไทย (ร.จ.ม.) ปี 2540 - รางวัลผู้นำอาชีพก้าวหน้าดีเด่นระดับอำเภอ อำเภอแวงใหญ่ ปี 2542 - รางวัลเกียรติคุณจาก ธกส.เป็นเกษตรกรคนเก่ง ปี 2543 - ใบประกาศเกียรติคุณผู้สนับสนุนหน่วยงานทหาร ปี 2543 จากกองทัพภาคที่ 2 - รางวัลคนค้ำคนคู่มือเมืองขอนแก่น ปี 2543 จากมูลนิธิพัฒนาชุมชนยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น

ตารางที่ 5.33 (ต่อ) แสดงรางวัลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

ปราชญ์	รางวัลที่ได้รับ
ทองหล่อ เชนไชสง	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ปี 2536 - เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปี 2536 - คนดีศรีสังคม ปี 2537 - คนดีศรีเมืองพุทธ ปี 2537 - รางวัลโล่พัฒนาธรรมประเพณีดีเด่น จ.บุรีรัมย์ ปี 2536-2538 - เกียรติคุณกรมการศึกษาดีเด่น ปี 2535-2538
ผอง เกตุพิบูลย์	<ul style="list-style-type: none"> - รางวัลโล่สิงห์ทอง จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย สาขาผู้นำอาชีพก้าวหน้า จังหวัดขอนแก่น ปี 2541 โดยสำนักพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น - รางวัลพระราชทานพระธาตุนาดูนทองคำ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2541 โดยคัดเลือกจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม - เกียรติบัตรอาสาสมัครไกลเกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนประจำปี 2541 โดยรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม - เกียรติบัตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2542 โดยวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีจังหวัดขอนแก่น - เกียรติบัตรข้าราชการบำนาญดีเด่น ประจำปี 2542 โดยสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพล - เกียรติบัตรข้าราชการบำนาญดีเด่น ประจำปี 2542 โดยเขตพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทักษิณ (เขต5) - รางวัลคนค้ำคูณเมืองขอนแก่น ประจำปี 2543 โดยมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น - เกียรติบัตรเกษตรผสมผสานสาขาไร่นาสวนผสม ประจำปี 2544 โดยสำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ทัศน์ กระยอม	<ul style="list-style-type: none"> - รางวัลผู้นำดีเด่น ได้ศึกษาดูงานประเทศเยอรมัน เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม ฝรั่งเศส และ ลาว ปี 2528 โดยมูลนิธิหมู่บ้าน - รางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่นของอำเภอแวงน้อย ปี 2530 - ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอแวงน้อย 2 สมัย - รางวัลคนค้ำคูณเมืองขอนแก่น ปี 2543 - เกียรติบัตรครูวิทยาทานความรู้ ปี 2545
สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	<ul style="list-style-type: none"> - รางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะเกษตรกรที่มีผลงานด้านการสร้างเสริมสิ่งแวดล้อม UNDP และ F.A.O. - รางวัลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในฐานะเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาปลูกสร้างสวนป่า - รางวัลโล่เกียรติคุณจากกรมป่าไม้ - รางวัลประกวดความคิดเรื่องสิ่งแวดล้อม จากธนาคารโลก - การได้รับประกาศให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย - ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์

ต้นฉบับไม่มีหน้านี้

NO THIS PAGE IN ORIGINAL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

วิเคราะห์ และสังเคราะห์ การเกิดหนี้และการปลดหนี้

การศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนที่มีผลต่อการก่อหนี้ และศึกษาถึงแนวคิดและวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านอีสานที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้เป็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยฉบับนี้ เพื่อใช้ประโยชน์เป็นแนวทางการศึกษาและเป็นต้นแบบนำไปใช้ปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ของเกษตรกรอื่นๆที่สนใจต่อไป ซึ่งเป็นอีกหนึ่งแนวทางในหลายๆแนวทางที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นผู้ประสงค์ความสำเร็จในการปลดหนี้ได้แล้วยังสามารถขยายขยายความคิดของตนออกไปเป็นเครือข่ายของศูนย์เรียนรู้ได้ทุกท่านอย่างกว้างขวาง อย่างมีนัยสำคัญที่จะนำมาใช้เป็นตัวแทนของชุมชนภาคอีสานได้ ซึ่งจะได้นำการศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุหนี้มาจากอะไรเป็นทางรอดใหญ่ เช่น มหภาคที่สำคัญและเกี่ยวเนื่องตลอดจนศึกษาวิเคราะห์ถึงความเหมือนและความแตกต่างพวกลุ่มตัวอย่างของเฉพาะความเป็นหนี้ เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาหลายเส้นทางแห่งความเป็นหนี้ และการปลดหนี้ โดยจะแยกเป็นหัวข้อสำคัญหลัก 2 หัวข้อ ได้แก่ เส้นทางเกิดหนี้ และการหลุดพ้นจากหนี้ ดังนี้

6.1 เส้นทางเกิดหนี้

มูลเหตุการหนี้เกิดหนี้ประเด็นสำคัญหลายรูปแบบหลายปัจจัย ประกอบไปด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนจากนโยบายรัฐ การกู้เงินเพื่อลงทุนในการผลิตพืชเชิงเดี่ยว การกู้เงินเพื่อลงทุนทำเกษตรผสมผสาน การกู้เงินเพื่อลงทุนในเครื่องมือ เครื่องจักรเกษตร การกู้เงินเพื่อลงทุนไปทำงานต่างประเทศ ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.1 จากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโดยนโยบายรัฐ

6.1.1.1 ระบบทุนนิยมที่เข้าสู่ภาคอีสาน

การค้าขายในภาคอีสานก่อนยุคพืชพาณิชย์ เกิดขึ้นจากสาเหตุ 3 ประการ คือ การที่ชาวบ้านที่เป็นชายฉกรรจ์ต้องเสียเงินรัชชูปการ 4 บาท และเงินศึกษาพลี 2 บาทต่อปี

ให้กับรัฐบาล จึงต้องหาเงินมาให้กับทางราชการที่ว่า การอำเภอ¹ การที่ชาวบ้านต้องการหาเงินไปจัดงานบวชพระให้ลูกชาย ซึ่งเป็นงานที่สำคัญมาก เป็นงานที่ได้กุศลยิ่ง ต้องใช้เงินมาก มากก็ต้องเข้ามาซื้อเครื่องบวช (ไตรจีวร) หรือกองบวชจากในเมือง² และ อิทธิพลของระบบทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับทางรถไฟสายแรกของประเทศไทย โดยมีคนจีนเป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญ เพราะคนจีนส่วนใหญ่เข้ามาทำการค้า มีสินค้าใหม่ๆ เข้ามาขาย เช่น มีผ้าจากโรงงาน เหล็กกล้า และเครื่องเหล็ก น้ำมันก๊าด ผลไม้ กระจุกเตี้ยมดอง เครื่องกระเบื้อง ด้ายป่านจากโรงงาน น้ำตาล ปลาเค็ม ไม้ขีดไฟ เครื่องศาสตราวุธ เป็นต้น³ พื้นที่ใกล้สถานีรถไฟมีการผลิตเพื่อขายในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่มากนัก โดยเฉพาะพื้นที่ที่ห่างไกลจากสถานีรถไฟ ได้รับผลกระทบน้อย มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจน้อยมาก

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนอีสานเปลี่ยนจากเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เศรษฐกิจการตลาดคือการขยายตัวของทุนนิยม (Commercialization) การขยายตัวของทุนนิยมเกิดจากการเข้ามาของคนจีน คนเหล่านี้เกือบทั้งหมดเข้ามาทำการค้า บางส่วนเข้ามาทำโรงสี โรงเลื่อย โรงกลึง และกิจการเดินรถ ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญเพราะเป็นตัวนำสินค้าจากชนบทสู่ตลาดในเมือง⁴ และการขยายตัวของรัฐและนโยบายของรัฐ ผ่านแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ได้จัดทำขึ้นและเริ่มใช้ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อปี พ.ศ.2504 ในระยะ 5 ปีของแผนพัฒนา ได้ผลักดันให้ประเทศไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมทั่วทุกภาค โดยรัฐบาลได้เห็นจุดเด่นของประเทศด้านการเกษตร จึงได้ผลักดันให้ประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยม โดยใช้การเกษตรเป็นตัวนำ โดยเฉพาะในแผนพัฒนาเศรษฐกิจภาคอีสานฉบับแรก ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจนว่า “จะได้เร่งการปลูกพืชที่มี

¹ สุวิทย์ ชีรสาควัต และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชี ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2528, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2528), หน้า 166-167.

² ก่อ สวัสดิพาณิชย์, อีสานเมื่อวันวาน, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์บริษัท พี.วาทีนพับลิเคชั่น จำกัด, 2533), หน้า 154.

³ ชุมพล แนวจำปา, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ.2443-2468,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 281.

⁴ สุวิทย์ ชีรสาควัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, 1(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2546), หน้า 204.

ความต้องการของตลาดต่างประเทศก่อน”⁵ โดยพืชที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูก 11 ชนิด คือ ข้าว ข้าวโพด ปอ ถั่วต่าง ๆ (ถั่วเหลือง ถั่วลิสง และถั่วเขียว) มันสำปะหลัง งาม ละหุ่ง อ้อย ผ้าย ยาสูบ และนุ่น⁶ ภายหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 แล้ว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ถึง ฉบับที่ 7 ได้นำประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัว

แม้ว่ารัฐบาลจะไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่ก็เป็นผู้ให้การสนับสนุนในระดับมหภาคแก่เกษตรกรในการผลิต ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ภาครัฐได้ลงทุนในเรื่องการคมนาคมขนส่งด้วยการตัดถนนเข้าไปในหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เกษตรกรขนส่งผลผลิตไปขายยังแหล่งรับซื้อได้มากขึ้น การมีระบบชลประทานทำให้ได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น การจัดระบบการศึกษาทำให้ประชาชนมีความรู้มากขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้จัดทำขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างถนน และการสร้างเขื่อน ซึ่งเป็นตัวเร่งในการพัฒนาขยายพื้นที่การเกษตรให้มากขึ้นตามลำดับ

เป้าหมายในการผลิตเพื่อส่งออกเป็นพลังดันที่สำคัญในการส่งเสริมการเกษตรยุคต้น ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 นอกจากจะส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชตามความต้องการของตลาดโลก 11 ชนิดแล้ว ยังได้วางเป้าหมายในการผลิตและการเพิ่มผลผลิตในการเกษตร สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรตื่นตัวและได้ใช้โอกาสนี้เปลี่ยนวิถีการผลิตจากการผลิตเพื่อพออยู่พอกินมาเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ จากตัวอย่าง พ่อคำเตื่อง ภาษี ในช่วงปี 2504 “พ่อไพรเป็นคนที่ขยันมาก ได้พาครอบครัวภาษีเข้าไปในระบบพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวตั้งแต่ปี 2504”⁷ ในเอกสารสรุปผลความก้าวหน้าตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่ง⁸ ได้กล่าวว่า “เกษตรกรรมมีบทบาทที่สำคัญที่สุด เพราะเศรษฐกิจของประเทศยังต้องพึ่งผลผลิตทางเกษตรเป็นหลัก และรายได้จากสินค้าขาออกส่วนใหญ่มาจากสินค้าประเภทเกษตรกรรม” สำหรับในด้านการค้ากับต่างประเทศ ด้านสินค้าส่งออก “สินค้าประเภทอาหารยังคงเป็นสินค้าหลักในการส่งออก ใน พ.ศ.2503 ส่งออกเป็นร้อยละ 45.4 ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมด ใน พ.ศ. 2508 เพิ่มขึ้นเป็น 57.9 ทั้งนี้เพราะผลิตผลส่วนใหญ่เป็นประเภทเกษตรกรรมซึ่งนำไปใช้เป็นอาหารโดยตรง สินค้าขาออกที่สำคัญของประเทศไทย คือ ข้าว ยาง ดีบุก ไม้สัก ในปัจจุบันได้มีการ

⁵ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจ, (กรุงเทพฯ : สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504), หน้า 2.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-17.

⁷ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน,1(กรุงเทพฯ : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, 2545), หน้า 124.

⁸ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2, (กรุงเทพฯ : สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2510),

เปลี่ยนแปลงโดยผลิตผลบางชนิดมีการส่งออกน้อยลง เช่น ไม้สัก และมีผลผลิตชนิดอื่นเข้ามาแทนที่ ได้แก่ ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลังและข้าวฟ่าง”⁹

ผลจากการที่รัฐได้นำพาประเทศเข้าไปสู่ระบบทุนนิยม พบว่าการสะสมทุนของประเทศมีมูลค่าสูงขึ้นตลอด การสะสมทุนได้เพิ่มขึ้นจากประมาณ 8,150 ล้านบาท ใน พ.ศ.2503 เป็น 17,418 ล้านบาท ใน พ.ศ.2508 และประมาณ 19,300 ล้านบาทใน พ.ศ.2509

6.1.1.2 ครอบครัว สังคมและชุมชนตอบสนองต่อการปลูกพืชส่งเสริม

จากการที่รัฐได้นำพาประเทศเข้าไปสู่ระบบทุนนิยม โดยมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องผ่านสื่อวิทยุ ตลอดจนการให้ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ที่อำเภอ ทำให้เกษตรกรตื่นตัวและได้ใช้โอกาสนี้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตเพื่อพออยู่พอกินมาเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ เกษตรกรที่ยังไม่ได้มาปลูกพืชส่งเสริมมีความสนใจที่จะปลูกพืชส่งเสริมเพื่อการค้า เช่น พ่อบุญเต็ม ชัยลา เล่าว่า “ที่อำเภอเขาบอกว่าปลูกพืชส่งเสริมแล้วมันดี พวกพ่อค้าก็บอกให้ปลูก ปลูกแล้วมันดี ได้เงินมาก”¹⁰ แนวคิดที่จะปลูกพืชส่งเสริมนี้ผ่านเข้ามาสู่ครอบครัว ผ่านพ่อ แม่ กระทั่งในที่สุดครอบครัวก็ตอบสนองต่อแนวคิดด้วยการสนับสนุนการปลูกพืชส่งเสริม ที่จริงแล้วที่บ้านดงบัง มีการตอบสนองต่อการปลูกพืชส่งเสริมช้ากว่าที่อื่นด้วยซ้ำ จึงได้เห็นความสำเร็จของหมู่บ้านอื่นที่เขาปลูกพืชส่งเสริมก่อนที่จะเอามาปลูก และกลุ่มของพ่อบุญเต็ม ชัยลาเป็นกลุ่มแรกๆที่ปลูกพืชส่งเสริมในหมู่บ้านดงบัง ซึ่งต่อมาก็แพร่ขยายการผลิตไปทั้งหมู่บ้าน การตอบสนองต่อแผนการปลูกพืชส่งเสริมของภาครัฐอย่างรวดเร็วนี้ถูกตอกย้ำที่บ้านแคนดงเช่นกัน เหมือนบิดาของ พ่อคำเตื่อง ภาษี “พ่อไพร (พ่อของพ่อคำเตื่อง) เป็นคนที่ขยันมาก ได้นำพาครอบครัวภาษี เข้าไปในระบบพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวตั้งแต่ปี 2504”¹¹

การตอบสนองต่อแผนการปลูกพืชส่งเสริมของภาครัฐมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคอีสาน โดยเฉพาะการปลูกพืชพาณิชย์ เช่น ปอ มีตลาดรับซื้อปอที่แน่นอน ราคาปอที่มีการซื้อขายกันปีแรกๆ สูง ชาวอีสานได้เงินเป็นก้อน (เป็นหมื่นบาท) จากการขายผลผลิตที่เป็นพืชพาณิชย์อย่างทั้งถึงเป็นครั้งแรก¹² ซึ่งสอดคล้องกับการบอก

⁹ เรื่องเดียวกัน,

¹⁰ สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, 10 มกราคม 2551.

¹¹ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 124.

¹² สุวิทย์ วีระศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านอีสานกรณีบ้านโนนตะแบก, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529), หน้า 83-86.

เล่าของพ่อบุญเต็ม และพ่อคำเตื่อง ที่ว่า การปลูกปอ ในปีแรกๆ ได้เงินเป็นกอบเป็นกำ^{13 14} การปลูกปอแก้วครั้งนั้นนับว่ามีผลต่อเกษตรกรมาก เพราะเป็นพืชตัวแรกที่ทำกำไรให้พวกเขาอย่างเป็นกอบเป็นกำ¹⁵ จึงทำให้ครอบครัวของพ่อคำเตื่องคิดที่จะขยายพื้นที่ปลูกออกไปให้ได้มากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับการค้นพบของสุวิทย์ ธีรศาสตร์ ว่า พอเข้ายุคพืชพาณิชย์ใน พ.ศ.2503 การขยายตัวของพืชพาณิชย์โดยเฉพาะพืชไร่ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ช่วงแรกคือ พ.ศ. 2503-2518 ช่วง 15 ปีนี้ พื้นที่ปลูกพืชไร่ (รวมพืชผัก ไม้ดอก) เพิ่มขึ้นจาก 2.46 ล้านไร่ เป็น 8.03 ล้านไร่ หรือเพิ่มขึ้นถึง 5.57 ล้านไร่ หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 371,000 ไร่¹⁶

ตารางที่ 6.1 การขยายตัวของพืชไร่ พ.ศ.2503-2538

พ.ศ.	พื้นที่ปลูกพืชไร่	
	ล้านไร่	%
2503	2.46	100
2508	4.15	169
2513	4.86	198
2518	8.03	326
2523	9.97	405
2528	12.63	513
2533	13.33	542
2538	13.12	533

ที่มา : ปรับปรุงจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2546 : 272.

ดังนั้นนโยบายส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออกมีผลอย่างแน่นอนต่อการขยายพื้นที่การปลูกพืชพาณิชย์ นโยบายดังกล่าวผ่านจากส่วนกลางไปยังจังหวัด อำเภอลงไปสู่กำนันผู้ใหญ่บ้าน เกษตรอำเภอ และเกษตรตำบล กับพวกพ่อค้ารับซื้อผลผลิตทางการเกษตรไปสู่เกษตรกรอีสาน¹⁷

¹³ สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, 10 มกราคม 2551.

¹⁴ สัมภาษณ์ คำเตื่อง ภาชี, 19 มกราคม 2551.

¹⁵ ไชยรงค์ ชูชาติ และคณะ, ปัญหาการผลิตและการตลาดที่มีต่อการขยายตัวของปอแก้ว พ.ศ.2507, (กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ), หน้า 60-70.

¹⁶ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า 272.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 222.

การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของภาครัฐก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านความคิด วิธีการผลิต และวิถีชีวิต วิธีทางความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ปลูกพืชแบบพอเพียง เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทุกครัวเรือนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหาร และยังมีเหลือที่จะแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง กลไกความคิดได้ถูกรอบงออย่างเป็นระบบผ่านทางสื่อของภาครัฐ ผ่านคติประจำใจว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ดังนั้นจึงทำให้คนในสังคมมีความขยันที่จะหาเงินเป็นเป้าหมายของชีวิต

6.1.1.3 การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต

ในอดีตประชาชนในอีสานทำการเพาะปลูกเพื่อยังชีพพร้อมกับการล่าสัตว์และเก็บของป่าขาย ส่วนใหญ่นิยมปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภคและเพื่อแลกเปลี่ยนในท้องถิ่น¹⁸ การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตอย่างจริงจังส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด โดยเฉพาะในยุคต้นที่ปอ เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ พ่อบุญเต็ม ชัยลา เล่าว่า “ในตอนนั้นต่างคนต่างก็ถางป่าให้ได้พื้นที่ปลูกมากที่สุด” เพื่อจะนำมาปลูกพืชส่งเสริมโดยเฉพาะปอ ที่มีราคาในสมัยนั้น ดังนั้นในระยเวลานั้นจึงทำให้ป่าของบ้านดงบังถูกทำลายลง เพื่อใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกพืชส่งเสริมให้มากขึ้น เพราะยิ่งปลูกได้มากเท่าไรก็จะได้เงินมากยิ่งขึ้นเท่านั้น พ่อบุญเต็ม เล่าว่า ได้ออกไปถากถางป่า บุกเบิกพื้นที่ใหม่นอกหมู่บ้าน เพื่อเอามาปลูกปอ ต่อมาก็เอามาปลูกมันสำปะหลัง การขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชส่งเสริมนี้เห็นได้ชัดเจนจากกรณีของพ่อคำเตื่อง ภาษี ที่มีการขยายพื้นที่ปลูกจาก 20 ไร่ และขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็น 200 ไร่ในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามในภายหลังก็ยังสามารถเห็นแนวคิดในการถางป่าเพื่อให้ได้พื้นที่เพาะปลูกพืชส่งเสริมได้จากกรณีของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่ได้ซื้อพื้นที่สาธารณะของบ้านละหารทรายจำนวน 100 ไร่ เพื่อนำมาปลูกพืชข้าวโพด

จากการส่งเสริมของภาครัฐในพืชเศรษฐกิจ ทำให้มีพื้นที่เพาะปลูกเชิงพาณิชย์ในภาคอีสานเพิ่มมากขึ้น ในช่วงกลางทศวรรษ 2500 เขตปลูกปอในภาคอีสานได้ขยายจากตั้งแต่ไม่มีพื้นที่ปลูกเลยมาเป็น 205 ล้านไร่¹⁹ แต่ในช่วงปลายของทศวรรษ 2500 ตลาดปอได้ตกต่ำลง สาเหตุมาจากความยุ่งยากในกระบวนการผลิต รวมทั้งการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งคือมันสำปะหลัง²⁰

¹⁸ จัตรีทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527), หน้า.

¹⁹ มณีมัย ทองอยู่, การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน,1,(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2546), หน้า 89.

²⁰ Lindsay Falvey, Thai Agriculture : Golden Cradle of Millennia, (Bangkok : Kasetsart University press, 2000),p.

การเปลี่ยนแปลงและเพิ่มจำนวนของพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการผลิตจากเดิม คือ ผลิตเพื่อพอกินเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้า และมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากที่สุด ขณะเดียวกันก็ลดพื้นที่สำหรับการปลูกพืชเพื่อการบริโภคในครัวเรือนลง อย่างไรก็ตามการปลูกข้าวเอาไว้เพื่อการบริโภคก็ยังคงมีอยู่บ้าง เช่น ครอบครัวยุคก่อนที่ยังมีพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อใช้ในการบริโภคในครอบครัว

6.1.1.4 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตสู่ทุนนิยม

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการผลิตแบบพอกินพอกินมีการเปลี่ยนแปลงไป พ่อค้าเคื่อง ภาชีเล่าว่า “วิถีชีวิตที่เรียบง่ายในระบบที่สุขสบายแบบเดิมๆ เปลี่ยนแปลงไป ส่อเค้ายุ่งยากขึ้น ชีวิตเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ควาย 8 ตัว ถูกพอกขายออกไปเหลือเพียง 2 ตัว เพื่อลากเกวียนและไถนาเท่านั้น เพื่อว่าทุกคนจะได้มีเวลาไปเตรียมที่ดินปลูกพืชในที่ดินมากขึ้นจากเดิมเป็น 100 ไร่ ชีวิตเร่งรีบมากเพื่อให้มีผลผลิตไปขายได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้”²¹ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากการที่รัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตของเกษตรกรเป็นวิถีชีวิตแบบนายทุน วิถีชีวิตของนายทุนนั้นเริ่มต้นขึ้นจากมีทุนและลงทุน เพื่อให้ได้ผลผลิตในจำนวนมาก มีการจ้างแรงงาน มีการจัดการทั้งทางด้านการผลิตและการตลาด และนำผลผลิตจำนวนมากออกขาย เกษตรกรได้เข้าไปสู่ระบบทุนนิยมโดยไม่รู้ตัว จากการผลิตเพื่อกินเพื่ออยู่ เป็นการลงทุนผลิตเพื่อขาย เป็นการผลักดันเองของเกษตรกรให้เข้าไปอยู่ในระบบทุนภายใต้การกำกับนโยบายของรัฐ

การเข้ามาของทุนนิยมในที่นี้เริ่มตั้งแต่การหาที่ดินเป็นทุน เกษตรกรใช้โอกาสในขณะที่ที่ดินหาง่ายและมีราคาถูกเข้าไปบุกเบิกถางป่าเอามาเป็นทุนเริ่มต้น พอกบุญเต็ม ได้เข้าไปบุกเบิกถางป่านอกหมู่บ้านดงบังเพื่อเอามาใช้ในการผลิตพืชส่งเสริม เช่นเดียวกับพ่อค้าเคื่อง ที่เข้าไปบุกถางป่าในบ้านแคนดงเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการปลูกไปถึง 200 ไร่ แม้แต่ครอบครัวของพ่อสุทินันท์ ก็มีการขยายเนื้อที่การปลูกพืชส่งเสริมไปถึง 700 ไร่

การใช้แรงงานนับได้ว่ามีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของทุน ในภาคการเกษตรแบบพอกินพอกิน มีการใช้แรงงานเพื่อการทำกินภายในครอบครัว ขณะเดียวกันก็มีประเพณีการลงแขก ซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันเมื่อถึงหน้าดำนาหรือเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิต การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการผลิตในลักษณะเพื่อการค้าแล้ว ประเพณีการลงแขกก็ลดลงกระทั่งแทบจะหมดไปจากชุมชน ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าของผลผลิตมีความ

²¹ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 124.

ละอายแก่ใจที่จะใช้แรงงานโดยไม่มีค่าตอบแทนให้ เพราะผลผลิตที่ได้ถูกนำไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินนั่นเอง การลดลงของประเพณีการลงแขก ถูกทดแทนด้วยการจ้างแรงงาน เช่น พ่อผายจ้างแรงงาน 5 คนไปถางป่า และทำไร่ข้าวโพดที่ละหอนทราย พ่อทองหล่อ จ้างแรงงานในการปักดำ และการเกี่ยวข้าว ในขณะที่พ่อคำเตื่อง มีการจ้างแรงงานกว่าร้อยคน เพื่อทำงานในไร่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกษตรกรกลายเป็นนักลงทุน ลักษณะของการลงทุนเกิดขึ้นทั้งในระดับของครัวเรือนและระดับขยาย ในระดับครอบครัวเป็นการลงทุนและใช้แรงงานกันภายในครอบครัว แต่อาจจะมีการจ้างแรงงานเข้ามาบ้างเป็นบางครั้ง เช่น พ่อบุญเต็มได้เข้าไปบุกเบิกถางป่านอกหมู่บ้านดงบัง เพื่อมาลงทุนปลูกพืชส่งเสริม ใช้แรงงานกันในครอบครัว การลงทุนในระดับครอบครัวนั้นหมายความว่าครอบครัวทำได้เท่าใด ก็ได้อยู่แค่นั้น ผลผลิตที่ได้ไม่ได้ถูกดูดซับออกจากครอบครัว ขณะเดียวกันมีบางครอบครัวได้ขยายความมั่งคั่งและการสะสมทุนด้วยการลงทุนในระดับที่สูงขึ้นสู่การเป็นทุนนิยมเต็มที เช่น พ่อคำเตื่อง ใช้การสะสมทุน ขยายพื้นที่เพราะปลูกไปถึง 200 ไร่ จ้างแรงงานในไร่กว่า 100 คน เพื่อให้ได้ผลผลิตมาขายให้กับพ่อคำให้ได้มากที่สุด และครอบครัวของพ่อสุทธินันท์ ได้ขยายพื้นที่ออกไปถึง 700 ไร่ เพื่อผลิตพืชส่งเสริม หรือแม้แต่กรณีของพ่อผาย ที่ต้องจ้างแรงงานมาบุกเบิกที่กว่า 100 ไร่ที่ละหอนทราย และลงทุนปลูกพืชส่งเสริม การจ้างแรงงานเหล่านี้เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากขึ้น เป็นการดูดซับการผลิตส่วนเกินจากแรงงานไปสู่ความมั่งคั่งของเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของผลผลิต

6.1.1.5 ความมั่นคงทางอาหารลดลง

ในยุคก่อนพืชพาณิชย์ ครอบครัวของชาวอีสานทุกครอบครัวจะปลูกพืชไร่และพืชสวนครัวประเภทฝ้าย ยาสูบ พริก มะเขือ พักทอง แตงโม แตงไทย แตงกวา ข้าวโพด ฯลฯ เอาไว้บริโภคไว้ใช้ในครัวเรือน เหลือกก็เอาไปแลกเปลี่ยน ให้ญาติพี่น้องบ้าง²² ดังนั้นทุกครัวเรือนในอีสานจะมีความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับที่ไม่อดอยาก ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง ทั้งพ่อบุญเต็ม พ่อผาย พ่อคำเตื่อง พ่อทัศน์ พ่อทองหล่อ ในสมัยก่อนต่างก็ปลูกพืชเหล่านี้ไว้บริโภคในบริเวณบ้าน หรือในบริเวณที่ไม่ไกลจากบ้านนัก เมื่อหันมาทำการปลูกพืชส่งเสริม ก็ลดการปลูกพืชไร่และพืชสวนครัวเหล่านี้ลง กระทั่งบางอย่างไม่ได้ปลูก และหันไปซื้อแทน^{23 24}

²² สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า 293-294.

²³ สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, 10 มกราคม 2551.

²⁴ สัมภาษณ์ พ่อจันทร์ที ประทุมภา, 21 มกราคม 2551.

การลดลงของการปลูกพืชสวนครัวและพืชไร่สำหรับบริโภค มีสาเหตุหลัก 2 ประการคือ การใช้เวลาในการปลูกดูแลและการขยายพืชส่งเสริมมากขึ้น และอีกประการหนึ่งก็คือการขยายพื้นที่ปลูกพืชส่งเสริมเข้าไปในบริเวณที่เคยเป็นที่ปลูกพืชสวนครัวและพืชไร่สำหรับการบริโภค

ในสมัยก่อนพื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ในป่าชาวบ้านสามารถที่จะหาอาหารได้ง่าย อย่างที่บ้านแคนดง ในป่าสมัยก่อนนั้น “เห็ดออกกันจนกินไม่ทัน สัตว์ป่ามีมากมาย ผีอกมัน กลอย เห็ดป่า มีหลากหลายชนิดกินได้ไม่หวาดไม่ไหว แต่ละวันอาหารไม่เคยซ้ำ ชีวิตมีแต่ความสุขสบาย ไม่เคยรู้จักการแข่งขัน รู้จักแต่คำว่าควรแบ่งปันให้ใคร”²⁵ อย่างไรก็ตามเมื่อป่าไม้ลดลง ทำให้อาหารการกินในป่าขาดแคลนไปด้วย “ป่าไม้ลดลงจนดงบังกลายเป็นดงหมด อาหารการกินและปัจจัย 4 เริ่มหายากขึ้นทุกที”²⁶

การลดลงของป่าไม้เกิดจากสาเหตุหลายประการ นับตั้งแต่มีปลูกพืชส่งเสริม ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวและพากันถางป่า เพื่อนำที่ดินมาใช้ในการเพาะปลูกพืชส่งเสริมมากขึ้น ทำพื้นที่ป่าลดลง ขณะเดียวกันก็ไปเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกพืชส่งเสริมมากขึ้น ในพ.ศ.2503-2518 พื้นที่เพาะปลูกพืชไร่เพิ่มจาก 2.46 ล้านไร่ เป็น 8.03 ล้านไร่ นอกจากนี้เกิดจากการให้สัมปทานป่าไม้ของภาครัฐ ซึ่งทำให้ป่าไม้ลดลงมากขึ้น ทั้งที่บ้านดงบัง และที่บ้านแคนดง นอกจากนี้ นโยบายในการปราบยุ่งและนโยบายในการปราบคอมมิวนิสต์ก็มีส่วนทำให้ป่าไม้ในภาคอีสานลดลงอย่างมากจนแทบไม่เหลือในปัจจุบัน

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ การลดลงของพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกพืชสวนครัวและพืชไร่สำหรับบริโภค และใช้เวลาในการดูแล การปลูก และการขยายพืชส่งเสริม มีส่วนช่วยให้ความมั่นคงทางอาหารลดลง ทั้งอาหารที่ผลิตเองในครัวเรือน อาหารที่ได้จากป่า

6.1.1.6 ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ก่อนยุคพืชพาณิชย์ ชาวอีสานปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ และพืชสวนครัวเอาไว้บริโภคภายในครอบครัว จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของชาวอีสานแทบไม่มี ต่อมาภายหลังยุคพืชพาณิชย์ จากการปลูกพืชส่งเสริมของภาครัฐ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของครอบครัวอีสานกลับเพิ่มมากขึ้นโดยมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องกันหลายประการ

²⁵ สัมภาษณ์ คำเตื่อง ภาชี, 19 มกราคม 2551.

²⁶ สัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา, 10 มกราคม 2551.

ประการแรก คือ ความมั่นคงทางอาหารลดลง เนื่องจากมีการใช้พื้นที่ทำเกษตรส่งเสริมมากขึ้น การใช้เวลาดูแลพืชส่งเสริมมากขึ้น และการลดลงของพื้นที่ป่า ทำให้อาหารการกินลดลง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ค่าใช้จ่ายในการซื้อหาอาหารมาบริโภคในชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น จากของที่ปลูกอยู่ในบ้าน เป็นสิ่งที่ไม่เคยซื้อ กลับกลายเป็นของที่หายาก และจำเป็นที่จะต้องซื้อหามาบริโภคแทนการเพาะปลูก การที่ชาวบ้านเอาที่ดินที่เคยเป็นป่ามาปลูกพืชเศรษฐกิจเท่ากับทำลายแหล่งอาหารที่ตนเองเคยได้ ซึ่งก็เป็นมูลเหตุหนึ่งให้ชาวบ้านจ่ายเงินค่าอาหารเพิ่มขึ้น

ประการต่อมาคือ การคมนาคมที่สะดวก และการมีรถเร่เข้ามาในหมู่บ้าน การคมนาคมสะดวก ทำให้มีการค้าขายระหว่างชุมชนมากขึ้น พ่อบุญเต็มพอเป็นหนุ่มก็ช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยการบรรทุกเกวียนไปถึง 15 กิโลเมตร ขากลับก็ซื้อของกลับมาด้วย ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นก็มีรถเร่นำสินค้าเข้ามาขายในหมู่บ้าน

ประการต่อมาคือ ของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น เกิดขึ้นจากการมีวิทยุ โทรานซิสเตอร์ตามด้วยโทรทัศน์และเครื่องใช้ไฟฟ้าอื่นๆ ทำให้ชาวบ้านได้ยินและพบเห็นกับสิ่งใหม่ใหม่ โดยเฉพาะการโฆษณาสินค้าที่ใช้ชีวิตในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน แป้ง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ในสมัยก่อนไม่เคยมีมาก่อน แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันไปแล้ว

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ทุนนิยมโดยรัฐ ผลจากการลงทุนก่อให้เกิดหนี้สินอย่างทั่วถึงทุกครัวเรือน เป็นผลจากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการลงทุนเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งครอบครัวต่างๆก็เห็นดีเห็นงามตอบสนองด้วยดี จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตต่างจากเดิม จากเดิมผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวเป็นหลัก ทำให้การใช้เวลากับพืชเพื่อบริโภคน้อยลง ต้องหาซื้ออาหารเพื่อบริโภคจนเป็นรายจ่ายที่ต้องจ่ายเพิ่มมากยิ่งขึ้น เข้าสู่ภาวะขาดความมั่นคงทางอาหารของครอบครัว

6.1.2 ความล้มเหลวจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยว

สุวิทย์ วีระศาสตร์ พบว่าหมู่บ้านที่เกษตรกรปลูกพืชพาณิชย์เป็นหลักจะเป็นหนี้มากกว่าหมู่บ้านที่เกษตรกรทำนาเป็นหลัก²⁷ การค้นพบนี้สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้วิจัยได้ค้นพบสาเหตุของความล้มเหลวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ดังนี้

²⁷ สุวิทย์ วีระศาสตร์, รายงานการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนอีสาน : กรณีศึกษาบ้านฝาง, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533), หน้า164.

6.1.2.1 การเกษตรที่ต้องลงทุน

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนเป้าหมายการผลิต จากการผลิตเพื่อการบริโภค หรือพออยู่พอกิน เป็นการผลิตเพื่อขายนั้น ทำให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบทุนนิยม และกลายเป็น นายทุนไปโดยไม่รู้ตัว ทั้งนี้จากกรณีของพ่อผาย ที่ใช้เงินลงทุนในการซื้อที่ ถากถางป่า และไถ การซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด และจ้างแรงงานมาเพาะปลูก รวมไปถึงการจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยว ในกรณีของพ่อทัศน์ที่ต้องจ้างแรงงานมาในบางช่วงเพื่อการทำนา โดยเฉพาะกับกลุ่มที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือปอแก้ว เช่น พ่อบุญเต็ม พ่อคำเตื่อง ที่ต้องอาศัยการลงทุนทั้งจากการถากถางที่ไถ การลงทุนในเครื่องมือทางการเกษตร รวมไปถึงการลงทุนในการเก็บเกี่ยวโดยเฉพาะพ่อคำเตื่อง มีการลงทุนในเครื่องจักรกลหนักคือรถไถ สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับกรณีพบของไชยรงค์ ชูชิต และคณะ ที่พบว่า การปลูกปอแก้วต้องลงทุนมาก เกษตรกรมีทุนไม่พอจึงต้องไปกู้ยืมเงิน ซึ่งส่วนใหญ่คือพ่อคำปอ คิดดอกเบี้ยสูงถึงเฉลี่ยร้อยละ 126.23 ต่อปี อันจะเป็นปัญหาต่อเกษตรกรมากในเวลาต่อมา²⁸ หรือแม้แต่การค้นพบของสุวิทย์ ธีรศาสดิต ว่าในหมู่บ้านที่ทำไร่เป็นหลัก ต้องยืมนายทุนมาลงทุนปลูกพืชพาณิชย์ นั้นส่วนใหญ่มักเริ่มมาจากปอ เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น รถไถใหญ่ รถไถเดินตาม บัญเคมี ยาปราบศัตรูพืช เครื่องสูบน้ำ เครื่องพ่นยา น้ำมันที่ใช้กับเครื่องจักรกล ตลอดจนการจ้างงานเพิ่มขึ้น ซึ่งเกษตรกรต้องซื้อหรือจ้างทั้งสิ้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนมาก เมื่อเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีเงินทุนพอก็จำเป็นต้องกู้จากนายทุนเป็นหลักในช่วงแรกๆ ต่อมาก็กู้ ธกส.หรือสหกรณ์²⁹ แต่สิ่งที่แตกต่างจากการค้นพบของไชยรงค์ ชูชิตและสุวิทย์ ธีรศาสดิต ก็คือ เกษตรกร (ปราชญ์ชาวบ้าน) กลุ่มนี้ได้อาศัยเงินกู้จาก ธกส.เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญแทนการกู้จากนายทุน

6.1.2.2. การเกษตรที่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศ

การเกษตรของไทยนับตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมาเป็นการเกษตรที่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศ ซึ่งถ้าปีใดฝนแล้งหรือน้ำท่วมก็จะทำให้ได้ผลผลิตน้อย หรือได้ผลผลิตไม่พอเพียง หรือผลผลิตมีความเสียหาย ไม่เพียงพอต่อการบริโภค และในที่สุดก็เป็นหนี้เป็นสิน สภาพฝนทิ้งช่วงมักเกิดขึ้นบ่อยๆ ทำให้น้ำขังอยู่แห้งไปหมด ในรอบ 25 ปี มีฝนทิ้งช่วง 30-45 ครั้ง³⁰ ในปี

²⁸ไชยรงค์ ชูชิต และคณะ, ปัญหาการผลิตและการตลาดที่มีต่อการขยายตัวของปอแก้ว พ.ศ.2507, หน้า 71.

²⁹สุวิทย์ ธีรศาสดิต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า 352.

³⁰ประสิทธิ์ คุณรัตน์, ภูมิศาสตร์กายภาพภาคอีสาน, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530), หน้า 207.

พ.ศ.2460 เกิดน้ำท่วมใหญ่ทั่วประเทศไทย แต่ 2 ปีให้หลังคือ พ.ศ.2462 เกษตรกรกลับต้องเผชิญกับภาวะฝนแล้ง³¹

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าภาวะฝนแล้ง เป็นส่วนหนึ่งของความล้มเหลวในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ในปี 2525 เกิดภาวะแห้งแล้งอย่างหนักที่บ้านสระคูณ ทำให้พ่อผายต้องแสวงหาที่ใหม่ที่มีความอุดมกว่า จึงไปซื้อที่ปลูกข้าวโพดที่ละหานทราย (บุรีรัมย์) แต่ที่ละหานทรายก็เกิดความแห้งแล้งเช่นกัน ผลก็คือผลผลิตไม่ได้ตามที่ต้องการ ไม่สามารถชำระหนี้เงินต้นและดอกเบี้ยได้³² หรือ ในปี 2527 ฝนที่บ้านดงบังเริ่มตกไม่ต้องตามฤดูกาล เกิดสภาพฝนแล้งทำนาไม่ได้ผล³³ จึงเกิดอาชีพใหม่คือการทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน พ่อทองหล่อ เจนโรสง ซึ่งมีอาชีพทำนาถึงกับกล่าวไว้ว่า “การทำนาแต่เพียงอย่างเดียว เป็นงานหนักตลอดชีวิต เพราะไม่มีบำนาญชีวิต เริ่มต้นต้องไถ ไถเสร็จต้องตกกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ปีต่อไปก็ไถ ตกกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าวไปเรื่อยๆทุกปี ปีแล้วปีเล่า ปีใดฝนแล้งก็ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสิน ความเสี่ยงตกอยู่ที่เราทั้งหมด”³⁴

6.1.2.3 ดินหมดความอุดมสมบูรณ์

การปลูกพืชเชิงเดี่ยวหลายรอบการผลิต ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดน้อยลงไปตามลำดับ พ่อบุญเต็มกล่าวว่า “ถางป่าทั้งหมดแม้แต่หัวไร่ปลายนา ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง ขยายเพื่อให้ได้เงิน เมื่อปลูกไป 4-5 ปี ดินเริ่มเสื่อม ผลผลิตไม่ได้ผล ต้องหันไปใช้ปุ๋ยเคมี ฟิ้งยาฆ่าแมลง³⁵ ส่วนพ่อสุทธินันท์ซึ่งได้ทำเกษตรตามที่ทางราชการส่งเสริมเหมือนชาวบ้านทั่วไป โดยปลูกปอ ถั่วลิสง หนุ่ย ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา เมื่อสิ้นปี 2522 ก็พบว่าการทำพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนี้ไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรจะงอกเงยขึ้นมา ในปี 2524 พ่อสุทธินันท์ได้ทดลองจัดการกับพื้นดินแล้ว น้ำแล้งว่า 700 ไร่ ที่ตนเองมีอยู่ โดยทดลองปลูกยูคาลิปตัส³⁶ สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับการค้นพบของ พิทยา ว่องกุลที่ว่า ใน

³¹ สุเมธ ตันติเวชกุล, “ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร,” แหล่งที่มา : [http://guru.sanook.com/encyclopedia/สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 12/ \[20 กุมภาพันธ์ 2551\]](http://guru.sanook.com/encyclopedia/สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 12/ [20 กุมภาพันธ์ 2551])

³² สัมภาษณ์ ผาย สร้อยสระกลาง, 21 มกราคม 2551.

³³ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 95.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

³⁵ สัมภาษณ์ บุญเต็ม ชัยลา, 13 มกราคม 2551.

³⁶ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 111.

หมู่บ้านที่มีอาชีพทำนาหรือทำนาเป็นหลัก สาเหตุสำคัญของการเป็นหนี้เกิดจากสภาพดินจืด เพราะทำนาติดต่อกันมานาน³⁷

6.1.2.4 รายจ่ายจากการเพิ่มการใช้ปุ๋ย สารเคมี และยาฆ่าแมลง

สาเหตุสำคัญของการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตแบบโบราณที่ไม่ใช้สารเคมี ใช้แรงงานคน สัตว์ มาใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ก็เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้มากขึ้น³⁸ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ก็คือ การที่ดินหมดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากการเพาะปลูกเป็นเวลานาน ทำให้เกษตรกรต้องใส่ปุ๋ยเคมีมากขึ้นเป็นเท่าตัวทุกปี สภาพดินจืดเพราะนาติดต่อกันมานาน จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมี เมื่อไม่มีเงินก็ไปกู้จากนายทุน ดอกเบี้ยร้อยละ 120/ปี มาซื้อ³⁹ นอกจากนี้การใช้พันธุ์ข้าวส่งเสริมทำให้เกษตรกรถูกบีบทางอ้อมให้ใช้ปุ๋ยเคมีด้วย เพราะข้าวเหล่านี้จะไม่ได้ผลถ้าไม่ได้ใส่ปุ๋ยเคมี ทำให้เกษตรกรต้องเสียเงินเป็นจำนวนมากในแต่ละปี⁴⁰ นอกจากเกษตรกรจะต้องสูญเสียเงินในการใส่ปุ๋ยแล้ว เกษตรกรต้องเพิ่มการใช้ปุ๋ยให้มากขึ้น ประมาณ 1 เท่าตัวทุกปี เพื่อให้ได้ผลผลิตเท่าเดิม การเพิ่มการใช้ปุ๋ยเคมี โดยที่ให้ผลผลิตได้เท่าเดิมนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้เป็นสิน⁴¹ โดยเฉพาะถ้าปีใดฝนแล้ง หนี้ก็จะทับถมทวีคูณ

6.1.2.5 การเกษตรที่ต้องพึ่งตลาด

การนำผลผลิตทางการเกษตรไปขายนั้น จำเป็นที่จะต้องนำไปยังจุดรับซื้อผลผลิต หรือที่เราเรียกกันว่าตลาด พ่อค้าเลยให้ฟังถึงตอนที่นำข้าวโพดจากละหานทรายไปขายว่า ไปส่งเข้าคิวกัน คนน้อยเอาน้อยก่อน ไปนอนเฝ้าอยู่ดง เสียงเสื่อร้อง เสียงจูงอามันร้อง พาลูกพาเมียไป สงสารมาก ๆ พอถึงคิวผม เขาก็จะเข็นออกมา มานอนค้างคืนอยู่ 3 คืน เอามาไว้ที่อำเภอนางรอง ที่โรงสีเขนะ ต้องจ้างรถไปที่นางรอง จากป่ามาที่โรงงานเขา มารอคิวอยู่ 3 คืน ผ้าห่ม 2 ผืน ที่นี้อาหารก็ขายข้าวโพดไป 3 ถุง ค่าอาหาร ...ขายข้าวโพด 2 กิโล ได้หกสลึง ตอนนั้นขายไปได้สองหมื่นกว่า ไม่พอใช้หนี้และดอกเบี้ย⁴² นอกจากนี้ราคาผลผลิตที่ไม่ค่อย

³⁷ พิทยา ว่องกุล, หลวงพ่อนานสงบนิ่งเพื่อสร้างสรรค์, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531), หน้า 46-47.

³⁸ สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า 286.

³⁹ พิทยา ว่องกุล, หลวงพ่อนานสงบนิ่งเพื่อสร้างสรรค์, หน้า 47.

⁴⁰ สุวิทย์ ธีรศาศวัต, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า 289.

⁴¹ สัมภาษณ์ บุญเต็ม ชัยลา, 21 มกราคม 2551.

⁴² สัมภาษณ์ ผาย สร้อยสระกลาง, 21 มกราคม 2551.

แน่นอน เกษตรกรไม่สามารถกำหนดได้ แม้แต่คาดคะเนก็ไม่ค่อยถูก⁴³ เมื่อขายแล้ว ยังโดนหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น หักค่าความชื้น และบางกรณียังมีการโกงตาชั่งอีกด้วย

ดังนั้นการขายผลผลิตทางการเกษตรที่ต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางหรือการพึ่งพิงตลาดนั้น เป็นความเสี่ยงของเกษตรกร อนาคตของเกษตรกรถูกแขวนไว้กับราคาพืชผลทางการเกษตรที่เขาไม่มีโอกาสเป็นผู้กำหนดราคาที่สามารถคุ้มกับต้นทุนการผลิตได้

6.1.2.6 ความล้มเหลวในการจัดการ

เนื่องจากพื้นฐานอาชีพเดิมของปราชญ์ชาวบ้านดำเนินวิถีความเป็นอยู่ในลักษณะพออยู่พอกินเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีความสันทัดในการจัดการเรื่องการลงทุนเพื่อการค้า ดังนั้นการบริหารต้นทุน และการไม่รู้จักเทคนิคการต่อรอง เพื่อให้ได้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำลงเป็นสาเหตุหนึ่ง อีกทั้งเมื่อได้ผลผลิตออกมาแล้วก็ต้องพึ่งพ่อค้าคนกลาง มาซื้อของจากไร่ ถ้าไร่ไหนราคาถูกกว่าก็ซื้อในขณะที่ผลผลิตของชุมชนก็ได้ผลผลิตพร้อมๆกัน จึงเกิดการยอมรับราคาจากผู้ซื้อเป็นผู้ตั้งราคา ถึงขาดทุนก็ยอมขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีที่ฝนตกดี ก็จะได้ผลผลิตมาก ราคาก็จะตกต่ำมากตามผลผลิต ไม่มีการรวมตัวกันที่แข็งแกร่งพอจะเจรจาต่อรองได้ เนื่องจากไม่มีความรู้ และประสบการณ์เท่าทันพ่อค้ารับซื้อคนกลาง

ความล้มเหลวจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยว สาเหตุสำคัญจากการลงทุนในพืชเกษตรเชิงเดี่ยวที่ประสบปัญหาต้องมีการลงทุน จ้างแรงงาน จากการพรวนดิน ใช้น้ำปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง จ้างเครื่องจักร การต้องพึ่งฝนธรรมชาติ และต้องประสบวามอุดมสมบูรณ์ของดินที่ลดลง การต้องพึ่งพิงตลาด ที่ไม่สามารถควบคุมราคาผลผลิตได้ ตลอดจนขาดความรู้ในการบริหารจัดการต้นทุนที่ดี จึงเป็นเหตุให้เกิดความล้มเหลวจากการลงทุนในพืชเกษตรเชิงเดี่ยว จำนวน 6 รายจาก 8 รายของกลุ่มตัวอย่าง

6.1.3 หนีจากการกู้เงินเพื่อลงทุนในเกษตรผสมผสาน

จากกลุ่มตัวอย่างมีเพียง 1 รายคือ พ่อทองหล่อ เจนไธสง ได้มีโอกาสศึกษาเกษตรผสมผสานจากพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย และพ่อผาย สร้อยสระกลาง จนมีความเชื่อมั่นในความรู้และเข้าใจในการทำเกษตรผสมผสาน และมีความสนใจศึกษาถึงวิถีชีวิต การผลิต เพื่อบริโภคเหลือแจกและขาย ได้ตัดสินใจกู้เงินจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

⁴³ สุวิทย์ วีระศาสตร์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544, หน้า

(รทส.) จำนวน 100,000 บาท ตั้งแต่ปี 2526 เมื่ออายุ 47 ปี เพื่อลงทุนโดยตรงกับการพัฒนาที่ดินด้วยการขุดสระน้ำ และหาพันธุ์พืช ในที่ดิน 20 ไร่ ใช้เวลาในการชำระหนี้เงินกู้ได้แล้วเสร็จภายใน 4 ปี พ่อทองหล่อนับได้ว่าเป็นผู้เริ่มเป็นหนี้เพื่อการลงทุนในเกษตรผสมผสานและปลดหนี้ได้รวดเร็วเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในรูปแบบของการตัดสินใจที่ถูกทางเช่นพอมหาอยู่ และไม่มีปัญหาใดๆในการชำระหนี้เลย เมื่อชำระหนี้หมดแล้ว ก็ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงจนถึงปัจจุบันได้เสียชีวิตแล้ว ลูกสาวรับมรดกพร้อมลูกเขยคุณสมารถ พวงศรี ดำเนินการแทนพ่อทองหล่อต่อไป

6.1.4 หนี้จากการลงทุนเพื่อซื้อรถไถนา

พ่อผอง เกตุพิบูลย์ ปราชญ์ชาวบ้านขอนแก่น เกิดหนี้จากการกู้เงิน 800,000 บาท ซื้อรถไถนาคันใหญ่ 1 คัน เพื่อการลงทุนให้ลูกชายประกอบอาชีพรับจ้างพรวนดินในที่นาต่างๆ การรับจ้างมีรายได้ที่ไม่แน่นอนเป็นทุกข์มาก จึงได้เร่งปลูกผัก ผลไม้ เพิ่มขึ้นอย่างมาก เพื่อช่วยหารายได้ส่งเงินกู้ จากการทำเกษตรผสมผสานในรูปแบบของทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจนใช้หนี้ได้สำเร็จ โดยใช้เวลานาน 5 ปี แต่ก่อนการกู้เงินทำเกษตรทฤษฎีใหม่มาแล้ว 5 ปี แต่มีได้มุงหารายได้เป็นหลัก เป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่าเกษตรผสมผสานช่วยก่อให้เกิดความมั่นคงในอาหารบริโภคในครอบครัว และสามารถหารายได้จากกรขายชำระหนี้ก้อนใหญ่ได้ในระยะเวลาไม่นาน โดยมีที่ดิน 42 ไร่ มีแรงงานเพียง 4 คน รายได้จากเกษตรผสมผสานประมาณ 50% ยอดเงินประมาณ 400,000 บาทที่ช่วยเสริมการชำระหนี้ได้หมดเร็วขึ้น ถ้าหาเงินใช้หนี้จากรถตามลำพังต้องใช้เวลานานถึง 10 ปี

6.1.5 หนี้ที่เกิดจากการถูกหลอกค่านายหน้าเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

หนี้ดังกล่าวเกิดขึ้นกับพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นตัวแทนนายหน้าจากต่างถิ่นมาให้พ่อจันทร์ที่หาผู้ที่ประสงค์จะไปทำงานต่างประเทศและรวมกลุ่มเก็บค่านายหน้า ส่งมอบให้ติดต่อไปทำงานต่างประเทศ โดยที่ตัวเองจะได้รับผลตอบแทนได้เดินทางไปโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ผลสุดท้ายถูกเช็ดค่านายหน้าไปทั้งหมด พ่อจันทร์ที่จึงต้องหาเงินใช้ผู้อื่น เพราะถูกขอลาสมรู้ร่วมคิดกันหลอกลวงจนถูกขู่ฆ่า เป็นหนี้โดยฉับพลัน 200,000 บาท ต้องขายทรัพย์สินในบ้านทั้งหมด ตลอดจนแม่หมูพันธุ์ 80 ตัว และสินค้าในร้าน โต๊ะ ตู้ เตียง ทั้งหมด สถานภาพของครอบครัวตกอยู่ในสภาวะลำบากโดยฉับพลัน

อีกกรณีพ่อบุญเต็ม ได้มีการกู้เงินเพื่อจะส่งลูกไปทำงานต่างประเทศ ถูกหลอกถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกไปทำงานที่ซาอู๋ เสียไป 100,000 บาท ครั้งที่สองจะไปทำงานที่ญี่ปุ่น เสียไป 200,000 บาท รวมเป็นเงิน 300,000 บาท ที่สูญหายไปกับการถูกหลอกเอาเงินค่านายหน้าก่อน

ใหญ่ ในสภาวะที่ตนเองกำลังหาทางแก้ไขปัญหาหนี้ ที่เริ่มไม่มีทางออก ทำให้หนี้ก้อนใหญ่ขึ้น จนถึงขั้นวิกฤตของหนี้

6.1.6 หนี้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าทดลอง

พ่อสุทธินันท์ เป็นปราชญ์ผู้ให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยด้วยการทดลองปลูกและเลี้ยงสัตว์ต่างๆ จึงเป็นการกู้เพื่อมีเงินค่าใช้จ่ายในการซื้อพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ เช่น วัว และต้นยูคาลิปตัส ต่างๆจนประสบความสำเร็จในองค์ความรู้ ในสายพันธุ์ต้นยูคาลิปตัส ที่ไม่เหมาะแก่การทำถ่าน ถึงขั้นสามารถส่งขายประเทศญี่ปุ่นได้สำเร็จ และเป็นปราชญ์ผู้ซึ่งประสบความสำเร็จสูงมากต่อมา

วิเคราะห์เส้นทางการเกิดหนี้ของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 8 ท่าน มาจากหลักใหญ่ 2 ประการได้แก่

ประการที่ 1 จากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโดยนโยบายรัฐ ที่เข้าสู่อีสานได้สำเร็จจากผลส่งเสริมของครอบครัวและชุมชนโดยทั่วไปตอบรับเห็นดีเห็นงามกับรัฐที่เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงตัวเองเข้ากับวิธีการผลิตแบบเชิงเดี่ยว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตต่างจากเดิม ที่ผลิตเพื่อการบริโภคในสังคมชนบทเดิม เช่นเดียวกับหลักทฤษฎีของชายานอฟ (Chayanov) ที่พูดถึงเรื่องเศรษฐศาสตร์ชุมชนว่า ชุมชนจะอยู่ได้ด้วยหลัก 3 ประการเท่านั้น คือ 1 ใช้แรงงานในครัวเรือน 2. ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ 3. อย่างอื่น ๆ แคะเสริม ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการผลิต เป็นเหตุให้เกิดการทอดทิ้งการเกษตรเพื่อการบริโภค ต้องไปซื้อกินเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดรายจ่ายที่ต้องจ่ายเพิ่มในด้านอาหารมากขึ้น จนกลายเป็นรายจ่ายที่จำเป็น ต้องหาเงินมากยิ่งขึ้น จนเกิดการขาด “ความมั่นคงทางอาหารของครอบครัว” (Food security)

ประการที่ 2 ความล้มเหลวจากการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว สาเหตุของความล้มเหลวในการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งประกอบไปด้วยความเสี่ยงทุกขั้นตอนของการผลิต กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน จำเป็นต้องจ้างรถไถพรวนดิน การซื้อปุ๋ยเคมี ที่มีรายจ่ายสูง จะต้องเพิ่มขึ้นเท่าตัวทุกๆ ปี เนื่องจากดินมีความอุดมสมบูรณ์ลดลงทุกปี ต้องพึ่งยาฆ่าแมลงที่สำคัญต้องพึ่งฝนให้ตกพอดีกับความต้องการ และการเก็บเกี่ยวก็ต้องจ้างแรงงานคน ในส่วนนี้ทั้งหมดเป็นรายจ่ายที่เป็นต้นทุนของการผลิต ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้ประสบคือ มีต้นทุนสูง และไม่สามารถจะแก้ไข บริหารจัดการให้ต้นทุนต่ำได้ ส่วนที่ก่อให้เกิดรายได้ คือ ผลผลิต เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตต้องนำสินค้าสู่ตลาดพร้อมๆกันกับผู้อื่น ก่อให้เกิดการแข่งขันกันขาย ราคาจึงเป็นของผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคา เรียกได้ว่าต้องพึ่งพาตลาด แต่ไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ เมื่อ

ผลผลิตผลิตได้มากราคาก็จะตกต่ำมาก ผลิตผลผลิตได้น้อยราคาสูง แต่ผลิตได้ประมาณต่ำ รวมแล้วก็ยังขาดทุนต่อเนื่อง

เส้นทางการก่อกำเนิด ต้นเหตุหลักใหญ่ๆ ของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านคือ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโดยนโยบายรัฐ ที่ปราชญ์ได้มีประสบการณ์จากการลงทุนผลิตพืชเชิงเดี่ยว จนค้นพบได้ว่า มีแต่ “เจ็งกับเจ้า” หมดทางปลดหนี้ จึงศึกษาหาเส้นทางอื่นๆ “จนค้นพบเกษตรผสมผสาน” ผลิตเพื่อการอุปโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือแจก และขายตามลำดับ

6.2 วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากหนี้

เส้นทางแห่งการปลดหนี้ ของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 8 ท่าน เป็นสิ่งที่สำัญและน่าสนใจยิ่ง ประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น การถอดบทเรียน จุดปฏิวัติเปลี่ยนความคิด เข้าสู่เกษตรผสมผสาน และการดำเนินวิถีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง มีรายละเอียด ดังนี้

ปัจจัย ก. การถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน เป็นอีกวิธีหนึ่งของปราชญ์ทั้งหลายใช้ในการแก้ปัญหาของตน โดยการนั่งสมาธิ คิดวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ในอดีตต่างๆที่ผ่านมา ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวที่ได้รับ โดยการนั่งสมาธิบ้าง ศึกษาดูงานที่ต่างๆ เช่น บ้านพ่อมหาอยู่ บ้านพ่อผาย ตลอดจนนำไปคิดปรับปรุงแก้ไขไป จึงเป็นการถอดบทเรียนต่างๆ ดังนี้

บทเรียนที่ 1 การถอดบทเรียนจากต้นแบบ

การถอดบทเรียนจากต้นแบบ ก่อให้เกิดพลังระเบิดภายใน ต่อการขับเคลื่อนการตัดสินใจ ที่สำคัญยิ่ง ตามลำดับดังนี้

- พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่องเกษตรผสมผสาน เกิดปี พ.ศ. 2464 “จะปลูกพืช ต้องเตรียมดิน จะกิน ต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการ ต้องเตรียมจิตใจ จะพัฒนาใครเขา ต้องพัฒนาตัวเราเองก่อน อย่าโกรธคำสอน อย่านอนตื่นสาย อย่าอายทำกิน อย่าหมีเงินน้อย อย่าคอยวาสนา อย่าปล่อยเวลาให้หมดไป”⁴⁴ เป็นคติที่พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย เขียนติดไว้เพื่อเตือนสติผู้ที่มาเยี่ยมเยือน ศึกษางานที่บ้านท่าน สำหรับตัวท่านเองนั้นก็ยึดถือและปฏิบัติตาม ตามคติธรรมนี้อยู่เป็นนิจ ท่านจึงมีชีวิตความเป็นอยู่ที่

⁴⁴ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 49.

พอเพียงและสมถะ ท่านพยายาม คิดค้น หาวิธีทำเกษตรผสมผสาน ด้วยความมานะอุตสาหะ และอดทนมิย่อท้อ แม้อาชีพเกษตรกรรมจะมีความเหนื่อยยากเพียงใดก็ตาม ท่านจึงประสบความสำเร็จในอาชีพอย่างสูงสุด ไร่นาสวนผสมของท่านได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็น “วิทยาลัยชาวบ้าน” จนได้รับการยกย่อง เชิดชู และดำรงตำแหน่งสำคัญต่างๆ จากหน่วยงานต่างๆ เช่น ได้รับการยกย่องให้เป็นเกษตรกรดีเด่นของจังหวัดสุรินทร์ ได้รับรางวัลพ่อตัวอย่าง เป็นผู้นำอาชีพก้าวหน้า ได้รับเหรียญสดุดีเกียรติคุณ เป็นวิทยากรเกษตรตัวอย่าง ฯลฯ และเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้กับสถาบันต่างๆ มากมาย⁴⁵

วีดิทัศน์ ชื่อ ผืนนาคือชีวิต สร้างโดยเทคโนโลยีที่เหมาะสม และมีคุณภาพมาอยู่ เป็นผู้นำเสนอ วรรณกรรมทำเกษตรผสมผสาน โดยเลือกเกษตรกร และพื้นที่เป้าหมาย เชิญพ่อมหาอยู่ เป็นวิทยากร และร่วมใช้แปลงนาของพ่อมหาอยู่ เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน ทำให้โครงการของอำเภอศีขรภูมิประสบความสำเร็จ และจังหวัดได้โครงการของอำเภอศีขรภูมิไปเป็นนโยบายของจังหวัด เมื่อผมได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ในปี 2542-2548 ได้ประกาศนโยบาย ให้จังหวัดสุรินทร์ เป็นเมืองเกษตรอินทรีย์ปลอดสารเคมีและสารพิษ ก็ได้ภูมิปัญญาของ พ่อมหาอยู่ เป็นหลักการและแนวทาง⁴⁶

มุ่งมั่นให้ครอบครัวที่มาเรียนรู้ มีสุขภาพดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา ด้วยการหันมาร่วมกันคิดทบทวน ให้ได้คิดจนได้ถึงความพอดี พอประมาณ ตามศักยภาพ ไม่โลภมาก รู้จักการใช้เหตุใช้ผลในการใช้เงิน และใช้เวลา จนมีเงินเหลือ และเวลาเหลือ รู้จักทำงานได้สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง และครอบครัว ด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ออมเงิน ส่งสมถ์ยามมิตร ส่งสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา และส่งสมคุณงามความดี ทำให้ชีวิต มีความทุกข์ลดลง ขณะเดียวกันก็มีความสุขเพิ่มขึ้น จากการมีหลักประกันในชีวิต มีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง มีครอบครัวที่อบอุ่น มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี มี

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ ปรีศนา พงษ์ทัตศิริกุล, “ด้วยรักและอาลัย,” ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 22.

⁴⁶ เกษม แสนโกชน์, “อาลัยปราชญ์ของแผ่นดิน,” ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 23.

ความภาคภูมิใจ มีอิสรภาพที่จะคิดดี พูดดี ทำดี และมีความสามารถในการอยู่ร่วมกับ
สิ่งแวดล้อม และมนุษย์อื่น⁴⁷

“เตรียมตัวก่อนจะตาย
เตรียมกายก่อนจะแต่ง
เตรียมน้ำก่อนจะแล้ง
เตรียมแรงก่อนจะทำงาน”⁴⁸

พอมหาอยู่สอนไม่ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทอย่าขาดสติ สัมผัสัญญะ รู้สึกตัว
อยู่เสมอว่าเราทำอะไร ไม่ว่า จะยืน เดิน นั่ง นอน ทุกขั้นตอนต้องเตรียมพร้อมทุกสถานการณ์⁴⁹
ให้การอบรม ให้รู้จักตัวเอง เกรงใจผู้อื่น อย่าฝืนธรรมชาติ อย่าขาดธรรมะ ให้ละเอียดรอบคอบ อย่า
คร้านทำกิน อย่าดูหมิ่นเงินน้อย⁵⁰

พอมหาอยู่ สุนทรชัย บวชเป็นสามเณรวัดจุมพลสุทรวาส ในปี 2482 เป็นต้น
ธารของเกษตรผสมผสานเริ่มตั้งแต่ทำนาและเลี้ยงเป็ด ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 การยอมรับให้เป็นครู
ของแผ่นดินอีสาน เข้ากรุงเทพและเคยบวชอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ 2484-2488 ได้ ปธ.3
และเป็นปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสที่สุด ทำเกษตรผสมผสานก่อนใครๆ เดินมาถูกทางก่อนใครๆ ไม่มี
มีหนี้สิน มาตั้งแต่ตั้งเดิม ไม่หลงทางเลยมาตั้งแต่เริ่มแรกด้วยการเป็นอยู่อย่างสมถะ ขยันขันแข็ง
เช่น บรรพบุรุษ ในอดีต จึงนับได้ว่า เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พหุภาคีภาคอีสานได้ให้ความ
เคารพเป็นอย่างสูง และได้เรียนรู้ จากต้นแบบ จนประสบความสำเร็จทุกคน พอมหาอยู่ จึงเป็น
ต้นธาร แห่งการศึกษาเรียนรู้ และเป็นชุมทรัพย์ทางภูมิปัญญา ของหมู่ปราชญ์ ทั้งหลายที่สำคัญ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อยอดความรู้ ผ่านให้ พ่อผาย สร้อยสระกลาง และ พ่อเชียง ไทยดี ทั้ง
2 ท่าน เป็นรุ่นแรก จนสามารถขยายความคิดออกไป สร้างเครือข่ายจำนวนมาก

⁴⁷ อภิสิทธิ์ ชำรงวางกูร, “พอมหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านในหัวใจของพวกเรา
,” ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตร
ผสมผสาน, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 25.

⁴⁸ ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ, พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, หน้า 55.

⁴⁹ นิยม จิตระติษฐ์, “พอมหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านในหัวใจของพวกเรา,” ใน
มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน,
(สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 30.

⁵⁰ ผาย สร้อยสระกลาง, “คำอาลัยถึงพอมหาอยู่ สุนทรชัย,” ใน มหาอยู่ สุนทรชัย
ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่ง
ชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 31.

การถอดบทเรียนแนวคิดต้นแบบพ่อมหาอยู่ เป็นไปด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมของ ตน และท้องถิ่น ด้วยเกษตรผสมผสาน ไม่พึ่งพาสถาปัตย์ ไม่พึ่งพารัฐ ไม่มีการปฏิสัมพันธ์เชิง อำนาจกับรัฐ หรือผู้อื่น แต่ใช้หลักธรรมในการดำรงวิถีชีวิตอย่างพอเพียง อย่างมีคุณธรรม ด้วย ความวิริยะ อุตทน นับได้ว่า พ่อมหาอยู่ เป็นบุคคลที่ปราชญ์คนอื่นได้ศึกษาเป็นต้นแบบ ที่สำคัญ จึงมีศิษย์เอกรุ่นแรกๆ เช่น พ่อผาย พ่อเชียง และได้ขยายออกยังปราชญ์อื่นๆ อีกหลายกลุ่ม

- พ่อผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้าน

ต้นแบบอีกท่านหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติแนวคิดจาก บ้านสระคูณ จังหวัด บุรีรัมย์ เป็นต้นธาร อีกผู้หนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติแนวคิด ในความเน้นต้นแบบที่ปราชญ์รุ่น อาวุโสน้อยกว่าได้ศึกษา เรียนรู้ ที่สำคัญยิ่ง จนสามารถพลิกผันตัวเองจากการเดินทางเข้าสู่ การอยากรวย แต่กลับจนเป็นหนี้ ทำให้ภรรยาเสียความเชื่อมั่นด้วย การกล่าวคำหยาบอย่างรุนแรง ว่า “เป็นคนหมดปัญญา ต้องเอาที่ดินเมีย ไปขายใช้หนี้”⁵¹

ได้บทเรียนจากเหตุเกิดขึ้นในปี 2525 สภาพอากาศแห้งแล้งจัด ที่บ้านสระคูณ ชาวบ้านลำบากช่วยตนเองไม่ได้ มีคนมาชักชวนให้ช่วยตัวเองก่อนแล้วค่อยไปช่วยชาวบ้านที่ พ่อผายเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ มีนายทุนเสนอขายที่สาธารณะที่ละหารทราย จำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด พร้อมพูดหวานล่อมให้เห็นลากก้อนโตที่จะเกิดขึ้น เมื่อความคิดถูกครอบงำ ด้วยภัยแล้ง และความโลภจึงตัดสินใจกู้เงิน 40,000 บาท จาก ธกส. รวมกับเงินออมที่มีอยู่ 10,000 บาท เป็น 50,000 บาท ลงทุนจ้างคน 5 คน ถางป่า ปลูกข้าวโพด ผ่านไป 1 ปี ข้าวโพด ราคาดี แต่ได้ผลผลิตน้อย เพราะแล้งจัด ได้เงินไม่พอจ่ายดอกเบี้ย เข้าปีที่ 2 ได้ผลผลิตมากแต่ ราคาตกต้องเข้าคิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกหักโน่นนี่ ไปพอใจก็ทำ อะไรไม่ได้ นั่งคิดทบทวน จึงรู้ว่าเดินผิดทาง อยากรวยกลับเป็นหนี้ ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม ทำลายทุนทางครอบครัว และสังคม ต้องจากบ้านเกิด ทิ้งถิ่นเดิม ตั้งมั่นว่าจะไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เองงานเป็นตัวตั้ง เอาความสุข เป็นตัวตั้ง จึงขอแม่ลา ขายที่ 5 ไร่ใช้หนี้ แล้วศึกษาทำเกษตร ผสมผสาน⁵²

เกิดสัมมาทิฐิ พร้อมพลังกาย และพลังใจ ทำให้พ่อผายบอกกับตนเองว่า “เรา เป็นชาวนา จะไปนายอำเภอ ไปเป็นหมอ ย่อมผิดธรรมชาติ น่าจะกลับมาเป็นชาวนา ที่มีเกียรติ

⁵¹ สัมภาษณ์ ลา สร้อยสระกลาง, 21 มกราคม 2551.

⁵² สัมภาษณ์ ผาย สร้อยสระกลาง, 21 มกราคม 2551.

ยศ และศักดิ์ศรี สว่าง สุขภาพใจ และกายให้แข็งแรง ครอบครัวอบอุ่น เข้าถึงธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง”⁵³

จากความคิดดังกล่าวพ่อผาย พันธง ต้องขุดดินออกม่น้ำ บนผืนแผ่นดิน ทำกับของตน จึงตัดสินใจขุดดิน ด้วยมือของตน ซึ่งภรรยาไม่ยอมให้ขุด เพราะที่นาคือของภรรยา ลูกก็ทักท้วง จะเก็บที่ไว้ทำนา ด้วยความแน่วแน่ ที่เกิดนิมิต จากสมาธิ 10 วัน เห็นความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ เห็นใบไม้หลาย ๆ ชนิด เห็นผลไม้ เห็นเห็ด ขุดไปร้องเพลงไป “จ้ำจี้ ผลไม้แต่งไทย แต่งกวา ขนุน น้อยหน้า พุทรา มังคุด ละมุด ลำไย มะเฟือง มะไฟ มะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ ฝักทอง แดงโม ไชโย โห้ฮิ้ว”⁵⁴

ความเหนื่อยยาก จากการขุดสระ ภายใต้ความแห้งแล้งร้อนและหิวมีคำแก้ตัวและให้กำลังใจตนเอง ด้วยว่า “แล้วเป็นโอกาสให้เราได้ขุดสระ” “หิวก็รอก่อนนะ ปีนีกำลังทำปีหน้าค่อยกิน”⁵⁵ 8 เดือนกับการขุดสระลูกแรกเสร็จ สิ้นสุดลงเมื่อมิถุนายน 2528 ฝนตกลงมาน้ำเต็มสระ ได้ฟังจากวิทยุว่า ที่ขอนแก่นมีการสอนเรื่องเลี้ยงและเพาะปลา จึงตั้งต้นไปหาความรู้พร้อมซื้อลูกปลามา 1,000 ตัว เลี้ยงนาน 9 เดือน ได้ปลาตัวโตความสำเร็จจากจุดนี้ ทำให้แม่ลาดีใจ จึงคืนดีกับพ่อผาย เพราะปลาเป็นของแม่ลา แม่ลาจึงเต็มใจร่วมวางแผนขยายพื้นที่

พ่อผาย บอกกับแม่ลาว่า พ่อให้มือซ้ายมา 500,000 บาท แม่ให้มือขวามา 500,000 บาท รวมกัน 2 มือ พ่อแม่ให้ทุนเรา 1,000,000 บาท กันแล้วทุกคน ช่วยกันทำ จะสำเร็จ⁵⁶

ทะเลจะสวยเพราะมีคลื่น
ชีวิตจะราบรื่นเพราะมีปัญญา
ปัญหามีไว้ให้แก้ไม่ได้มีให้กลุ่ม
ดังนั้นทุกคนจึงเร่งเรียนรู้ เพื่อติดอาวุธทางปัญญา
เมื่อมีปัญญา แล้วจงเร่งทำ⁵⁷

⁵³ เรื่องเดียวกัน, 21 มกราคม 2551.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, 21 มกราคม 2551.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, 21 มกราคม 2551.

⁵⁶ สัมภาษณ์ ผาย สร้อยสระกลาง, 22 มกราคม 2551.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, 22 มกราคม 2551.

สรุป การถอดบทเรียนที่เป็นต้นแบบแห่งการปฏิวัติความคิด ที่มีอิทธิพลอีกท่านหนึ่ง ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง จะพบว่า การตั้งสติ ย้อนคิดถึงความผิดพลาด หลงทาง โลกอยากรวบเกิดขึ้นจากปัจจัยพื้นฐานภายในของตน ที่เป็นภูมิปัญญาเดิม จากการบวชเรียนมา ตั้งแต่อายุ 16 ปี ถึงอายุ 20 ปี แล้วนั่งสมาธิ เกิดตนเองเตือนตน หาทางออก ตัดสิ้นใจแก้ไขด้วยตนเอง เรียกว่า ฟังพาสติปัญญาของตนและการเริ่มสร้างชีวิตใหม่ ทำเกษตรผสมผสาน ขุดบ่อเลี้ยงปลาที่ตัดสิ้นใจแนวแน่ๆตนเอง มีได้ฟังพาใครเลย ผลผลิตก็มีได้ฟังพาสถา การปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐก็ไม่มี ในระหว่างการแก้ปัญหาหนี้สินจนสำเร็จ พ่อผาย นับได้ว่าเป็นต้นแบบ จากการเรียนรู้ในหมู่ปราชญ์รุ่นน้องให้กับ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา พ่อผอง เกตุพิบูลย์ พ่อทองหล่อ เขียวโธสง จนประสบความสำเร็จในหนี้สินของตน และได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ ทุกคนสามารถต่อยอดความรู้กันอย่างรวดเร็ว

บทเรียนที่ 2 ถอดบทเรียน จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

จากอิทธิพลกระแสทุนนิยมที่ก่อให้เกิดความโลภ ออยากรวบแต่กลับจน เอาเงินเป็นตัวตั้ง เกิดการลงทุนผลิตเกษตรเชิงเดี่ยว เพื่อส่งตลาด เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ควบคุมราคาไม่ได้ ต้องกู้เงินลงทุน รายได้ไม่เพียงพอต่อดอกเบี้ย เกิดความไม่แน่นอน เพราะเป็นเกษตรน้ำฝน บางที่ก็ฝนแล้ง ขาดทุนมาก กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ผ่านพ้นประสบการณ์กระแสทุนนิยม ออยากรวบกันมาทั้งสิ้น แต่กลับจน เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว อย่างยาวนาน ต่อเนื่องถึงขั้นอยากฆ่าตัวตาย เช่น พ่อจันทร์ที่ ถูกโกง ให้เป็นนายหน้าหาคนไปต่างประเทศ 200,000 บาท ต้องขายสินทรัพย์ทั้งหมดตัวก็ยังใช้หนี้ให้กับคนที่จะไปต่างประเทศไม่หมด พ่อผาย ออยาก รวยเพราะความโลภ เชื้อนายทุน ทิ้งถิ่นฐานไปละหานทรายด้วยเงิน 50,000 บาท ไปกางป่าปลูกข้าวโพด หมดเงิน ขาดทุนหมด ต้องขายที่นาเมีย 5 ไร่ใช้หนี้ หรือพ่อบุญเต็ม ชัยลา กู้เงินส่งลูกชายไปทำงานเมืองนอก ทั้งซาวและญี่ปุ่น แต่สุดท้ายก็ถูกโกง กู้เงินนายทุนกับ ธกส. เป็นยอดเงิน 890,000 บาท ตัดสิ้นใจจะไปเป็นขอทานในกรุงเทพฯ แล้ว ดีแต่นายทุนไม่ยอมยัดที่ดิน เนื่องจากมีมูลค่าแสนเศษเท่านั้น จึงให้ชำระหนี้ผ่อนส่ง นานนับสิบเอ็ดปีครึ่ง

การถอดบทเรียน จากชีวิตที่เข้าไปอยู่ในกระแสทุนนิยม ต้องฟังพาสถา และ การกู้เงินเพื่อการลงทุนจากภาครัฐ และนายทุนต้องเสียดอกเบี้ยสูง เกิดความเสียหายนาประการ ตั้งแต่ฝนไม่ตกก็เดือดร้อนแน่ เพราะจะไม่ได้ผลผลิต ที่มีรายได้เพียงพอกับการใช้หนี้ เมื่อได้ผลผลิตจำนวนมาก ก็ไม่สามารถเรียกราคาได้ตามต้องการ เพราะปริมาณสินค้าจำนวนมากออกพร้อมกัน ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ขาดทุนอีก เป็นมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ข้าซาก จนสามารถตัดสิ้นใจปฏิวัติ ความคิดของตนได้ หันมากลับมาพึ่งตนเอง ฟังพากันเองในชุมชนดีกว่า

นับได้ว่าเป็น การตีกลับปฏิตความคิดที่มีคุณค่ายิ่งกับความเข้มแข็งทางความคิด เดินเข้าสู่วิถีชีวิตพึ่งตนเองไม่พึ่งตลาด ไม่พึ่งรัฐ เพราะไม่มีอะไรให้พึ่ง การปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อช่วยให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ไม่มี

บทเรียนที่ 3 ถอดบทเรียนจากการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง

การลงทุนนำพืชเกษตรเชิงเดี่ยว จำเป็นต้องใช้ใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มผลผลิตและให้ได้ขนาดน้ำหนัก ตลอดจนความหวาน กรณีที่ปลูกอ้อย อีกทั้งต้องมีการฉีดยาฆ่าแมลงเป็นระยะ เพื่อระวังภัยจากแมลงที่ชอบมากินพืช รายจ่ายปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เป็นรายจ่ายที่สูง เป็นเหตุให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง อีกทั้งการกู้เงินจาก ธกส. และนายทุน บางครั้งก็แจกจ่ายเป็นปุ๋ยค่ากำไร ไปแล้วส่วนหนึ่ง ได้ผลผลิตกลับมาไม่พอใช้หนี้สักที อีกทั้ง ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ก็ทำให้ระบบการหายใจของตนเองต้องสูดเอาเคมีเข้าปอด ต้องเจ็บป่วยอยู่เสมอ เมื่อมีการศึกษา และรณรงค์เรื่องเกษตรอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอก เช่น ไนอดีต ก็ทำให้ประหยัดเงินลงทุนไปมาก ลดการเจ็บป่วย ก็ทำไร่นาเกษตรผสมผสาน ปลูกพืชนานาชนิด สลับกัน กลายเป็นวิถีการเกษตรที่ไล่แมลงหนีไม่ยุ่งด้วย จากการค้นพบของชาวเกษตรผสมผสาน จึงเรียนรู้อีกยิ่งขึ้น

การถอดบทเรียน งดใช้ปุ๋ยเคมี และเคมีฆ่าแมลงโดยสิ้นเชิงเข้าสู่เกษตรผสมผสาน ลดต้นทุน ไม่ต้องพึ่งพา คนขายปุ๋ย หรือต้องกู้ เป็นปุ๋ย จ่ายคืนเป็นเงิน ที่ทำไม่พอจ่าย นับได้ว่าเป็นการปฏิวัติ การหันหลัง กลับสู่เกษตรธรรมชาติผสมผสานอีกครั้งหนึ่งที่สำคัญยิ่ง อีกทั้งหันหลังให้กับเกษตรทุน ที่ต้องพึ่งพาโรงงาน และพ่อค้าคนกลาง ซื่อสัตย์ตามราคาซื้อขายแล้วขาดทุนตลอด อีกทั้ง ไม่จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อให้รัฐช่วยเรื่องราคาซึ่งมีความยากมาก เพราะรัฐเองมีนโยบายค่าเสรี ตามระบบทุน จึงหวนกลับถอดบทเรียนได้สำเร็จจากสิ่งที่ยากที่สุดเช่นกัน เพราะที่ผ่านมามีคนได้ตายแล้ว เพราะปุ๋ยเคมี การทำเกษตรอินทรีย์เท่ากับเป็นการฟื้นคืนชีวิตให้กับดินอีกครั้งหนึ่ง แต่ต้องนานไม่น้อยกว่า 5 ปี

บทเรียนที่ 4 ถอดบทเรียน เงินกู้

- ผู้ให้กู้เงิน คือธนาคารเพื่อการเกษตร และนายทุนนอกระบบ ที่ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตมาทั้งสิ้น การสนับสนุนให้เงินกู้จาก ธกส. ก็เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกร มีเงินลงทุนในการทำเกษตรเพื่อให้มีกำไรมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันธนาคารเองก็ต้องมีผลตอบแทนที่พอเพียงแก่การดำรงอยู่ของตน ตลอดจนนายทุนนอกระบบก็ทำเงินได้ดอกเบี้ย 3-5% เป็นค่าตอบแทนต่อเดือน การถูกขูดรีดส่วนเกิน จากดอกเบี้ยที่สูงเกินกว่าที่หาได้ โอกาสผู้กู้เงิน และใช้หนี้คืนจึงน้อยเพราะตกเป็นทาสเงินกู้และลำบากนัก ยากที่จะหลุดออกจากบ่วงหนี้ได้ ถ้าไม่เห็นภัยวิบัติ แต่เหล่าปราชญ์ก็เห็นกันมาแล้ว ทั้งนี้ จึงรีบกลับตัวได้ทัน

- พระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส ตรัสเล่าถึง ประสบการณ์ของพระองค์ เมื่อก่อนผมบวชว่า ได้เคยไปซื้อของห้างฝรั่งจนเป็นหนี้ ฝรั่งมากมาย ตั้งแต่ยังหนุ่ม ดีที่พระองค์ท่านกลับพระทัยได้ทัน ทรงสรุปบทเรียน แก่พระองค์เอง และผู้อ่าน หนังสือ พระประวัติตรัสเล่าว่า “การเป็นหนี้เป็นจุดหล่มอันลึก ตกลงแล้วยากที่จะถอนตัวขึ้น ไปได้”⁵⁸

- พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เป็นหนี้ 200,000 บาท และ พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นหนี้ 890,000 บาท ทั้ง 2 ท่าน มีบทเรียนที่ล้ำลึก สามารถแก้ไขหนี้ได้ พ่อจันทร์ที่ แก้หนี้ได้สำเร็จใช้เวลา 7 ปีเศษ พ่อบุญเต็ม ชัยลา ใช้เวลา 11 ปีครึ่ง จึงหมดหนี้ เมื่อปี 44 นี้เอง

การถอดบทเรียนจากผู้ให้กู้เงิน ธกส. ก็ดีจากนายทุนก็ดี ที่สุดก็คือ ถูกยึดที่ดิน ทำกิน โชคดีที่พ่อบุญเต็มมี เครดิตดี กู้เงินทั้งในและนอกระบบได้มาก เกินกว่ามูลค่าที่ดินที่มีอยู่ 11 ไร่ในอดีตมีมูลค่าแสนกว่า เขาจึงไม่ยึดที่ทำกิน เพราะจะขาดทุนยับเยิน จึงให้ผ่อนส่งเรื่อย ๆ ไม่จำกัดเวลา ทำให้พ่อบุญเต็มได้มีโอกาสทบทวนความคิด และเดินทางแก้ไขหนี้ ด้วยเกษตรผสมผสานจากการศึกษางานบ้านพ่อผายและพ่อมหาอยู่ จนหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้⁵⁹ สำเร็จ ด้วยความอดทน ขยัน ของแม่เรียน คู่ชีวิตร่วมกับบุตร ธิดา บุตรชาย รวม 5 ชีวิต หลุดจากความเป็นหนี้ได้สำเร็จ จากที่ทำกิน 11 ไร่

สรุป บทเรียนที่สำคัญ การแก้ปัญหาหนี้จำเป็นมากที่จะต้องศึกษาให้ ถ่องแท้ว่าจะเดินหน้าลดหนี้ปลดหนี้ หรือไม่ทุกข์ร้อนอยู่กับมัน สุดท้ายปราชญ์ชาวบ้านก็เลือกทางเดิน หาเส้นทางปลดหนี้จนสำเร็จ เป็นที่น่าสนใจยิ่ง

บทเรียนที่ 5 ถอดบทเรียนจากนโยบายรัฐและการค้าเสรี

การพัฒนาบ้านเมืองสมัยใหม่ด้วยยอมรับกันว่า ทำไมจึงเกิดการพัฒนาแบบนี้ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ถ้าประวัติศาสตร์มันมีเหตุปัจจัยคือ การรุกรานของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเข้ามายึดครองประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ภายในบ้านเราไว้หมด ทางด้านอินโดจีน ฝรั่งเศส แสวงหาอาณานิคม อังกฤษเข้ามาจากตะวันตก คือ พม่า และนำเข้าไปทางใต้ของไทย ได้แก่มลายู และ สิงคโปร์ ขณะเดียวกันกับฝรั่งเศสก็ส่งเรือรบเข้าสู่ แม่น้ำเจ้าพระยา ก่อให้เกิดสถานการณ์ ล่อแหลม วิกฤติ คุณคามเอกราชจนหวังวิตก ว่าฝรั่งเศสจะยึดครองไทย

⁵⁸ นิธิ เอี่ยมศรีวงศ์, “วัฒนธรรมหนี้,” (เอกสารอัดสำเนา).

⁵⁹ สัมภาษณ์ บุญเต็ม ชัยลา, 10 มกราคม 2551.

ผู้ดำเนินการเมืองการปกครองสมัยนั้น ก็คิดวิธีการเอาตัวรอดเพื่อป้องกันไม่ให้ฝรั่งเศสยึดครอง ที่นี้แนวคิดตอนนั้นเข้ามาว่าถ้าจะไม่ให้เขายึดต้องทำตัวให้ทันสมัย จึงหันมาส่งคนไปเรียน ยุโรป กันมาก โดยเฉพาะเจ้าขุนมูลนาย

การส่งคนไทยไปศึกษาตั้งแต่เล็กๆ มุ่งหวังจะผูกมิตรเพื่อนำเอาวิชากลับมา ปรับปรุงประเทศ ปัญหานี้มีทั้งข้อดี ข้อเสีย ข้อเสียที่เกิดขึ้นคือ คนไปยุโรปตั้งแต่ยังเล็กๆ จะขาดความเข้าใจในสังคมไทย เมื่อกลับมา ก็พยายามจะถอดแบบยุโรป เข้ามาใช้ในการพัฒนา ประเทศ และทำกันเช่นนี้ในรอบ 100 ปีที่ผ่านมาเลยไม่ได้คำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือที่ เรียกว่า Local Wisdom จนพูดได้ว่าเป็นการทอดทิ้งกันไปเลย

ขณะนี้ชุมชน ชนบทกว่าร้อยละ 85 เกือบจะล้มละลายทางเศรษฐกิจการขาด ความสมดุลทางเศรษฐกิจ เป็นเหตุให้ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ พวกหนึ่งเข้ามาหางานทำในเมือง ผู้หญิง รับจ้างทำงานบ้าน เป็นโสเภณีให้บริการ ผู้ชายเป็นกรรมกรก่อสร้างในงานในโรงงาน อุตสาหกรรม อีกพวกหนึ่งเดินทางไปต่างประเทศ พลัดพรากจากญาติมิตร การจากกันนั้นไม่ดี เพราะเคยอยู่ด้วยกันฉันพ่อแม่ลูก และการอยู่ด้วยกันมีความสำคัญในการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ การศึกษา อยู่ที่จุดนี้ การศึกษาใหญ่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่เลี้ยงลูกด้วยกัน ทำงาน ด้วยกัน คือการศึกษาที่สำคัญที่สุด⁶⁰

แทบไม่น่าเชื่อเลย ประเทศไทยที่ได้ชื่อว่า “เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ” มาตั้งแต่โบราณ จน พูดได้ว่าไม่มีคนอดอาหาร แต่พอพัฒนา ไปสู่ความเป็นชาติสมัยใหม่ กลับเกิดภาวะขาดแคลน โภชนาการขึ้นได้ มีคนขาดอาหาร ทั้งๆ เป็นประเทศส่งออกอาหารออก จำหน่ายต่างประเทศ ติด อันดับโลก

การพัฒนาประเทศเอาเศรษฐกิจไทยไปผูกกับเศรษฐกิจโลกมักสร้างปัญหาการ ขาดทุนอยู่เสมอ เพราะเราขายอะไรไปก็ขายถูก แต่ซื้อสินค้าเข้ามาแพง ซื้อแพงขายถูกเป็นวัฏ จักรที่ทำให้คนไทยย่าแยลงเรื่อย ๆ อีกด้านหนึ่งทรัพยากรก็หมดไป ด้วยฉะนั้นถึงแม้ว่าเราพูด เรื่องความเป็นธรรม ในการกระจายรายได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรพูดกัน แต่ก็ไม่สามารยเข้าใจปัญหา ได้ เพราะเราจับจุดไม่ถูก ไม่คำนึงถึงทรัพยากร ถูกส่งออกนอกประเทศเสียมาก จึงมีเหลือ น้อยการแบ่งปันไม่พอเพียง

⁶⁰ ประเวศ วสี , “การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อศึกษา,” ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, (สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่ง ชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550), หน้า 102-103.

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วสี ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ถอดบทเรียนความเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย จากนโยบายของรัฐนานกว่า 10 ปีแล้ว ทำให้ปราชญ์ชาวบ้าน รู้แจ้งมากยิ่งขึ้นถึงปัญหาที่เกิดจากระบบทุนและการปรับตัว

สรุปได้ว่า ชาวบ้านหรือประเทศไทย จักต้องมีฐานของตนเองฐานซึ่งสัมพันธ์อยู่กับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจเทคโนโลยี การพัฒนาที่ถูกต้อง ควรเคารพต่อฐานเดิม ศึกษาดูว่าชาวบ้านยึดฐานอะไรอยู่ และจะไปเสริมฐานนั้นได้อย่างไร เพื่อทำให้งอกงามจากฐานเดิม

การเจริญสติปัญญาให้สว่างชัดยิ่งขึ้นของปราชญ์ชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากการที่ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ จากผู้อาวุโส ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วสี ซึ่งได้มีโอกาสเยี่ยมเยือน เหล่าปราชญ์ชาวบ้านเมื่อครั้งที่ยังไม่ได้ถูกยกย่องให้เป็นปราชญ์ ก็ยังได้กล่าวยกย่องให้เป็นครูบาเช่นตุ้เจ้า ของทางพระนักบวชภาคเหนือ ที่ได้รับการเคารพยกย่อง นับได้ว่าเป็นมิติแห่งการปฏิสัมพันธ์ ด้วยแลกเปลี่ยนความรู้ ของภูมิปัญญาชนบท กับองค์ความรู้วิชาการในเมืองระดับสูงอย่างกลมกลืน เข้าอกเข้าใจอย่างดี

บทเรียนนี้ล้ำค่ายิ่งนัก สำหรับปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ก่อให้เกิดพลังการเรียนรู้ระดับต่อยอดอย่างทรงคุณค่ายิ่งทั้ง 2 ฝ่ายการที่ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วสี ได้ไปหลบนอน สนทนา ทานข้าวกันริมท้องนาต่อเนื่องกันมาหลายบ้านหลาย ๆ คี้นเป็นการดูซึมเพิ่มพลังแห่งภูมิปัญญาที่ทรงพลังยิ่ง ให้รู้ได้เท่ากับการดำเนินนโยบายของรัฐและการพัฒนาประเทศของเราไปในแนวทางไหนจะต้องรู้ทันและปรับตัวทันด้วยการปฏิวัติความคิดกันอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอยากรวบ แต่กลับจนเป็นหนี้มากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ตาม พ.ศ.

บทเรียนที่ 6 ถอดบทเรียนจากอิทธิพลของประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการช่วยเหลือช่วยกันและกัน เอาแรงกัน ร่วมกัน ออกแรงเกี่ยวข้าว ดำข้าว หรืองานประเพณีต่างๆ ได้ถูกระทบต่อความเป็นอยู่ในปัจจุบันมาก ในหมู่บ้านขาดคนหนุ่มคนสาว ออกจากบ้านไปทำงานในเมือง ในโรงงานอุตสาหกรรมหมด อีกทั้งวิงหนีความแล้งของไร่นา หางานทำเพื่อเลี้ยงชีพสุดท้ายก็เข้าสู่สังคมของบริโภคนิยม วิ่งหาเงินเป็นหลัก แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ต้องกลับบ้าน ครั้งแล้วครั้งเล่า จนเป็นที่ทราบดีว่าถ้าไม่มีเงินจะไม่กลับบ้าน ขาดการช่วยเหลือพึ่งพากัน

จึงเป็นบทเรียนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้คำนึงถึงฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม พ่อค้าต้อง เอาลูกกลับจากโรงเรียน เรียนรู้ในครอบครัว (Home School) พ่อบุญเต็ม ลูก ๆ ก็ได้กลับบ้านช่วยงานในไร่สวน มีหลาน ๆ วิ่ง พ่อผาย ก็ได้หลานซึ่งเรียนจบถึงปริญญาตรี กับ

ลูกเขยก็กลับบ้าน ส่วนลูกสาวก็อยู่กับแม่ ช่วยทำนาไร่สวน ปัจจุบันมีเหลนกันแล้ว นับได้ว่าประสบความสำเร็จ เป็นอย่างยิ่งในการดำเนินวิถีชีวิตชนบทที่อบอุ่นเช่นดั้งเดิม ร่วมกันทำ ร่วมเก็บเกี่ยวผลผลิต ที่ทรงคุณค่าแก่

บทเรียนที่ 7 ถอดบทเรียน จากปัญหาสิ่งแวดล้อม

พ่อคำเตื่อง ภาษี คนเคยอยู่ป่าไม้ใหญ่ โคนเอง ปลูกไหมเอง บอกเล่าว่า ที่ดินของตนเองสมัยพ่อทำในอดีตเป็นป่าใหญ่ มีต้นไม้ใหญ่ ๆ สูง ๆ จำนวนมาก ต้องแหงนคอมองดูยังจำความได้ โคนไป ตัดไป ทำเป็นไรมาเรื่อย ๆ ทุกวันนี้ป่าหมดแร่ธาตุ ปุ๋ยในดินก็หมดตาม ปลูกอะไรก็ไม่งาม สมัยพ่อเคยมีคนทำงานเป็นร้อย จำมาปลูก มาถาง หวนคิดขึ้นได้ก็เสียใจในความด้อยปัญญาของตน มีจิตสำนึกเป็นหนี้บุญคุณป่าไม้ในอดีต จึงหวนพลิกฟื้นระดมปลูกป่าจำนวนมาก ทั้งไม้ยาง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้มะค่า ซึ่งในอดีตมีจำนวนมาก เพื่อชดใช้หนี้เก่าที่ได้ตัดทำลายป่า ปัจจุบันพ่อคำเตื่อง ได้รับความสำเร็จจากการปลูกป่าไม้ยืนต้น ทดแทน จำนวนมากถึง 200 ไร่ กลับคืน ให้ความชุ่มชื้นสวยงาม และมีลูกหลานอยู่ช่วยกันทำไร่สวน มีธารน้ำ บ่อเลี้ยงปลา หลายสิบบ่อ ใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น ออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ใหญ่ ออมไม้ผล ออมไม้ใช้งาน ออมสัตว์น้ำ นานาชนิด แต่ยึดการออมเงินเป็นลำดับสุดท้าย เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ กว่าจะเลิกบุหรี่ได้ มีเรื่องเล่าที่ขำยากที่สุด

ปัจจุบันพ่อคำเตื่อง เป็นผู้หนึ่งที่เป็นต้นแบบแห่งการทดแทนคุณกับสิ่งแวดล้อม สามารถสร้างป่ากลับคืนจนได้สำเร็จ อีกทั้งมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิมมาก ๆ จนเป็นที่ยอมรับนับถือ จากผู้ที่ได้พบเห็น ท่านศาสตราจารย์ประเวศ วสี ยกย่องให้เป็นครูบา ขอให้ เป็นครูต้นแบบถ่ายทอดจนถึงทุกวันนี้

พ่อผาย สร้อยสระกลาง กกับการถางป่าปลูกข้าวโพด 100 ไร่ สะท้อนใจ หลงทาง กลับบ้านถิ่นเดิม เล่าว่าตนหลงผิดเพราะอยากรวย นายทุนชวนไปปลูกข้าวโพดที่ละหาทรายให้ที่ทำกินประมาณ 100 ไร่ แต่ต้องไปลงทุน ถากถางป่าเอาเองหมดเงินไป 50,000 บาท ตัดตัวไปเปิดที่ ต้องตัดไม้ป่าจำนวนมาก ต้นใหญ่ ๆ ทั้งนั้น สุดท้าย กลับบ้านเหลือแต่ตัว กับหนี้ภายในระยะเวลา 2 ฤดูฝน เป็นเวลา 2 ปี แห่งการทนทุกข์ ลำบาก ต้องหอบเมียกับลูกน้อย ทั้งถิ่นฐานตนเอง มุ่งสู่ความร่ำรวยแต่กลับจน สะท้อนใจในความคิดผิดของตน สงสารลูกเมียต้องมาลำบากกับตน นึกถึงต้นไม้ในป่าที่ให้ความสมบูรณ์แก่ดิน ตนกลายเป็นผู้ทำลายป่าเสียเอง หวนกลับบ้านเริ่มต้นชีวิตใหม่

ความสะท้อนใจ จากผู้รู้ จากการเคยบวชเรียนมาหลายพรรษาเป็นพระนักเทศน์ มีคนเคารพนับถือจำนวนมาก กลับกลายเป็นผู้หลงทางคิดผิด ทำลายป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นไร่ข้าวโพด เสียเงิน 50,000 บาท ไปจนหมดตัว ทำให้จิตสำนึกทดแทนคุณป่า ปลูก

ไม้ป่า เช่น ไม้ยางนา ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้มะค่า ตะเคียนทอง กลับคืนป่า เนื่องจากถิ่นที่พอมาย อยู่เป็นที่ราบสูง แห้งแล้งน้ำ ไม่มีห้วยหนอง คลอง บึง ต้นไม้จึงโตได้ช้า ตามฤดูฝน เป็นเหตุให้ เห็นถึงความพยายามต่อสู้ จนได้รับการยอมรับให้เป็นครุบา จากท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วสี ที่ยื่นหยัดต่อสู้กับความแห้งแล้ง จนสำเร็จเป็นตัวอย่างที่ทุกคนได้พบเห็นต้องเคารพ นับถือ ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้านของอีสาน ที่สำคัญยิ่งอีกผู้หนึ่ง

ครุบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ จากป่าที่แห้งแล้งป่าหมดกลายเป็นป่ายูคา 700 ไร่ สุดลูกหูลูกตา และป่าไม้นานาชนิด

พ่อสุทธินันท์ นักวิจัยชาวบ้าน เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้รับมรดกถึง 700 ไร่ รวมของพี่น้องหลายคนเข้าเมืองเรียนกันสูงๆ มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 2 คน ฐานะปานกลาง ล้มเหลวจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทั้งที่รัฐได้ส่งเสริม ให้ปลูกปอ ถั่วลิสง นุ่น ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มัน ส้มปะหลัง และทำนา สิ้นปี 2522 พบว่าปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสไม่รอดแน่ๆ อนาคตไม่มีอะไรออกเลยเลย ชาดบ้านอายุชีวิต เมื่อวิเคราะห์รายรับรายจ่าย “มีแต่เจ๊งกับเจ๊ง” แม้ครอบครัวมีที่ดินมาก ไม่มีหลักประกันว่าจะรอด ในวิถีที่ทำอยู่ ได้เปลี่ยนความคิด ในปี 2523 จากปลูกพืชไร่ และทำนามาปลูกไม้ผล และไม่ใช้สอย อย่างละ 1,000 ต้น จากการเก็บข้อมูลพบว่าไม้ยูคาลิบตัส ให้ผลตอบแทนเร็ว แต่ต้องอาศัยการจัดการช่วย เช่น การปลูกเอาเนื้อไม้มาแปรรูปแทนการขาย ท่อนไม้ขนาดเล็กอย่างเดียว การคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดี รวมทั้งสลับปลูกกับไม้ยืนต้น พันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างความหลากหลายกับแปลงเกษตร

ปี 2524 พ่อสุทธินันท์ ได้ทดลองจัดการกับพื้นที่ดินเลนน้ำแล้ง ทดลองปลูกยูคา 150,000 ต้น ระหว่างรอไม้ได้ปลูกไม้พืชไร่ ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง หญ้าเลี้ยงสัตว์ ระหว่างแถวต้นไม้ทำปศุสัตว์ควบคู่โดยเลี้ยงโค 80 ตัว เลี้ยงแพะ แกะอย่างละฝูง รวมทั้งสัตว์ปีก ไก่บ้าน ไก่ตอก ไก่วง ไก่แจ้ สุกรพันธุ์พื้นเมือง เลี้ยงผึ้ง ทดลองหาน้ำในรูปแบบต่างๆ จัดทำระบบน้ำหยด “จนค้นเจอน้ำแล้งป่าหมด” กลายเป็น “ดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์ขึ้นอย่างรวดเร็ว” ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม กลับคืน จากผลของการวิจัย ศึกษา อย่างจริงจังจึงเป็นรูปธรรมแบบวิชาการ⁶¹

พ่อสุทธินันท์ ได้เล่าว่า บางคนไม่เข้าใจบอกว่ายูคาไม่ใช่น้ำมันอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มียูคา สานป่าจะเกิดขึ้นไม่ได้ มีป่ายูคา ก็ตัดได้ชั่วลูกชั่วหลาน ตัดเท่าที่ต้องการใช้ ต้องการขาย รุ่นเผาถ่านก็ 3 ปี รุ่นกลางก็ 8 ปี ไม้ยูคาเป็นตัวเลือกที่ดีในเบื้องต้น เพราะดินก็เป็นดินทราย ฝน

⁶¹“พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้,” วารสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม 14,2 (เมษายน 2547) : 43.

ตกก็เก็บน้ำไม่อยู่ ขุดบ่อน้ำลึกก็ไม่ได้ เพราะเก็บน้ำไม่อยู่ แม่น้ำแล้งต้นหญ้ายังไม่รอดเลย ต้องพึ่งฝนตกตามฤดูกาล และต้องต่อเนื่องไม่ทิ้งช่วง มันหมดกำลังใจ ได้ผลผลิตเก็บข้าวเกี่ยวข้าวได้ ก็เป็นของคนอื่นหมด อาชีพเกษตรกรนี้มันทรามาน ผมก็บอกกับรัฐมนตรีเกษตร เมื่อวานว่าบาปกรรมที่เราพัฒนาเกษตรไม่ได้จนทุกวันนี้ คนส่วนมากไม่คิดจะรู้ มันสู้ไม่ไหว หมดกำลังใจ ต้องถอย ทุกวันนี้เราอบรมเศรษฐกิจพอเพียง เราต้องเจาะกลุ่มเป้าหมาย นับหนึ่งใหม่ มันมีเป้าหมาย มีกระบวนการ มันมีใจที่ยังอยากจะคิด และเดินต่อ ฉะนั้นคนที่วางนโยบายให้ชัด คือกระทรวงเกษตร ต้องลองมาเป็นชาวนาดูบ้าง? แล้วจะรู้ว่าปัญหาเป็นอย่างไร? สภาพพัฒนาฯ วางนโยบายเงื่อนไขไว้ ปล่อยให้วิ่งตามเวรตามกรรมไม่มีระบบรองรับ ปัญหาจากการผลิต ผลิตได้แล้วก็ไม่มียืดราคารองรับ ต้องถูกกดราคาสินค้า มีแต่เจ๊งกับเจ๊ง⁶²

สรุป การทอดบทเรียน จากปัญหาสิ่งแวดล้อม คีโนป่า และความอุดมสมบูรณ์ เหล่าปราชญ์ชาวบ้านต่างรู้สำนึกถึงคุณของป่าไม้ดั้งเดิมได้ศึกษาป่าเบญจพรรณ ต้นไม้ อยู่ด้วยกัน นานาชนิด ทั้งต้นเล็ก น้อย ใหญ่ จนไม้คลุมดิน ต่างพึ่งพาอาศัยให้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้ ดินดี น้ำชุ่ม ป่ายัง

หลังบรรลุการทอดบทเรียนแล้ว จึงเริ่มที่ขุดสระด้วยมือ 2 มือ ที่พ่อแม่ให้มาจนสำเร็จ นำน้ำมาหล่อเลี้ยงชีวิตพืช ไร่ นา สวน ต่อไป ความสำคัญ นานวัน นานปี ก็บรรลุผลสำเร็จ จากการเริ่มอมน้ำ ออมดิน (พื้นฟูดิน) ออมต้นไม้ คีนชีวิตต้นไม้ยืนต้นทั้งใหญ่ เล็ก อีกทั้งไม้ผล นานาชนิด จนถึงผัก อาหาร สารพัดชนิด เพื่อบริโภค เหลือขาย แก่หนี้ได้จนสำเร็จ คีนชีวิตป่า คีนชีวิตคนที่อยู่กับเกษตรไร่นาสวนผสมได้สำเร็จ

บทเรียนที่ 8 ถอดบทเรียนจากครอบครัวจากชุมชน

บทเรียนจากพ่อบุญเต็ม ชัยลา ถึงต้องไปนอนกระท่อมหัวไร่ปลายนา แต่เพียงลำพัง เพื่อขุดดินทำสระเก็บน้ำ เริ่มต้นชีวิตใหม่ จากการเคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนมาก่อน ต้องอับอายขายหน้าไม่กล้าพบปะผู้คนในหมู่บ้านที่เคยอยู่ด้วยกันเพราะกลายเป็นคนที่มีหนี้สินมาก จนเป็นที่น่าสงสาร ในสายตาของคนในหมู่บ้านชุมชนเดียวกัน ในกรณีของพ่อบุญเต็ม ไม่ได้กลับไปนอนที่บ้านเดิมที่อยู่ในหมู่บ้านหลังเก่าอีกเลย ค่อยๆ หาซื้อไม้ ปลูกบ้าน บนที่นาเดิม อยู่จนถึงทุกวันนี้ แม่เรียนภรรยาของพ่อบุญเต็ม เป็นกำลังสำคัญมากในการเพาะปลูก ผักจำนวนมาก นำเอาไปขายที่ตลาดชุมชนสร้างขึ้นใหม่ใกล้บ้าน ขายเฉพาะเกษตรกรอินทรีย์ รวมทั้งเครือข่ายด้วย กำละ 1 บาท 2 บาท 5 บาท ขายดีมาก 1 ชั่วโมงหมด ขายได้วันละ 200-300 บาท ในช่วงแรกๆ ต่อๆ มาขายได้ถึง 500 บาทต่อวัน และได้พ่อเต็มช่วยขายอีกตอนบ่าย ขายวันละ 2 รอบ พ่อเต็มก็ขายเก่งหมดเร็วกว่าแม่เรียนเพราะพ่อเต็มเล่นขายส่งให้กับผู้ที่มาซื้อไป

⁶² สัมภาษณ์ สุทธิพันธ์ ปรชัญญฤทธิ์, 12 มกราคม 2551.

ขายต่อ เลย์หมดเร็วได้เงินหลายอยู่ ส่วนลูกๆ ก็เพาะเห็ดขาย อาทิตย์ละ 1 ครั้ง ครั้งละเป็นพัน
ครอบครัวพอบุญเต็ม ได้กำลังใจจากแม่เรียน และลูกอีก 3 คน รวมเป็น 5 แรงแข่งขันต่อสู้กับ
การใช้หนี้จนสำเร็จได้ในเวลา 11 ปีครึ่ง

สรุป ครอบครัวพอบุญเต็ม แม่เรียน นักแน่น แม่เรียนบริหารรายได้ และ
บริหารการชำระหนี้ ได้ลูกๆ 2 คน และลูกเขย 1 คน ร่วมแรงกันหารายได้จากการเพาะเห็ดฟาง
เป็นผลสำเร็จมาจากครอบครัวโดยแท้

บทเรียน จากพ่อผาย สร้อยสระกลาง นอนกระท่อมปลายนา นั่งสมาธิ 10 วัน
ทบทวนว่าจะดำเนินชีวิตต่ออย่างไร ให้ได้ผล เห็นผลไม่เต็มสวน เห็นความร่มรื่น เห็นปลาในน้ำ
เห็นเห็ด เห็นไข่ ตัดสินใจขุดสระ แม่ลาไม่ให้ขุด แต่ก็ฝืนขุดไป 8 เดือน สระลูกแรกเสร็จ ฝนลง
มาน้ำเต็มสระ ไปศึกษาการเลี้ยงปลาที่ขอนแก่น ได้ความรู้มาพร้อมลูกปลา 1,000 ตัว ด้วยสูตร
อาหารฟุ้งตนเอง 9 เดือน ได้ปลาตัวโตๆ วางแผนเรียกแม่ลามาดูปลา แกล้งทำปวดท้องมากให้
หลานไปเรียก แม่ลามาดูปลาหลาย ดีใจก็เลยร่วมแรงกันทำ ปลุกผัก เลี้ยงปลา เพิ่มสระน้ำอีก
นับได้ว่าเป็นครอบครัว ที่ประสบความสำเร็จ ในการร่วมกันทำ จนถึงปัจจุบันมีลูกและหลาน
ร่วมอยู่กันเป็นครอบครัวอบอุ่น ส่วนชุมชนในตอนแรกก็คิดว่าพ่อผายคงจะเป็นบ้าไปแล้ว ไม่
ยอมทำอะไรได้แต่ขุดดินนานเกือบปี ที่สำคัญเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือพลาดเสียเอง ก็เป็นจุดที่
ต้องแก้ตัวให้ได้ด้วย

บทเรียนที่ 9 ถอดบทเรียนจากความทุกข์

ทุกข์จากหนี้เป็นทุกข์ในโลก ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ปราชญ์ทั้งหลายก่อน
เป็นปราชญ์ก็มีทุกข์เช่นเดียวกับปุถุชนทั่วไป เป็นทุกข์มาก พ่อค้าต้องการทางออกด้วยการตี
เหล่า สิบบุหรี่ยี่สิบทุกข์ เมื่อหายเมาก็กลับมาทุกข์อีกจนติดทั้งเหล่าและบุหรี่ยี่สิบ พ่อผายทุกข์มากที่
ต้องขอที่ดินแม่ลาไปขายชำระหนี้ ทำให้แม่ลาโกรธ พ่อจันทร์ที่ทุกข์ถึงขนาดว่าจะฆ่าตัวตาย
จากการที่ถูกขู่ฆ่า กลัวถูกตีตูด ลูกต้องออกจากโรงเรียน พอบุญเต็มทุกข์ ชาวบ้านดูถูก
สมน้ำหน้า มีปัญหาครอบครัว นอนไม่หลับ พ่อผองกับแม่จันทร์ไม่จ่มให้กัน นอนไม่หลับ พ่อ
ทัศน์ทะเลาะกับภรรยาทุกวัน ศักดิ์ศรีความเป็นผู้ใหญ่บ้านหมด ต้องย้ายถิ่นไปชัยภูมิ ครอบครัว
แตก

การถอดบทเรียนต่างๆของปราชญ์ทั้ง 8 เริ่มตั้งแต่บทเรียนจากต้นแบบเกษตร
ผสมผสานของพ่อผายและพ่อผาย และของปราชญ์ทุกๆท่านที่เป็นต้นแบบเฉพาะของตน อีกทั้ง
ทั้งการเรียนรู้ประสบการณ์จากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ ปัญหาจากการต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง
ที่นับปีมีแต่ต้องเพิ่มขึ้นเท่าตัวทุกๆปี เป็นต้นทุนที่สูงขึ้นเรื่อยๆควบคุมไม่ได้ อีกทั้งการต้อง
กู้เงินจากนอกระบบด้วยดอกเบี้ยที่สูงถึงร้อยละ 3-5% ต่อเดือนมาแก้ปัญหาหนี้ บทเรียนจากรัฐ

เปิดเสรีราคาซื้อขายผลิตผลก็ไม่มีอำนาจต่อรองใดๆ ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคา แม้การขาดการช่วยเหลือร่วมมือกันของชุมชนเช่นในอดีตที่ขาดหายไป มีแต่ต้องจ้างแรงงานกัน ไม่เอาแรงกัน เหมือนอดีตที่เป็นประเพณีอันดีงามของชุมชนมาตั้งแต่อดีต ปัญหาของความอุดมสมบูรณ์จากผืนดินซึ่งหมดไป จึงได้รู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติมีมากเกินไปที่คิด ของพ่อค้าต้องขับออกจากใจ จึงต้องเร่งเพิ่มปลูกต้นไม้ยืนต้น ยางนา มะค่า ไม้เต็ง ตะเคียนทอง อย่างไม่รู้เห็นรู้เห็นน้อย เพื่อทดแทนคืนธรรมชาติ

สุดท้ายคือความทุกข์ที่ปราชญ์แต่ละท่านได้เล่าให้ฟังถึงความเป็นหนี้ เป็นทุกข์ที่สุดสมคำพระพุทธรเจ้าจริง ว่า “การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก” ทั้งหมดของการถอดบทเรียนจึงเป็นบทหนึ่งที่มีความสำคัญของปราชญ์ที่สามารถถอดบทเรียนด้วยตนเอง จากคำบอกเล่าได้เป็นส่วนสำคัญของส่วนบทที่นำไปสู่การหาหนทางแก้ไขให้หลุดพ้นจากหนี้ให้ได้

ปัจจัย ข. จุดปฏิวัติความคิด

เครือข่ายพหุภาคีปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน มีความเป็นมาจากวิกฤติด้านความคิด ในเรื่องการฟุ้งเงิน ฟุ้งตลาด ฟุ้งปัจจัยภายนอกมากเกินไปทำให้เกิด วิกฤติสิ่งแวดล้อมและวิกฤติเศรษฐกิจ มีหนี้สินล้นพ้นตัวเป็นผลให้วิถีชีวิต โดยรวมฟุ้งตนเองไม่ได้ และจากประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้น ร่วมกับการตั้งสติคิดเองได้ โดยการทบทวนบทเรียน จากการทำการเกษตรที่ผ่านมา เมื่อได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ก็พบว่าส่วนทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ทำนา ปลูกอ้อย ปลูกมันสัมปะหลัง หรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ มีรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว ปัญหาหลักเกิดขึ้นจากต้องซื้อปัจจัยการผลิตในราคาแพง โดยเฉพาะปุ๋ยเคมี และต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นทุกปี แต่ผลผลิตลดลง ประกอบกับการทำการเกษตร คือ อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ ทำให้ต้องเสี่ยงกับการขาดทุนทุกปี และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม จากการบุกรุกพื้นที่และการใช้สารเคมีในปริมาณที่มากเกินไป

จุดเปลี่ยนของการตัดสินใจ ทบทวนบทเรียนของตนจนพบ “บุคคลที่ใกล้ตัว พุดให้สติ เหตุแห่งทุกข์ แต่ยังมีสติสามารถประคองตนให้ตั้งสติ เช่น พ่อค้าเตี๋อง จากน้องสาวที่บวชอยู่ในสายสันตือโศก พุดเตือนสติว่า “ปัญหามันเกิดมาจากเหตุ คงแก้ไม่ได้ด้วยเกล้าและบุหรือย่างแน่นอน พี่เคยเป็นหนึ่งในไม่เป็นสองรองใครในชุมชนแห่งนี้ เคยดูแลคนงานเป็นร้อย เคยช่วยคนมาแยะ ดังนั้นเมื่อตนมีปัญหานั้นจะแก้ไขได้ไม่ยาก ควรจะหยุดระลึกตั้งสติดี ๆ” สำหรับพ่อผาย หนึ่งทบทวนตนเองจนรู้มาผิดทาง คิดอยากรวบกลับเป็นหนี้ ทำลายต้นทุนสิ่งแวดล้อม ทำนายต้นทุนครอบครัว คิดใหม่ พ่อจันทร์ที่ แม่สำเภาทักท้วงว่า “เงินทองเป็นของนอกกายกลับไปขายทรัพย์สินก็หาใหม่ได้ แต่ชีวิตนั้นเสียไปแล้วเอาคืนไม่ได้” พ่อบุญเต็ม “เข้าหน้าไม่ยี้ดที่ทำกิน เกิดกำลังใจ ได้ดูงานพ่อมหาอยู่ พ่อผาย ใต้ให้ความคิดฟุ้งตนเอง” พ่อทัศน์ “มีโอกาส

กลับมาเป็นผู้ใหญ่บ้านอีกครั้ง ได้โอกาสหยุดคิดทบทวนสติก็กลับคืนมา มองเห็นหลักการเดิมของพ่อแม่ ทำพออยู่พอกิน พึ่งตนเอง ขยันเป็นหลัก” พ่อสุทรินันท์ “วิเคราะห์ด้วยตนเอง ปลูกพืชตามกระแสไม่รอด ไม่มีอะไรงอกเงย เกิดจากการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง มีแต่เจ๊งกับเจ้า”

จากประสบการณ์พ่อบุญเต็ม ได้พบว่าที่ดินเดิมที่ทำเกษตรเมื่อทำถึง 3 ปีแล้วจำเป็นต้องใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อรักษาผลผลิตให้เท่าเดิม และต้องเพิ่มปุ๋ยเป็นเท่าตัวทุก ๆ ปี เพื่อรักษาผลผลิตให้ได้เท่าเดิม ปรากฏให้เห็นว่าดินเสื่อมลงตลอด ต้องเสียเงินค่าปุ๋ยเพิ่มขึ้นไม่มีที่สิ้นสุด จึงไม่เห็นอนาคตทำเกษตรเชิงเดี่ยวของตน

จากประสบการณ์พ่อสุทรินันท์ ได้พบว่า การมีรายจ่ายจากการลงทุนเลี้ยงสัตว์หลายหลายชนิด เช่น วัว และการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ไม่สามารถควบคุมต้นทุนของตนให้ต่ำลงได้ อีกทั้งถึงเวลาขายผลผลิตก็ไม่สามารถขายได้ตามราคาที่ต้องการจะได้ ต้องถูกตลาดกดราคา จนรู้ซึ่งถึงอนาคตของตนว่าไม่มีอนาคต มีแต่ เจ๊งกับเจ้า เป็นต้น การค้นคิด ค้นคว้าทดลอง ได้เพียรพยายามทำมาแต่ก็ไม่ปรากฏผล การทบทวนบทเรียนของตนในความยากลำบากในชีวิตของตนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของตนได้ในที่สุด

จากประสบการณ์พ่อผาย ได้พบว่าสิ่งที่ตนเองอยากรวยต้องทิ้งถิ่นไปตากถางที่ละหานทราย 100 ไร่ เพื่อบุกเบิกไร่ข้าวโพด ทำได้ 2 ปีเท่านั้นเงินลงทุน 50,000 บาทหมด ทั้งลูกเมียอีกให้อยู่บ้าน นึกสงสารลูกเมีย จิตสำนึกรับผิดชอบในด้านคุณธรรมประจำใจต่อครอบครัวเป็นตัวกระตุ้นให้กลับบ้าน เริ่มทบทวนบทเรียนด้วยตนเองว่าจะอย่างไรดี ในที่สุดก็คิดได้ เปลี่ยนความคิด หันพึ่งตนเองใหม่จาก 2 มือ พ่อแม่ให้มาข้างละห้าแสน รวมกันหนึ่งล้าน ขุดสระเก็บน้ำได้สำเร็จ เริ่มสะสมอาหารให้กับครอบครัวได้อีกครั้งหนึ่ง และมีแม่ลาศิริภรรยา ร่วมกันปลูกผัก ขุดดินต่อเนื่อง จนเป็นผลงานเกษตรผสมผสานตัวอย่างที่มีคนให้ความสนใจศึกษาและนำไปทำต่อ จนสามารถเก็บออมเงินซื้อที่ไ้ได้เพิ่มขึ้น

สำหรับปราชญ์ท่านอื่นๆ ต่างก็มีประสบการณ์ในการทำพืชส่งเสริมเกษตรเชิงเดี่ยว แล้วตกอยู่ในสภาวะเดียวกันคือขาดทุน หมดความสามารถชำระหนี้ได้ เช่น พ่อคำเตื่อง ต้องหันหน้าพึ่งเหล่า บุหรี จนน้องสาวมาช่วยเตือนสติ จึงทบทวนตั้งสติ เริ่มต้นใหม่ได้ ที่สำคัญคือการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดการทบทวนเปลี่ยนแปลงตนเองที่ความคิดเป็นสำคัญ

จุดของการเปลี่ยนความคิดเกิดจาก 2 ทาง ทางที่หนึ่งเกิดจากมีผู้ใกล้ชิดหวังดี เช่น ภรรยา และน้องสาว เตือนสติ ทางที่สองเกิดจากตนเองเป็นผู้คิดทบทวนวิเคราะห์เตือนตนเอง เส้นทางเปลี่ยนความคิดของปราชญ์ทั้ง 8 จึงเป็นไปตามที่มาของ 2 ทางดังกล่าว

ปัจจัย ค. หลักการแก้ปัญหาหนี้

ปราชญ์ทั้ง 8 ท่าน ต่างก็มีหลักการของตนในการแก้ไขปัญหาหนี้ เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้ พ่อคำเตื่อง ให้หลัก 1. การเรียนรู้ความจริงจากการปฏิบัติด้วยการปรับเปลี่ยนความคิดทดลองสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ 2. การเพิ่มรายได้มากๆ ก็คือการลดรายจ่ายจ๋าๆ 3. ปล่อยให้ถูกทาง ถูกประโยชน์ การลดรายจ่ายคือการเพิ่มรายได้ 3. เปลี่ยนวิธีคิดจากการอยากได้เงินมาเป็นรวยความมั่นคงมั่นคงแทน 4. ปลุกเพิ่มไว้กินอุดรายจ่ายในครอบครัว 5. พัฒนาตนเองอยู่อย่างเรียบง่าย สมถะ พ่อผาย 1. ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ฟังตนเอง ฟังพากันเองในครอบครัว มรดกพ่อแม่ให้มา มือซ้ายห้าแสน มือขวาห้าแสน รวมกันได้หนึ่งล้าน “อ่านตัวให้ออก บอกตัวให้ได้” ชีวิตจะดีขึ้น พ่อจันทร์ที่ใช้หลัก มีหนี้ต้องรีบคืน ไม่เหนียวหนี้ ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิต ความซื่อสัตย์ การฟังตนเอง ใช้ศีล 5 เป็นรากฐาน ขยันมานะอดทนอดกลั้นเพียรพยายาม พ่อบุญเต็ม ใช้หลัก เก็บเล็กผสมน้อย จากผลผลิต ด้วยความหลากหลายของเกษตรผสมผสาน มีน้อยใช้หนี้คืนน้อย มีมากคืนมาก ไม่เหนียวหนี้ คืนด้วยผลผลิต พ่อผอง ใช้หลัก ขยัน อดทน ค่อยเก็บค่อยคืน มุ่งมั่นตั้งใจ พ่อทัศนที่ใช้หลัก ยึดหลักพอเพียง ทำเพื่ออยู่ ทำเพื่อกิน สร้างอยู่สร้างกิน ประหยัด เลิกอบายมุข ยึดหลักพระทั้ง 5 คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายาม สำหรับพ่อสุทธินันท์ หลักคือ มีหนี้เพื่อการเรียนรู้พร้อมใช้คืน

หลักของการแก้ปัญหาหนี้ของปราชญ์ทั้ง 8 ท่าน ที่สำคัญมีหลักสรุปได้ดังนี้

1. ฟังตนเอง ฟังพากันเอง มีความเรียบง่าย สมถะ อดทน มีความพยายาม ขยัน มุ่งมั่น
2. มีความประหยัด ลดรายจ่าย
3. ไม่เหนียวหนี้ มีมากใช้มาก มีน้อยคืนน้อย
4. มีหลักธรรมให้ความสำคัญที่ใจ

ส่วนผู้ที่มีหนี้มาก เช่น พ่อผอง พ่อบุญเต็ม พ่อจันทร์ที่ มุ่งมั่นด้วยความขยันและพยายามเพิ่มผลผลิต ทำงานเต็มกำลัง ขายผลผลิตมากก็คืนหนี้มาก ใช้เวลานานปีกว่าหนี้จะหมด และที่เป็นพิเศษต่างจากรุ่นอื่นก็คือ หนี้ของพ่อสุทธินันท์ เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติจนเป็นผลสำเร็จ จากการเลี้ยงวัวพันธุ์ การปลูกต้นยูคาลิปตัสได้สำเร็จถึง 700 ไร่ มีผลผลิตได้สูง จึงมีหนี้พร้อมคืน

ปัจจัย ง. เข้าสู่เกษตรผสมผสาน

ปราชญ์ทั้ง 8 ท่าน นำวิธีการผลิตสู่เกษตรผสมผสานกันทุกท่านเป็นหลักของการผลิต เพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน เป็นความเห็นตรงกัน และยึดการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ในครอบครัวเป็นหลักใหญ่ ตามทฤษฎีของไชยานอฟ (Chayanov) และเข้าหลักของความมั่นคงปลอดภัยด้านอาหารบริโภคในครัวเรือน โดยพ่อคำเตื่อง ได้แนวคิดต้นแบบจากสันตือโสภณ พ่อผายได้จากพ่อมหาอยู่ พ่อจันทร์ที่ได้จากพ่อผาย พ่อบุญเต็มได้จากพ่อมหาอยู่ พ่อผาย พ่อทองหล่อ ได้จากพ่อมหาอยู่ พ่อผองได้จากทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พ่อทัศน์ได้จากพ่อมหาอยู่ พ่อผาย ตามรายละเอียด ตาราง 5.26

จะเห็นได้ว่าต้นธารเกษตรผสมผสานมาจากพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย และพ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นหลัก ส่วนพ่อสุทธิพันธ์ ได้จากการค้นคว้าวิจัยด้วยตนเอง

ปัจจัย จ. หลักการดำเนินชีวิต

ความสำเร็จในชีวิตของปราชญ์ทั้ง 8 ได้ใช้หลักในการดำเนินชีวิต ดังนี้ พ่อคำเตื่อง ใช้หลักกรรมสายสันตือโสภณ ความเรียบง่าย สมถะ คิดวิเคราะห์รู้เท่าทันกิเลส ไม่เบียดเบียน เคารพธรรมชาติ สัมมาทิฐิ คิดชอบ พูดชอบ ทำชอบ พ่อผาย ยึดหลักพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง อดกลั้น อดทน ขยัน มุมนะพยายาม พ่อจันทร์ที่ หลักอัตตาทิ อัตตโนนาถ หลักแห่งความซื่อสัตย์ ศิล 5 เป็นรากฐาน พ่อบุญเต็ม หลักพึ่งพาตนเอง พึ่ง 3 แม่ แม่ธรณี แม่คงคา และแม่บ้าน พ่อทองหล่อ ขยันหมั่นเพียร พ่อผอง เจริญรอยตามพระยุคลบาท ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต พ่อทัศน์ ถือหลัก 5 พระ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และพยายาม พ่อสุทธิพันธ์ยึดเอาความรู้เป็นที่ตั้ง ใช้เหตุผลตามข้อเท็จจริง

หลักในการดำเนินชีวิตของปราชญ์ทั้ง 8 ใช้หลักกรรมของพระพุทธเจ้าเป็นองค์รวม มีพ่อผอง เป็นครูบาราม ยึดหลักเจริญรอยตามพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลัก พ่อสุทธิพันธ์ใช้หลักความรู้เหตุและผลตามข้อเท็จจริงเป็นหลัก

ปัจจัย ฉ. หลักการเกษตรแบบพอเพียงชีพ พออยู่พอกิน

ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจศึกษาเพิ่มเติมถึงแนวทางปฏิบัติถึงการดำเนินชีวิต ข้อประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันกับความเป็นอยู่แบบพอเพียง ในด้านความพอประมาณ ศึกษา

ความมีเหตุผล และศึกษาถึงภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีอะไรบ้าง ตลอดจนถึงไขความรู้อย่างต่าง ๆ ภายใต้อุณหภูมิของปราชญ์ทั้ง 8 ตามหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

หลักข้อที่ 1 ศึกษาความพอประมาณ

ตามหลักแนวคิดด้านการบริโภคอาหาร ก็เก็บจากสวนผัก กินกันอร่อย และอิ่ม ตามที่ตนเองปลูก ปลูกทุกอย่างที่อยากกิน กินทุกอย่างที่ปลูก มีการซื้อเครื่องครัวเป็นส่วนน้อย มาก

ด้านที่อยู่อาศัย มีสภาพความเป็นอยู่ เช่นชนบททั่วไป มีบ้านหลังไม่ใหญ่อยู่กัน แบบพอเพียง ไม่มีสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยเลย

ด้านการแต่งกายเสื้อผ้า เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็เรียบง่าย เช่นทั่วไป ราคาไม่แพง (ราคาถูก) ส่วนใหญ่ซื้อกันน้อยทีละชุด ใส่เสื้อผ้าที่ผู้อื่นนำมาฝากมากกว่า เช่น ฟอบุญเต็ม แม่ เรียน เป็นต้น

รถยนต์พาหนะ ปัจจุบันปราชญ์เกือบทุกท่านมีรถยนต์เก่าๆ ใช้กันมาเป็นสิบปี ราคาคันละประมาณ 50,000 บาท ใช้เป็นพาหนะเดินทางไปประชุมเครือข่าย และเยี่ยมเยียน เครือข่าย แต่ก็สามารถเดินทางไปถึงที่หมายได้ เช่น ฟอบุญเต็ม 50,000 บาท ฟอจันทร์ 20,000 บาท เป็นรถยนต์คันเล็กๆ ประหยัดน้ำมันได้มาก เหมาะสมกับช่วงน้ำมันแพง ส่วนลูกๆ ปัจจุบัน จะมีรถปิคอัพ คนละคันเพื่อบรรทุกวัสดุ ดิน ขนสารพัด ทั้งคนทั้งของไปตลาด แต่ก็เป็รถเก่า เช่นกัน โชคดีที่วิ่งได้ไม่หยุดกลางทาง ผู้ศึกษาได้มีโอกาสรับบริการแล้ว อยู่กลางทุ่งมีพาหนะพา ไปไหนมาไหนได้ก็ดีใจแล้ว

หลักข้อที่ 2 ศึกษาความมีเหตุมีผล

การจัดออกแบบแปลงไร่นา สวนผสม ปราชญ์ชาวบ้านสามภาครับได้ว่า ทำไม ถึงทำเช่นนี้ เช่น นาข้าวทำไมถึงอยู่ด้านหลัง บ้านจะอยู่ด้านหน้า เป็นลานกว้างผู้คนมาเยี่ยม เยือน หรือจัดงานบุญงานพบปะคนจำนวนมาก ก็จะใช้ลานหน้าบ้านส่วนใหญ่จะกว้างพอที่รับคน ได้มาก หรือทำไมต้องขุดสระ เพื่อออมน้ำ จำกัดจนขึ้นใจ เหตุที่ต้องออมน้ำเพื่อให้ดินชุ่มชื้น และเก็บน้ำไว้เลี้ยงปลา รดน้ำทำสวนต่างๆ เริ่มชีวิตใหม่ด้วยการออมน้ำ ต้นไม้จะตามมา ตรงไหนเป็นบ่อปลา ตรงไหนเป็นบ่อนูบาล

การปลูกพืชชนิดต่างๆ ที่ดินเดียวกันสามารถทำเกษตร 4 ชั้น หรือที่ดิน 1 ไร่ แต่ปลูกพืชได้ 4 ไร่ กล่าวคือ พืชยืนต้นรากลงลึก ต้นสูงชะลูด เป็นไม้หนานาพันธุ์อยู่ร่วมกับ พืชผล ต้นไม้สูงนัก สมโอ ละมุด มะกอกน้ำ มะขามเทศ มะนาว และต้นไม้บังดิน เช่นผัก ขิง ข่า ตะไคร้ ถั่วเหลือง ต่างๆ และที่คลุมดินก็เป็นไม้ไผ่ไทร่มเงาสมุนไพร เป็นต้น การปลูกต้นไม้ที่หลากหลายนานาชนิด ด้วยกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ของเกษตรผสมผสานนี้เป็นเทคโนโลยี ชาวบ้านชนิดหนึ่งที่เป็นภูมิปัญญา

การเลี้ยงปลาในสระ และในกระชัง การขุดสระแยกหลายๆ สระเพื่อแยกเลี้ยง ปลา ตามแต่ละประเภทที่มีความต้องการความลึก และขนาดที่เหมาะสม เช่น ปลาที่กินพืชเป็น อาหาร และปลาที่กินเนื้อเป็นอาหาร จะต้องมีการแยกสระให้ชัดเจน มิเช่นนั้นจะประสบปัญหา ปลากินเนื้อ กับปลากินพืชหมดโดยไม่รู้ตัว

การเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง เช่น กบ และปลา ที่ต้องกินเป็นอาหารประจำวันจะ เลี้ยงในกระชัง จะได้ไม่ต้องจับตอนที่ให้นำมาเป็นอาหารเพื่อรับประทาน หลากๆ กระชัง ก็มีปลา หลากๆ ชนิด รวมทั้งกบด้วย

การเลือกปลูกพืชตามภูมิโนเวศ และภูมิสังคม ของแต่ละแห่งต่างกัน พ่อบุญเต็ม อยู่บ้านดงบัง มีหมู่บ้านหลังคาเรือนจำนวนมาก จนสามารถสร้างตลาดเกษตรอินทรีย์ นำ ผลผลิตออกขายได้ทุกวัน วันละ 2 ครั้ง โดยง่ายและหมดอย่างรวดเร็ว ในขณะที่พ่อค้าต้อง หมูบ้านหนองแก ตำบลหัวฝาย จังหวัดบุรีรัมย์ กิ่งอำเภอแดนดง อยู่ห่างไกล ความหนาแน่นไม่ เพียงพอ เปิดตลาดเกษตรอินทรีย์ 7 วันต้องเลิกตลาดเพราะไม่มีคนมาซื้อ การขายผลผลิตจึงไม่ สะดวก เป็นปัญหาเช่นกันจึงจำเป็นต้องปลูกไม้ยืนต้นมากๆ จะได้ไม่ต้องขายทุกวัน ดังนั้นพ่อ ค้าต้อง จึงปลูกผักแต่พอบริโภค เท่านั้น ส่วนไม้ที่โตนั้นก็นำมาทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ออกขายใน เมือง หรือพ่อสุทธิพันธ์ อยู่กับความแห้งแล้ง ผืนทะเลทรายไม่มีทั้งน้ำ ไม่มีทั้งปุ๋ย ทำพืชไร่เชิง เตียงตามรัฐส่งเสริม ทำปีแล้วมีแล้ว จนค้นพบว่าสิ่งที่ทำกับผลที่ได้รับไม่เป็นไปตามเหตุและผล เลย จึงเลิกทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกยูคาลิปตัส 150,000 ต้น จนเกิดเป็นป่ายูคา นำเป็นถ่าน คา บอนต์ ขายญี่ปุ่น ได้เงินมาเป็นจำนวนมาก แต่ไม้ก็ยังเต็มป่าเหมือนเดิมเพราะมีตออยู่แตกกิ่ง ต่อไป

หลักข้อที่ 3 ศึกษาภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ภูมิคุ้มกันเรื่องปากท้อง ภูมิคุ้มกันในด้านผลผลิต มีข้าว ปลา อาหาร รับประทาน อิ่มท้องทุกคนในครอบครัว จากการปฏิบัติแนวคิด มุ่งหน้าสู่เกษตรผสมผสาน เดิน ถูทาง รักษาปากท้องของตนเองและครอบครัว ได้ตลอดอายุขัย เป็นสิ่งที่มีภูมิคุ้มกัน สูงสุดใน ด้านอาหารที่ให้กับร่างกาย ทั้งครอบครัว สูดยอดของเรื่องการนำชีวิตเข้าเส้นทางที่ไม่มีวันที่จะ

อดอยากต่อไปในชีวิต แคมกีนอรรอย อิ่มท้อง จากผลผลิตพืชทุกชนิด ปลูกตามที่ตนเองต้องการ รับประทานทั้งสิ้นมีเหลือขาย ปัญหาเรื่องดังกล่าว จึงหมด อีกทั้งเส้นทางเดินไปในการเกษตร อินทรีย์ ปลอดภัย พืช ทำให้สุขภาพร่างกายปลอดภัยเคมี มีสุขภาพที่แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ปรากฏครอบครัวใดมีคนป่วยเลย

ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ เมื่อปากท้องอิ่ม ปราศจากโรคภัย สบาย จิต ก็ดีตาม ทุกคนในครอบครัวยังขันแข็งกันมาก เนื่องจากไม่ได้มีการจ้างแรงงาน ทุกคนจึงมีงานทำตั้งแต่เช้ามีดี อีกทั้งความสุขที่ได้ทำ และความจริงว่าจะเห็น ความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ สิ่งที่น่าประหลาดใจให้เห็น ทุกคนทำงานไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยตลอดทั้งวัน มีความสุขใจกันจริงๆ กินข้าวเย็นร่วมกันพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก ลูกเขย หลานเล็ก หลานคน ความสุขอบอุ่นกลับคืน พ่อผาย กับพ่อบุญเต็ม พ่อค้าเตื่อง พ่อจันทร์ที่ พ่อผอง สมกับการเป็นปราชญ์จริงๆ ดูเสมือนว่า ยังมีอายุยิ่งเร่งทำงาน แข่งกับเวลา เพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาหนาแน่นยิ่งๆ ขึ้น เพื่อเป็นบ้านนาบุญตอนแก่เฒ่า ไม่มีเสียงทะเลาะกันเลยเพราะต่างก็รู้ใจ ซึ่งกันและกัน และไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเกียจคร้าน หลบงานเลย มีแต่ทำไม่ทัน อยากทำมากๆ เพราะยิ่งทำมากก็ยิ่งขายได้มากสะสมได้มาก

ภูมิคุ้มกันป้องกันความหลงใหลต่อสังคมทุนนิยม ความมั่งมี้น ศึกษา ถอดบทเรียนจรรยาวัตนุญนิยม และรู้ว่าอันตรายของการหลงใหล สู้บริโภคนิยม เงินน้อย เป็นสิ่งที่อันตรายทำให้ตนเองต้องตกกระกำลำบาก พร้อมกันทั้งครอบครัว จึงฝังลึกเข้าไปในจิตใจและเข้าใจดีกับทุกคน อีกทั้งปัจจุบันต่างได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ และต่างก็เป็นศูนย์เรียนรู้อบรม กันแต่ละศูนย์ก็หลายพันครอบครัวที่ผ่านมา สังคมใหม่ภายใต้การร่วมสร้าง และดำเนินวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงทำให้อยู่ดี มีสุข กำลังเจริญเติบโต อย่างช้าๆ มั่นคง และกว้างขวางมากยิ่งขึ้นตามลำดับ อย่างมีปัจจัยสำคัญเรียกกันว่า เป็นเส้นทางการต่อสู้ของระบบทุนนิยมที่ไร้ทุนและเทคโนโลยีระดับสูง เข้ากอบโกยผลประโยชน์จากผู้อ่อนแอกว่าอย่างรู้เท่าทัน และมากยิ่งขึ้นกว่าบุคคลที่อยู่ในระบบทุนจำนวนมากกลายเป็นผู้บริโภคนิยม ตามกระแสทุน ด้วยความยากลำบากของชีวิต

ภูมิคุ้มกันทางด้านจิตวิญญาณ สุขสงบ คาทา “อิตตาหิอิตตาโนนาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” เมื่อได้พบพบว่าตนเองสามารถพึ่งตนเอง แก้ปัญหาของตนจนสามารถดำเนินชีวิตสู่ความสุขสงบได้ อีกทั้ง ผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาเป็นมหาหลายเปรียญ เช่น พ่อมหาอยู่ พ่อผาย จึงดำเนินการปฏิบัติ ยึดธรรมเป็นเครื่องนำจิต ไม่ติดเอารัดเอาเปรียบ มีแต่ความรักเอื้อเพื่อแผ่ การอบรมให้ความรู้ ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ อีกทั้งพาดูงานจริงจากที่ตนปฏิบัติจริงอย่างไม่มีปิดบังอำพราง แคมแจกไม่กล้าพันธุ์ไม่ให้อีก นับว่าเป็นการทำทั้งบุญ ทำทั้งทาน อยู่ในตัวตลอดเวลาที่มีการอบรม เป็นการเสียสละ เมื่อตนเองรอดหลุดพ้นจากหนี้ได้แล้ว ก็อยากจะทำให้ผู้อื่นหลุดตามไปด้วย เป็นจิตที่มีเมตตาธรรม ตามมาอีก ทรายใดที่ยังปฏิบัติเช่นนี้อยู่ ก็

เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรม ยิ่งนานปี ก็ยิ่งแน่น ยิ่งลึกมั่นคง ใจก็ผ่องใส บริสุทธิ์ ขึ้นเรื่อยๆ จิต
วิญญานจึงสุขสงบและมั่นคง

ภูมิคุ้มกันทางการเมืองการปกครอง จากปราชญ์ชาวบ้านได้เรียนรู้
ร่วมกันถ่ายทอดวิชากันทุกๆ เดือนด้วยการร่วมประชุม เครือข่ายพหุภาคีภาคอีสาน ต่อเนื่อง
มาถึง 11 ปีแล้ว ต่างก็มีโอกาสได้เข้าอบรม ร่วมประชุมกับทางภาครัฐ ตลอดจน
สถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและเรียนรู้ถึงปัญหา และค้นหาวิธีการต่างๆ เพื่อ
แก้ไขปัญหา อันยาวนาน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ความเข้าใจอย่างดียิ่ง เนื่องจากปราชญ์ทุกท่าน
เติบโตมาจากประสบการณ์จริงที่ล้มเหลวแล้ว ลุกขึ้นได้ ปลอดภัยได้ จึงเป็นผู้ซึ่งมีหูฟังที่ดีเก็บ
สิ่งดีๆ ไว้ได้ง่ายและเก็บหมดพวกหูฟัง แล้วตาก็รู้จักดู เห็นอะไรดีเป็นประโยชน์ก็จัดทำทางตา
นำเอาไปใช้ได้เลย ไม่จำเป็นต้องบอกกันมาก ที่สำคัญเป็นผู้ที่มีสติปัญญา รู้จักคิด วิเคราะห์
สังเคราะห์ เรื่องต่างๆ ได้ ปราชญ์ดังกล่าวจึงกลายเป็นผู้รู้ทันการเมือง ถูกนักการเมืองวิ่งเข้าหา
ฟังพาจะแนบ เช่น พ่อบุญเต็ม พ่อผาย นายกทักษิณ ยังต้องไปหาอนาคัย แล้วให้เก็บภาพ
ถ่ายทอดสด ทวีร์นภขมีน เพื่อเป็นบทแสดงบทหนึ่ง แต่ปราชญ์ก็รู้เท่ากัน ขอถนนเส้นดำ จาก
หมู่บ้านถึงถนนใหญ่ ระยะทาง 9 กม. ได้สำเร็จ ถนนลาดยางได้สำเร็จภายใน 60 วัน ในที่สุดไม่
ว่าจะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดอำเภอ นายอำเภอ นายตำรวจ สาธารณสุข หน่วยราชการ
เกือบทุกหน่วย ต่างวิ่งเข้าหาปราชญ์กันทั้งสิ้น เพราะปราชญ์กลายเป็นผู้มีอำนาจทางสังคมไป
เสียแล้ว ภูมิคุ้มกันนี้จึงแข็งแกร่งมาก ไม่เห็นด้วยกับโครงการประชานิยม และโครงการหมู่บ้าน
เงินล้าน เพราะขัดแย้งกับหลักพึ่งตนเองทำให้คนอ่อนแอ แต่ก็รู้จักปรับตัว เพื่อให้รัฐบาลได้
ส่งเสริมเครือข่าย เช่น รัฐบาล พลเอก สุรยุทธ์ ให้เงินสนับสนุนการอบรมแก่เครือข่ายศูนย์เรียนรู้
36 ล้าน เพื่ออบรมสมาชิก 10,000 ครอบครัว

หลักข้อที่ 4 ศึกษาเงื่อนไขความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง)

ความรู้ได้จากการปฏิบัติ ค้นคว้า ทดลอง จากเกษตรผสมผสาน ด้วยชีวิตจริง
ทั้งครอบครัว และใช้เวลายาวนาน อยู่กับอาชีพเกษตรกร แต่เป็นรูปแบบเกษตรผสมผสาน ที่
ก่อให้เกิดความสำเร็จ หนีจากการเกษตรเชิงเดี่ยวที่ทำให้ล้มเหลว ล้วนแล้วแต่เป็นประสบการณ์
จากผลลัพธ์ของความรู้ และความไม่รู้ ความไม่รอบรู้ ไม่รอบคอบ ไม่ระมัดระวัง ไม่ศึกษาให้ถ่อง
แท้ ทำให้ชีวิตต้องขมขื่น แทบจะเอาชีวิตไปทิ้งแล้วจากอดีตที่ผ่านมา

ทั้งความสำเร็จที่หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ก็เริ่มต้นด้วยการศึกษาให้รอบรู้ ว่า
จะดำเนินวิถีเกษตรอย่างไรต่อไป จนได้พบเกษตรผสมผสาน ศึกษาให้ถ่องแท้อย่างรอบคอบ
ด้วยความระมัดระวัง รู้จัก 3 ประโยค อย่างซาบซึ้ง

การหาความรู้ ต่อยอด เพิ่มพูน ของเหล่าปราชญ์จากการประชุม เวทีต่างๆ กิติ จากกรอบมจากภาครัฐต่าง ๆ กิติ จากการสนทนากับผู้มีความรู้ต่าง ๆ สาขา กิติ แล้วรู้จักคิด วิเคราะห์ และนำมาประยุกต์ ต่อยอด กับอาชีพของตน เช่น การเข้าร่วมโครงการ หุดทำให้โลกร้อน ของเครือข่ายพหุภาคีภาคอีสาน นับว่าเป็นการรู้จักใช้จังหวะในการทำงานของตน กับการขยายวิสัยทัศน์ออกไปเป็นระดับโลกได้ อย่างเหมาะสมกับกาลเวลา และเป็นผู้ปฏิบัติงานจริง อย่างต่อเนื่องมานานหลายสิบปีแล้ว จากนั้นไปเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านจะนับต้นไม่จริงใน เครือข่าย เพื่อขึ้นทะเบียนทรัพย์สินแล้ว นับได้ว่าเงื่อนไขความรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ของ เครือข่ายได้ปฏิบัติด้วยดีอย่างต่อเนื่องและก้าวได้ทันโลกด้วย

หลักข้อที่ 5 ศึกษาเงื่อนไขคุณธรรม (ชื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน)

เงื่อนไขคุณธรรม ชื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเอง งานที่ทำ ความชอบของตน ต่อ ครอบครัว ต่อชุมชน ชื่อสัตย์สุจริต ต่อผู้อื่น ต่อเครือข่าย ต่อผู้เพื่อนปราชญ์ ต่อผู้เข้าอบรม ต่อ ชุมชนปราชญ์ทุกท่าน เป็นด้วยตนเอง ปฏิบัติด้วยตนเอง จากการศึกษาและติดตามมานาน 5 ปี ถ้าได้สนทนาด้วยศึกษาและสัมผัสได้อย่างใกล้ชิด

เงื่อนไขคุณธรรม ความขยันอดทน ความสำเร็จของปราชญ์ที่สามารถผ่านพ้น หลุดจากหนี้ ก็ด้วยความขยันอดทน ทั้งครอบครัวยาวนานต่อเนื่องนานนับสิบ ๆ ปี ประกัน คุณภาพ ความขยันความอดทน ยิ่งกว่าคนอดทนทั่วไปหลายเท่า

เงื่อนไขคุณธรรม สติปัญญา ปราชญ์ทุกท่านมีสติปัญญาเป็นเลิศ “สุ จิ ปุ ลิ” รู้จักฟัง รู้จักคิด ถาม เขียน (น้อยหนอย) สรุป วิเคราะห์ ได้รวดเร็ว ตามทัน ฟังทัน คิดทัน ปัจจุบัน พื้นฐาน ความรู้ นอกจากเกษตรแล้ว รู้ความทั่วไปถึงปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาการเมือง การปกครอง ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง ปัญหา ฯลฯ รู้มากจริง ๆ ใครได้ สนทนาด้วย จะรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้นจริง ๆ สนุก สนทนากันทั้งวันทั้งคืนไม่เบื่อเลย นับได้ว่าสติปัญญา เป็นเลิศ

เงื่อนไขคุณธรรมแบ่งปัน แบ่งปันความรู้ แบ่งปันความรัก แบ่งปันความสำเร็จ แบ่งปันผลผลิต แบ่งปันกล้าไม้ที่ผู้อื่นไม่มี แบ่งปันมิตรภาพ แบ่งปันธรรมะเป็นเส้นทางเดินของ ชีวิตปราชญ์ ในเครือข่ายพหุภาคีอีสาน อีกทั้งเป็นปรกตวิสัยดั้งเดิม ปราชญ์แต่ละท่านเป็น ทุนเดิม การแบ่งปันพึ่งพากันเองได้

มีความสุขกับเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินวิถีชีวิต

ปราชญ์ชาวบ้านพหุภาคีภาคอีสาน ปฏิบัติได้สอดคล้องตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างดี เข้าตามแนวปรัชญาอย่างต่อเนื่อง อย่างเป็นรูปธรรม สามารถปฏิบัติได้จริง และสามารถทำให้หลุดพ้นจากความยากจน และหลุดพ้นจากความเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวได้ ถ้ายึดหลักปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส นอกจากหลุดพ้นหนี้และความยากจนแล้ว การมีความเป็นอยู่ที่เป็นผู้นำของชุมชน และสังคมใหม่ที่ควรแก่การส่งเสริมสนับสนุนยิ่งๆ ขึ้นจากกรณีศึกษาในกลุ่มตัวอย่างปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ผลของการศึกษา จะมีคุณค่ายิ่งในการเผยแพร่ต่อเกษตรกรในภาคอีสาน เพื่อประโยชน์ของชุมชน ประเทศชาติ กับโครงการอยู่ดีมีสุข กันทั่วหน้าทั่วอีสานต่อไป

ปัจจัย ช วิเคราะห์เปรียบเทียบจำนวนหนี้และระยะเวลาการเป็นหนี้กับเกษตรเชิงเดี่ยวและการแก้ไขหนี้กับเกษตรผสมผสาน

พ่อค้าต้องต้องรับผิดชอบหนี้ก้อนแรกจำนวน 8,000 บาท ตั้งแต่อายุ 15 ปี เป็นมรดกที่พ่อได้กู้ไว้ และตนเองต้องเข้าแบกรับภาระช่วยพ่อ จากพี่ต้อง 6 คน คนอื่นๆออกจากบ้าน ระยะเวลาสะสมหนี้จำนวน 90,000 บาทถึงปี 2528 นานถึง 18 ปี จึงเกิดวิกฤต หมดกำลังใจ เมื่ออายุ 33 ปี ได้ปรับเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนวิถีการผลิต เป็นเกษตรผสมผสานตั้งแต่ปี 2529 ใช้เวลา 10 ปี ชำระหนี้หมด ในปี 2538 รวมเป็นหนี้หนาน 28 ปี นับได้ว่าเป็นหนี้หนานที่สุด ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์เมื่อหนี้หมด

พ่อผายเป็นหนี้หนานที่สุด จำนวน 40,000 บาท ปี 2525 และใช้หนี้หมดในปี 2527 รวดเร็วที่สุดด้วยการขอที่ดินแม่ลา (ภรรยา) 5 ไร่ ไร่ชายใช้หนี้ เป็นเหตุให้แม่ลาโกรธ จนพ่อผายต้องไปนอนที่เถียงนา นั่งสมาธิทบทวนความผิดพลาดของตนจากการลงทุนถากถางปลูกข้าวโพด 100 ไร่ ขาดทุนต่อเนื่องกัน 2 ปี ตัดสินใจกลับบ้าน เพราะทั้งลูกทั้งเมียอยู่ที่บ้าน และสามารถปรับเปลี่ยนความคิดกลับสู่วิถีการผลิตแบบพอเพียงด้วยเกษตรผสมผสาน

พ่อจันทร์ที เป็นหนี้ตั้งแต่ปี 2525 ด้วยอุบัติเหตุถูกหลอกกินคานายหน้า เป็นผู้รวบรวมคนไปทำงานต่างประเทศ จำนวน 300,000 บาท แต่ชายทรัพย์สินยอดหนี้ลดเหลือ 200,000 บาท รวมระยะเวลาชำระหนี้หมดได้เวลา 8 ปี ด้วยการทำเกษตรผสมผสาน ฟังตนเองจากการปรับเปลี่ยนความคิดจากพ่อผาย

พ่อบุญเต็ม เป็นหนี้ตั้งแต่ปี 2517 จำนวน 2,000 บาท เมื่อปี 2533 ก็เกิดวิกฤตหนี้ที่จำนวน 890,000 บาท ปรับเปลี่ยนความคิดทำเกษตรผสมผสานจากพ่อมหาอยู่ พ่อผาย

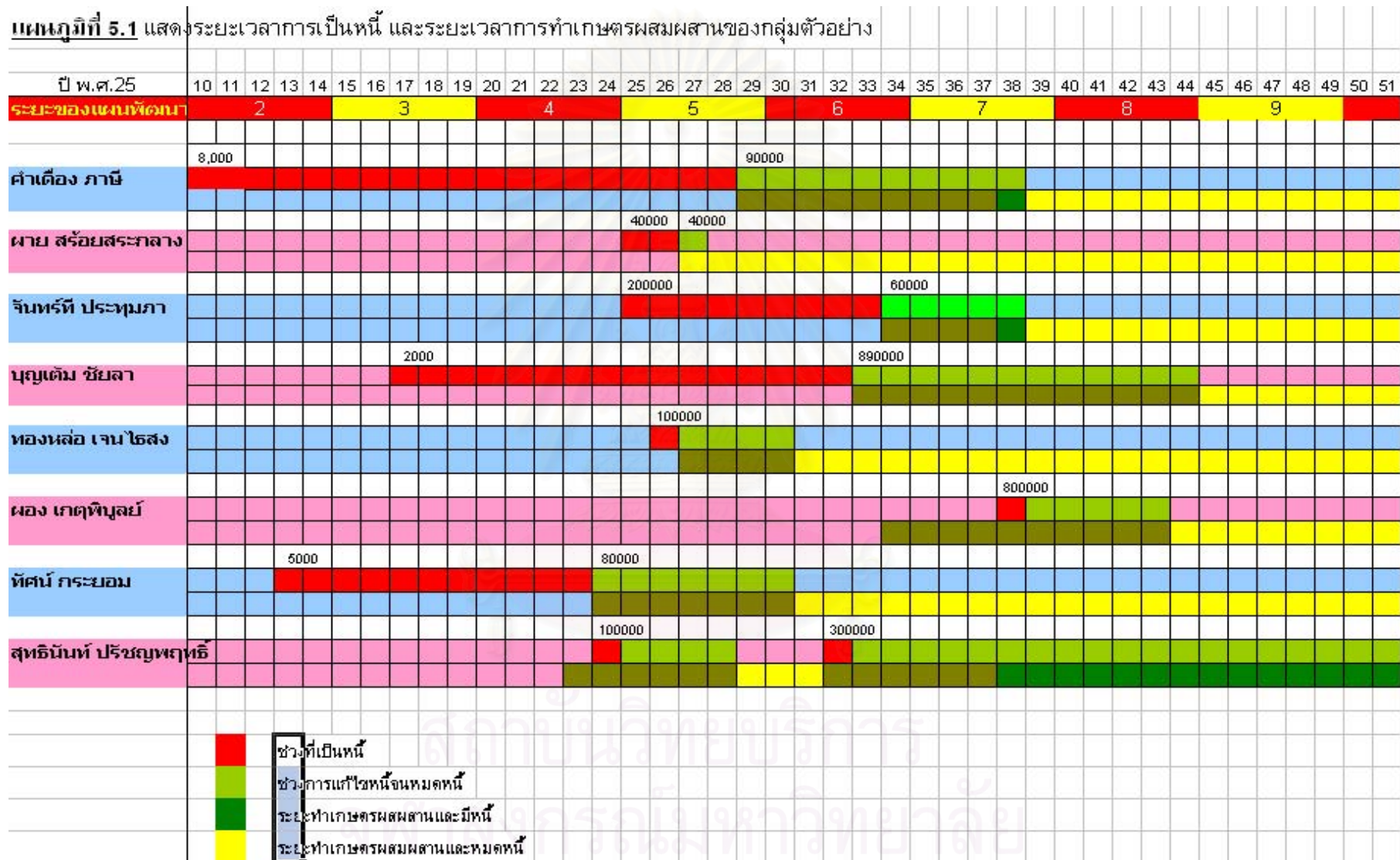
จนใช้หนี้ได้หมดใช้เวลา 11.5 ปี รวมเป็นหนี้นาน 22 ปี ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์เพราะ
เกษตรผสมผสาน ฟังตนเอง กินอยู่แบบพอเพียง

พ่อทองหล่อ เป็นหนี้ตั้งแต่ปี 2526 จำนวน 100,000 บาท กู้เงินลงทุนชุดสระ
ปลูกต้นไม้และเลี้ยงสัตว์ จากการศึกษาเกษตรผสมผสานจากพ่อมหาอยู่ และชำระหนี้ได้หมด
ภายใน 5 ปี นับได้ว่าเป็นการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการผลิตของตน จากการศึกษาของตนด้วย
ความมั่นใจ และถูกทางที่สุด ไม่เกิดวิกฤตเลย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงระยะเวลาการเป็นหนี้ และระยะเวลาการทำเกษตรผสมผสานของกลุ่มตัวอย่าง

พ่อผอง ทำเกษตรผสมผสาน ทฤษฎีใหม่จากการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ปี 2534 มาเป็นหนี้จำนวน 800,000 บาท จากการซื้อรถไถ นาลงทุนให้ลูก เมื่อปี 2537 และสามารถชำระหนี้ภายใน 5 ปี ด้วยเกษตรผสมผสานช่วยผ่อน เงินให้ได้ 50% เป็นหนี้ก้อนเดียว เป็นผู้เดียวที่เป็นหนี้มากที่สุด รองจากพ่อบุญเต็ม แต่อยู่กับ หนี้สินที่สุดเพียง 5 ปี

พ่อทัศน์ เป็นหนี้ 2513 เริ่มด้วยเงิน 5,000 บาท เป็นหนี้ตามหลังพ่อคำเตื่อง 3 ปี แต่เกิดวิกฤตก่อนพ่อคำเตื่อง ด้วยหนี้จำนวน 80,000 บาท เมื่อปี 2523 นานถึง 11 ปี จึงเกิด วิกฤตหนี้ เปลี่ยนวิถีการผลิตเป็นเกษตรผสมผสาน ฟังตนเอง แก้หนี้ได้สำเร็จในระยะเวลา 7 ปี รวมความเป็นหนี้นาน 18 ปี

พ่อสุทรินทร์ เป็นหนี้ก้อนแรก 100,000 บาท เมื่อปี 2524 เป็นหนี้เพื่อการ ทดลองเลี้ยงและปลูกเพื่อการศึกษาด้านพันธุ์พืชต่างๆ และพันธุ์สัตว์ต่างๆจนได้คำตอบปลูกต้น ยูคาลิปตัสสายพันธุ์ที่สามารถทำถ่านที่ดีจนส่งออกขายญี่ปุ่นได้ และมีการลงทุนเพิ่มอีก 300,000 บาท เพิ่มแต่ความแตกต่างของพ่อสุทรินทร์ก็คือมีผลผลิต จำนวนมากจากต้นยูคา พร้อมใช้หนี้

ปราชญ์ทั้ง 8 เริ่มเป็นหนี้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 จำนวน 2 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 จำนวน 3 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 จำนวน 4 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 5 จำนวน 7 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 จำนวน 5 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 จำนวน 5 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จำนวน 3 ราย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จำนวน 1 ราย ปราชญ์เปลี่ยนวิถีการผลิตเข้าสู่เกษตรผสมผสานในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 จำนวน 5 ราย ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 6 จำนวน 8 ราย ชำระหนี้ได้ หมดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 จำนวน 5 ราย และในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ในส่วนที่เหลือ 3 ราย ปลดหนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ปี พ.ศ.2544 เข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เกิดการตื่นตัวอย่างมากในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรผสมผสาน ถูกบรรจุ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ปรากฏว่าไม่มีการปฏิบัติตามแผนส่งเสริมจาก ภาครัฐ และรัฐบาลเลย หมดเวลากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ระยะเวลา 5 ปีไม่มีความคืบหน้า ความคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่จะคอยความหวัง และความ ช่วยเหลือจากรัฐบาล

6.3 บทวิเคราะห์ประเด็นที่น่าสนใจในแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง

ในการศึกษากระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นในประเด็นต่างๆที่น่าสนใจมากมายดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปการณ์จิตสำนึกของปราชญ์?

จากการศึกษาพบว่า “มีบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น ภรรยา และน้องสาว พุดเตือนสติ เช่น แม่สำเภา ภรรยาของพ่อจันทร์ที่ ได้ทักท้วงในขณะที่คิดจะฆ่าตัวตายด้วยการวิ่งให้รถชนว่า “เงินทองเป็นของนอกกาย กลับไปขายทรัพย์สินก็ได้ แต่ชีวิตนั้นเสียไปแล้วเอาคืนมาไม่ได้” ส่วนพ่อคำเต็องมีทุกข์จากการมีหนี้ ไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ หาทางออกด้วยการดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ เมื่อน้องสาวซึ่งบวชอยู่ในสายสันตือโศก กลับมาเยี่ยมพี่ชายในปี 2529 เห็นสภาพจึงได้พุดเตือนสติ “ปัญหามันเกิดมาจากเหตุ คงแก้ด้วยเหล้าและบุหรี่ไม่ได้ พี่เคยเป็นหนึ่งไม่เป็นสองรองใครในชุมชนแห่งนี้ น่าจะแก้ไขได้ไม่ยาก ควรจะหยุดระลึกตั้งสติดีๆ คงมีช่องทางอยู่” มีผลก่อให้เกิดแรงขับเคลื่อนสู่จิตใต้สำนึกได้สำเร็จของปราชญ์ทั้ง 2 ท่าน ส่วนท่านอื่นๆได้ทบทวนบทเรียน ตั้งสติ ขบคิดด้วยตนเอง หาทางออกด้วยการค้นหา ค้นคว้าทดลอง ศึกษาจากประสบการณ์ของผู้อื่น เช่น พ่อมหาอยู่ พ่อผาย จนก่อให้เกิดการตัดสินใจ เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของตน เข้าสู่เกษตรผสมผสาน

ประเด็นที่ 2 มีแรงขับหรือแรงจูงใจอะไรของปราชญ์ทั้ง 8 ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนได้?

ความมุ่งมั่น “ต้องฟื้นความสำเร็จกลับคืนให้ได้” การตัดสินใจไปนอนที่เถียงนา ย้ายตนเองออกจากบ้านในชุมชน โดดเดี่ยวตัวเอง เช่น พ่อผาย พ่อบุญเต็ม พ่อจันทร์ที่ แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่น พยายาม ก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนภายในอย่างทรหด “เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร” (Food security) และ”การมีความสุขกับการอยู่อย่างพอเพียง” ส่วนปราชญ์ชาวบ้านท่านอื่นๆ โดยส่วนมากต่างก็มีความคิดไม่แตกต่างกันในความเป็นผู้ใหญ่ และผู้นำของหมู่บ้าน ในอดีตทั้งสิ้น การฟื้นความสำเร็จกลับคืนให้จึงได้ จึงเหมือนกับการฝังเข็มในสมองอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ 3 สภาพแวดล้อมในการผลิต Mode of Production และ Commercialization มีผลต่อเกษตรกรอย่างไร ทำไมปราชญ์ทั้ง 8 คน จึงหลุดจากตรงนั้นได้?

ผลกระทบในด้านความสัมพันธ์การผลิต (Productive Relation) ของพืชเกษตรเชิงเดี่ยวในเรื่องพลังการผลิต มีผลกระทบมากในदानวัตฤติบ เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี ต้องซื้อในราคาที่สูง เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง เทคโนโลยีการผลิตก็ไม่มี พลังแรงงานที่ใช้ในการผลิตก็ว่าจ้าง แรงงานจากภายนอกซึ่งก็ได้ผลงานที่มีคุณภาพต่ำ มูลเหตุที่สำคัญคือ ความรู้ความสามารถในการจัดการในระบบทุน (Commercialization) ยังอ่อนแอ อยากรู้แต่ไม่สามารถจัดการได้ดี ก่อให้เกิดเป็นชนชั้นที่เสียเปรียบ ในส่วนผู้ใช้พลังงานในการผลิต เป็นสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของเกษตรกร ขาดทุนต่อเนื่องมายาวนาน ความขัดแย้งยังดำรงอยู่ จะปรากฏต่อสาธารณะโดยการประท้วง เทกระจาดพืชผล ให้รัฐบาลช่วย

พลังการผลิต (Productivity Force) กับความสัมพันธ์การผลิต (Production Force) จะต้องเกื้อกูลกันและต้องสมดุล ถ้าเกิดความขัดแย้งขึ้น ระบบการค้าก็มีปัญหา ดังนั้นปัญหาของเกษตรกรจำเป็นต้องพัฒนาการผลิต ต้องสามารถปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกันด้วยพลังการผลิต ที่มีต้นทุนสูงขึ้นเรื่อย ๆ

ประเด็นที่ 4 ทำไมปราชญ์ทั้ง 8 คน จึงหลุดจากสภาวะวิกฤตนั้นได้ ?

การที่ปราชญ์ทั้ง 8 คน สามารถหลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกิดความรู้และเข้าใจและมีการทบทวนบทเรียนจากประสบการณ์ที่ผ่านมาในการลงทุนพืชเกษตรเชิงเดี่ยว ต้องประสบต่อความเสี่ยงนานาประการที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การซื้อปุ๋ย การว่าจ้างเครื่องจักร และแรงงาน ตลอดจนการกำหนดราคาสินค้าที่จะขายของตน เป็นเหตุให้ขาดทุนต่อเนื่องมายาวนานเป็นหนี้มานาน จึงคิดวิเคราะห์ตัดสินใจเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของตน จากเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน ใช้แรงงานในครัวเรือน ฟังตนเอง ตามหลักทฤษฎีไชยานอฟ (chayanov) เรียกว่ารู้เท่าทันระบบทุน เพียงพอกับการตัดสินใจ ไปสู่เส้นทางใหม่และมีความสุขกับความพอเพียง นับได้ว่าเป็นความสำเร็จของปราชญ์ทั้ง 8 ทำให้ชีวิตของครอบครัวดีขึ้น สบายใจขึ้น มีเงินเหลือชำระหนี้ได้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่ก่อนเขาเป็นเหยื่อของระบบทุน แต่เมื่อเขาเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตด้วยการฟังตนเองจึงหลุดจากการเอารัดเอาเปรียบได้สำเร็จ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน และรัฐอย่างดียิ่ง ปัจจุบันรัฐให้ความสำคัญในปราชญ์ทุกท่านและให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างดีเช่นกัน

ประเด็นที่ 5 ปราชญ์ทั้ง 8 มีจิตสำนึกทุนนิยมหรือไม่ อย่างไร?

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทั้ง 8 ท่าน ยอมรับระบบทุน ระบบทุนเข้ามาตั้งแต่พ่อแม่แล้ว พ่อแม่และคนในชุมชนต่างเห็นดีเห็นงาม เชื่อในสิ่งที่รัฐได้ประชาสัมพันธ์ว่า “ต่อจากนี้ไปหมู่บ้านเขาทุกคนจะได้เป็นสุขสบาย มีเงินใช้” ซึ่งปรากฏเป็นความจริงก็คือมีเงินใช้มากกว่าเดิม และมีหนี้ติดตัวมากขึ้น ทำงานหนักขึ้น จากคำขวัญงานคือเงิน เงินคืองานบันดาลสุข

ปราชญ์ทั้ง 8 รู้จักรู้ทัน ปรับตัวอยู่กับระบบได้ดีขึ้นมาก รู้เท่าทันและรู้จักใช้ประโยชน์บริหารประโยชน์จากระบบทุน จนปรากฏได้ชัดว่า สามารถเร่งผลผลิตและจำหน่ายจนใช้หนี้ได้หมด และสามารถมีเงินเหลือซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อลูกหลานได้อีกมากกว่าเดิม โดยที่มึความปลอดภัย (Safety net) มั่นคงเรื่องอาหาร (Food Safety) มีความสุขกับความพอเพียง คินชีวิตให้กับธรรมชาติ

ประเด็นที่ 6 เมื่อเปลี่ยนวิถีการผลิต ฟังตนเองได้แล้ว เกิดความมั่นคงทางอาหารองค์ความรู้เป็นอย่างไร?

องค์ความรู้ของปราชญ์ทั้ง 8 คน เมื่อเปลี่ยนวิถีการผลิตและฟังตนเองได้แล้ว ต่างก็เห็นตรงกันเกี่ยวกับรูปแบบการเปลี่ยนวิถีการผลิตที่ฟังตนเองโดยวิธีเกษตรผสมผสาน เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการออมดิน ออมน้ำ ออมพืชผัก ออมสัตว์เลี้ยง ออมสัตว์น้ำ ออมต้นไม้ใหญ่ ไม่ใช่สอย ระบบนิเวศของป่า การฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับคืน ซึ่งความเห็นข้างต้นนี้ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เรียกว่า “เกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากจน” ขณะเดียวกันก็มีความเห็นเกี่ยวกับการลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก หันมาพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นปัจจัยภายใน เช่น การขุดสระเก็บน้ำ การทำปุ๋ยคอก ทำปุ๋ยหมัก ทำสารชีวภาพ และสมุนไพรต่าง ๆ การลดความเสี่ยงด้วยการทำเกษตรหลาย ๆ อย่าง สร้างบ้านนาถูชีวิตด้วยการปลูกไม้ใหญ่ยืนต้น เพื่อเป็นบ้านนาถูชีวิต

ประเด็นที่ 7 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของปราชญ์เปลี่ยนไปอย่างไร?

เมื่อปราชญ์ทั้ง 8 ได้ฐานองค์ความรู้จากเกษตรผสมผสาน ฟังตนเอง จนเกิดความมั่นคงทางอาหารได้แล้ว สถานภาพของตนเองก็เปลี่ยนไปจากผู้ที่ถูกเป็นเหยื่อของการถูกเอารัดเอาเปรียบจากระบบทุน โดยเฉพาะราคาผลผลิตที่ตนไม่สามารถกำหนดราคาได้ ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคา เมื่อตนเองไม่ต้องผลิตป้อนตลาดภายนอกชุมชน ปัญหาที่ถูกเอาเปรียบก็หมดไป ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของปราชญ์ก็หลุดพ้นจากผู้เสียเปรียบไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่าง

ปราชญ์กับชุมชนก็ดีขึ้นมากเพราะพืชผลที่ผลิตได้เหลือมีเหลือกิน เหลือใช้ ทั้งแจก และขาย ภายในชุมชน อีกทั้งเป็นพืชผักเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษเป็นที่ชื่นชอบของชุมชน ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐ อบต. อบจ. อำเภอ จังหวัด สถาบันการศึกษา ก็เปลี่ยนไปหมด กลัปกกลายเป็นสถานที่เรียนรู้ ศูนย์เผยแพร่ ศูนย์การเรียนรู้การแก้ปัญหาความยากจนอย่างกว้างขวาง และได้รับการยกย่องจากผู้มีความรู้ สถาบันการศึกษา องค์กรต่างๆ มาเยี่ยมเยือน จนถูกยกฐานะเป็นชนชั้นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบนของสังคม ปัจจุบันศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน มีเครือข่ายที่ขยายจำนวนมาก จิตสำนึกของปราชญ์เปลี่ยนเป็นอุดมการณ์ของความตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะให้มีการขยายตัวถึง 1 ล้านครอบครัว ภายในปี 2560 เป็นผู้ให้ความรู้ให้หลุดพ้นจากความยากจน และหลุดจากความเปราะบางของเพื่อนร่วมชุมชนและต่างชุมชน

ประเด็นที่ 8 ความสำเร็จของปราชญ์ในการปลดหนี้ได้ ทำไมผู้อื่นจึงไม่ทำตาม?

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยพบว่าการเผยแพร่แนวทางการทำเกษตรผสมผสาน และดำเนินวิถีครอบครัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงก็ได้มีการขยายตัวไปได้ตามหมู่บ้านของปราชญ์ และขยายไปในระดับหลาย ๆ หมู่บ้านใกล้เคียง ได้จำนวนมากพอประมาณตามกำลังแรงกายของปราชญ์ แต่ยังไม่สามารถขยายตัวได้มากพอกับความตั้งใจทั้งนี้เพราะขาดปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่

ก. ความพร้อมของการเปิดศูนย์เรียนรู้

การเปิดศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้และแนวคิด ในเบื้องต้นปราชญ์ชาวบ้านได้นำรายได้ส่วนเหลือเพียงเล็กน้อยของตนมาลงทุนสร้างอาคารเรียนและที่พัก เพื่อนอนค้างและศึกษาดูการทำงานจริง เป็นการเริ่มต้นที่ต้องใช้เวลาเก็บสะสมเงินค่อยๆ สร้างขึ้น รวมทั้งการใช้อุปกรณ์เครื่องขยายเสียง ซึ่งต้องใช้งบประมาณ เป็นแสนบาท ปัจจุบันรัฐได้เข้าส่งเสริมให้บ ก่อสร้างหลายศูนย์ที่มีความพร้อมเช่น ของพ่อผาย พ่อคำเตื่อง พ่อสุทรินทร์

การจัดเตรียมเอกสารเพื่อประกอบการเรียนรู้ ยังขาดเครื่องมือสมบูรณ์และทักษะการทำเอกสาร ในส่วนนี้ได้รับการช่วยเหลือจากนายแพทย์อภิสิทธิ์ ชำรงวรารากร แพทย์หญิงธารทิพย์ ชำรงวรารากร จากโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น

ข. ความสำเร็จของปราชญ์ที่ยังมิได้มีองค์กรใดตีพิมพ์และเผยแพร่ให้อย่างทั่วถึง

ปัญหาความสำเร็จของปราชญ์ยังมีได้มีผู้นำเอาความจริงไปตีแผ่

ประชาสัมพันธ์ ขยายให้ชุมชนทราบอย่างเป็นทางการจากภาครัฐหรือชุมชน เช่น การเผยแพร่เอกสาร หรือออกวิทยุชุมชน โดยชุมชนเองหรือรัฐเพื่อรับรองแนวทางการความสำเร็จ จึงเป็นปัญหาด้านความเชื่อมั่นไม่ถึงจุดตัดสินใจ

ปัญหาจากการอิจฉาของคนในชุมชนหมู่บ้านเดียวกันบางชุมชน เห็นว่าเป็นคนเคยล้มเป็นหนี้มากมายจนขาดความเชื่อถือไปแล้ว เป็นปัญหาความเชื่อฝังลึกในอดีต แต่การปลดหนี้หมดแล้วมีเงินแล้วไม่ได้เปิดเผยอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมชัดเจนไม่มีผู้ใดรู้ ตัวเองจะเป็นผู้ประกาศและทำเอกสารก็ไม่เหมาะสม จะกลายเป็นการยกย่องตัวเอง

ค. การไม่ปรับเปลี่ยนความคิด หรือทัศนคติ และการไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

ชีวิตยังมีกิน ยังไม่อดอยากถึงตายเป็นเหตุให้คนในชนบทขาดการเรียนรู้อย่างตั้งใจและมุ่งมั่น อีกทั้งวิถีชีวิตก็อยู่แบบพอเพียงตั้งแต่อดีต ไม่ชอบค้นคว้า

การปรับความคิดเปลี่ยนจากเกษตรเชิงเดี่ยวไปสู่เกษตรผสมผสานที่ต้องขยันทำงานตลอดทั้งวัน เพื่อดูแลการเจริญเติบโตให้ได้ผลผลิตมาก จึงมีวิถีชีวิตที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นการลงทุนต้องจ้างรถไถ แรงงาน ซื้อมปุ๋ย เป็นการลงทุนในระบบทุนและหวังผลตอบแทนที่รวดเร็วและสามารถทำได้จำนวนมากไร่ มีโอกาสร่ำรวยได้ถ้าปีไหนพืชผลราคาสูง

สรุปได้ว่า มีผู้ทำตามจำนวนหนึ่งที่ผ่านเข้าอบรมในศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ผลสัมฤทธิ์มีผู้สนใจปฏิบัติตามแนวทางปราชญ์มากน้อยต่างกัน แต่ก็มีผู้เข้าอบรมเรียนรู้ปริมาณรวมกันทุกศูนย์เรียนรู้เป็นหลักหมื่นคน ในปี 2550 เป็นปีที่รัฐบาลส่งเสริมมาก มีปริมาณเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด ปี 2551 ยังได้รับงบประมาณต่อเนื่องในการฝึกอบรมเพิ่มขึ้น

ประเด็นที่ 9 เมื่อปลดหนี้แล้ว ปราชญ์ชาวบ้านดำเนินวิถีชีวิตอย่างไร?

ปราชญ์ชาวบ้านได้ค้นพบการทำให้ตนเองมีความสุขกับความพอเพียง และวิถีการเกษตรผสมผสาน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงในอาหารของครอบครัว อีกทั้งสามารถปลดหนี้ตัวเองได้สำเร็จ จึงได้รวมตัวกันเป็นพหุภาคีปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ตั้งแต่ปี 2537 และได้มีการดำเนินการประชุมถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องกันทุกๆเดือนเป็นเวลานานถึง 12 ปีแล้ว

ขณะนี้ปราชญ์ทุกท่านได้เปิดศูนย์เรียนรู้ของตนตั้งแต่รวมตัวกันเป็นพหุภาคี ให้การอบรมเรียนรู้วิชาแก่จน แก่ชุมชนของตนและชุมชนที่ห่างไกล ใช้ชื่อว่า มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืบคืบ เป็นชื่อเดียวกัน มีสาขาอยู่ที่ศูนย์ของปราชญ์แต่ละท่าน ซึ่งมีการตั้งชื่อเฉพาะของตนต่างออกไป เช่น ศูนย์เรียนรู้พ่อคำเตื่อง ศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มอิตน้อย บ้านสระคูณของพ่อผาย ศูนย์อบรมเกษตรผสมผสานบ้านโนนรังบูรพาของพ่อจันทร์ที่ ศูนย์เรียนรู้และโรงเรียนแก่นบ้านดงบัง ของพ่อบุญเติม โรงเรียนแก่นศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนเมืองพลของพ่อผอง ศูนย์เรียนรู้ฟื้นฟูเกษตรพื้นบ้านอำเภอดงบังน้อยของพ่อทัศน์ และศูนย์เรียนรู้ ITC ชุมชนมหาชีวัลย์ ของพ่อสุทินันท์

การเผยแพร่ความรู้ของปราชญ์ผ่านศูนย์เรียนรู้มีการเปิดสอนอยู่หลายหลักสูตร เช่น หลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน (วปอ.ภาคประชาชน) 5 วัน หลักสูตรการอบรมเต็กรักถิ่น หลักสูตรการอบรมเกษตรต้นแบบ เดือนละ 2 วัน เกษตรประณีต 1 ไร่ และการให้การรับรองความสัมฤทธิ์ของเกษตรต้นแบบ เกษตรคนค้ำคนคูณ การขยายเครือข่ายเกษตรเป้าหมายในเครือข่ายและนอกเครือข่าย ซึ่งปรากฏผลดังนี้ เกษตรคนค้ำคนคูณ ผลิตได้ประมาณ 300 คน เกษตรต้นแบบ 1,160 คน และเกษตรเป้าหมายในเครือข่ายประมาณ 15,917 ครอบครัว และเกษตรกรกลุ่มนอกเครือข่าย ซึ่งมิได้มีการบันทึก ตูรายละเอียดเพิ่มเติมในตาราง 5.33 หน้า 108

ความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดความรู้ โดยการสร้างระบบของตนเอง ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ในปี 2550-51 ได้รับการสนับสนุนเห็นชอบจากรัฐบาล ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่ผู้เข้ารับการอบรม ทำให้ได้ปริมาณผลผลิตมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

ปัจจัยที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ และข้อเสนอแนะ

7.1 ปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้

ปัจจัยหลักที่ทำให้ประชาชนทั้ง 8 คน หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ได้แก่

ก) การถอดบทเรียนด้วยตนเอง จากประสบการณ์แห่งความล้มเหลว และการเรียนรู้ต่างๆที่ผ่านมาก จากการทำเกษตรส่งเสริมตามนโยบายรัฐ การไม่สามารถบริหารจัดการกับต้นทุนที่สูงขึ้นเรื่อยๆตลอดจนการไม่สามารถพึ่งพิงตลาด ปัญหาจากสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ความเสี่ยงจากฝนตกไม่ตรงฤดูกาล ก่อให้เกิดความทุกข์หนัก จึงเป็นปัญหาใหญ่สำหรับครอบครัว

ข) การปฏิบัติทางความคิด สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ จากข้อเตือนสติของผู้ใกล้ชิดที่เป็นน้องสาวและภรรยา และ จากการมีสติเตือนตนเอง เป็นความสำคัญที่สุดที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดต่อสู้อต่อไป

ค) การแก้ปัญหาหนี้โดยวิธีเกษตรผสมผสานตามรอยพ่อมหายู่ ดันธารแห่งเกษตรผสมผสาน ใช้หลักของการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อน ยึดหลักใหญ่พึ่งพาแรงงานตนเองในครอบครัวตรงตามทฤษฎีของไชยานอฟ (Chavyanov) ก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัย ในด้านอาหารบริโภคในครัวเรือนก่อน หลักรองๆ ก็คือใช้ความขยันในการเพิ่มผลผลิต เพื่อจำหน่าย เพื่อใช้หนี้ตามฤดูกาล ตามกำลัง มีมากส่งมาก มีน้อยส่งคินหนี้ค่อยๆ ใช้หลักลดรายจ่ายให้มาก ถือว่าเป็นรายรับ

ง) ใช้หลักธรรมดำเนินวิถีชีวิตด้วยความพอเพียง ความพอประมาณ ทำอะไรก็ต้องมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันของตนและครอบครัวทั้งในเรื่องปากท้องและด้านจิตใจ ความไม่หลงใหลต่อกระแสทุนนิยม ในด้านการบริโภคนิยม การเรียนรู้ องค์กรความรู้ คุณภาพ วิถีชีวิต มีความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

7.2 ข้อค้นพบจากงานวิจัยเกี่ยวกับการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้

เพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นหนี้ ผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่เกษตรกรควรยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญๆ ได้แก่

1) การสร้างความมั่นคงทางอาหาร (Food Security)

การสร้างความมั่นคงทางอาหารถือได้ว่าเป็นการสร้างความมั่นคงให้อีสานได้ ฟื้นกลับคืนเช่นในอดีตกล่าวคือมีความมั่นคงในทุกชีวิตของครอบครัว ด้วยจิตสำนึกของอดีต โดยการทบทวนบทเรียนของตนเอง จนสามารถตัดสินใจเปลี่ยนความคิด ยึดหลักเกษตรผสมผสาน เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักก่อน ต่อจากนั้นจึงจะผลิตเพื่อขาย เกิดความพยายาม เห็นคุณค่าของธรรมชาติดั้งเดิม จนมีการขุดสระด้วยมือทั้งสอง ด้วยความพยายามของตน เพื่อออมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ใหญ่ ออมพืชผัก ออมพืชผลไม้ ออมสัตว์น้ำ ออมสัตว์เลี้ยง ออมพืชสมุนไพร รักษาโรค ออมความสมบูรณ์ของธรรมชาติให้กลับคืนมา เกิดความรักธรรมชาติจนรู้ว่าธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่าที่คิด มีความรัก มีความศรัทธา มีความเมตตา ปิติเกิดขึ้น จนเกิดการเผยแพร่ความคิดขยายสู่ชุมชน สร้างความอุดมสมบูรณ์ ปลูกเพื่ออยู่เพื่อกิน เหลือแจก เหลือขาย เป็นสังคมอุดมคติ แห่งชุมชนอนาคตของประเทศ

2) การมีความสุขกับการอยู่อย่างพอเพียง

การดำเนินวิถีชีวิตมีแนวทางคืออยู่อย่างพออยู่พอกิน ไม่เร่งรีบ ไม่มีผลกระทบใดๆที่จะเกิดจากระบบทุนนิยมโลก มีการปรับตัวอยู่กับทุนนิยมได้อย่างรู้เท่าทัน การเรียนรู้ถึงบทเรียนของบริโคนิยมที่ต้องระมัดระวัง การเรียนรู้ที่จะต้องมีความเสี่ยงกับการลงทุนในระบบพืชเชิงเดี่ยว การบริหารจัดการต้นทุนที่ต้องศึกษา การต้องพึ่งผลผลิตกับธรรมชาติ ปัญหาน้ำท่วมฝนแล้ง การต้องรู้จักลดรายจ่ายให้เหลือน้อยๆ และการรู้จักสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอ แม้จำนวนน้อยก็พอใจ ไม่เห็นเงินเป็นตัวตั้ง ไม่ทำเพื่อเงิน ไม่เร่งหาเงิน แต่เน้นหาความมั่นคง จนรู้ซึ่งเข้าใจอย่างดี มีความสุขกับการอยู่อย่างพอเพียง

3) การปฏิบัติทางความคิด

การปฏิบัติทางความคิดเกิดจากแรงบันดาลใจ 2 ประการ ประการแรก แรงบันดาลใจภายนอก ซึ่งเกิดจากความหวังดี “พูดเตือนสติ” จากภรรยาและน้องสาว มีผลก่อให้เกิดแรงสะท้อนใจ กระทบจิตสำนึกถึงใจ ประการที่สอง แรงบันดาลใจภายใน ซึ่งเกิดจากจิตสำนึกภายในของตนเอง เป็นผู้คิดวิเคราะห์ทบทวนอย่างมีสติ “เตือนตนเอง” ผลจากการที่ได้บวชเรียนกันมาหลายปี เช่น พ่อผาย บวชมานาน 15 ปี ก็ทบทวนได้เร็วที่สุด จุดเปลี่ยนความคิดนี้เป็นความสำคัญมากที่สุดอันดับแรก เปรียบเสมือนเป็นกุญแจเปิดใจเข้าสู่เส้นทางแห่งความสำเร็จจะเร็วหรือช้าก็ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของสมาชิกในแต่ละครอบครัวได้

7.3 บทสรุปความเห็นของผู้วิจัย

เกษตรกรเป็นกลุ่มชนชั้นโครงสร้างส่วนล่าง เป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงชีวิตของตนเองของครอบครัวและผู้อื่นอีกจำนวนมาก ในเมืองใหญ่และประเทศที่เรียกว่าเจริญแล้วพัฒนาแล้ว จึงมีสัดส่วนเกษตรกรเหลือน้อยประมาณร้อยละ 10-20 ของประชากร การส่งเสริมให้เกิดการบริโภคนิยมเป็นผลมาจากการเติบโตของระบบทุนนิยมที่ต้องเติบโตอย่างต่อเนื่อง การชักชวนให้เปิดการค้าเสรี (FTA) โดยเฉพาะทางด้านเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าเทคโนโลยีเบื้องต้น เกษตรกรกับประเทศโลกที่สามที่ได้ชื่อว่าประเทศทุนนิยมบริวาร (Peripheral Capitalism) เช่น ประเทศไทย จึงต้องตกเป็นเกษตรกรของประเทศบริวาร ต้องพึ่งพิงการบริโภค การนำเข้าของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Metropolitan Capitalism) เช่น ประเทศในยุโรป และอเมริกา ซึ่งเรียกกันว่าประเทศแม่ข่ายได้ผนวกประเทศไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ.2398

ทำไมเกษตรกรในประเทศไทยจึงยากจน ปลูกข้าวได้มากที่สุดในโลกเป็นแชมป์โลกต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหลายสิบปี หลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดิน เหลือแต่โครงกระดูกที่ถูกนำเอาไปกล่าวอ้างเป็นกระดูกสันหลังของชาติ และทำไมถึงแก้ไขไม่ได้ ยังจะแก้ไขไม่ได้อีกนาน ตราบใดที่คนขายข้าวออกนอกยังเป็นพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนของระบบทุนนิยม ที่จะต้องดูดซับส่วนเกินของชาวนาเป็นกำไรด้วยการอุปถัมภ์ของระบบประชาธิปไตย ภายใต้ระบบทุนนิยม ที่มีนายทุนใหญ่เป็นเจ้าของพรรคการเมือง ขับเคลื่อนพลวัตด้วยประชาธิปไตยจากการเลือกตั้งที่ชาวบ้านเกษตรกรไม่รู้ถึงอำนาจในคะแนนเสียงของตน จึงได้มอบอำนาจของตนผ่านนายทุนใหญ่ หวังความช่วยเหลือเอื้ออาทร เล็กๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน (SML) ถึงขนาดถูกลากจูงเข้าปกป้องนายทุนใหญ่และบริวาร ในหัวเมืองใหญ่ เช่นในกรุงเทพฯ อย่างรู้ไม่เท่าทัน และยังไม่ทราบว่า นานเท่าไร ถึงจะรู้เท่าทัน

การตกเป็นหนี้เรื้อรังต่อเนื่องกันมานานหลายปี บางรายหลายสิบปี เกิดการสะสมหนี้มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ของครอบครัวเกษตรกร ด้วยความหวังว่า ชีวิตความเป็นอยู่จะดีขึ้น มีเงินส่งลูกเรียนหนังสือให้สูงได้ แต่ปรากฏว่าต้องส่งลูกไปรับจ้างขายแรงงานในเมืองเพื่อหารายได้เสริมจนเจือครอบครัว นานปีผ่านไปก็ไม่มีเงินเหลือเก็บเพียงพอกับการแก้ไขหนี้ได้ อันตรายของระบบทุนนิยมเสรี ไม่ปรารถนาคู่ที่อ่อนแอกว่า ด้วยโครงสร้างของระบบทุนนิยมไม่ได้มีตาข่ายปกป้องคุ้มครองความปลอดภัย (Safety net) ให้กับคนที่อ่อนแอกว่า ตามที่รู้ดีกันว่า ทุนใหญ่กินทุนเล็ก ปลาใหญ่กินปลาเล็ก เกษตรกรของไทยเราโดยเฉพาะชาวอีสานเป็นปลาใหญ่หรือปลาเล็ก คงตอบกันเองได้ สังคมการซื้อกินตามบริโภคนิยม กับสังคมของการขายในเชิงพาณิชย์ เกษตรกรของเราจัดอยู่ในกลุ่มของผู้ผลิตสินค้าทางการเกษตร เรื่องอื่นๆ เช่น การ

บริโภค การขาย ไม่สกัดทั้งสิ้น ซึ่ก็ไม่แก่ง ขายก็ไม่เป็น จึงต้องตกเป็นเบี้ยล่างของกลไกตลาด มือที่มองไม่เห็นตามหลักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

ถึงเวลาแล้วที่เกษตรกรทุกคนจะต้องรู้ซึ้งและเข้าใจ หยุดคิดทบทวน บทเรียนให้ได้ และต้องรวดเร็ว ผู้รู้ก็ต้องมีน้ำใจ เช่น ปราชญ์ชาวบ้านของอีสาน ได้เพียรพยายามถ่ายทอด ต่างก็อายุมากกันแล้วทั้งสิ้น ต้องรีบปรับเปลี่ยนความคิด และศึกษาเปลี่ยนแนวทำเกษตรของตนก่อนที่จะหมดหนทาง แล้วต้องใช้นี้ด้วยการขายที่ดินทำกินของตนเป็นทางสุดท้ายที่จะแก้ได้ก่อนที่ที่ดินจะตกเป็นของนายทุนเงินกู้ ธนาคาร แล้วนำขายทอดตลาดเอากำไรอีกต่อหนึ่งแล้วในที่สุดก็จะตกอยู่ในมือของนายทุนใหญ่และเป็นผู้ใกล้ชิดทางการเมืองอย่างแน่นอน และตกเป็นของนายทุนต่างชาติ ในที่สุดอีกไม่นานเกินรอ ได้เห็นแน่ๆ

เริ่มต้นป้องกันตัวเองให้ปลอดภัยจากการบริโภค ให้มีอาหารการกินอย่างอุดมสมบูรณ์ (FOOD SECURITY) ของครอบครัวก่อนด้วยเกษตรผสมผสาน เริ่มด้วยเกษตรประณีต 1 ไร่ก่อน เพื่อแล้วค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น มีที่ดินเพียงแค่ 3-5 ไร่ก็รวยมากแล้ว ถ้าใครมีที่ดินมากกว่านี้ ก็นำไปทำเกษตรอย่างอื่นที่ไม่ต้องลงทุนมาก และทำเกษตรอินทรีย์ จะได้ไม่ต้องถูกพ่อค้าปุ๋ยเล่นงานอีกที ปลอดภัยให้ได้โดยเร็ว เริ่มก่อนหมดก่อน อย่าหวังพึ่งรัฐ ต้อง ต้องพึ่งตนเองก่อนเป็นสำคัญ พึ่งแรงงานครอบครัวกันเอง มี 3 คนใช้ได้แล้ว

อีก 10 ปีข้างหน้าเกษตรกรรายย่อยจะมั่งคั่ง จะมีความสำคัญขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน เพราะที่ดินเกษตรกรรมจะเหลือน้อยลง และจะตกเป็นของนายทุนใหญ่ ผู้ที่รักษาที่ดินของตนได้ ก็จะกลายเป็นคนร่ำรวย ยิ่งถ้าเกษตรกรเข้าใจระบบทุนดีแล้ว ราคาสินค้าจะไม่ถูกกดราคาจากตลาดด้วยการรู้จักกลไกตลาด เช่น ราคาข้าวปัจจุบันขึ้นถึงตันละ 15,000-25,000 บาท อีกไม่นานอาจขึ้นไปถึง 30,000 บาทได้ เนื่องจากอากาศเปลี่ยนแปลงผลผลิตทั่วโลกตกต่ำ ประเทศส่งออกข้าว จีน เวียดนาม อินเดีย กลัวประชาชนไม่มีจะกินงดส่งออกข้าว ปีนี้โอกาสจึงตกเป็นของไทย ถ้าไม่รีบร้อนขาย สร้างอำนาจต่อรองโดยผ่านสหกรณ์ของตนก็จะได้ราคามากขึ้น

ส่งสาส์นถึงฝ่ายบริหารประเทศ ภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงเกษตร กระทรวงพาณิชย์ ถ้าท่านได้อ่านผลงานวิจัยแล้วก็ขอให้รีบดำเนินการเป็นการด่วนด้วยจิตสำนึก ก่อนที่จะไม่มีเกษตรกรให้กระทรวงได้ทำงานต่อไป เพราะที่ผ่านมาเป็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง ทั้งผลงานอันน่าเศร้าไว้เป็นมรดกแผ่นดิน เกษตรกรผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ

7.4 ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้กระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้เป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า กลุ่มบุคคลที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการหลุดพ้นจากความเป็นหนี้จำเป็นต้องมีจิตสำนึกในการที่จะร่วมมือร่วมแรงร่วมใจอย่างจริงจังและจริงจังที่จะร่วมมือกันในบทบาทและหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ที่สำคัญๆ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มครอบครัวเกษตรกรของชุมชนในหมู่บ้าน และต่างหมู่บ้าน

เมื่อทราบข่าวว่ามีเกษตรกรในหมู่บ้านของตนให้ถูกยกย่องและสถาปนาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ควรที่จะให้ความสนใจ ศึกษา สอบถามว่าเขาทำไมถึงถูกยกย่อง ต้องหมั่นหาเวลาไปเยี่ยมเยียน สามารถหาความจริงด้วยความกระตือรือร้น จะได้ไม่ปิดกั้นตนเองในการเรียนรู้จากผู้ที่อยู่ใกล้ตัวมากที่สุด

ยอมเสียเวลาทำงานของตนเพื่อศึกษาความสำเร็จจากที่มีความแตกต่างจากตนในการทำเกษตรผสมผสาน เรื่องดังกล่าวจะต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือคนในชุมชนร่วมกันเสนอ และดำเนินการช่วยกันจุดประกาย ช่วยกันค้นหา ยิ่งเร็วยิ่งดี จะได้ประโยชน์เรื่องของเวลาที่จะสำเร็จได้รวดเร็วขึ้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านต่างก็ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาหนี้สินของตน ได้หลุดพ้นกันหมดแล้ว สิ่งที่น่าทึ่งคือ การต้องพัฒนาการต่อยอดองค์ความรู้และปฏิบัติ ที่ก้าวไปข้างหน้า เข้าสู่การเพิ่มผลผลิตมากยิ่งขึ้น ด้วยการวิจัยแบบชาวบ้าน ซึ่งก็กำลังเริ่มส่งเสริมให้เกษตรกรในเครือข่ายการศึกษาวิจัย คนละ 1 ชนิด ที่ตนเองเห็นว่าเป็นพืชหรือสัตว์ที่โดดเด่นสร้างรายได้อย่างงาม

การศึกษาพันธุ์พืชและชนิดพันธุ์ของสัตว์บนบกและน้ำ ควรแสวงหาพันธุ์จากภาคอื่นๆ คัดสรรเฉพาะที่ในภาคของตนมีน้อย ยิ่งแปลกใหม่ยิ่งดี เพราะชุมชนต้องการความหลากหลายของพืชและสัตว์ เพื่อการบริโภคจะขายได้ราคาด้วย ไม่ต้องแย่งกันผลิตในสินค้าตัวเดียวกันจำนวนมาก จะทำให้ราคาสินค้าตกต่ำ ผลผลิตที่ผลิตน้อยจะมีราคาสูงตามกลไกตลาด

การวางแผนตลาดของโครงการศูนย์เรียนรู้ของตน ควรต้องสะอาด ดูสวยงามมี

ความร่มรื่น น้ำในบ่อสะอาด สามารถทำเป็นสถานที่พักผ่อน ท่องเที่ยว ในระบบนิเวศน์เกษตรผสมผสานสำหรับการท่องเที่ยวแบบประหยัดในอนาคตมีโอกาสรุ่ง

วางทนายทเพื่อสืบต่องานที่ทำให้ลูก ลูกเขย หลาน แบ่งงานกันทำตามและบทบาทหน้าที่ เพราะทนายทจะได้เตรียมตัวเตรียมใจได้อดงค์ความรู้ สืบสานต่อ

แบ่งเวลาปรับปรุงพัฒนาศูนย์เรียนรู้ และเวลาในการลงไร่นาของตนเองให้มากยิ่งขึ้น ลดเวลาที่ต้องเดินทางไกลไปบรรยายที่ต่าง ๆ ที่เชิญมาให้หน่อยลง เชิญมาที่ไร่นาศูนย์เรียนรู้ของตน จะได้เห็นของจริง ส่งเสริมการเรียนรู้ และความเข้าใจอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

การสร้างและขยายเครือข่ายของชุมชนให้เข้มแข็ง เดินหน้าแล้วไม่หยุดไม่ทิ้งกลางคัน ต้องมีหน่วยติดตามช่วยกู้ถ้ามีรายไหนจะถอดใจ ทุกระดับตั้งแต่เกษตรกรต้นแบบ เกษตรค้ำคณคุณ เกษตรประณีต 1 ไร่ ต้องมีคนค้ำคณคุณเป็นพี่เลี้ยงที่ใกล้ชิดเอาใจใส่

กลุ่มที่ 3 ภาครัฐ ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด กระทรวง องค์กรต่าง ๆ

ควรวางบทบาทของตนเพียงเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนเงินงบประมาณ การอบรมและติดตามประเมินผลในส่วนต่างๆที่จำเป็นและรวดเร็ว โดยเฉพาะกระทรวงเกษตร วิชาการ เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เกษตรจังหวัด กระทรวงสิ่งแวดล้อม กระทรวงพัฒนา มนุษย์ เช่น การส่งเสริม เรื่องสถานที่อบรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย อยู่แบบสบายๆ แบบธรรมชาติ ห้องน้ำ และเครื่องมืออุปกรณ์ การเรียนการสอน ทำตามแผนที่แต่ละศูนย์ว่าจะสร้างเครือข่าย เพื่อรองรับปริมาณคนจำนวนเท่าใด แล้วค่อยๆ ขยายตามเป้าหมายที่วาง รวมทั้งเครือข่าย เพื่อรองรับปริมาณคนจำนวนเท่าใด แล้วค่อยๆ ขยายตามเป้าหมายที่วาง รวมทั้งเครือข่ายที่สามารถเปิดเป็นศูนย์เรียนรู้ระดับสาขาได้ เพื่อเป็นกำลังใจจะขยายศูนย์เรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้นต่อไป ควรจัดสรรงบประมาณอย่างมีข้อสำคัญตามแผนที่จัดทำร่วมกับปราชญ์และเครือข่าย

มีผู้ติดตามประเมินผลการใช้สถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆว่าคุ้มค่าในการใช้หรือไม่ อย่างไร? ติดตามความคุ้มค่า เพื่อจะได้รู้ว่าไม่เป็นการส่งเสริมเฉพาะหน้า แล้วขาดการติดต่อไปเลย ถ้าจะมีการจัดงบเล็กน้อยเพื่อการบำรุงรักษาด้วยก็จะดี ควรจัดทำทะเบียนให้ชัดเจน

งบประมาณค่าใช้จ่ายการฝึกอบรมอย่างเข้มหวังผลร้อยละ 80 การส่งเสริมสนับสนุนข้อมูลในด้านเทคโนโลยีการเกษตร และอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เหมาะสมอย่าง

เต็มที หรือจะจัดให้มีการเรียนการสอน ผูกอบรมตามควรแก่ผู้สนใจเพื่อเป็นต้นแบบก็จะยิ่งดีมาก เรื่องนี้สำคัญมากเพราะปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาไปหาข้อมูลใหม่ๆ และก็ไม่ว่าที่ไหนมีอะไรดีอีกทั้งต้องเสียเวลาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงมาก

ระดับกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ควรทำเป็นนโยบายของกระทรวงเกษตรอย่างเป็นทางการ เพื่อส่งเสริมการขยายเครือข่ายการปฏิบัติจริงให้สำเร็จ ตามเป้าหมายที่ได้คิดร่วมกัน กับปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ที่รวมตัวกันเป็นพหุภาคีภาคอีสานที่วางเป้าหมายไว้จะขยายเครือข่ายให้ได้ 1 ล้านครอบครัวในปี 2560 ที่หลุดพ้นจากหนี้ และมีวิถีชีวิตใหม่ในสังคมอุดมคติ

ส่งเสริมสนับสนุน ขุดสระน้ำ โดยช่วยค่าใช้จ่ายร้อยละ 50 สำหรับบ่อแรก ถ้าบ้านไหนช่วยตัวเองได้แล้ว 1 สระ ก็ขุดแกมให้อีก 1 สระ ในขนาดที่เท่ากันเพื่อเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำและเป็นกำลังใจที่จะขุดสระหาน้ำเพื่อการผลิตต่อไปอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ระยะเวลา 10 ปี จากนี้ต้องได้ครบ 1 ล้านครอบครัว

ให้รางวัลตามมาตรฐานที่กำหนด เป็นกำลังใจโดยตรงไปตรงมา ห้ามทำแบบฉาบฉวยเป็นอันขาดจะทำให้ล้ม เพราะเอารางวัลเป็นตัววัดความสำเร็จไม่ควรทำต้องระมัดระวังมาก

กลุ่มที่ 4 กลุ่มองค์กรภาคเอกชน สถาบันการศึกษา มูลนิธิ บริษัทต่าง ๆ

เปิดมิติแห่งการร่วมกันสร้างสรรค์สังคมชนบทโดยเฉพาะเกษตรกรและชุมชน ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน เป็นโอกาสทองขององค์กรต่างๆ เหล่านี้ เริ่มตั้งแต่รายที่ทราบและได้ส่งเสริม กำลังทรัพย์ตามสมควร กำลังใจ กำลังความคิด ขยายผลให้รับรู้ข่าวสารให้กว้างไกลยิ่งขึ้น มากมายยิ่งขึ้น ก็จะทำให้เกิดความสำเร็จได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ที่สำคัญผู้ที่จะส่งเสริมจะต้องรู้เท่าทันระบบทุนนิยม และจัดอยู่ในกลุ่มเดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และเข้าใจในเรื่องอันตรายที่พึงระวังของระบบทุนนิยม ที่ทำให้เกิดความลุ่มหลงในเงินอยากรวย และเกิดการบริโภคนิยม เกินความพอดีของตน ถ้ามีความชัดเจนในอุดมการณ์ขององค์กร และของผู้ที่จะส่งมาร่วมทำงานด้วยทำได้ก็จะดียิ่ง ไม่เช่นนั้นอาจจะกลายเป็นผู้นำเชื่ออันตรายของทุนนิยมเข้าชุมชนเสียเอง ควรที่จะพิจารณาผู้ให้การสนับสนุนด้วยอย่างมีสติ สร้างสรรค์

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ก่อ สวัสดิพาณิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. นนทบุรี : สำนักพิมพ์บริษัท พี.วาทีน พับลิเคชั่น จำกัด,
2533

กัลยาณี พรหมสุภา. ทำไมถึงเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน. แหล่งที่มา : <http://www.doar.go.th> [27
กุมภาพันธ์ 2551]

เกษตรประณีต. หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ เอ็กซ์-ไซท์(18-19 เมษายน 2548) : 21.

เกษตรและสหกรณ์,กระทรวง. ระเบียบว่าด้วยการใช้จ่ายเงินอุดหนุนโครงการพัฒนาศูนย์
เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน พ.ศ.2550. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550.

เกษตรและสหกรณ์,กระทรวง. เอกสารคำรับรองการปฏิบัติราชการ. กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์, 2550.

เกษม แสนโกชน. อาลัยปราชญ์ของแผ่นดิน. ใน มหาวิทยาลัย สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมือง
สุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, 23. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งนเกียรติ
ออฟเซ็ท, 2550.

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง,คณะอนุกรรมการ. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548.

คำเตือน ภาษี. สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2551.

โครงการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง,คณะทำงาน. การประยุกต์ใช้ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร, 2545.

จรรยา พรจำเริญ. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาหน้าที่พลเมือง รหัสวิชา ส42102 สาขาวิชา
สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์. โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์.

จันทร์ที ประทุมภา. สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2551.

จันทร์มณฑท์ ผาสุกวนิช. ปราชญ์ชาวบ้าน. ลึกซึ้งถึงแก่นของเศรษฐกิจพอเพียง. (เอกสารอัด
สำเนา)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2550.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527.

- ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ.2443-2468. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ไชยรงค์ ชูชาติ และคณะ. ปัญหาการผลิตและการตลาดที่มีต่อการขยายตัวของปอแก้ว พ.ศ. 2507. กรุงเทพฯ : สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. เอกสารประกอบการบรรยาย สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. (อัดสำเนา)
- ทานทิพย์ ชำรงวารการ. การเกิดหนี้และเส้นทางหนี้สิน : ประสบการณ์ของชาวบ้านและทางออก. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.
- นิธิ เอี่ยมศรีวงศ์. วัฒนธรรมหนี้. (เอกสารอัดสำเนา).
- นิยม จิตระดิษฐ์. พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านในหัวใจของพวกเรา. ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, 30. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550.
- บุญเต็ม ชัยลา. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2551.
- บุญเต็ม ชัยลา. สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2551.
- บุญเต็ม ชัยลา. สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2551.
- ประภาส ปิ่นตอกแต่ง และคนอื่นๆ. การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกรกรม. กรุงเทพฯ : เอดิสันเพรส, 2546.
- ประเวศ วสี. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อศึกษา. ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, 102-103. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. ภูมิศาสตร์กายภาพภาคอีสาน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530.
- ปรัชญา ปิ่นมณี. หนี้ในระบบ ภาวะหนี้สินเรื้อรัง และการเจริญเติบโตของภาคเกษตรกรรมไทย : สมมติฐานจากกรณีพิเศษของแบบจำลอง AK. เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 23, 4 (ธันวาคม 2548) : 102.
- ปริศนา พงษ์ทัตศิริกุล. ด้วยรักและอาลัย. ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, 22. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550.
- ผลการดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเมื่อครบสองปีเพื่อเข้าสู่ปีที่สาม. มติชน (27 พฤศจิกายน 2546) : 23.

ผาย สร้อยสระกลาง. คำอาลัยถึงพ่อมหาอยู่ สุนทรชัย. ใน มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้าน แห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตรผสมผสาน, 31. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่ง ชนเกียรติออฟเซ็ท, 2550.

ผาย สร้อยสระกลาง. สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2551.

ผาย สร้อยสระกลาง. สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2551.

พฤกษ์ เถาถวิล. นโยบายรัฐกับการเป็นหนี้สินของเกษตรกร : ความล้มเหลวของโครงการพัก หนี้เกษตรกรรายย่อย. กรุงเทพมหานคร, 2546.

พ่อสุทินันท์ ปรีชัญพฤกษ์ ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่ยอมหยุดเรียนรู้อัน วารสารเพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตและสิ่งแวดล้อม 14,2 (เมษายน 2547) : 43.

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,สภา. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : สภาพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2504.

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,สภา. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ : สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2510.

พัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ,สภา. แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ อักษรประเสริฐ, 2504.

พิทยา ว่องกุล. หลวงพ่อนานสงบึงเพื่อสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531.

เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร,ธนาคาร. วัตถุประสงค์ของธนาคาร. เอกสารธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2551.

มณีมัย ทองอยู่. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาอีสาน. 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์, 2546.

ยงยุทธ ขจรธรรม และคณะ. พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : กองทุนภูมิ ปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, 2545.

เยาวเรศ ทับพันธุ. ปัจจัยกำหนดแหล่งเงินทุนและระดับการกู้ยืมของครัวเรือนชนบท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2530.

เยาวเรศ ทับพันธุ และสมนึก ทับพันธุ. การใช้บริการจากตลาดเงินของครัวเรือนชนบท. โครงการตลาดการเงินในชนบทไทย 2539. ฝ่ายวิจัยเศรษฐกิจรายสาขา สถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาประเทศไทย เสนอต่อ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2541. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน. 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การ ศาสนา, 2513.

ลา สร้อยสระกลาง. สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2551.

- วรวิทย์ เจริญเลิศ. เอกสารประกอบการบรรยาย สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545. (อัดสำเนา)
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และคณะ. เกษตรกรรมทางเลือก ความหมาย ความเป็นมา และเทคนิควิธี. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2538.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2545 และ 2547.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. พักหนี้ ปลดหนี้ หมุนหนี้และการจัดการหนี้. มติชน (13 พฤศจิกายน 2550) : 6.
- สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 3. เกษตรกรรมยั่งยืน วิถีเกษตรเพื่อความเป็นไท. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2539.
- สอ เสถบุตร. New Model THAI – ENGLISH Dictionary. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2535.
- সাโจ অঙ্গমালিন. ความต้องการสินเชื่อของครัวเรือนชนบท. เอกสารในการประชุมครบรอบ 43 ปี ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2544.
- สุทธินันท์ ปรัชฎพฤทธิ. สัมภาษณ์, 12 มกราคม 2551.
- สุนตรา บายาพีระภักดี. วิเคราะห์ความสามารถการใช้เงินกู้ของครัวเรือนชนบทไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2525.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. แหล่งที่มา : [http://guru.sanook.com/encyclopedia/สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 12/ \[20 กุมภาพันธ์ 2551\]](http://guru.sanook.com/encyclopedia/สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 12/ [20 กุมภาพันธ์ 2551])
- สุวิทย์ ธีรศาศวัต และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชี ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2528. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2528.
- สุวิทย์ ธีรศาศวัต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในหมู่บ้านอีสานกรณีบ้านโนนตะแบก. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529.
- สุวิทย์ ธีรศาศวัต. รายงานการวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนอีสาน : กรณีศึกษานบ้านฝาง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533.
- สุวิทย์ ธีรศาศวัต. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2546.
- แสวง รัตนมงคลมาศ. เอกสารประกอบการบรรยาย. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2534. (อัดสำเนา)

แหลมทอง รมสนธิ์. เศรษฐกิจพอเพียงภาคปฏิบัติสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ประสานมิตร, 2550.

อภิสิทธิ์ ชำรงวารการ. พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านในหัวใจของพวกเรา. ใน
มหาอยู่ สุนทรชัย ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเมืองสุรินทร์ ครูของแผ่นดิน เรื่อง เกษตร
ผสมผสาน, 25. สุรินทร์ : โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท, 2550.

อภิสิทธิ์ ชำรงวารการ และ พญ.ทานทิพย์ ชำรงวารการ. พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน. 1.
กรุงเทพฯ : กองทุนภูมิปัญญาชาวบ้านภาคอีสาน, 2545.

อยู่กับหน้อยอย่างมีความสุข. แหล่งที่มา : [http://km.ra.mahidol.ac.th/file.php?
file=/1/LP3/lp4.ppt](http://km.ra.mahidol.ac.th/file.php?file=/1/LP3/lp4.ppt), [15 มกราคม 2551]

อรรถพล อูสายพันธ์. หลักคิดของปราชญ์ชาวบ้าน. มติชนรายวัน(30 มกราคม 2548) :
12.

อัมมาร สยามวาลา, สิ้นเชื่อในชนบท. ครบรอบ 60 ปี อาจารย์อัมมาร. สถาบันวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย, 2542.

อำพล จินดาวัฒน์. เกษตรประณีต แบบปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน. หมอชาวบ้าน 25, 297 :
74-77.

ภาษาอังกฤษ

- Amin, Samir. Accumulation on a World Scale A critique of the Theory of Underdevelopment V.1 + V.2. London : Harvester, 1974.
- Banaji ,J. Mode of production in a materialist. Conception of History. Capital and Class 3., (1977) : 42.
- Dahl, Robert A. Pluralism Revisited. Comparative Politics x. (January,1978) :191-193.
- Falvey,Lindsay. _Thai Agriculture : Golden Cradle of Millennia. Bangkok : Kasetsart University press, 2000.
- Goodman, D.and M.Redcliff. From Peasant to Proletarian. Oxford : Basil Blackwell, 1981.
- Marx, Karl. Capital : A Critique of Political Economy Vol.1. London : Penguin, 1979.
- Marx, Karl, The Poverty of Philosophy. Moscow : Progress Publisher, 1946.
- Wallerstine, Immanuel. The Capitalist World Economy. Cambridge University Press, 1979.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.
ประวัติปราชญ์ชาวบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อคำเตื่อง ภาษี

พ่อคำเตื่อง ภาษี เกิดเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2495 เป็นบุตรคนที่ 6 ในจำนวน 8 คนของ พ่อไพร และสี ภาษี แต่งงานกับนางอมร งามชัด ลูกสาวผู้ใหญ่บ้านหนองแกชัยภูมิ มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 1 คน

พ่อคำเตื่องได้ย้ายตามพ่อมาอยู่ที่แดงดงเมื่ออายุได้ประมาณ 5 ปี พ่อไพรเป็นคนที่ขยันในการทำงานมาก ทำให้ลูกๆ ทุกคนต้องขยัน ตั้งแต่ปี 2504 ครอบครัวภาษีได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จากความเป็นอยู่สุขสบายแบบเดิมๆ กลายเป็นชีวิตที่ส่อเค้ายุ่งยากมากขึ้นควาย 8 ตัว ถูกพ่อขายออกไปเหลือ 2 ตัว เพื่อใช้ไถเวียนและไถนาเท่านั้น เพื่อว่าทุกคนจะได้มีเวลาไปเตรียมที่ดินปลูกพืชในที่ดินมากขึ้น โดยปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทั้งปอ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง อ้อย ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

เมื่อพี่ๆ แต่งงานออกไปมีครอบครัว ภาระหน้าที่ทั้งหมดจึงมาตกอยู่กับพ่อคำเตื่อง พ่อคำเตื่องต้องดูแลคนงานกว่า 100 คน ลูกจ้างเรียกว่าพ่อคำเตื่องว่า “เฒ่าแก” ซึ่งเป็นคำยกย่องว่าเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต อย่างไรก็ตาม ยิ่งปลูกพืชมากเท่าไรก็ยิ่งเป็นหนี้มากเท่านั้น ในปี 2510 มีหนี้อยู่ 10,000 บาท และได้พอกพูนขึ้นจากสองหมื่น สี่หมื่น หกหมื่น เป็นเก้าหมื่นในปี 2524 เงินที่หาได้ไม่พอใช้จ่ายที่จำเป็นและจ่ายดอกเบี้ย เกรดติดลดลง ในที่สุดธนาคารก็ไม่ให้กู้ เพราะหนี้สินเต็มทุกบัญชี ดอกเบี้ยก็ไล่เพิ่มทุนวินาที

พ่อคำเตื่องได้หมดอาลัยตายอยากอยู่พักใหญ่ จนกระทั่งน้องสาวที่บวชช้อยู่กลับมาเยี่ยมบ้าน เมื่อได้เห็นสภาพพี่ชายที่ย่ำแย่ จึงได้พูดเตือนสติให้ได้คิด พ่อคำเตื่องได้ทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองให้ได้ก่อน เร่งให้ธรรมชาติกลับมาทั้ง ดินดำ น้ำชุม ทั้งฝืนป่าอุดมสมบูรณ์ พยายามลดรายจ่ายทุกอย่างอย่างสุดกำลังปัญญา รวมทั้งการเลิกบุหรี่ยาทางใช้หนี้ที่ละ 100 บาท ทำให้หนี้สินจาก 90,000 บาท เหลือเพียง 80,000 บาท จากนั้นก็ทำไร่ เลิกบู้ย เลิกยา เลิกจ้างแรงงาน กลับมาใช้แรงงานของตนเองและครอบครัว กินน้อย ใช้น้อย ตัดผมเอง เร่งใช้หนี้ ทำให้ลดบู้ยเคมีปีละ 100 กระสอบ ก็ปลดหนี้ได้อีก 30,000 บาท ไม่ถึง 4 ปี จาก 2529 ก็สามารถปลดหนี้สินได้ทั้งหมดภายในปี 2533

ประวัติพ่อผาย สร้อยสระกลาง

พ่อผายเกิดเมื่อ ปี 2473 ที่ ต.โคกล่าม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ เป็นบุตรคนที่ 4 จากพี่น้อง 7 คน เริ่มเรียนหนังสือเมื่อปี 2483 จนจบ ป.4 เมื่อปี 2487 ที่โรงเรียนบ้านสระคูณ เมื่อออกจากโรงเรียนไปรับจ้างเลี้ยงวัว 50 ตัวที่บ้านท่าวง ได้ค่าจ้างเป็นวัว ปีละ 1 ตัว ได้วัวมา 2 ตัว แต่ละตัวมีท้องอ่อนๆ มามอบให้น้องสาวและน้องชายไว้เป็นทุน

ชีวิตในวัยเด็กมีความยากลำบากมาก แม่ตายตั้งแต่พ่อผายอายุได้ 11 ขวบ พี่ๆ ก็แต่งงานแยกบ้านออกไป ทิ้งให้พ่อผายต้องดูแลน้องสาว 1 คน น้องชาย 2 คน เมื่ออายุ 15 ปี พ่อผาย สร้อยสระกลาง พ่อของพ่อผายก็เสียชีวิต ภาระรับผิดชอบในการดูแลน้องทั้งหมดจึงอยู่ในความดูแลของของพ่อผาย ต้องตื่นแต่เช้าไปตำข้าวด้วยกระเดื่องตั้งแต่ตี 5 ทุกวัน แล้วให้น้องสาวไปหุงข้าวตั้งแต่หกโมงเช้า ไล่ควายไล่วัวออกไปไกลนา 10 ไร่จากมรดก หวานกล้าเอง หาเงินให้น้องไว้ซื้อหนังสือ ซื้อเสื้อผ้าไปโรงเรียน

อุปสมบทเมื่ออายุได้ 16 ปี มีพระครูวิสุทธีเป็นอุปัชฌาย์ เรียนปริยัติธรรม สอบได้นักธรรมตรีในปีที่สอง ปีที่สามสอบได้นักธรรมโท เป็นอาจารย์สอนนักธรรมตรี โท อยู่ 2 ปี เมื่ออายุได้ 20 ปี จึงสึกออกมาเป็นฆราวาส 1 ปี เลือکتหารไม่ถูกเกณฑ์ จึงไปบวช และศึกษาจนได้นักธรรมเอก เมื่อปี 2505 สึกออกมาแต่งงานกับแม่ลา โดยการแนะนำจากเจ้าอาวาสและทนายวันบ้านสระคูณ โดยทั้งสองเป็นผู้ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด

เมื่อปี 2508 พระเจ้าคณะอำเภอก็ได้แนะนำให้พ่อผายสมัครเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคูณ ได้รับคะแนนเสียงท่วมท้น 285 เสียงจาก 290 เสียง พ่อผายได้พาชาวบ้านเรียนรู้อะไรและการจนมีผู้มีกิน พาชาวบ้านใช้ที่ดินสาธารณะกว่า 400 ไร่ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเสริมรายได้

เมื่อปี 2525 เกิดภาวะแห้งแล้งจัดที่บ้านสระคูณ ได้มีคนมาชักชวนให้พ่อผายไปปลูกข้าวโพดในที่สาธารณะ 100 ไร่เศษ พร้อมทั้งเสนอขายที่ดินให้ เมื่อความคิดถูกรอบงำด้วยความทุกข์จากภัยแล้ง และความโลภ จึงตัดสินใจกู้เงิน ธกส. สี่หมื่นบาท รวมกับเงินเก็บของตนอีกหนึ่งหมื่นบาทไปลงทุนจ้างลูกจ้าง 5 คน ไปไถดินไม้ เพื่อปลูกข้าวโพด ผ่านไป 1 ปี ข้าวโพดราคาดีมาก แต่ผลผลิตน้อย ไม่พอจ่ายดอกเบี้ย ปีที่ 2 คือ 2527 ได้ผลผลิตมาก แต่ต้องไปเข้าคิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาเองไม่ได้ โคนหักโนนหักนี้ ไม่พอใจก็ทำอะไรไม่ได้

พ่อผายกลับมาหนึ่งสมาธิอยู่สิบวัน จึงได้ตัดสินใจขายที่ดิน 5 ไร่ จาก 15 ไร่ที่มีใช้
 หนี้ ธกส.จนหมด และตั้งต้นทำเกษตรผสมผสาน โดยตัดสินใจเริ่มออมน้ำในที่ดินที่เหลือ แต่
 ภรรยาไม่ยอม และลูกก็ทักท้วง แต่ด้วยความแน่วแนของพ่อผาย จึงขุดสระแรกเสร็จภายในเวลา
 8 เดือน เมื่อมิถุนายน 2528 ฝนตกลงมาน้ำเต็มสระพอดี พ่อผายได้ยืนยันว่าการสอนเรื่องการ
 เลี้ยงและเพาะปลาที่ทำพระ ขอนแก่น จึงได้ตั้งต้นเดินทางไปเรียน และกลับมาพร้อมกับปลา
 1,000 ตัว 9 เดือนต่อมาปลาก็โตได้ที่ พ่อผายได้ออกอุบายให้แม่ลามาคูปลาที่สระที่ขุด
 จนกระทั่งแม่ลายยอมรับและกลายเป็นแนวร่วมในที่สุด

จากการทำเกษตรผสมผสานของพ่อผาย พบว่าทางบ้านมีเศรษฐกิจดีขึ้น
 รายจ่ายลดลงอย่างเห็นได้ชัด หนี้สินลดลงจาก 60,000 บาท จนไม่มีหนี้ เงินออมเพิ่มขึ้น มีวัว
 60 ตัว มีที่ดินเพิ่มจาก 15 ไร่ เป็น 85 ไร่

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา

พ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เกิดเมื่อปี 2481 ที่บ้านนาเชือก อ.นาเชือก จ.มหาสารคาม จบชั้นป.4 ที่โรงเรียนทุ่งสว่างนาดี ต.สาหร่าย อ.พิมาย จ.นครราชสีมา แล้วบวชเป็นเณรอยู่ 3 ปี สอบได้นักธรรมโท จึงสึกไปเรียนเป็นช่างซ่อมเครื่องยนต์ตามอู่ ได้ค่าแรงเดือนละ 500 บาท ทำอยู่ 2 ปี ได้เงินเดือนขึ้นเป็น 2,000 บาท พ่อจันทร์ที่ได้แต่งงานกับแม่สำภา ศรีนนท์นาม ลูกสาวคนโตของกำนันจำปา ศรีนนท์นาม มีลูกด้วยกัน 4 คน

ผลจากความขยันหมั่นเพียรและการมีภรรยาที่ดีได้หนุนเสริมให้ครอบครัวของพ่อจันทร์ที่มีหลักประกันในชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น และมีความสุขในชีวิต ปี 2524 ตั้งโรงสีขนาดเล็ก และเลี้ยงหมูแม่พันธุ์ มีหมูกว่า 80 ตัว ฐานะจัดอยู่ในกลุ่มรวยปานกลาง มีผู้นำหน้าถือดาในหมู่บ้าน

ในปี 2525 ด้วยความโลภ ออยากรวยเร็วๆ มีคนมาชวนพ่อจันทร์ที่ให้เป็นนายหน้าหาคนไปทำงานต่างประเทศ โดยให้พ่อจันทร์ที่เป็นผู้รวบรวมเงินค่าประกันวีซ่าคนละ 25,000-40,000 บาท ได้เงินรวม 200,000 บาทเศษ เมื่อได้เงินครบแล้ว พ่อจันทร์ที่จึงได้มอบเงินให้แก่ชายผู้นั้นไปจองวีซ่า เพื่อจะเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เมื่อนัดวันกันเรียบร้อยแล้ว พ่อจันทร์ที่ได้พาพรรคพวกไปที่บ้านญาติในกรุงเทพฯ ผู้ชักชวนได้บอกให้พ่อจันทร์ที่รออยู่ที่บ้านก่อน ส่วนเขาจะไปเคลียร์ที่สนามบิน ปรากฏว่าเขาหายตัวไปสนามบินตั้งแต่เที่ยงจนถึง 3 ทุ่ม มีคนมารายงานว่าเขาเดินทางขึ้นเครื่องไปเพียงคนเดียว เมื่อได้ยินพ่อจันทร์ที่แทบหมดสติ คิดอะไรไม่ออก ตัดสินใจกระโดดให้รถชนตาย แต่พอดีแม่สำภาได้เข้ามาพูดให้กำลังใจ และให้ต่อสู้ต่อ พ่อจันทร์ที่กลับมาตั้งสติที่บ้านอยู่ 3 วัน จึงตัดสินใจขายทรัพย์สินที่มีอยู่ เช่น โรงสี หมู และร้านของชำ เหลือเพียงบ้านหลังเดียว แต่ก็ยังไม่พอใช้หนี้ พ่อจันทร์ที่ต้องไปกู้เงินจากนายทุนในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน เฉพาะดอกเบี้ยวันละ 114 บาท เพื่อมาชำระหนี้ส่วนที่ค้าง พ่อจันทร์ที่สูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง สูญเสียทรัพย์สิน สูญเสียกำลังใจและใจ สูญเสียสุขภาพ

ในระหว่างที่หาทางออกไม่ได้นั้น พอดีมีเพื่อนเป็นหัวหน้าคนงานรับเหมาก่อสร้างมาเห็นพ่อจันทร์ที่ตกทุกข์ได้ยาก จึงชวนไปทำงานที่มาเลเซียโดยออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด ในปี 2529 พ่อจันทร์ที่ไปทำงานที่มาเลเซีย ระหว่างอยู่ที่นั่นก็ประหยัดทุกบาททุกสตางค์ ทำงานหนักที่สุด ได้ค่าโอมามากที่สุด จนคนที่ทำงานด้วยกันล้อเลียนว่า “ลุงจะเอาเงินกลับบ้านหรือจะเอากระดูกกลับบ้าน” อย่างไรก็ตามจากการทำงานหนักและอดอดอม ภายในเวลา 1 ปี เหลือเงินกลับบ้านหนึ่งแสนห้าหมื่นบาท นำมาใช้หนี้และไถ่नाคืนได้พอดี เรียกขวัญและกำลังใจกลับมาได้

แม้จะได้ที่นาคืน แต่ก็ไม่มีเงินหมุนเวียน ทดลองทำนาปีแรกก็ได้กินไปวันๆ ปีที่สองจึงได้นำหลักทรัพย์ไปจำนองสหกรณ์ได้เงินมาลงทุนและใช้จ่ายในครอบครัว ทดลองอยู่ 3 ปี หนี้สินมีแต่จะเพิ่มพูนขึ้นทุกปี ความทุกข์จากหนี้รอบนี้ทำให้ถูกนำมาปรึกษาหารือในครอบครัว เพื่อหาทางลดหนี้ปลดหนี้ ข้อมูลของสมาชิกจากข่าวสารทางวิทยุและโทรทัศน์สรุปตรงกันว่า น่าจะลองทำเกษตรผสมผสาน จึงพากันไปดูงานของพ่อผาย หลังจากนั้นครอบครัวทุกคนก็ร่วมแรงร่วมใจทำเกษตรผสมผสานตั้งแต่นั้นมา

แม้ว่าไม่มีเงินจ้างแมคโครมาขุดสระก็หาใช้อุปสรรคแต่ประการใด ภายในเวลา 2 เดือน คนในครอบครัวประทุมภาได้ขุดสระกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร ลึก 3 เมตร สามารถ ออมน้ำไว้ปลูกมะละกอ ฝรั่ง กล้วย ข่า และพืชผักต่างๆ จนเต็มพื้นที่ พ่อจันทร์ที่ได้ขยายพื้นที่ จาก 2 งานในปี 2534 เป็น 2 ไร่ในปี 2535 เป็น 6 ไร่ในปี 2536 เป็น 12 ไร่ในปี 2537 และ 22 ไร่ในปี 2538 มีสระน้ำรวม 10 สระ จากการเปลี่ยนวิถีชีวิตของพ่อจันทร์ที่ไม่เพียงทำให้รายจ่าย ลดลงอย่างชัดเจน กระบวนการกลุ่มยังทำให้มีเงินออมในออมทรัพย์ ค่อยค่อยปลดหนี้สินลงได้ เมื่อปีที่ 3 คือปี 2536 พื้นที่ดำเนินการ 5 ไร่ เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วมีกำไรสุทธิ 29,550 บาท ปี 2537 พื้นที่ 12 ไร่ มีกำไรสุทธิ 39,180 บาท ปี 2538 พื้นที่ 22 ไร่มีกำไรสุทธิ 62,670 บาท

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อบุญเต็ม ชัยลา

พ่อบุญเต็ม ชัยลา เกิดเมื่อปี 2490 ที่บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายหลง นางจอม ชัยลา หลังจบ ป.4 ที่โรงเรียนวัดบ้านดงบัง ก็มาช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยบรรทุกเกวียนไปถึง 15 กิโลเมตร แต่งงานกับนางหนูเรียน จันทาทุมเมื่อปี 2508 มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 1 คน

พ่อหลง เป็นคนกุมภวาปี อุดรธานี เป็นคนขยัน มาทำงานที่บ้านดงบัง นายจ้างเห็นว่าเป็นคนขยัน เลยกยกลูกสาวให้แต่งงานด้วย แล้วก็แบ่งที่นาให้เป็นร้อยไร่ ตอนเด็กพ่อบุญเต็มช่วยพ่อทำนาตั้งแต่เป็นนักเรียน เลิกเรียนแล้วก็มาช่วยพ่อแม่เลี้ยงควาย ต่อมาเมื่อปี 2505 เพื่อนชวนไปทำงานที่กรุงเทพฯ จึงไปรับจ้างเป็นกรรมกรบ้าง เป็นช่างก่อสร้างบ้าง ได้ค่าจ้างวันละ 25 บาท ก็ทำไปเรื่อยๆ รับจ้างทำงานที่สวนทุเรียนที่ระยองบ้าง ไปกรีดยางบ้าง ถ้ากลับมาบ้านจะไปรับเหมาทำบ้าน สร้างโบสถ์ในหมู่บ้าน ทำจากปี 2507 ถึง 2529 ประมาณ 22 ปี พอปี 2529 ทำงานไม่ไหวตกรั้วบ้าน

พ่อบุญเต็มกู้เงินก้อนแรกจาก ธกส. 2,000 บาท สมัยนั้นเงินสองพันบาทสามารถซื้อควายได้ 2 ตัว เอามาใช้ไถนา ตอนนั้นยังไปไปมาๆ ระหว่างกรุงเทพฯกับขอนแก่นอยู่ พอเสร็จหน้านาจึงไปรับจ้างที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นเงินก็ไม่พอใช้ก็กู้เพิ่มอีก 80,000 บาท ทำติดต่อกันมาหลายงวดจนหนี้พอกพูนขึ้นมาถึง 300,000 บาท เกิดวิกฤตการเงิน ต้องกู้หนี้ยืมสินเพิ่มอีก 100,000 บาท เพื่อส่งลูกไปทำงานที่ซาอุ แต่ก็ถูกลอยแพ เมื่อเห็นว่าไปได้ดีที่ญี่ปุ่น ก็ตัดสินใจกู้หนี้ยืมสินอีก 200,000 บาท โดยเอาที่นาไปจำนอง ดอกร้อยละ 5 แต่ก็ถูกต่อมรอบที่ 2 เมื่อลูกกลับมาเอามาเรียนต่อก็ขับรถไปชนคนอีก 2 รอบ หมดเงินไปอีก 70,000 บาท ต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาอีก รวมแล้วเป็นหนี้ถึง 670,000 บาท หาทางออกในการใช้หนี้ไม่ได้ หนี้สินทั้งต้นทั้งดอก ค่อยๆ เติบโตแบบไม่มีวันหยุด จนปี 2532 มีหนี้สินรวมดอกเบี้ยถึง 800,000 บาท หมดอาลัยตายอยากในชีวิต

เมื่อต้นปี 2532 มีนักพัฒนาชื่อ พรรณี เสมอภาค จากโครงการเพื่อความอยู่รอดของเด็ก ที่มูลนิธิศุภนิมิตสนับสนุนงบประมาณให้ชาวบ้านไปศึกษาดูงานตามที่ต่างๆ ระยะเวลาพ่อบุญเต็มไม่ได้สนใจ เพราะต้องไปๆ มาๆ รับจ้างทำงานก่อสร้างอยู่เพื่อความอยู่รอดและใช้หนี้ แต่ในที่สุดก็ได้มีโอกาสไปดูงานร่วมกับเพื่อนบ้าน 15 คน หลายแหล่ง กระทั่งในที่สุด ได้มาดูที่บ้านสระคูณ ภายใต้การดำเนินงานของพ่อผาย สร้อยสระกลาง

วันที่ 4 มกราคม 2533 หลังจากดูงานของพ่อผาย พ่อบุญเต็มได้ปรึกษาแม่เรียน ภรรยาและเริ่มต้นขุดสระด้วยมือใช้เวลา 4 เดือน จนเสร็จเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ่อบุญเต็มได้ใช้พีชะยะสันเพื่อช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายรับ โดยปลูกถั่วงอกไว้ทานและขาย หลังจากการเปลี่ยนวิธีการผลิตและการดำเนินชีวิตด้วยการอุดหนุนและเลี้ยงทุกอย่าง ปลูกทุกอย่างที่กิน ทำให้เหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก ยังมีเงินที่ได้จากการเหลือขายอีก ปลายปี 2533 มีเงินเหลือเป็นทุน 5,000 บาท จึงไปจ้างแมคโครมาขุดสระเพิ่มอีก 1 สระ ปลายปี 2534 มีเงินเหลืออีก 10,000 บาท จึงเอาไปขุดสระเพิ่มอีก 1 สระ ทำให้ปลูกต้นไม้ได้เพิ่มขึ้นมาก มีเหลือขายเพิ่มและทำการตลาดได้ ปี 2536 มีเงินเหลือ 30,000 บาท จึงไปดาวนโรงสีขนาดเล็ก ทำให้มีรำข้าวมาเลี้ยงไก่ และเลี้ยงหมู ปลายปี 2538 จ่ายค่างวดโรงสีหมด ปี 2539 ราคาหมูดีมาก คิดอยากจะรวยจึงไปหุ้มซื้อหมูมาเลี้ยงอีก 30,000 บาท ปรากฏว่าขาดทุน เนื่องจากราคาหมูตกต่ำสรุปได้ว่า “อยากรวย กลับจน” ในปี 2539 เริ่มดูงานเพาะเห็ด และทำเห็ดฟางอบไอน้ำ ทำให้มีรายได้เพิ่ม มีปุ๋ยคอกถึงเดือนละ 1 ตัน แต่ต้องตื่นแต่เที่ยงคืนมาเก็บเห็ดส่งตลาดตอนตี 3

จากผลผลิตของพ่อบุญเต็ม สามารถนำมาขายใช้กิน เหลือกิน ได้แจก เหลือขาย ทำให้มีรายได้เป็นกอบเป็นกำ และปลดหนี้ปลดสินลงได้อย่างรวดเร็ว หนี้สินพร้อมดอกเบี้ย 8 แสนบาท ค่อยๆ หมดลงในปี 2543

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อทองหล่อ เจนไรสง

พ่อทองหล่อ เจนไรสง เกิดเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2479 เป็นบุตรของนายกอง และนางอ่อน เจนไรสง ได้สมรสกับแม่ทองเจี้ยว มีบุตรสาว 2 คน และบุตรชาย 3 คน ปัจจุบันตั้งรกรากอยู่ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 2 บ้านหายโศก ต.หายโศก อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์

จบการศึกษาชั้น ป.4 จากโรงเรียนชุมชนบ้านหายโศก แล้วไปเรียนต่อจนจบชั้น ม.3 จากโรงเรียนพุทไธสง เมื่อปี 2496 จึงลาออกมาประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีพ และดูแลคุณแม่ซึ่งอยู่คนเดียวและอายุก็แก่มากรแล้ว เนื่องจากครอบครัวยากจนไม่มีที่ดินทำกิน พ่อทองหล่อ จึงยึดอาชีพค้าขายและตัดเย็บเสื้อผ้า หาบกระบุงตะกร้า ทาสีเสียดหมากรุก ปลาหู ของเค็มไปแลกเปลี่ยนข้าวมาทำกิน ตักน้ำเข็นเอง หุงข้าวกินเอง ทุกข์ทรมาน ยากลำบากมาก

ปี 2500 ถูกคัดเลือกเป็นทหารไปรับใช้ชาติ 2 ปี ทำให้เป็นทุกข์ต้องจากแม่ แต่กิติใจที่ได้รับใช้ชาติ กลับมาจากเป็นทหารจึงแต่งงานกับแม่ทองเจี้ยว ร่วมกันทำมาหากินด้วยความขยัน เก็บหอมรอมริบจนมีที่ดินทำกินทำนาทำสวนถึง 46 ไร่ สองสามีภรรยาไม่ได้จำกัดบทบาทเฉพาะพัฒนาครอบครัวของตนเองเท่านั้น แต่ได้พัฒนาทั้งถนนหนทาง พัฒนาสุขภาพอนามัย พัฒนาโรงเรียน เป็นกรรมการศึกษา สร้างวัด พัฒนาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม จนได้รับการยอมรับ

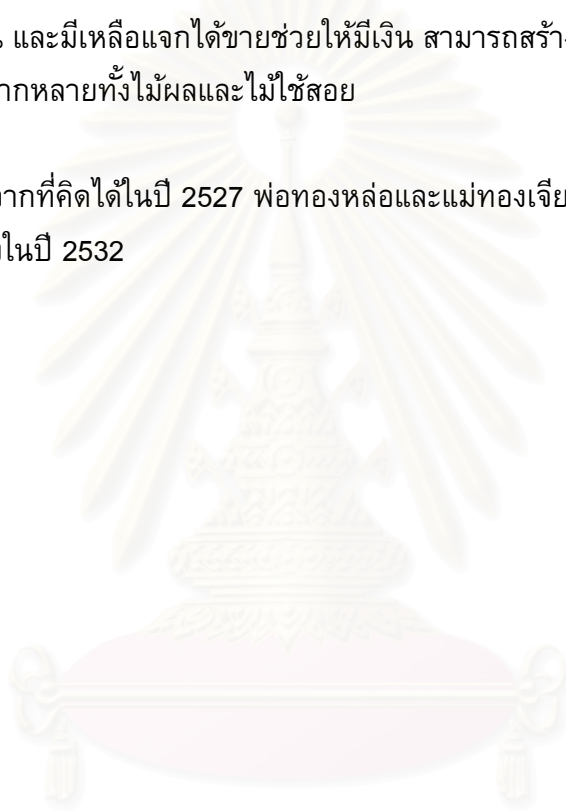
ปี 2522 ได้รับการคัดเลือกเป็นสารวัตรกำนัน และปี 2526 ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งใจปฏิบัติงานจนมีผลงานมากมาย จนได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในปี 2537 ซึ่งเป็นปีเดียวกับที่ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม รวมทั้งรางวัลผู้นำดีเด่นของอำเภอและจังหวัด กิจกรรมการพาครอบครัวและชุมชนพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แม้จะเกษียณอายุจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านในปี 2539 แล้วก็ตาม แต่การทำงานอย่างมีความสุขของพ่อทองหล่อ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมก็ได้หยุดลงไปด้วย นับเป็นแบบอย่างที่สำคัญของคนอีสาน

กระแสพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวขับเคลื่อนให้ทุกครอบครัววิ่งไล่ล่าหาเงิน เพื่อนำเงินมาซื้อวัตถุดิบสนองความต้องการของมนุษย์ ครอบครัวของพ่อทองหล่อ เจนไรสง ก็ถูกกระแสดังกล่าวพัดพาไป ทำนาเพื่อกินและขายด้วยความหวังที่จะร่ำรวยเงินทองตามที่มีการโฆษณากันไว้ จนถึงปี 2527 เริ่มสังเกตเห็นว่าราคาข้าวนอกจากไม่เพิ่มขึ้นแล้ว บ่อยครั้งยังลดลง ในขณะที่ค่าแรงที่จ้างมาช่วยปักดำ และเกี่ยวข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากวันละ 20 บาท เป็น 40 บาท เป็น 50 บาท และเป็นร้อยบาทเศษ จนครอบครัวเริ่มเป็นหนี้เป็นสิน ยิ่งทำมากยิ่งขึ้นหนี้มาก รายจ่ายเพิ่มขึ้น รายได้ลดลง เงินออมไม่มี

พ่อทองหล่อเล่าให้ฟังว่า “การทำนาอย่างเดียว เป็นงานหนักตลอดชีวิต เพราะไม่มีบ้านนาถาวรชีวิต เริ่มต้นต้องไถ ไถเสร็จต้องตกกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ปีต่อไปก็ไถ ตกกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ไปเรื่อยๆ ทุกปี ปีแล้วปีเล่า ปีใดฝนแล้งก็ขาดทุน เป็นหนี้เป็นสิน ความเสี่ยงตกอยู่ที่เราทั้งหมด

หลังจากพบว่าตนเองหลงทาง จึงได้ปรึกษาหารือกับแม่ทองเจ็วศรีภรรยา ก็ได้คำตอบว่าต้องทำเกษตรผสมผสาน เพราะจะลดรายจ่ายลงได้ทันที จากไม่ต้องซื้อกิน มีเหลือกินได้แจก ช่วยให้มีเพื่อน และมีเหลือแจกได้ขายช่วยให้มีเงิน สามารถสร้างบ้านนาถาวรชีวิตจากการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งไม้ผลและไม่ใช้สอย

หลังจากที่คิดได้ในปี 2527 พ่อทองหล่อและแม่ทองเจ็วก็ลงมือทำเกษตรผสมผสานอย่างจริงจังในปี 2532

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อผอง เกตุพิบูลย์

พ่อผอง เกตุพิบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2473 ที่บ้านหันใหญ่ ตำบลเมืองพล อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรนายทอก และนางพัน เกตุพิบูลย์ มีบุตรชาย 5 คน บุตรสาว 1 คน จบการศึกษา ป.1-4 จากโรงเรียนประชาบาลบ้านหันใหญ่ จบระดับมัธยมจากโรงเรียนบารุงไทย 2 จบครุฑจากโรงเรียนฝึกหัดครูมูล นครราชสีมา เรียนรู้ด้วยตนเองจนได้เลื่อนวิทยฐานะเป็น พ.ป. และ พ.ม. ในปี 2504 และ 2516 ตามลำดับ รับราชการครูที่ตึกทั้งสายผู้สอนและบริหารจนเกษียณอายุในตำแหน่งครูใหญ่เอก โรงเรียนบ้านคูขาด ปี 2534

เมื่อเกษียณอายุในปี 2534 พ่อผองได้เจริญชีวิตตามรอยพระยุคลบาท ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้เปลี่ยนไร่นา 42 ไร่ ให้กลายเป็นเกษตรผสมผสานอย่างค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ ในปี 2534 ได้เริ่มวางแผนและลงมือปรับพื้นที่นา เพื่อนำพันธุ์พืชมาปลูกประมาณ 5 ไร่ ส่วนพื้นที่ที่เหลือยังคงปลูกข้าวอยู่ ขุดบ่อน้ำ 1 บ่อ อาศัยน้ำในบ่อปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผล ไม้ยืนต้นรอบๆ พื้นที่ สิ่งที่ได้รับในเบื้องต้นคือ ครอบครัวยังมีข้าวปลาอาหาร พืชผักผลไม้ หมู เห็ด เป็ด ไก่ กินอย่างอุดมสมบูรณ์ มีเหลือแจก ในปี 2538 ผลผลิตที่มีเหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก ยังนำมาขายช่วยให้มีเงิน กลายเป็นคนมั่งมีศรีสุข มีอาหารการกินดีทั้งปริมาณและคุณภาพปลอดภัย มีอากาศดี อารมณ์ดี ไม่เครียด การออกกำลังกายดีเพราะได้ทำงานสมกับวัย มีสุขภาพดี และอายุยืน

ในปี 2540 เกิดวิกฤตไม่มีฝนตกลงมาเลย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2540 จนถึง พฤษภาคม 2541 ทำให้ต้นไม้มตายเป็นจำนวนมาก ความแห้งแล้งนี้ทำให้พ่อผองเห็นความสำคัญของการเก็บน้ำฝนไว้ใช้ ในปี 2541 ได้ปรับพื้นที่ตามสูตรเกษตรทฤษฎีใหม่ สูตร 1-3-3-3 บนพื้นที่ 42 ไร่ กลายเป็นที่อยู่อาศัย 3 ไร่ ที่นา 13 ไร่ ที่ปลูกพืชทั้งไม้ผลและไม่ใช้สอย 13 ไร่ มีแหล่งน้ำ 14 บ่อ มีพื้นที่ประมาณ 13 ไร่ เก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อมีน้ำ จึงได้ปลูกต้นไม้ทดแทนที่ตายไป ปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มเติมจนกลายเป็นป่า ปลูกสมุนไพร ความหลากหลายทางชีวภาพนี้ช่วยให้ระบบนิเวศดีขึ้นมากอย่างชัดเจน ช่วยให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นจริงในปี 2541

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี 2538 พ่อผองได้ยืมเงินจำนวนหนึ่งจาก ธกส. เพื่อซื้อรถไถให้กับลูกชาย คนที่อยู่ด้วย จำนวน 800,000 บาท ไปรับจ้างไถนาและไถนาตนเองด้วย พอปี 2539-2540 รู้สึกว่าเงินมันไม่ค่อยดี หน่วยงานของรัฐฟ้องสบู่แตก วิกฤต เลยไปยืมเงินสหกรณ์ครุมาใช้หนี้ ธกส. ทั้งหมด เพราะดอกเบี้ยของสหกรณ์ถูกลงกว่า ปัจจุบันใช้หนี้สหกรณ์หมดแล้วตั้งแต่ปี 2543 โดยค่าส่งมาจากเงินที่ได้จากการรับจ้างไถครั้งหนึ่ง ส่วนอีกครั้งได้มาจากการขายผลผลิตที่บ้านบ้าง และเงินบำนาญบ้าง ใช้หนี้เร็วกว่าที่เขาให้ คือเขาให้ผ่อน 8 ปี แต่ผ่อน 5 ปีก็ใช้หนี้หมด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อทัศน์ กระยอม

พ่อทัศน์ กระยอม เกิดเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2471 ที่บ้านโคกใหญ่ อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น ใช้นามสกุลกระยอมตามคุณตา เนื่องจากบิดาเป็นนักเลง ท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ กว่าจะได้พบกันก็ตอนแก่ และขณะนี้เสียชีวิตไปแล้ว เป็นคนมีอุปนิสัยหีนีคนและไปบวชเณรตั้งแต่อายุ 7 ปี จนสอบได้นักธรรมตรี เมื่ออายุ 11 ปี ได้สึกออกมาเรียนต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วสอบทอวิชาหมอยา และหมอธรรมจากคุณตา แล้วอาศัยความรู้ทางยาและทางธรรมะ ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากของคนจนในหมู่บ้าน จนเป็นที่เคารพยกย่องของคนในหมู่บ้าน ได้แต่งงานกับแม่มิ่ง จนมีลูกชายด้วยกันห้าคน ต่อมาภรรยาคนแรกเสียชีวิต จึงได้แต่งงานกับภรรยาคนใหม่ อยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุข และมีลูกสาวด้วยกันอีก 5 คน

25 มิถุนายน 2510 พ่อทัศน์ได้พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ติดกับโสกน้ำขาว และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโสกน้ำขาว ด้วยความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านหยูกยาและธรรมะ ในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธา และพร้อมใจกันตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้พาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ใช้งบประมาณจนชาวบ้านรักใคร่ ยามใดที่เดินผ่านพ่อทัศน์เมื่อกำลังเกี่ยวข้าวจะมาช่วยทันที โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอ หรือจ้างวาน

หลังจากเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 5-6 เดือน มีเจ้านายจากอำเภอหลายคนเข้าไปตรวจเยี่ยมท้องที่ เจ้านายบอกให้หาเหล่ามาให้กิน และสั่งให้หนึ่งตี้มเป็นเพื่อน พ่อทัศน์ปฏิเสธอ้างเป็นหมอธรรมต้องรักษาศีล ตี้มเหล่าไม่ได้ เจ้านายบอกว่าไม่เป็นไร นิมนต์หมอนใจไปนั่งรอข้างวงเหล้าก่อน แล้วค่อยนิมนต์มาเข้าตัวใหม่ก็ได้ ความกลัวร่วมกับความไม่รู้ว่าเจ้านายจะเอาอย่างไร หรือจะมีอันตรายหรือเปล่าทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และคนในชุมชน ทำให้พ่อทัศน์ไม่กล้าขัดคำสั่งขานของเจ้านายเริ่มตี้มเหล่าจนติด เสื่อมลงเรื่อยๆ เสียผู้เสียคนจนชาวบ้านเรียกผู้ใหญ่ชี เพราะติดเหล่า ไม่มีใครมาช่วยงานพ่อทัศน์อีกต่อไป

ปี 2513 พ่อทัศน์ได้พาตนเอง ครอบครัว และชุมชนไปสู่บ่วงกรรมแห่งหนี้ ด้วยการกู้เงิน ธกส. การขาดข้อมูล ขาดการวิเคราะห์ และเกิดความโลภ ทำให้น้ำเงินกู้ ธกส. มาใช้สุรุ่ยสุร่าย ผิดวัตถุประสงค์ ทำให้จ่ายหนี้และดอกเบี้ยคืนไม่ได้ เป็นผลให้ลำบากมาก ยากจนขั้นแค้น บางปีต้องไปขอกทานข้าวมากิน

นอกจากเจ้านายแล้ว ลูกๆ ของเพื่อนๆ ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด ลงสมัครเป็นกำนัน 2 ครั้ง หมดนาไป 2-3 ทุ่ง ความล้มเหลวทำให้เป็นหนี้ จึงไปทำไร่ข้าวโพดที่อื่น 2 ปี กลับมาอีกครั้งชาวบ้านพากันทำบัญชีทางว่าเรียกร้องให้ผู้ใหญ่บ้านกลับมาอยู่ในบ้านของตนเอง เมื่อคิดทบทวนเรื่องทั้งหมดที่ผ่านมาเชื่อมโยงกัน จึงคิดได้ว่าตนเสียคนเพราะคนอื่นไป

เชื่อกันนอก ละเมิดศีลธรรม ตั้งแต่นั้นจึงหยุดตีหม้อ ตั้งอกตั้งใจทำงานช่วยเหลือประชาชน จนได้รับรางวัลผู้ใหญบ้านดีเด่น ได้รับการสนับสนุนให้ไปดูงานต่างประเทศถึง 5 ประเทศใน ยุโรป

ปี 2532 พ่อทัศน์และครอบครัวจึงเริ่มออกมาอยู่นา เพราะอยู่บ้านถูกชวนไปทำ เรื่องอื่นหมดเวลาไปวันๆ การไปอยู่นาทำให้มีเวลามากขึ้นในการเรียนรู้จากธรรมชาติ เริ่มขุด สระด้วยมือ เพื่อกักเก็บน้ำ ผ่านไป 2-3 เดือน เริ่มกักเก็บน้ำได้ เมื่อมีน้ำจึงเริ่มปลูกกล้วย 30 กอ ค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติ พี่น้องได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกัน ค่อยๆ ถอยห่างจากพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ปอ มัน

พ่อทัศน์ กระยอมได้ทดลองปลูกกล้วยจนมั่นใจ และพันธง วิเคราะห์ให้ฟังถึง ผลดีด้านเศรษฐกิจว่า ลองปลูกกล้วยระยะห่าง 4 เมตร 1 ไร่ จะปลูกกล้วยได้ถึง 100 กอ พอเข้า ปีที่ 2 กล้วย 1 กอ จะออกเครือได้อย่างน้อย 3 เครือ เครือหนึ่งๆ จะมีกล้วยไม่น้อยกว่า 5 หวี ก็ จะได้น้ำกล้วยไร่ละ 7,500 บาท ซึ่งยังไม่รวมใบกล้วย ปลีกกล้วย และหน่อกล้วย แต่ถ้าปลูก กล้วยทั่วประเทศอย่างเดียวจำนวนมากๆ ก็จะทำให้ปัญหาผลผลิตล้นตลาด จึงต้องเสริม ขิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักผลไม้ระยะสั้นๆ รอบต้นกล้วยนับร้อยนับพันชนิด รวมทั้งระหว่างกล้วยแต่ละ ต้น หาไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก เช่น ชีเหล็ก สะเดา ผักตบชวา ไม้ยืนต้นที่เป็นผลไม้ เช่น กะ ท้อน ขนุน มะขาม และไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ใช้สอย เช่น ประดู่ มะค่า แดง จิก กุง สลับกันจะได้ กล้วย 100 ต้นและต้นไม้ใหญ่ 100 ต้นต่อไร่ เมื่อต้นไม้ยืนต้นโตขึ้นก็สามารถย้ายกล้วยไปปลูกที่ อื่น การทำเช่นนี้นอกจากป้องกันโรคได้แล้ว ยังช่วยให้ผลผลิตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะ ยาว ไม่ต้องลงทุนเพาะพันธุ์กล้วย พันธุ์ไม้ยืนต้นก็มีอยู่แล้วในพื้นที่ รวมเวลาที่ทำจริงจังกจากปี 2532 จนกระทั่งปี 2542 ชีวิตก็เริ่มสะดวกสบายไม่ลำบาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติพ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ

พ่อสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2491 เป็นชาวสตึก ตั้งแต่เกิด พ่อแม่ตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้ว โดยทำไร่นาเหมือนชาวบ้านทั่วไปในเขตนั้น นับเป็นครอบครัวที่มีฐานะปานกลางไม่ถึงกับเดือดร้อน สามารถส่งลูกๆ เรียนได้ตามต้องการ มีพี่น้อง 6 คน แต่งงานกับคุณฉวี รัชญพฤทธิ มีลูกชายสองคน และลูกสาว 2 คน รวม 4 คน ปัจจุบันปักหลักประกอบอาชีพอยู่ที่บ้านเลขที่ 34 บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

พ่อสุทินันท์เล่าให้ฟังว่า ถึงพ่อแม่จะมีทุนส่งเสียให้เล่าเรียน แต่ตัวเองได้เรียนหนังสือน้อยที่สุดในกลุ่มพี่น้องๆ เนื่องจากมีปัญหาสุขภาพร่างกายไม่สมบูรณ์นับตั้งแต่คลอดก่อนกำหนด ช่วงเด็กเคยพลัดตกน้ำ จนกระทั่งทำให้ต้องตัดปอดออกในบางเส้นว ตอนช่วงอายุ 14 ปี ทำให้มีความคุ้นเคยอย่างมากกับโรงพยาบาลตลอดช่วยวัยเด็ก ปี 2533 ประสบอุบัติเหตุรถพลิกคว่ำ ทำให้สังขารที่ไม่ค่อยแข็งแรงอยู่แล้วยวบยาบลงไปอีก เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้กระดูกส่วนปลายก้นบั้นท้าย ซี่โครงขวาเคลื่อน ปอดแฟบ ต้องเจาะปอดเป่าปอดใหม่ ผลที่ตามมาคือขาซ้ายเกิดโรคปวดหลังเป็นโรคประจำตัวเพิ่มขึ้นมาอีกชนิดหนึ่ง

พ่อสุทินันท์ได้ทำการเกษตรตามที่ราชการส่งเสริมเหมือนชาวบ้านทั่วไป โดยปลูกปอ ถั่วลิสง หนุ่ย ข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง และทำนา สิ้นปี 2522 พบว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามกระแสแบบนั้นไปไม่รอดแน่ เพราะอนาคตไม่มีอะไรจะมาแต่ประการใด ขาดบ่านาถูชีวิต นอกจากนั้น ถ้าวิเคราะห์รายรับเปรียบเทียบกับรายจ่ายมีแต่เจ๊งกับเจ๊ง แม้ว่าครอบครัวจะมีที่ดินมรดกถึง 700 ไร่ แต่ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะไปรอดในวิถีทางนี้

ปี 2523 ได้เปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่ และทำนามาปลูกไม้ผลและไม่ใช้สอยอย่างละ 1,000 ต้น จากการเก็บข้อมูล พบว่ายูคาลิปตัสให้ผลตอบแทนเร็ว แต่ต้องอาศัยการจัดการช่วย เช่นการปลูกเอาเนื้อไม้มาแปรรูปแทนการขายท่อนไม้ขนาดเล็กอย่างเดียว การคัดเลือกสายพันธุ์ที่ดี รวมทั้งการทดลองปลูกยูคาลิปตัสสลับกับไม้ยืนต้นพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ เพื่อสร้างความหลากหลายในแปลงเกษตร

ปี 2524 ได้ทดลองจัดการกับพื้นที่ดินเลนน้ำแล้วกว่า 700 ไร่ที่ตนเองมีอยู่ โดยทดลองปลูกยูคาลิปตัส 150,000 ต้น และระหว่างรอดต้นไม้โต ได้ปลูกพืชไร่จำพวกข้าวฟ่าง ข้าวโพด มันสำปะหลัง หญ้าเลี้ยงสัตว์ ระหว่างแถวต้นไม้ พร้อมทำปุ๋ยคอกคอกปุ๋ยคอกด้วย โดยเลี้ยงโคเนื้อ 80 ตัว เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะอย่างละฝูง รวมทั้งสัตว์ปีกจำพวกไก่บ้าน ไก่ต๊อก ไก่วง

ไก่แจ้ สุกรพันธุ์พื้นเมืองและการเลี้ยงผึ้ง ทดลองหาน้ำในรูปแบบต่างๆ และหาวิธีจัดการน้ำมาทำระบบน้ำหยด จนดินเลนน้ำแล้งป่าหมด กลายเป็นดินดำ น้ำชุ่ม ป่าอุดมสมบูรณ์

ปี 2530 ได้ทดลองงานแปรรูปไม้โตเร็วที่ปลูกไว้ เช่น นำมาแปรรูปเป็นแผ่น กระดานสร้างบ้านเรือน นำมาถลุงและฉลुเป็นลวดลายสวยๆ ทำเครื่องเรือน นำแขนงของไม้ยูคา มาทำตำไม้มากวาด มาเผาถ่านเอง โดยทดลองปรับปรุงเตาเผาถ่านจนกลายเป็นแบบอย่างทั่วประเทศ และได้รับการสนับสนุนให้นำถ่านไม้ยูคาชั้นดีไปขายส่งต่างประเทศ

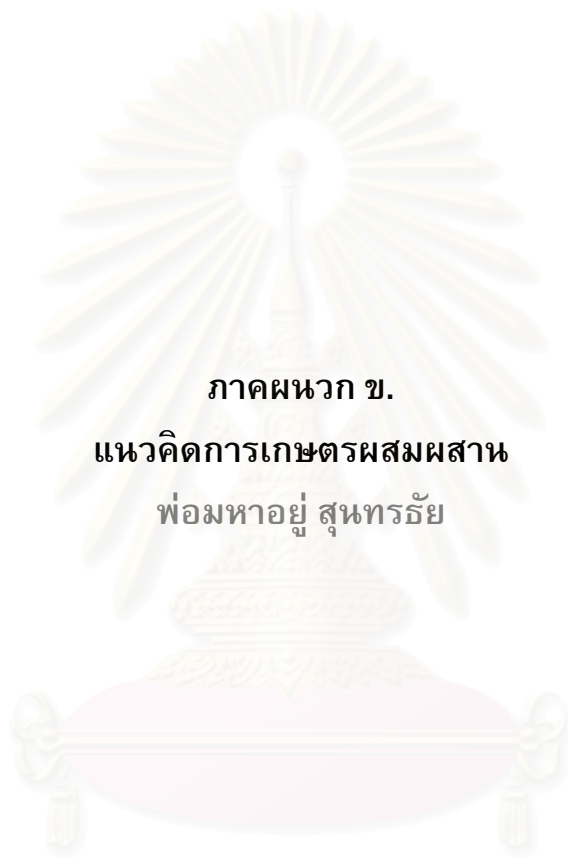
ปี 2534 ได้ทดลองปลูกและแปรรูปไม้โตเร็วให้กว้างขวางขึ้น เช่น ทำของเล่น และเครื่องเรือนเพื่อส่งออก

ปี 2537 ได้ร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาและสภาการศึกษาแห่งชาติ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ และมูลนิธิวิชาชากว่า จากประเทศญี่ปุ่น ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสาน เพื่อวิจัยแนวทางสร้างเกษตรกรต้นแบบนำร่องการวางแผนสร้างชีวิตใหม่ให้กับเกษตรกร

ปี 2540 ได้วิจัยโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ร่วมกับสำนักโครงการพิเศษ สำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติและคณะครูในเครือข่าย จัดตั้งระบบการเรียนรู้แบบ HOME SCHOOL เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากของจริงเต็มศักยภาพอย่างมีความสุข

ปี 2542 ได้ร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพื่อวิจัยและพัฒนาการขยายเครือข่ายการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง สู่คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี 1 ล้านครอบครัว โดยมีเด็กรักถิ่น 1 ล้านคนเป็นผู้ประกันความยั่งยืน และหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เป็นตัวขับเคลื่อน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

แนวคิดการเกษตรผสมผสาน

พอมหาอยู่ สุนทรธัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดการเกษตรผสมผสาน

พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย
ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสของภาคอีสานที่มีความสุข

ปัจจัยหลักของการเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ดิน น้ำ และการจัดการมีความสำคัญแบ่งได้ 5 หัวข้อ คือ

ข้อที่ 1 การเกษตรแบบผสมผสาน คือผสมระหว่างการปลูกพืชกับการเลี้ยงสัตว์ให้สัมพันธ์กันในพื้นที่เดียวกัน และให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน ผสาน คือ ผสาน ต่อสิ่งที่เหลือใช้จากพืช และสัตว์อย่างต่อเนื่องเน้นให้มีงานทำตลอดทั้งปี

ข้อที่ 2 มูลเหตุของการเกษตรแบบผสมผสาน ต้องยึดหลักว่า ชีวิตที่ไม่ประมาทต้องมีการใคร่ครวญถึงอดีตนำเข้ามาเปลี่ยนแปลงถึงอนาคต เพื่อปรับปรุงให้เกิดสภาวะปัจจุบัน ขึ้นอย่างเหมาะสมกับกาลสมัย ของโลก (รู้ทันโลก) ตัวอย่างคนที่ทำการเกษตรผสมผสานมีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และผสมวัสดุที่เหลือใช้จากการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ให้เกิดประโยชน์ต่อสภาพการดำรงชีวิตขณะเดียวกันพืชและสัตว์เจริญงอกงามตามลำดับนั้น มีบรรพบุรุษของเรากำหนดและเทียบเคียงได้ เลียนแบบท่านได้ เช่น คุณพ่อ คุณแม่ ครูบาอาจารย์ และบุคคลที่ทำการเกษตรผสมผสาน เลี้ยงชีวิตมาตลอดมีการแก้ปัญหาชีวิตให้ดำรงอยู่ได้จนบัดนี้

ข้อที่ 3 อุดมการณ์ของเกษตรผสมผสาน มุ่งการทำอะไรให้ชีวิตนี้อิ่มท้อง อิ่มใจ ไร้โรคภัย พาให้สุขสมบูรณ์ มีคำบาลีที่ว่า “สัพเพ สัตตาทาอาหาระจิติกา” สัตว์ทั้งปวง ดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะอาหารเป็นต้น วัสดุสิ่งของที่ใช้ในครอบครัว เป็นชีวิตที่มีใช้ประจำวัน ควรมีพร้อม เกิดความจำเป็นหยิบฉวยได้ทันที แก้อาใจตัวเองก่อนแล้วจึงช่วยเหลือสังคมต่อไป ขณะเดียวกันในการทำอะไรควรมุ่ง คุณภาพ เป็นหลักก่อน ทำจากของเล็กๆ เมื่อประสบความสำเร็จจึงขยายไปใหญ่ๆ เพราะถือว่างานบวกร่างควรได้เงิน เงินบวกร่างเงินควรได้เงิน มีเงินมีความสุข จ่ายเงินมีความสุข และเก็บดอกเงินมีความสุข คือใช้จ่ายเมื่อมีความจำเป็น เช่น การศึกษาบุตร บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

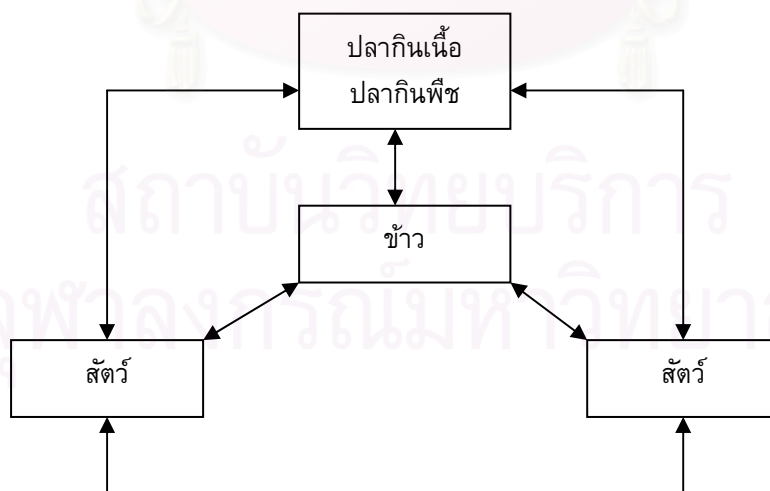
ข้อที่ 4 หลักการเกษตรแบบผสมผสาน มุ่งการศึกษาหาความรู้เสมอๆ ปฏิบัติการศึกษาเล่าเรียน มุ่งปฏิบัติ กาย วาจา ใจ ทุกอริยบท ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตการเกษตร ได้แก่ ปฏิบัติตามที่เรียนรู้ เกิดผลสำเร็จจากการเรียนรู้ และปฏิบัติตามเป้าหมายจนได้ผลเป็นที่พอใจ คือ ปฏิเวธ เช่น มีสติความระลึกได้ หมายรู้ เกิดธัมมะวิจยะ การวินิจฉัย พิจารณา แยกแยะ ธรรมชาติตามความเป็นจริง มีวิริยะความเพียรอย่างต่อเนื่อง เกิดปิติ ความอิ่มใจขึ้น มีปัสสัทธิ ความสงบใจ เกิดสมาธิ มีจิตที่มั่นคง ผ่องใสเป็นหนึ่ง มีอุเบกขา การวางตัวไม่ลำเอียง

ข้อที่ 5 ประสิทธิภาพของเกษตรแบบผสมผสาน เมื่ออาศัยหลักการตามข้อที่ 1-5 สรุปได้ดังนี้ การจัดทำระบบของฟาร์ม มี 3 ขั้นตอนคือ

ก. ทำผังตามสภาพพื้นที่ คือ รู้จักผัง แปลงสัดส่วน คำนึงถึงอนาคต

ข. ทำธุรกิจอย่างรู้จักวางแผนให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของโลกปลูกพืช พืชที่ปลูกในระบบนั้นควรเป็นพืชทางเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลัก 1 ชนิด เช่น ข้าว ข้าโพด เป็นต้น และพืชอีก 1-2 ชนิด ตามความสามารถและขนาดของพื้นที่ถ้าสามารถปลูกพืชให้เป็นอาหารของคนและสัตว์ได้ดียิ่ง เช่น พืชตระกูลถั่วต่างๆ ไม้ผล พืชทางเศรษฐกิจ เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์จะเข้ากับระบบควรเลือกสัตว์ที่ทำรายได้หลัก 1 ชนิด ซึ่งเห็นว่า ปลา ควรจะเป็นหลัก ดังคำโบราณที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” และคำว่า “ทานข้าว ทานปลา” ติดปากคนไทย จนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะทุกคนรับประทานข้าวกับปลา เป็นอาหารหลักอยู่ และสามารถเลี้ยงได้ทุกท้องที่ บริโภคได้ทุกรูปแบบ ทั้งบริโภคสดและแห้ง ถนอมอาหาร เก็บได้อีกนานด้วย และเลี้ยงสัตว์รอง 1-2 ชนิด ก็ได้ คือเลี้ยงเป็ด หมู เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่ง อย่าลืมการผสมผสานต่อสิ่งที่เหลือใช้ของพืชและสัตว์ก็เอื้อกูลกันด้วย เช่น การปลูกข้าว ช้าง ฟาง และแกลบ ต่อ ช้าง และฟาง ใช้เพาะเห็ดฟาง ต่อ ช้าง ฟาง แกลบ ใช้คลุมดินปลูกต้นไม้หรือพืชผักต่างๆ ป้องกันวัชพืชงอกมาแย่งอาหารพืช เก็บความชื้น ให้นำเป็นปุ๋ย ฟางข้าวเก็บไว้เลี้ยง มีวัว ควาย ยามขาดหญ้า มูลของสัตว์ก็ใช้ปลูกต้นไม้อีก ให้ประโยชน์เอื้อกูลกันดังในรูปนี้

ภาพ

ค. คาดคะเนสถานการณ์หรือเหตุการณ์ตามปี เดือน สัปดาห์ วัน ชั่วโมง อย่างหนึ่ง เช่น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ต้องคำนึงถึงต้นทุนในระยะดำเนินการปลูกและเลี้ยง

ขณะเดียวกันต้องจัดระบบการผลิต และการตลาดให้สัมพันธ์กัน ที่สำคัญคือ การจัดการ เก็บ
 กัก บรรจุหีบห่อ และขนส่ง ตลอดจนรู้สภาวะของราคาพืชและสัตว์ ในการเคลื่อนไหว การเอารัด
 เอาเปรียบทุกรูปแบบของผู้ค้า ผู้บริโภคและผู้มีอำนาจ หากคาดสถานการณ์และเหตุการณ์
 ผิดพลาดอาจทำให้ธุรกิจของเกษตรกรแบบผสมผสานประสบปัญหาล้มเหลวได้เช่นกัน (ถ้าจะหา
 รายละเอียด หาได้จากข้อเขียนเรื่อง “แนวคิดพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ในชนบทแบบการเกษตร
 แบบผสมผสาน ว่าด้วยการผลิตและการตลาด”)

“ไม่ความจน ในหมู่คนขยัน
 “ยอมลำบากเมื่อวัยหนุ่ม ดีกว่าไปกลุ้มเมื่อวัยแก่”

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาอยู่ บ้านตะแบก ต.สลัดได อ.เมือง จ.สุรินทร์ เริ่มอาชีพการเกษตรตั้งแต่ปี 2490 จากการขุดคลองเล็กๆ สำหรับการเลี้ยงปลาและการเพาะเห็นฟางตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องลงทุนอะไรมากรวดๆ ซึ่งครั้งแรกของการขุดคลองนั้น ไม่ได้มีการจ้างแรงงานเลย ก็อาศัยแรงของตัวเอง

มีเนื้อที่ทั้งหมด 100 ไร่ ทำการเกษตรผสมผสาน 46 ไร่ เป็นบ่อเลี้ยงปลา 12 ไร่ ที่เหลือปลูกข้าวและเลี้ยงปลาในนาข้าว และปลูกพืชอื่นๆ กิจกรรมเกษตรมีดังนี้

- ปลูกกล้วย	- ปลูกฝรั่ง	- เลี้ยงหมู
- ปลูกมะพร้าว	- ปลูกมะนาว	- บ่อเลี้ยงปลา
- ปลูกมะม่วง	- ปลูกมะกรูด	- เลี้ยงไก่พื้นบ้าน
- ปลูกมะขามหวาน	- ปลูกผักสวนครัวทุกชนิด	- เลี้ยงวัว
- ปลูกขนุน	- เพราะเห็นฟางตามธรรมชาติ	

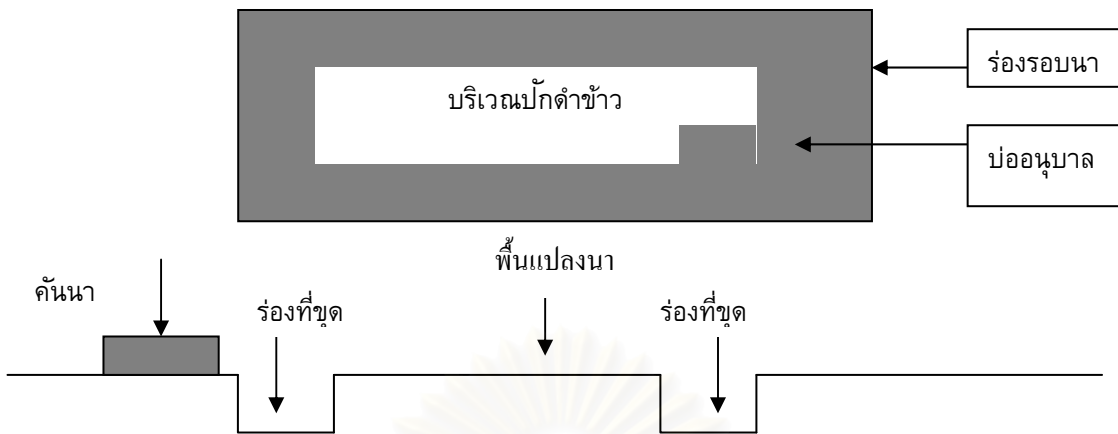
การเลี้ยงปลาในนาข้าว

โดยการขุดคลองรอบแปลงนา โดยบอกว่า "...จะขุดให้รอบเลยก็ได้ หรือขุดเป็นรูปตัว L หรือรูปเกือกม้า () ก็ได้ สำหรับของมหาอยู่นั้นขุดเป็นรูปเกือกม้า คลองควรจะกว้าง 2 เมตร ลึก 1 เมตร เมื่อได้คลองและคันดินแล้ว ก็ไม่ควรปล่อยคันดินว่างเปล่า ควรจะปลูกพืชบนคันดินเพื่อไม่ให้ดินพังทลาย"

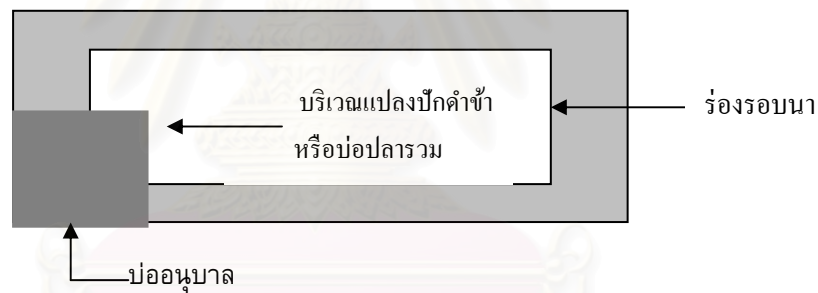
การเลี้ยงปลาในนาข้าวก็ไม่ได้เลี้ยงหรือให้อาหารอะไรมากมายนัก เพียงแต่ปล่อยปลาลงไปในแปลงนาที่เตรียมไว้ ก็จะปล่อยให้ปลากินเองจากอาหารธรรมชาติในนาข้าว เพียงแต่ดูแลเรื่องน้ำอย่าให้ขาดแห้งจนเกินไป ให้อาหารจำพวกข้าวต้ม มีรำ ผักบุงเศษข้าวสุก มาต้มรวมกัน นำไปให้ปลาเป็นบางครั้งโดยปั้นเป็นก้อนวางไว้ที่ภาชนะรองรับที่ทำไว้เป็นจุด ปลาจะมากินเอง

ลักษณะแปลงนาที่การเลี้ยงปลาในนาข้าว

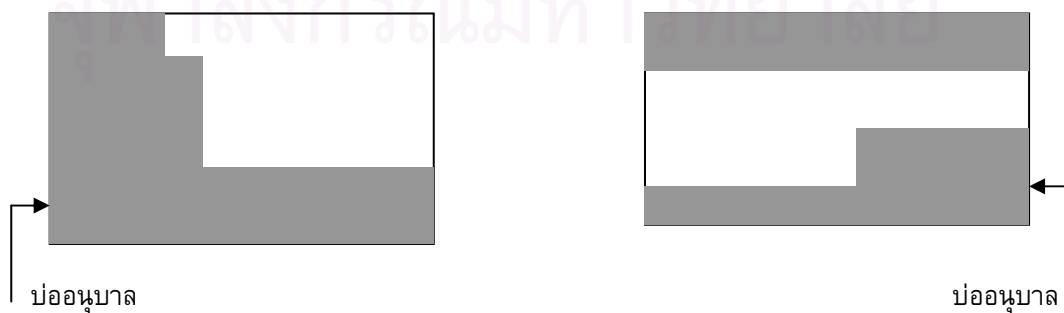
1. ขุดรอบแปลงนา 4 ด้าน พร้อมบ่ออนุบาลด้วย ขุดร่องรอบยกเอาคันนาขึ้น ร่องรอบแปลงนาจะต้องกว้างประมาณ 1 เมตร หรือมากกว่านั้นก็ได้ ยิ่งมากก็ยิ่งทำให้ปลามีโอกาสเจริญเติบโตได้เร็วยิ่งขึ้น ความลึกของร่อง แล้วแต่จะทำได้ ถ้าลึกจนน้ำไม่แห้งตลอดปียิ่งดีจะได้ปล่อยปลาลงมาเลี้ยงก่อนปักดำนาได้ไม่นาน ทำให้ปลาโตเร็วขึ้นผลผลิตจะดีกว่า

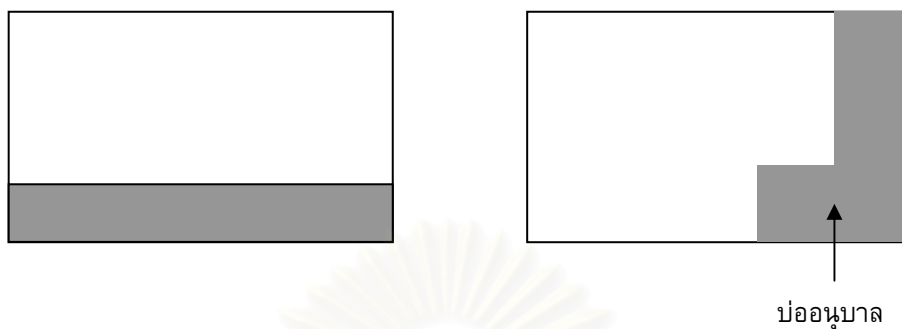
2. การขุดร่องคูแปลงนา 3 ด้าน มีบ่ออนุบาลอยู่ด้วย ทำเหมือนลักษณะข้อ 1 แต่ทำร่อง 3 ด้านมีบ่ออนุบาลอยู่ด้วย และคันนาอีกด้านหนึ่งที่ไม่ได้ขุดร่อง จะต้องสูงเท่ากัน ไม่ให้น้ำท่วมได้ คันนาจะต้องใหญ่ ถ้าคันนาไม่ใหญ่จะทำให้ปูนขาดทะเล่ได้ อาจทำให้คันนาขาดได้ ควรปักดำในแปลงที่ไม่มีร่องห่างจากคันนาประมาณ 1 เมตร

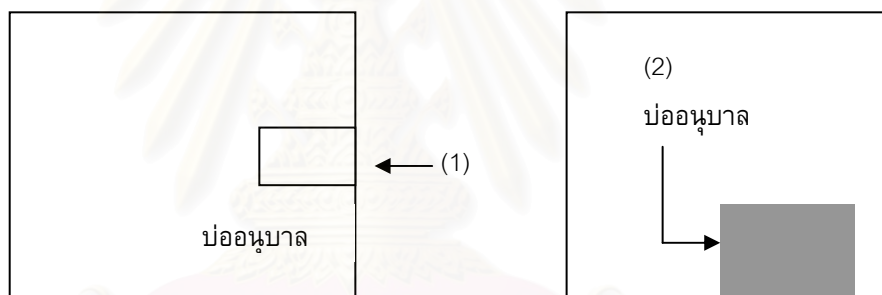
3. การขุดร่องแปลงนา 2 ด้าน มีบ่ออนุบาลอยู่ด้วยจะเป็นด้านใดก็ได้ แต่คันนาด้านไม่มีร่องจะต้องมีฐานใหญ่เท่ากัน สูงเท่ากันไม่ควรที่จะเล็กกว่าและเตี้ยกว่ากัน ปักดำด้านไม่มีร่องห่างจากคันนาประมาณ 1 เมตร

4. ขุดร่องแปลงนา 1 ด้าน อาจจะทำเป็นร่องใหญ่ลึกเป็นบ่ออนุบาลไปในตัวก็ได้ แต่คันนาอีก 3 ด้าน ควรใหญ่และสูงเท่ากันตลอด

5. ไม่ขุดร่องทั้ง 4 ด้าน แต่มีบ่ออนุบาลอยู่ภายในแปลงนา คันนาใหญ่กว่าและสูงเท่ากับที่ขุดร่องสูงพื้นระดับน้ำ บ่ออนุบาลจะอยู่ในแปลงนาที่ไหนก็ได้ที่เห็นว่าเหมาะสม แต่ควรอยู่ในที่ลุ่มมากที่สุดเพื่อประหยัดเงินค่าขุดบ่ออนุบาล

6. ไม่ขุดร่องทั้ง 4 ด้าน มีบ่ออนุบาลอยู่นอกแปลงนาแต่อยู่ใกล้ ไม่ควรอยู่ไกลเกินไป เพราะจะทำให้ขนย้ายปลาแปลงนาลำบาก แต่คันนาจะต้องสูงใหญ่และปักดำห่างกัน 1 เมตร

จะเป็นบ่ออนุบาลอันที่ 1 หรือ 2 ก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม แต่บ่ออนุบาลควรจะมีน้ำได้เร็วฝนตกครั้งสองครั้งเก็บได้แล้ว และควรปล่อยปลาได้ประมาณเดือนเมษายน-พฤษภาคม

การปรับปรุงดิน

- นำฟางข้าวมาโรยในสวนกล้วยให้เต็มบริเวณโรยหนาๆ ทำทุกปีให้ฟางข้าวทับถมกัน ในปัจจุบันบริเวณสวนกล้วยของมหาวิทยาลัยพื้นดินมีความร่วนซุยมาก
- ลอกเลนจากบ่อปลาขึ้นมาใส่ตามคันคูที่ปลูกพืช เพราะเลนจากบ่อปลามีปุ๋ยจากขี้ปลา ผสมอยู่นำมาปรับปรุงดินให้ดีขึ้น

การปลูกพืช

1. การปลูกกล้วย

- ไม่ต้องขุดหลุมลึก เพราะรากกล้วยจะหาอาหารในระดับตื้น ไม่ลึก
- ขณะแยกหน่อกล้วยจากต้นแม่ ควรทำอย่างทะนุถนอม
- ถ้าต้องการให้กล้วยที่ปลูกออกเครือในทิศทางใดก็ให้หันแผลที่เกิดจากการแยกหน่อจากต้นแม่ไปในทิศทางที่ตรงข้ามกัน เพราะกล้วยจะออกเครือในทิศทางตรงกันข้ามกับแผลที่เกิดจากการแยกหน่อเสมอ

หลังจากที่ปลูกกล้วยได้แล้วก็เอาฟางมาโรยคลุมทั่วบริเวณที่ปลูกกล้วยโดยคลุมไปตามกอกล้วยใส่ลงไปทุกปีหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ทำให้มีผลหลายอย่างในสวนกล้วย เช่น

- ฟางข้าวที่ใส่ลงไป ช่วยกดทับวัชพืชที่เกิดขึ้นในสวนกล้วย เช่น
- ฟางข้าวเมื่อได้รับทับถมนานๆ ก็เกิดการย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยให้ต้นกล้วยในสวนได้เป็นอย่างดี กล้วยจะออกผลดี ลูกใหญ่ดก
- ฟางข้าวเมื่อได้รับการทับถมนานๆ เข้า เมื่อได้รับสิ่งแวดล้อมที่พอเหมาะก็จะเกิดเห็ดฟางขึ้นมาโดยไม่ต้องหาซื้อ

2. การไม่จำกัดวัชพืชจำพวกหญ้า แต่ใช้วิธีการควบคุมปริมาณเช่นหญ้านี้ จะใช้วิธีการเกี่ยวตัดแล้วตากให้แห้งตายก็นำคลุมดินและตามกอกล้วย โคนต้นมะพร้าว เป็นการเพิ่มความชื้นให้กับดินและเมื่อสลายตัวก็จะช่วยทำให้ดินร่วนซุย

3. การทำคันดินที่ขุดขึ้นใหม่ให้มีลักษณะคล้ายสันเขาเป็นแนวยาว ให้มีความลาดชันโดยไม่ต้องเกลี่ยให้เรียบเสมอกัน เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้ดินแข็งและแน่น เมื่อได้คันดินแล้ว ควรจะรับปลูกพืช เช่น กล้วย ตะไคร้ ขนุน มะม่วง และพืชตระกูลถั่ว ที่สามารถควบคุมดินได้

ดินที่มีความลาดเทให้ปลูกพืชตระกูลถั่วส่วนบนสุด ปลูกตะไคร้และกล้วยตรงขอบด้านล่างปลูกมะม่วง ขนุน ตามขอบตรงกลางคันดิน ประโยชน์ของการปลูกพืชแบบนี้คือพืชตระกูลถั่วที่ปลูกอยู่บนสุด เป็นพืชอายุสั้น พวกใบถั่วที่แก่ก็ร่วงหล่นลงพื้นดินทับถมกันเนาเปื่อยทำให้ดินส่วนบนมีอินทรีย์วัตถุมาก เมื่อฝนตกน้ำก็จะชะล้างหน้าดินที่มีอินทรีย์วัตถุลงสู่พื้นดิน

ด้านล่างตามความลาดเทของพื้นที่ในขณะที่เดียวกันก็มีพืชพวกตะไคร้ กัลย ขนุน มะม่วงคอยรับ และกันการไหลของหน้าดินนั้นไว้ ทำให้พืชที่อยู่ด้านล่างได้รับอินทรีย์วัตถุที่มีประโยชน์ต่อพืช โดยทางอ้อม เมื่อนานๆ เข้าพื้นที่บนคันดินก็จะปรับสภาพให้เสมอกันเองโดยธรรมชาติ

4. การปลูกแซมที่เกื้อกูลต่อกัน เช่น

4.1 การปลูกน้อยหน้าแซมระหว่างต้นมะนาว ทำให้แมลงศัตรูพืชและเพลี้ยไม่รบกวนต้นมะนาวทำให้ออกผลดี

4.2 ปลูกต้นกระเพราแซมระหว่างต้นมะขวิด กลิ่นจากต้นกระเพราจะช่วยไล่เพลี้ยและแมลงที่จะมาทำลายต้นมะขวิด

4.3 การปลูกมะม่วงควบคู่ไปกับต้นกล้วย เพราะต้นกล้วยสามารถเก็บความชื้นได้มาก ต้นมะม่วงที่ปลูกใกล้ก็จะได้รับประโยชน์จากต้นกล้วยด้วย

- เทคนิคการเกื้อกูล (เป็นส่วนหนึ่งในระบบเกษตรผสมผสาน) โดยมีหลักการอยู่ว่า"...การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันระหว่างพืชสัตว์และสิ่งแวดล้อม อาจอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับสัตว์ และสัตว์กับสัตว์ก็ได้"

- ในปัจจุบันการทำการเกษตรแบบผสมผสานในเขตอีสานใต้ มีระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ ไม่ว่าจะมาจากการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เอง และความสนใจของชาวบ้านเองด้วย

- องค์กรพัฒนาเอกชนในเขตอีสานใต้ 3 องค์กร คือ มูลนิธิพัฒนาอีสาน (NET) โครงการเสริมประสิทธิภาพเกษตรกรและโครงการส่งเสริมเทคนิคการเกษตรผสมผสาน
- เขตอีสานใต้ ได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ยโสธร

หลักการพัฒนาแบบผสมผสาน กับการใช้ธรรมะในการพัฒนาตนเอง

ในการดำรงชีวิต ผมถือว่าจิตใจนำวัตถุ และธรรมะเป็นตัวจักรสำคัญที่เป็นแนวทาง
สำหรับดำเนินชีวิต หลักธรรมะที่ผมยึดถือ คือ

1. อิทธิบาท 4

- 1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ย่อว่า ฉัน
- 2) วิริยะ เพียรอย่างฉลาด ปราศจากอบายมุข เอาธุระไม่ทอดยอ ย่อว่า วิ
- 3) จิตตะ เอาใจใส่จริงจังนั้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ปล่อยใจให้ฝูงชนเลื่อนลอยไป ย่อว่า จิ
- 4) วิมังสา พินิจพิเคราะห์สิ่งนั้นๆ อย่างรอบคอบด้วยปัญญาแล้วจึงทำ ย่อว่า วิ
ท่องเป็นถาถากำกับได้ว่า ฉะ วิ จิ วิ

2. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4

- 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยันหมั่นเพียร ย่อว่า อุ
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครอง ย่อว่า อา
- 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยมิตรดี รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย ย่อว่า กะ
- 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตสม่าเสมอไม่ผิดเคืองไม่ฟุ่มเฟือยนัก ย่อว่า สะ

3. สัมปปริสธรรม 7

- 1) ชัมมัญญตา ความรู้จักเหตุ รู้จักความจริง รู้หลักการ รู้กฎแห่งธรรมดา
- 2) อัตถัญญตา ความรู้จักผล รู้จักผลที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ
- 3) อุตตัญญตา ความรู้จักตน ว่าเรานั้นเป็นอย่างไร
- 4) มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ (ความพอดี) รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
- 5) กาลัญญตา ความรู้จักกาลเวลา ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการประกอบกิจ
- 6) ปริสัญญตา ความรู้จักชุมชน สังคม และรู้จักที่ประชุม
- 7) ปุคคัญญตา ความรู้จักบุคคลตัวอย่าง หรือรู้จักความแตกต่างแห่งบุคคล

สรุปว่าหลักธรรมะเหล่านี้ ทำให้เราใช้ปัญญา รู้จักตนเอง รู้จักควบคุมตนเอง และ
รู้จักสิ่งที่เราประกอบอาชีพ รู้จักเวลา รู้จักวางแผนทำให้งานเป็นระบบระเบียบ กับรู้จักคนอื่น
และสังคมว่าอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างไร การอยู่ร่วมกับคนอื่นผมใช้หลักเอกลักษณ์ของชาวไทย คือ

เอกลักษณ์ของชาวไทย

- 1) รักสัจธรรม ยึดมั่นใจความยุติธรรม มีสัจจะ
- 2) มีความกตัญญูกตเวทิตา ประจำในใจ ไม่เนรคุณ
- 3) มีความสุภาพอ่อนโยน สามัคคีและเสียสละ
- 4) มีการละความชั่ว ประพฤติความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ตามพุทธศาสนาภษิตที่ว่า “สัพพะปา ปัสสะ อะกะระณัง กุสะลัสสุปะสัมปะทา สะจิตตะปะริโยทะปะนัง เอตัง พุทธาณะ สาสะนัง”

อีกประการหนึ่ง ผมยึดมั่นในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2 พระองค์

1. พระราชดำรัสรัชกาลที่ 7

2. พระราชดำรัสรัชกาลที่ 9

ผมชอบใจในพุทธศาสนาภษิตที่ว่า

1. อัดหนา สู้ทันเตนะ นางัง ละภะติ ทูลละกัง แปลว่า ฝึกตนดีแล้วย่อมได้ที่พึงหาได้ยาก

2. ทันทโต เสฏฐิโฐ มะนุสเสสุ แปลว่า ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนดีแล้วเป็นผู้ประเสริฐ ผมเสนอหลักธรรมมาเป็นข้อๆ แบบนี้ ท่านอาจไม่เข้าใจนัก ผมจะเล่าถึงวิธีการประยุกต์เข้ากับอาชีพเกษตรที่ผมทำ คือ ผมมีหลักการดังนี้

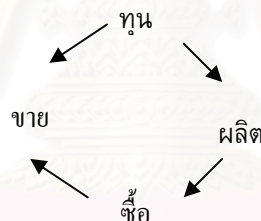
1. ทำมังตามสภาพพื้นที่
2. ทำธุรกิจอย่างรู้จักวางแผน
3. คาดสถานการณ์หรือคาดการณ์

3.1 มัง คือ รู้จักวางแผนตามสภาพพื้นที่ แบ่งเป็นสัดส่วน คำนึงถึงอนาคตในการใช้วังสา คือ ฟินิจพิเคราะห์แล้วก็ทำตามมังนั้นๆ โดยไม่ละละความเพียร

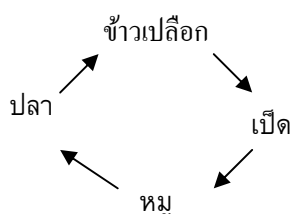
3.2 แผน ผมเห็นว่าทุกครอบครัวควรจะมีการทำธุรกิจ รู้จักวางแผนให้เหมาะสมกับสภาวะของโลกปัจจุบันและอนาคต ให้สอดคล้องกับดินฟ้าอากาศ และกำลังงานกำลังทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ การทำนาไม่ใช่ทำแต่นาอย่างเดียว ต้องรู้จักวางแผนให้มีอาชีพรอง เช่น

- 1) อาชีพหลัก ปลูกข้าว ก็ต้องรู้จักแยกเป็น
 - พันธุ์หนัก (อายุ 4 เดือนขึ้นไป)
 - พันธุ์เบา (อายุไม่เกิน 3 เดือน)
- 2) อาชีพรองทำสวน ก็ต้องมีทั้ง
 - ไม้ยืนต้น
 - พืชล้มลุก
- 3) อาชีพเลี้ยงสัตว์ ก็มีทั้ง
 - สัตว์บก
 - สัตว์น้ำ

ในการประกอบอาชีพก็ต้องหมุนเวียนสิ่งเหล่านี้ คือ ทุน ผลิต ซื้ ขาย

ผมเองเห็นความไม่แน่นอนในด้านการตลาดทั่วไป ดังนั้น เพื่อความอยู่รอด เกษตรกรทั่วไปที่มีทุนน้อยและเริ่มต้นชีวิตการเกษตรควรทำแบบเกษตรผสมผสาน 4 อย่าง เพื่อให้สัมพันธ์กัน ควบวงจรและช่วยพยุงกันไว้ได้ เช่น ข้าวเปลือก ถั่วราคาถูกอย่าขาย ให้นำไปใช้เลี้ยงเป็ด-ไก่ มูลเป็ดไก่ใช้เป็นปุ๋ยไม่ขาย เหลือจากใช้จ่ายซื้อหมูมาเลี้ยง 2 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว ถ้าดูกำลังเราว่าพอขยายกิจการได้ตัวเมียผสมพันธุ์ ตัวผู้ขายเอาทุนมาสมทบ มูลของหมูเอาไปให้ปลากิน ไข่หมูใช้รดต้นไม้ (แทนปุ๋ยยูเรียได้ดีแท้ๆ) มูลของปลา (ซีเลน) สูดเอาไปใส่หน้าข้าวต่อ (ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเลย) การเลี้ยงปลาก็ต้องรู้จักเลือกปลา มี 2 ประเภทคือ ปลากินเนื้อกับปลากินพืช ผมจัดการหมุนเวียนเกษตรแบบผสมผสานดังรูปนี้

ทั้ง 4 ประเภทนี้ผมเห็นว่าช่วยดึงกันได้ตามวัฏจักรของมันอย่างน้อยปลานี้แหละจะเป็นจักรสำคัญพอหมุนได้ทันมาช่วยแก้ปัญหาครอบครัวอย่างเหมาะสม

3.3 คาดการณ์หรือเหตุการณ์ ตามปี เดือน สัปดาห์ วัน ชั่วโมง อย่างต่อเนื่อง (หมายถึงวางแผนให้รัดกุม และติดตามสถานการณ์อย่างละเอียด)

- คำว่า **ปี** หมายถึง ปีชวด ฉลู ขาล เถาะ มะโรง มะเส็ง มะเมีย มะแม วอก ระกา จอ กุน ว่าควรทำอะไร อย่างไร เหตุการณ์จะเป็นอย่างไร

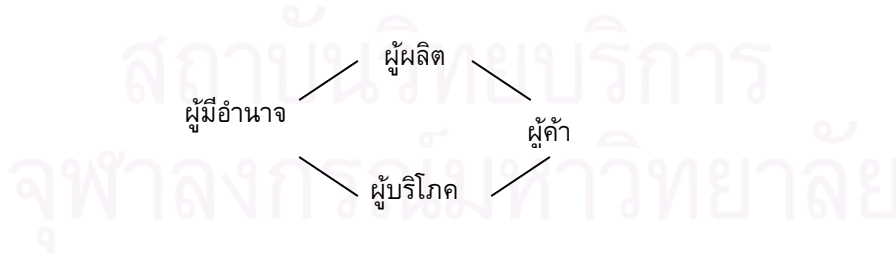
- คำว่า **เดือน** หมายถึง เดือน 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12 ควรทำอะไรอย่างไร มีเหตุการณ์อย่างไรบ้าง

- คำว่า **สัปดาห์** เดือนหนึ่งมี 4 สัปดาห์ หรือ 30 วัน แต่ละสัปดาห์ควรทำอะไร สัปดาห์ต่อไปจัดทำอะไร หรือวันไหนจะทำอะไรต่อกันไป

- คำว่า **วัน** มี 7 วัน คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ วันไหนจะทำอะไร หรือวันไหนจะทำอะไรต่อไป

- คำว่า **ชั่วโมง** 1 วัน มี 24 ชั่วโมง เราต้องแบ่งเป็น 3 กะ คือ 8-8-8 กะที่ 1 ทำงาน 8 ชั่วโมง กะที่ 2 แบ่งไว้สำหรับรับประทานอาหารและอื่นๆ กะที่ 3 สำหรับหลับนอน 8 ชั่วโมง เราต้องแบ่งทำตารางเวลาแล้วบังคับตนเองให้ทำงานสม่ำเสมอจนเป็นนิสัยนี้แหละธรรมชาติ

เมืองไทยขอเรามีเกษตรกร 80% ผู้ผลิตได้แค่ 5% ผู้ค้าได้ 100% เราเสียเปรียบ ผมก็ได้ใช้วิธีว่าทุกอย่างผลิตกินเองใช้เองให้ได้หมด เราไม่พยายามเป็นนักซื้อ ซื้อแค่เกลือเท่านั้นเมื่อผลิตกินเองเพียงพอ ส่วนที่เหลือจึงขาย ขายอย่างพยายามรู้ทันการตลาด ผมเห็นความสำคัญของระบบว่าเป็นดังนี้คือ

ผลิตผลจากผู้ผลิตไปผู้บริโภคนั้น มีผู้ค้าเป็นคนกลางนำไปผู้ผลิตและผู้บริโภคสามารถกำหนดราคาได้ แต่ผู้ค้าเป็นผู้ตั้งราคา ราคา มักจะไม่ยุติธรรม ส่วนผู้มีอำนาจนั้นเป็นผู้คอยควบคุมให้เกิดความยุติธรรม แต่ว่าผู้มีอำนาจมักเป็นผู้ค้า เราผู้ผลิตกับผู้บริโภคเวลาเลือกตั้งก็ไปเลือกผู้ค้าไปให้มีอำนาจอันนี้เรายังไม่เข้าใจเรื่องการเมืองที่สัมพันธ์กับการตลาด ผมเห็นว่า

ชาว

นาชาวไร่ต้องสนใจการเมืองเข้าใจการเมือง จึงจะเป็นผลดีแก่เรา

การนับ 1 ถึง 8 แบบสมัยพุทธกาล

1. **ถาม** เอกะ นามะ กิง อะไรชื่อว่าหนึ่ง?

ตอบ สัพเพ สัตตา อาหาระจิตติกา สัตว์ทั้งหลายดำรงชีพด้วยอาหาร (คล้ายกับสัตว์ทั้งหลาย มีหน้าที่รวมกันอยู่อย่างเดียวกันคือแก้ปัญหาปากท้อง อันนี้แหละเป็นจุดหนึ่งเดียวกันทุกชนิด)

2. **ถาม** ทะเว นามะ กิง อะไรชื่อว่าสอง?

ตอบ นามัญจะ รูปัญจะ นามกับรูป (คล้ายกับตอบว่าถ้าพูดถึงสอง ก็คือ วัตถุกับจิตใจ)

3. **ถาม** ติ นามะ กิง อะไรชื่อว่าสาม?

ตอบ ติสโส เวทนา เวทนาสาม คือทุกข์เวทนา และอทุกขมสุขายเวทนา (คำว่า เวทนา ภาษาไทย เมาแปลว่า สงสาร แต่บาลี แปลว่า การเสวยอารมณ์ คือ รู้สึกสุข รู้สึกทุกข์ และรู้สึกกลางๆ ไม่สุขไม่ทุกข์ คงหมายถึงหลักสามที่ต้องสนใจคือ การเสวยอารมณ์นี้ ก็ให้เห็นสังขาร)

4. **ถาม** จัตตารี นามะ กิง หมายถึง อะไรชื่อว่าสี่?

ตอบ จัตตารี อริยะะสังจანი อริยสังขสี่ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

5. **ถาม** ปัญจะ นามะ กิง อะไรชื่อว่าห้า?

ตอบ ปัญจุปาทานักขันธา อุปาทานในขันธทั้งห้า คือ อุปาทานในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

รูป: วัตถุทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และรวมถึงพลังงานต่างๆ อีกด้วย

เวทนา: คือจิตส่วนที่กำลังเสวยอารมณ์ สุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ อร่อย ไม่อร่อย

สัญญา: คือจิตที่ทำหน้าที่จำ หรือความจำ

สังขาร: ความคิด หรือจิตส่วนที่ทำหน้าที่รับรู้ เช่น ได้ยิน ได้เห็น ได้กลิ่น ฯลฯ

อุปาทาน: คือ ความเห็นผิดไปจากที่เป็นจริง แต่เชื่อว่าเป็นจริง เช่นวัตถุที่ไม่ใช่ตัวเรา

เป็นตัวเรา และจิตทั้งความจำ ความคิดที่ไม่ใช่ตัวเรา ก็ยึดว่าเป็นตัวเรา

6. **ถาม** ฉะ นามะ กิง อะไรชื่อว่ามีเพียง6?

ตอบ อายนะหกคู่ คือ ตาคู่รูป หูคู่เสียง จมูกคู่กลิ่น ลิ้นคู่รส กายคู่สัมผัส ใจคู่อารมณ์

7. **ถาม** สัตตะ นามะ กิง อะไรชื่อว่ามีเพียง 7?

ตอบ สัตตะโพชฌังคา องค์ประกอบที่ส่งผลให้เป็นการตรัสรู้มี 7 คือ

1. สติ ความระลึกได้

2. ธรรมะวิจะยะ การวิจัยพิจารณาแยกแยะธรรมชาติตามเป็นจริงเพื่อให้อุปาทาน

3. วิริยะ ความพยายามต่อเนื่อง

4. ปีติ ความอิมใจ

5. ปัสัทธิ ความสงบใจ
6. สมทธิ จิตที่มั่นคง ผ่องใส และเป็นหนึ่ง
7. อุเบกขา การวางใจให้เป็นกลาง

8. ฅาม อัฏฐะ นามะ กิง อะไรมีชื่อเพียง8?

ตอบ อะริโย อัฏฐังคิโก มัคโค อริยมรรคที่ประกอบด้วยองค์ 8 คือ

สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นชอบ
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
สัมมาวาจา	การเจรจาชอบ
สัมมากัมมันตะ	การงานชอบ
สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ
สัมมาวายามะ	ความเพียรชอบ
สัมมาสติ	มีสติชอบ
สัมมาสมาธิ	สมาธิชอบ

หลักแปดข้อนี้ เป็นสัจธรรมของพุทธศาสนา ที่ตอบว่าไม่มีเกิน เช่น อายุตนะ 6 ไม่มีเกินเป็น 7 ไม่ว่าสมัยใด ๆ ก็จะเป็นอยู่เพียงแค่นั้นแสดงว่าค้นพบความจริงถึงที่สุดแล้ว

หลักหับ 1 ถึง 8 ก่อนทำงานทุกอย่าง

สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทำพระจันทร์ เคยสอนผมว่า หากจะทำอะไรต้องหับ 1 ถึง 8 ก่อนเป็นคำสอนที่ประทับใจมาก คือ

1. **ต้องสมัคใจ** จะทำการงานอะไรก็ตาม เบื้องต้นสำคัญ คือ ความสมัคใจ
2. **จิตใจกับวัตถุ** จะทำอะไรต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดทั้งฝ่ายจิตใจและวัตถุ การพัฒนาต้องควบคู่ทั้งวัตถุและจิตใจ

3. **บ่เกิดปัญญาสาม** การงานทุกอย่างต้องการปัญญา และปัญญานั้นเกิดจากสามทาง คือ

- 1) สุตมยปัญญา : ปัญญาเกิดจากการสดับ การเล่าเรียน
- 2) จินตามยปัญญา : ปัญญาเกิดจากการพิจารณาหาเหตุผล
- 3) ภวานมยปัญญา: ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ (ภาวนา

แปลว่า ทำให้เกิดมีขึ้น)

4. **ควบคุมด้วยอิทธิบาทสี่** คือ

- 1) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่เรากระทำ
- 2) วิริยะ ความเพียรอย่างฉลาด ปราศจากอบายมุข
- 3) จิตตะ ความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง
- 4) ความใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ใช้ปัญญาเรียกว่า วิมังสา

5. **ต้องมีศีล 5** (ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227) เพื่อให้ความปกติและมีวินัยทางกาย วาจา ใจ

ศีลนะ สุคะติง ยันติ ศีลทำให้เกิดความสุขตลอดไป

ศีลนะ โภคะสัมปะทา ผู้มีศีล จะถึงพร้อมด้วยสมบัติ

ศีลนะ นิพพุติง นันติ ศีลทำให้ได้พระนิพพาน คือ สงบจากกิเลส

ตัสมา สีสัง วิโสชเย

ดังนั้น จงรักษาศีลให้บริสุทธิ์เถิด จะทำอะไรก็ต้องใช้ศีลควบคุมตนเองและแนวทางของโครงการเสมอ

6. **เพียบพร้อมด้วยอายตนะ 6** ได้แก่ ตาคู่กับรูป หูคู่กับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสัมผัสทางกาย ใจกับธรรมารมณ์ (รัก เกลียด โกรธ สงบ วุ่นวาย ที่เป็นอารมณ์ทางใจ หมายถึง ต้องรู้จักอายตนะให้แจ่มชัดและควบคุมใช้ให้สิทธิประสิทธิภาพว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณโทษอย่างไรอย่างเป็นทางอารมณ์)

7. **ต้องมีสัปปริสธรรม 7** คือเป็นคนที่ไม่รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน (สังคม) และรู้จักบุคคล (คำว่า สัปปริส ความหมายใกล้เคียงกับคำว่า สุภาพบุรุษ)

พุทธศาสตร์ว่า อปมาเทนะ สัมปาเทถะ ท่านทั้งหลายจงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

ท่านพุทธทาสภิกขุ “การช่วยเหลือสังคม เป็นการกระทำที่ได้บุญมากที่สุด”

พ่อ-แม่ สอนบุตรว่า “อย่าโกรธคำสอน อย่าอนอนตื่นสาย อย่าอายทำกิน อย่าหมิ่นเงินน้อย อย่าคอยเวลา”

“ยอมลำบากวัยหนุ่มสาวจะไม่กลุ้มวัยแก่ ถ้าสบายวัยหนุ่มจะไปกลุ้มวัยแก่เฒ่า”

“สุข อิ่มท้อง อิ่มใจ ไร้โรค ทำให้อายุยืนยาว”

จะพัฒนาอะไร จะปลูกพืชอะไร ต้องเตรียมดิน จะกินอะไร ต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคน ต้องเตรียมใจ จะพัฒนาใครเขา ต้องเตรียมที่ตัวเราก่อน

คำพังเพยว่า “การไม่รู้จักใช้จ่าย หาจนตายก็ไม่เหลือ” “มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์ มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจบ อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน”

8. **ต้องเดินทางถูก** คือไม่เดินออกไปนอกทางของอริยมรรค ให้มีอริยมรรคเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ เลี้ยงชีพชอบ การงานชอบ เพียรชอบ สติชอบ สมาธิชอบ สรุปร่างๆ คือ ให้ทำงานเลี้ยงชีวิตด้วยศีลธรรม พุดจาให้โน้มน้าวใจ ให้ใฝ่ธรรม สร้างสรรค์ความดีและมีทัศนคติที่งดงามด้วยธรรม มีความดำริที่จะละกิเลส (พัฒนาจิตใจ) ผีกสติ ผีกสมาธิให้ใจมีความมั่นคง ผ่องใส เยือกเย็น เป็นสำคัญ

แนวคิดในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท แบบเกษตรผสมผสาน

ความจำเป็นในการพัฒนาการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทย่อมเพิ่มขึ้นไปกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเปรียบได้กับการที่บุคคลผ่านวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ จำเป็นต้องหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวบุคคลที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในการเลี้ยงชีพ จะไม่มีความเจริญก้าวหน้าในฐานะการดำรงชีวิตอันใด บุคคลซึ่งระบบเศรษฐกิจพึ่งพาบุคคลอื่นอยู่เสมอไป ย่อมไม่อาจก้าวหน้าทันเขา ไม่อาจสลัดความยากจนให้หลุดพ้นไปได้ และไม่อาจยืนหยัดแข่งขันบนเวทีเศรษฐกิจกับผู้อื่นได้ ฉะนั้น บุคคลซึ่งมีฐานะเศรษฐกิจและสังคมดี จะเป็นบุคคลพึ่งตนเองได้ในการเลี้ยงชีพ ชนบทซึ่งมีความเจริญในด้านเศรษฐกิจก็คือ ชนบทซึ่งพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจที่มั่นคง

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ มิได้หมายความว่าบุคคลจะต้องมีระบบเศรษฐกิจเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก และขณะเดียวกันก็ไม่ได้หมายความว่า การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเอกเทศ คือ การผลิต การบริโภค การค้า และการลงทุน จะไม่มีการพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นแต่ประการใด การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจหมายถึงความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการผลิตกับขอบเขตของการลงทุน และระหว่างค่าของสินค้าและบริการที่ทำการนำเข้า บุคคลซึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้นั้น คือบุคคลซึ่งสามารถผลิตสินค้าและบริการได้เพียงพอสำหรับการสนองความต้องการภายในครอบครัวสามารถรักษาสมดุลแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกับบุคคลภายนอก และสามารถลงทุนขยายการผลิตด้วยเงินออมภายในครอบครัวและด้วยทรัพยากรบุคคล การบรรลุถึงวัตถุประสงค์แห่งนโยบายที่สำคัญดังกล่าวนี้ ต้องการจิตสำนึกที่เข้มแข็ง ต้องการนโยบายและมาตรการที่มั่นคงและชัดเจนการปฏิบัติในทุกระดับทุกด้านอย่างจริงจัง

การขาดที่พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร และทำให้ชนบทไม่อาจหลุดพ้นจากสภาวะความยากไร้ และสภาวะหนี้สินได้ ดังนั้น จึงควรพัฒนาการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง สภาวะความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการผลิตการตลาด และสนองความต้องการของชีวิตในชนบทนั่นเอง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ส่งผลในการเพิ่มและขยายความต้องการแก่ชีวิตในชนบท หากว่าขีดความสามารถในการผลิตไม่เพิ่มและขยายในสัดส่วนเดียวกันแล้วไซ้ ก็ทำให้เกิดสภาวะขาดความสมดุลอันมีแนวโน้มเพิ่มความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงต้องมุ่งไปสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทแบบผสมผสานให้มากขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค จัดการบริการตลาด และด้านสนองความต้องการของชีวิต

ปัจจัย-ปัญหา หลักที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้แก่

1. คุณภาพของประชาชนชาวชนบท

ต้องมีคุณธรรมหรือวัฒนธรรมประจำใจ ซึ่งทำให้เราใช้ปรัชญา รู้จักตัวเอง รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักสิ่งที่เราประกอบอาชีพ รู้จักแบ่งเวลา รู้จักวางแผน ระบบระเบียบ กับทั้ง รู้จักคนอื่นและสังคมว่าควรจะอยู่กับสังคมอะไร

คุณธรรมหรือวัฒนธรรมของชาวชนบท

ก. อิทธิบาท 4 ควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล และประสิทธิภาพ

ฉันทะ	ความพอใจในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ
วิริยะ	เพียรอย่างฉลาด ปราศจากอบายมุข เอาธุระไม่ทอดย
จิตตะ	เอาใจใส่สิ่งนั้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อยลอย
วิมังสา	พินิจพิเคราะห์สิ่งนั้นๆ อย่างรอบคอบด้วยปัญญาแล้วจึงทำ

ข. ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ 4

อุฏฐานสัมปทาน	ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ขยัน หมั่นเพียร
อารักขสัมปทา	ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองตนเอง ประหยัด
กัลยาณมิตรตา	ถึงพร้อมด้วยมิตรดี รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย
สมชีวิตา	ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตสม่าเสมอ ไม่ผิดเคียงไม่ฟุ่มเฟือย

ค. สัมปรัสนธรรม ธรรมะของสุภาพบุรุษพึงยึดถือ

ธัมมัญญตา	ความรู้จักเหตุ รู้จักความจริง รู้หลักการ รู้กฎแห่งธรรมดา
อัตถัญญตา	ความรู้จักผล รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำ
อิตถัญญตา	ความรู้จักตน ว่าเรานั้นเป็นอย่างไร
มัตถัญญตา	ความรู้จักประมาณ (ความพอดี) รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
กาลัญญตา	ความรู้จักกาลเวลา ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการประกอบกิจ
ปริสัณญตา	ความรู้จักชุมชน สังคม และรู้จักประชุม
บุคคลัญญตา	ความรู้จักบุคคลตัวอย่าง หรือรู้จักความแตกต่างแห่งบุคคล

คุณธรรมหรือวัฒนธรรม อันสุภาพชนพึงปฏิบัติ

ความคิดฟุ้งตนเอง โดยการฝึก คิด พุด ทำ ด้วยตนเอง
 ความมีวินัย ระบบระเบียบ กฎ หรือกติกา และกฎหมาย
 มีความขยันหมั่นเพียร อดทน สามัคคี เสียสละ
 มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม หรือสาธารณจิต
 การทำงานเป็นทีม สามารถรวมกลุ่มมีพลังได้
 มีอุดมการณ์ ความจริงจัง และจริงจังในการดำเนินชีวิต
 ความประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย และสุรุ่ยสุรายมากเกินไป

2. ขีดความสามารถทางเทคโนโลยี

การฟุ้งตนเองมิได้หมายความว่าเราสามารถผลิตได้ทั้งหมดเพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ไม่มีบุคคลใดในโลกทำเช่นนั้นได้หรอก หากว่าในทางตรงกันข้ามบุคคลบางคน อาจผลิตหรือบริการที่ได้กระทำจนประสบความสำเร็จ และสามารถฟุ้งตนเองจนกระทั่งมั่งคั่งได้ ทั้งนี้เพราะเขามี “เทคโนโลยี” (สติปัญญา) ซึ่งเป็นตัวเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตและบริการ การฟุ้งตนเองจึงหมายถึง การพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของตนเองจนสามารถนำไปใช้เลี้ยงตนเองได้ เช่น การเกษตรแบบผสมผสานฟุ้งตนเองทางเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ ภูมิประเทศ ตัวอย่างเช่น คุณชาลี มาระแสง อุบลฯ คุณเย็น สุรสอน นิคมปราสาท จ.สุรินทร์ และผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม จ.จะเชิงเทรา ภาคกลาง เป็นต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ผู้มีการพัฒนาการฟุ้งตนเองทางเทคโนโลยีเหมาะสมและประสบความสำเร็จยังมีอีกมาก หากยังไม่มีการเปิดเผยสู่มวลชนและยอมรับเขา **ขีดความสามารถทางเทคโนโลยีที่จะต้องพัฒนา เพื่อให้สามารถฟุ้งตนเองได้นั้น อาจแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ**

1) การรู้จักตนเอง เทคโนโลยีเริ่มต้นด้วยความรู้ ความรู้ที่สำคัญที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับตนเองซึ่งประกอบด้วยความรู้ด้านต่างๆ คือ

◇ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีอยู่บุคคลที่ด้อยพัฒนามักไม่ทราบว่าตนมีทรัพยากรอะไรบ้าง บางครั้งก็ปล่อยให้บุคคลอื่นที่พัฒนามากกว่าถ่ายเทเอาทรัพยากรที่มีค่าไป โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถูกมองข้าม เช่น ยาสมุนไพรร เป็นต้น

◇ความรู้เกี่ยวกับขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของตนเอง เทคโนโลยี คือสติเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จ ประโยชน์ตามจุดประสงค์ของตน ถ้าเราไม่รู้จักเครื่องมือที่ดีเราไม่อาจวางแผน และคาดการณ์ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงได้ ศึกษาให้แน่ชัดว่า คนไทยในประเทศทำอะไรบ้าง ทำอะไรไม่ได้บ้าง ถึงระดับไหน และมีคุณภาพเพียงไร ฯลฯ เหล่านี้จำเป็นต้องศึกษาวิจัยให้ทราบชัดด้วย

◇ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของตนเอง ปัญหาที่สำคัญคือปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาในรูปแบบ ทุกแง่ทุกมุม ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

2) การแก้ปัญหาของตนเอง เป็นขีดความสามารถทางเทคโนโลยีที่สืบเนื่องจากการรับรู้ปัญหาของตนเอง โดยอาศัยการศึกษาวิจัยค้นพบปัญหานั้น ถึงจุดที่เราต้องการเทคโนโลยีที่จะช่วยแก้ปัญหาที่ค้นพบ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง

3) การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิมมาใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ถ้านำไปจำหน่ายในสภาพที่ไม่แปรรูป ก็ไม่ได้มูลค่าเพิ่มแต่ถ้านำมาแปรรูปโดยใช้เทคโนโลยีเชิงอุตสาหกรรม ก็จะทำให้ได้มูลค่าเพิ่มขึ้น ตามที่เรามีอยู่ ตามท้องถิ่นที่เราอาศัยอยู่ให้มีประสิทธิภาพ

4) การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น คนส่วนมากมักเคยชินกับสิ่งที่มีอยู่เดิม ไม่คิดปรับปรุงให้ดีขึ้น หรือมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น แต่ถ้าพิจารณาในแง่การพัฒนาการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอยู่ตลอดเวลา ซึ่งต้องอาศัยเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสิ่งนั้นๆ เช่น การปรับปรุงไร่-นา-สวน และเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว และการปรับปรุงการเก็บเกี่ยว ดากพืช อบพืช เป็นต้น การปรับปรุงเหล่านี้เป็นผลมาจากการวิจัย และพัฒนาทางเทคโนโลยีทั้งสิ้น

5) การเพิ่มขีดความสามารถทางเทคโนโลยีแก่ตนเอง เป็นเทคโนโลยีที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าเราไม่มีวิธีเพิ่มความสามารถให้แก่ตนเองแล้ว เราก็จะย่ออยู่กับที่ ในขณะที่บุคคลอื่นกำลังก้าวหรือวิ่งไปข้างหน้าเทคโนโลยีประเภทนี้ การพัฒนาและวิจัยก็ดี การถ่ายทอดเทคโนโลยีก็ดี ต่างพึ่งพาอาศัยการและกันหากถ้าเราจะพิจารณาขั้นตอนการพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีเป็นลำดับจากเบื้องต้นไปสู่ขั้นสูงสุดอาจแบ่งได้ 5 ขั้น คือ

- ขั้นที่ 1 การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี และการใช้เทคโนโลยี
- ขั้นที่ 2 การมีความสามารถในการซ่อมแซม แก้ไข เมื่อเกิดขัดข้องหรือเกิดปัญหา
- ขั้นที่ 3 การมีความสามารถในการดัดแปลง เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพการใช้ใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม
- ขั้นที่ 4 การมีความสามารถในการสร้างเลียนแบบ หรือออกแบบให้มีคุณภาพ ไม่ด้อยกว่าเดิม
- ขั้นที่ 5 การมีความสามารถในการคิดค้น หรือประดิษฐ์เทคโนโลยีชนิดใหม่ ด้วยการริเริ่มของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีในลำดับขั้นที่สูงนั้น จะต้องมีความสามารถทางเทคโนโลยีในลำดับขั้นต่ำกว่าเป็นพื้นฐานรองรับก่อน โดยใช้หลักวิจัยและพัฒนาพร้อมๆ กันไปด้วย

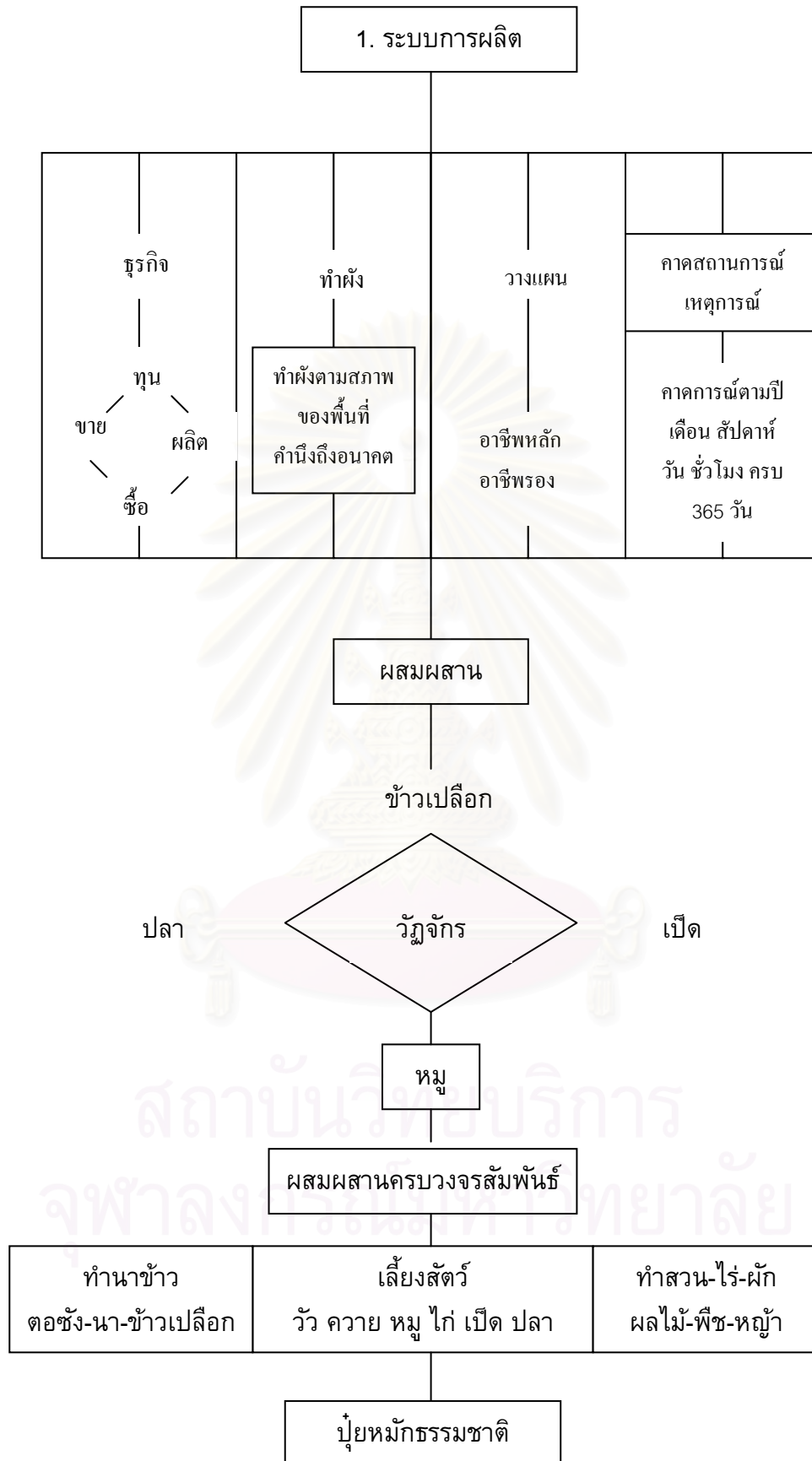
3. ระบบการผลิตและการตลาด

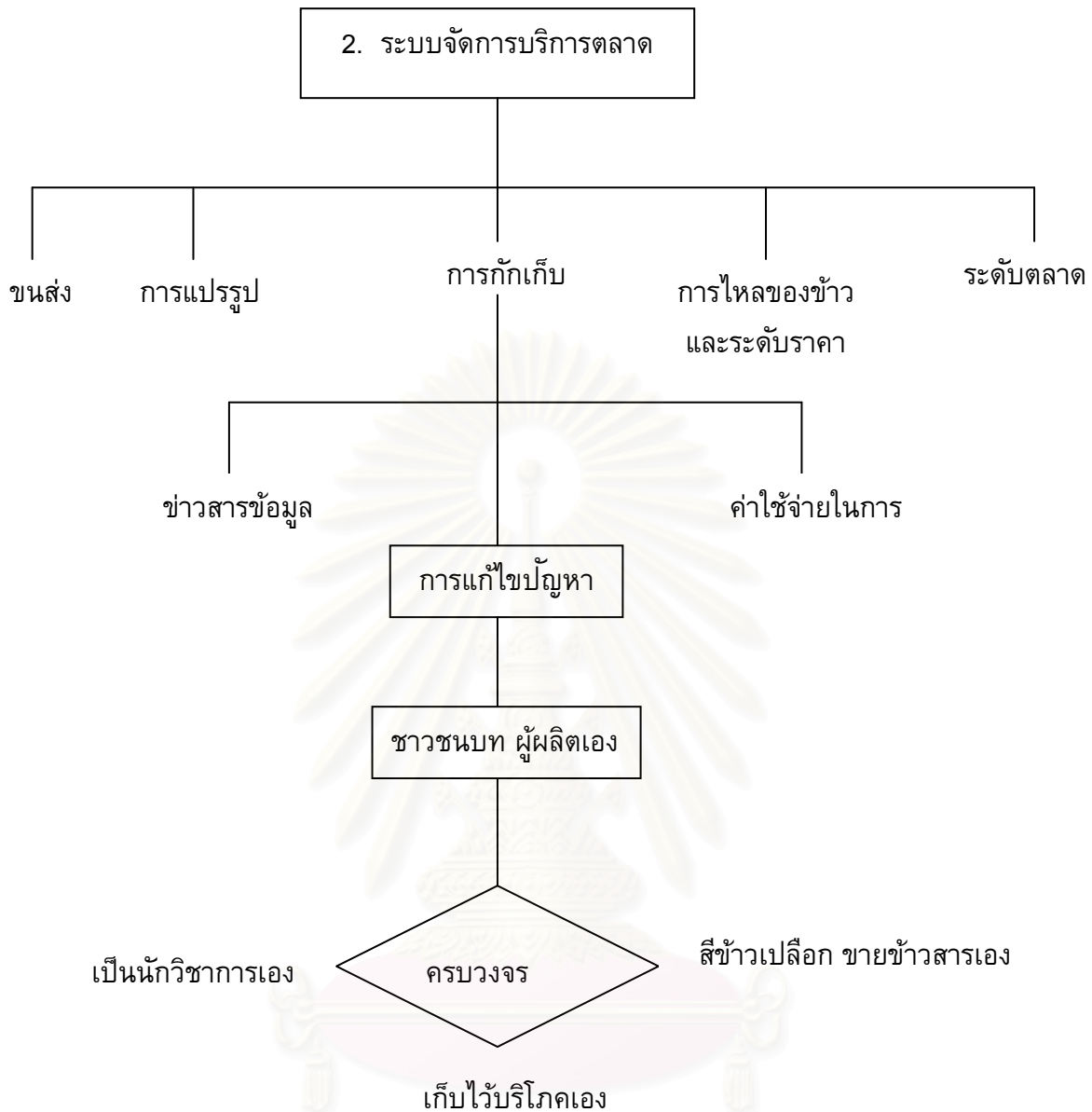
หมายถึงระบบการผลิต รวมทั้งระบบการตลาด ต้องสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ ก็ไม่พ้นคำว่า สภาวะความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการเพิ่มผลผลิต และการจัดการบริการตลาดเอื้ออำนวยชีวิตเศรษฐกิจในชนบท แบบการผสมผสานพึ่งตนเอง ขณะเดียวกันการพัฒนา ระบบการเพิ่มผลผลิต และการจัดการบริการตลาดจำเป็นที่สุดต้องอาศัยเทคโนโลยี ควบคุมอย่างมีเหตุผล ทั้งรัฐและเอกชน ร่วมมือสนับสนุนหามาตรการและแผนการปฏิบัติการในเรื่องนี้ อย่างถูกต้อง

สรุป ชนบทในประเทศไทยมีลักษณะแตกต่างกันในปัจจุบันหลักข้างต้น อีกทั้งสภาพ ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและระดับการพัฒนา นอกจาก สถานภาพการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และ สถานภาพในด้านความสมดุลแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงต้องการรูปแบบสำหรับแก้ไขปัญหาที่มี ข้อสมมุติฐานและเป้าหมายที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การ พัฒนาการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท แบบการผสมผสานพึ่งตนเองของชาวบ้านที่ต้อง อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ส่วนภาคอื่นๆ ที่มีชลประทาน ย่อมได้เปรียบกว่าหลายเท่าตัวอยู่แล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบของโครงการประมงหมู่บ้านด้านเศรษฐกิจและสังคมหมู่บ้าน

1. ตัวบุคคล ระดับหมู่บ้าน
2. ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้าน
3. ขาดการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน
4. ขาดขีดความสามารถทางเทคโนโลยีเข้าสู่หมู่บ้าน
5. ขาดการถ่ายทอดเทคโนโลยีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจให้หมู่บ้านยอมรับ
6. ขาดสภาพความสมดุลระหว่างความสามารถในการผลิตและสนองตอบความต้องการของชีวิตเศรษฐกิจในหมู่บ้าน
7. ไม่คำนึงถึงระบบการผลิต และการตลาดของหมู่บ้าน

ทางแก้ไข

1. ปรับปรุงคุณภาพของประชากรให้มีประสิทธิภาพรวมเป็นกลุ่มก้อนได้
2. จัดระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านให้เป็นสัดส่วน
3. มุ่งการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่กุลต่อชีวิตเศรษฐกิจ
4. เน้นการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีแบบแก่กุลต่อชีวิตเศรษฐกิจ
5. ยึดหลักว่า สภาวะความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการผลิต และสนองตอบความต้องการชีวิตเศรษฐกิจ เป็นสภาวะ
6. จัดระบบการผลิต การตลาด มีมาตรการเชื่อถือได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อเรื่อง โครงการเกษตรธรรมชาติที่พึงปรารถนา

1. การเกษตรธรรมชาติ แบ่งได้ 7 ประการ คือ

1.1 เกษตรธรรมชาติ คือ การเกษตรที่สมดุลระหว่างการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่เดียวกันอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่เดียวกันก็มีน้ำเป็นที่ยู่ออาศัยของพืชและสัตว์อย่างสมดุลด้วยเน้นการเกื้อกูลกันเพื่อประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิต ทั้งมนุษย์ พืช และสัตว์อย่างต่อเนื่อง

1.2 แสวงหาความพอใจ คือ จิตสำนึก ได้แก่ ข้อมูลที่มีจากป่าธรรมชาติ การศึกษาจากพรรณพบุรุษที่ทำมาแล้วในอดีต การดูงาน เพื่อให้เกิดความจำ นามาคิดเพื่อให้เกิดปัญญา คือวิธีการเหล่านี้เป็นต้น

1.3 มีเหตุมีผล อย่างน้อยครอบครัวก็มีอาหารบริโภค จิตใจสบายปลอดภัย ผลิตผลเหลือขายได้เงิน ปลูกพืชสมุนไพรแก้โรคภัย มีพละนาถนอมสมบุรณ์

1.4 มีหลักฐานอ้างอิง เช่น การเกษตรพื้นบ้านของจีนทำมาแล้วเป็นพัน ๆ ปี คือ เกษตรธรรมชาติแบบอินทรีย์วัตถุ มีใบไม้และหญ้าเปื่อยเน่าเป็นปุ๋ย หรือแบบนิเวศวิทยา และวนเกษตร เป็นต้น

1.5 มีผู้สนับสนุนเริ่มต้นที่ครอบครัวเราก่อน ต่อไปก็รัฐบาล องค์กรของรัฐ องค์กรของเอกชนและประชาชนให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นกำลังใจในการทำเกษตรธรรมชาติ

1.6 มีการเปรียบเทียบ ระหว่างความเป็นอยู่ของบุคคลผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่าง ๆ ถึงผลได้ผลเสีย ตลอดถึงรายได้ รายจ่าย การดำรงคุณภาพชีวิตแตกต่างกันอย่างไร เพื่อสรุปข้อมูลตามความจริง

1.7 มีโอกาสทดลองทำ คือให้ใช้หลักการเรียนรู้เกิดความจำนำมาปฏิบัติตามจนเกิดวิธีการตามที่เรียนรู้และปฏิบัติจนต่อเนื่อง คือ สติปัญญาคุ้มครองจนประสบความสำเร็จ ได้ ใช้ความพยายามอย่างจริงจัง คือ อุฏฐานสัมปทา รู้จัก รักษา คุ้มครอง พืชและสัตว์อย่างต่อเนื่อง คือ อารักขสัมปทา รู้จักกำหนดบุคคลในพื้นที่อยู่อาศัย ได้แก่ คนดี คือกัลยาณมิตรตาเลี้ยงชีพสม่ำเสมอไม่ผิดเคือง ไม่ฟุ่มเฟือย คือ สมชีวิตา

2. คุณธรรมก่อให้เกิดความสำเร็จ ควบคุมตนเองได้ เกิดความพอใจ ใฝ่ใจรักทำเกษตรธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ คือ ฉันทะ

- มีความเพียรอย่างฉลาดปราศจากอบายมุข เอาธุระไม่ทอดถอย คือ วิริยะ

- เอาใจใส่ต่อการเกษตรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ไม่ปล่อยใจให้ฝูงชนเลื่อยลหายไปตามอารมณ์ คือ จิตตะ

- มีสติปัญญารอบรอบพินิจพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว จึงกระทำ คือ วิมังสา
 - ขณะเดียวกันก็กระทำกาย วาจา ของตนให้ปกติ หนักแน่น คือ ศีล
 - ดับความเครียดได้ พอใจสมัครใจ ในความคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมั่นคงคือ สมာธิ
- รู้จักตนเองควบคุมตนเองได้ รู้จักสิ่งที่เราประกอบอาชีพ รู้จักแบ่งเวลา ทำผังวางแผน และคาดการณ์ให้เป็นระเบียบ คือ ปัญญา

3. คนมีสติปัญญา คือ เทคโนโลยี ลำดับได้ 4 ขั้นตอน คือ

3.1 การเตรียมดินปลูกพืช และการเตรียมคอกสัตว์หรือการเตรียมบ่อปลา ขณะเดียวกันการวางผังตามพื้นดินที่มีอยู่ ระหว่างหลุมปลูกพืช มีพืชหลัก พืชรอง พืชแซม หรือพืชล้มลุก เป็นต้น เลี้ยงสัตว์ก็ควรมีอาหาร เช่น ปลูกหญ้า เป็นต้น แผนปลูกพืชตามระยะ 1 ปี 2 ปีขึ้นไป ตลอดระยะยาวและคาดการณ์คือคาดการณ์ถึงอดีต อนาคต และปัจจุบัน (ตามข้อ 3.3) ผลสมบุ๋ยอาหารสัตว์ ต้องพิถีพิถันรอบคอบละเอียดลออ

3.2 การคัดพันธุ์พืชที่ดี การคัดพันธุ์สัตว์ที่ดี มีความจำเป็นมาก ต้องคำนึงถึงภูมิศาสตร์การเกษตรธรรมชาติ ดินฟ้า อากาศ อย่างเหมาะสม

3.3 การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากพืชสัตว์ ตลอดถึงอายุของพืชและสัตว์นั้น เพื่อให้มีคุณภาพสภาวะของตลาดด้วย มิฉะนั้นอาจขายไม่ได้ราคา เกิดการเสียหายได้

3.4 การซื้อ การขาย การนำสู่ตลาด ถ้าผลิตเหลือจากบริโภคก็มีความจำเป็นต้องรู้จักสภาวะการตลาด ตลอดจนการเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. วิธีการหรือรูปธรรมของการเกษตรธรรมชาติ แบ่งได้ 4 ข้อ คือ

4.1 การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ประเภทระยะสั้นเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ภายใน 1 ปี เช่น ผักต่างๆ ข้าว ถั่ว งา และสัตว์ หมู เป็ด ไก่ ปลา เป็นต้น

4.2 การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ระยะปานกลาง เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ภายใน 2 ปี ถึง 10 ปี เช่น ไม้ผลต่างๆ มะม่วง ขนุน มะพร้าว มะละกอ สัตว์เลี้ยงก็เช่น วัว ควาย เป็นต้น

4.3 การปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ประเภทระยะยาว พืชมีปลูกต้นไม้ เพื่อใช้ทำเชื้อเพลิง ฟืน ถ่านไม้ใช้สอย ปลูกเรือนเป็นที่อยู่อาศัยได้ และไม้ที่เป็นประเภทที่นำมาบริโภคได้ ทำเป็นยาปราบแมลงได้ เช่น ไม้สะเดา ยาถ่ายพยาธิ เช่น ไม้มะเกลือ และยาระบาย เช่น ต้นสมอ มะขามป้อม เป็นต้น

4.4 กิจกรรมที่ต้องทำ คือ การซื้อ การขาย การแปรรูป การออมทรัพย์ ตลอดถึงร้านค้าประจำหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

5. สรุปการประกอบอาชีพเกษตรกรรมธรรมชาติ

- เกษตรธรรมชาติ สามารถคุ้มครองชีพ และสัตว์ให้อยู่ได้ตามธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็สามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เกิดสมดุลขึ้นอย่างมองเห็นได้ชัด

- บุคคลที่ประกอบอาชีพนี้มีคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อกัน ไม่เบียดเบียนกัน อยู่อย่างสงบ

- เกษตรธรรมชาติเชื่อว่า มีสภาพป่าเขียวชอุ่ม พุ่มไม้อุดม มีสัตว์น้อยใหญ่อาศัยอยู่ มีอากาศดี มีฝนตกต้องตามฤดูกาล น้ำบริสุทธิ์ ปลอดภัย เคมี ดินมีอินทรีย์วัตถุพร้อมมูล ประชาชนอยู่อย่างสงบไร้ปัญหา ทุกคนใคร่ครวญ ทบทวน ปรับปรุง แลกเปลี่ยน เรียนแบบ และเปลี่ยนแปลงจนประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

“บรรพบุรุษว่า เมืองไทยเราเนี่ย แสนดีนักหนา มีทรัพย์ในดิน มีสินในน้ำ มีข้าวในนา มีปลาในหนอง มีภูเขาลำนาคาไฟ มีสัตว์น้อยใหญ่อาศัยอยู่ มีแม่ธรณีดินเป็นที่อยู่อาศัย มีแม่โพสพข้าวเป็นอาหาร มีแม่คงคาน้ำดื่มกิน มีแม่มัจฉาปลาเป็นปัจจัยสนับสนุนเกื้อกูลคุณภาพชีวิต”

ตั้งใจจริง อิงธรรมชาติ สละผลประโยชน์ โปรตวิชาการศึกษา ผสานสามัคคี มีประชาธิปไตย ทนสมัยเป็นนิจ คู่ชีวิตเป็นสุข

ไทย	เกาหลี	ญี่ปุ่น
รายได้	คน	คน
เศรษฐกิจ	สังคม	เงิน
สังคม	เศรษฐกิจ	จัดการ
คน	รายได้	ส่งเสริม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรงเรียนชุมชนอีสาน

ความเป็นมา

ในช่วงปี พ.ศ. 2536 จากผลของการพบปะหารือกันระยะหนึ่งผู้นำชุมชนจาก 3 พื้นที่ จังหวัดบุรีรัมย์ คือ นายผาย สร้อยสระกลาง จากอำเภอลำปลายมาศ นานสุทรินทร์ ปรัชญพฤทธิ์ และนายคำเตื่อง ภาษี จากอำเภอสตึก พร้อมด้วยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สทพ.) ได้มีความเห็นพ้องต้องกันก่อตั้งโครงการ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ขึ้น เพื่อทำบทบาทหน้าที่เป็นสถาบันประสานงานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน ในอันที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งเพื่อมีส่วนร่วมสร้างเสริมและส่งเสริมการพัฒนาประเทศชาติโดยรวมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ในการประชุมหารือขั้นแรก ท่านมหาอยู่ สุนทรชัย และหลวงพ่อนาน (พระครูพิพิชประชานาท) จากจังหวัดสุรินทร์ ก็ได้มีส่วนร่วมด้วย และแม้จะไม่สะดวกในการร่วมบริหารงาน “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ได้อย่างเต็มที่ แต่ก็มีส่วนให้การส่งเสริมสนับสนุนอย่างสำคัญตลอดมา ในฐานะ “ปราชญ์ชาวบ้าน” ผู้อาวุโสในการประสิทธิ์ประสาทภูมิธรรมความรู้ และประสบการณ์แก่บรรดาสมาชิก โรงเรียนชุมชนอีสาน”

“โรงเรียนชุมชนอีสาน” ยึดถือเครือข่าย “ปราชญ์ชาวบ้าน” เป็นสภาวะเสมือนคณาจารย์ประจำผู้ให้จิตวิญญาณแก่เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนบททั้งหมด ในขณะที่เดียวกันก็เสาะแสวงหาความร่วมมือสนับสนุนจากบรรดาอาจารย์ และนักวิชาการสถาบันการศึกษา และวิชาการต่างๆ ที่ร่วมในเจตนารมณ์ของการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง และความมั่นคงยั่งยืนของชุมชนชนบท

ในส่วนของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา การมีส่วนร่วมงานโดยตรงกับชุมชนท้องถิ่น ในรูปของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” นับเป็นพัฒนาการก้าวหนึ่งที่สำคัญหลังจากที่ดำเนินงานส่งเสริมการพัฒนาชนบทโดยผ่านเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วง 3 ปีแรก และด้วยเหตุนี้จึงเป็นการเหมาะสมที่จะจัดตั้ง “สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน (สทพ.-อีสาน)” ขึ้นเป็นเอกเทศ เพื่อความสะดวกคล่องตัวในการตัดสินใจร่วมดำเนินการโครงการ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” โดยเฉพาะ

หลักการและวัตถุประสงค์

จากทัศนวิสัยของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองของชุมชนชนบทต้องอาศัยองค์ประกอบและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในหมู่สมาชิกนอกเหนือไปจากปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ จากภายนอกเพื่อให้บรรลุผลตามหลักการและจุดมุ่งหมายที่ว่านี้ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” จึงได้วางแนวทางและวัตถุประสงค์ที่เป็นหลักๆ และสัมพันธ์เชื่อมโยงกันดังนี้

- ✧ ปลุกฝังอบรม ให้เกิดจิตสำนึกในศักยภาพ คุณธรรม และศักดิ์ศรีของการพึ่งตนเอง
- ✧ ปลุกฝังอบรมให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าความสำคัญของความเป็นชุมชนท้องถิ่น และการดำรง ชีวิต และเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน
- ✧ ปลุกฝังและฝึกปฏิบัติการพัฒนากรรมอย่างยั่งยืนสภาพ ในรูปแบบอันหลากหลายไม่ว่าจะเป็นแนวทางของไร่นาสวนผสม วนเกษตร หรือเกษตรธรรมชาติ
- ✧ ส่งเสริมการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ในหมู่สมาชิก “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ไปสู่มวลญาติมิตรและสมาชิกของชุมชนอื่นๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปตามลำดับ
- ✧ ส่งเสริมความร่วมมือร่วมใจเชิงสถาบันกับโครงการพัฒนาจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นทางราชการหรือภาคเอกชน หรือสถาบันการศึกษาและวิชาการ
- ✧ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาทั้งหลาย ที่ร่วมในเจตนารมณ์ของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเชิงนโยบายการพัฒนาชนบท

โครงการและแผนงานหลัก

เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์สร้างเสริมขีดความสามารถพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเองของชุมชนชนบท “โรงเรียนชุมชนอีสาน” กำหนดโครงการ และแผนงานหลักๆ สำหรับการฝึกอบรม และฝึกปฏิบัติซึ่งเป็นการเสริมซึ่งกันและกันไว้ดังนี้

โครงการเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งรวมถึง

- ✧ แผนงานระดับครัวเรือน อย่างเช่น การฟื้นฟูคุณภาพเดิม และแหล่งน้ำ การจัดการปรับพื้นที่การวางแผนกิจกรรมเกษตรกรรมประณีต
- ✧ แผนงานความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างเช่น การรวบรวมคัดเลือก และอนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นเมือง พันธุ์ไม้หายาก สมุนไพร การจัดหาพ่อพันธุ์แม่พันธุ์สัตว์ การผลิตปุ๋ยชีวภาพ

โครงการเสริมสร้างเครือข่ายครูบาปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งขณะนี้ได้บรรลุผลขั้นหนึ่งคือการจัดตั้ง “สถาบันภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น” สำหรับเป็นเวทีที่บรรดาปราชญ์ชาวบ้าน

และผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายจะร่วมระดมปัญญาความคิดอันสร้างสรรค์เป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

โครงการเสริมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึง

- ✧ แผนงานขยายเครือข่ายสมาชิก “โรงเรียนชุมชนอีสาน”
- ✧ แผนงานพัฒนาผู้นำกลุ่ม และชุมชน
- ✧ แผนงานแปรรูปสินค้า ธุรกิจชุมชน
- ✧ แผนงานกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มผู้บริโภค
- ✧ แผนงานเสริมสร้างกระบวนการออม และสร้างกองทุนทั้งในระดับ

กลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายชุมชน

โครงการพัฒนาระบบข้อมูลและสนเทศ ซึ่งสอดคล้องต่อหลักการ และเจตนารมณ์เพื่อการพึ่งตน และพัฒนาตนเองของชุมชนท้องถิ่น

ในชั้นนี้ มีทั้งโครงการพัฒนา และโครงการวิจัยร่วมอยู่ในกระบวนการดำเนินงานของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” คือ

✧ โครงการ “เครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน” โดยการสนับสนุนของกองทุนสิ่งแวดล้อมสำหรับช่วงปี พ.ศ. 2539-2541

✧ โครงการ “ความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์กับเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่น” โดยการสนับสนุนของมูลนิธิสันติภาพซาคากาวา ประเทศญี่ปุ่น สำหรับช่วงปี พ.ศ. 2538-2542

✧ โครงการ “พัฒนาการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน” อันเป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิทยานิพนธ์ ปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยเยล สหรัฐอเมริกา สำหรับช่วงปี พ.ศ. 2539-2540

เป้าหมายและวัฒนธรรมการเรียนรู้

โครงการและแผนงานฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติ ตามที่กำหนดขึ้นในชั้นนี้ นับเป็นความพยายามเบื้องต้น ในอันที่จะสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ เพื่อเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาจิตสำนึกควบคู่กันไปกับทักษะวิชาชีพ อันเป็นพื้นฐานการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองบรรดาสมาชิกและครอบครัวผู้ได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมโครงการ ถือเป็นผู้ร่วมบุกเบิกในการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อความมั่นคงยั่งยืนและผาสุกทั้งของตนเองและชุมชน แทนสภาวะความแปลกแยกและความล่มสลายที่กำลังบังเกิดแก่ชุมชนชนบทอยู่ในปัจจุบันนี้

วัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ที่มุ่งเน้นทั้ง คนสถาบันสังคม และชุมชนท้องถิ่น เป็นแกนกลางทั้งหมดประกอบเป็นกระบวนการเชื่อมโยงและสร้างสรรค์ทางสังคม ใน 3 มิติใหญ่ๆ ของวิถีชีวิตและสังคมดังนี้

มิติการจัดการต้นทุนชีวิต อันได้แก่ เรื่องของการฟื้นฟูปรับปรุงบำรุงดิน การจัดการแหล่งน้ำ ไร่ นา ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดทำเกษตรประณีต ฯลฯ

มิติคุณภาพชีวิต อันได้แก่ เรื่องของการบริโภค สุขภาพพลานามัย ครอบครัว สภาพแวดล้อม ฯลฯ การพัฒนาความหลากหลายของกิจการงานอาชีพ และเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น

นอกเหนือไปจากเป้าหมายเพื่อการพัฒนาเครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนแล้วเป็นที่คาดหวังว่าประสบการณ์การเรียนรู้ของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ใน 3 มิติหลักที่ว่านี้ จะเป็นการปูพื้นฐานสำหรับแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่พึงประสงค์ต่อวิถีชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชนบทไทยในวงกว้างต่อไป

โครงสร้างการดำเนินงาน

“โรงเรียนชุมชนอีสาน” เริ่มคัดเลือกรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2537 จนถึงปี พ.ศ. 2539 ปัจจุบันนี้เป็นปีที่สามมีสมาชิกจำนวนประมาณ 150 คน จากเครือข่ายสมาชิกกลุ่ม นายสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และนายคำเดื่อง ภาษี อำเภอสตึก และนายผาย สร้อยสระกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ รวมทั้งมีเครือข่ายสมาชิกกลุ่มนายเจริญ ทวนไธสง และนายจันทร์ที่ ประทุมภา จากอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดนครราชสีมา เข้าร่วมสมทบด้วย

การคัดเลือกสมาชิก และการจัดกระบวนการดำเนินงานของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ได้มีการประเมินและปรับแก้ไขกันอยู่เสมอในขั้นนี้ พอจะให้ภาพโครงสร้างการดำเนินงานได้ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย 3 ผู้นำชุมชนท้องถิ่น (ซึ่งเรียกกันเป็นการภายในว่า “ครูบา”) ผู้อำนวยการ สทพ.-อีสาน และผู้แทนจากชุมชน หรือองค์กรตามความเหมาะสม

2. ผู้ช่วยครูบา

3. หัวหน้ากลุ่ม ซึ่งเลือกจากกลุ่มย่อยต่าง ๆ ภายในแต่ละเครือข่ายสมาชิก

เครือข่ายสมาชิก

จุดมุ่งหมายของการมีหัวหน้ากลุ่ม ก็เพื่อเสริมสร้างกระบวนการกลุ่ม และเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ที่จะริเริ่มและตัดสินใจ ในขณะที่เดียวกัน บรรดาหัวหน้ากลุ่มก็จะนำเอาปัญหาและประสบการณ์ที่เป็นของจริงของแต่ละกลุ่มมาประเมิน และแก้ไขปรับปรุงร่วมกัน

ในส่วนของ สทพ.-อีสาน ก็จะมีเจ้าหน้าที่โครงการทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงให้การดำเนินงานได้เป็นตามแผนงานที่ร่วมกันทำขึ้น หลักการมีอยู่ว่า ผู้นำและเนื้อหาของกระบวนการดำเนินงานจะต้องเน้นอยู่ที่บุคลากรภายในเครือข่ายชุมชนเป็นสำคัญว่ากันตั้งแต่ระดับคณะครูลงไปถึงผู้ช่วยครูบาหัวหน้ากลุ่ม และในระดับของตัวสมาชิกทั้งหลายเอง

นอกเหนือไปจากกลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานพร้อมโดยตรงแล้ว “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ยังให้ความสำคัญกับงานด้านข้อมูลและสารสนเทศ รวมทั้งศึกษาวิจัยและพัฒนาต่างๆ เพื่อหนุนช่วยให้การดำเนินงานพัฒนาได้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจมีบุคลากรด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นตามควรแก่กรณี เป็นการเพิ่มพูนและขยายขอบข่ายการเรียนรู้ของสมาชิก “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ไปด้วยในขณะเดียวกัน

ปัจจุบัน “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ได้รับความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดีจากอาจารย์และนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาช่วยเป็นที่ปรึกษาดำเนินงานด้านข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการพัฒนาของชุมชนชนบท

มองไปข้างหน้า

แม้ว่า “โรงเรียนชุมชนอีสาน” จะได้ทำการกำหนดหลักการเป้าหมายและวัตถุประสงค์ รวมทั้งโครงการและแผนงานปฏิบัติไว้อย่างค่อนข้างชัดเจนและรอบด้าน แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีใช้สูตรสำเร็จที่จะบันดาลให้มวลเกษตรกรและชุมชนชนบท ในการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง ทั้งหลายทั้งปวง นับเป็นเพียงการเริ่มต้นของมวลความพยายามแสวงหาแนวทางศึกษาและพัฒนาที่เหมาะสม และเป็นไปเพื่อชีวิต และสังคมชนบทอย่างแท้จริง

สภาวะความสูญเสียและความล่มสลายทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมเป็นแรงกดดันให้เกิดจิตสำนึกจากภายในของชุมชนชนบทเอง ถึงความจำเป็นต้องมีการทบทวนและแสวงหาทางเลือกกล่าวคือ ทางเลือกจากแนวทางการศึกษา และพัฒนาที่ถูกกำหนด และกำกับ

มาจากพลัง และความต้องการภายนอก-ภายในใต้กระแสโลกาภิวัตน์ มาสู่แนวทางที่อิสระและสร้างสรรค์ต่อชีวิตทั้งของตนเองและสังคม

โครงการ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” มิได้มีความหมายเพียงเพื่อสร้างตัวอาคารโรงเรียน มีวิทยาเขตและรูปแบบหลักสูตร และระบบวิธีการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ สิ่งเหล่านี้คงเป็นเรื่องของอนาคตโดยสาระรากฐาน และในฐานะที่เป็นความพยายามแสวงหาทางออก “โรงเรียนชุมชนอีสาน” หมายถึงการปรับเปลี่ยนหลักความคิดที่เสริมสร้างวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เพื่อฟื้นฟูคุณค่าความสำคัญของอัจฉริยภาพและศักยภาพสร้างสรรค์ของบุคคล และชุมชนท้องถิ่นชนบท และในขณะเดียวกันเป็นการสร้างฐานภูมิปัญญาเพื่อการเรียนรู้ดำรงตนอย่างมีศักดิ์ศรีในโลกของการเปลี่ยนแปลง

จะอย่างไรก็ตาม คณะผู้ดำเนินการโครงการ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” ต่างมีความตระหนักดีว่า หลักความคิดและพยายามแสวงหาทางเลือกที่ว่าเป็นเพียงแรงจุดประกายเล็กๆ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจ และร่วมมือร่วมใจทั้งจากภายในบรรดาชุมชนชนบททั้งหลายและการเกื้อหนุนจากสังคมในวงกว้าง “โรงเรียนชุมชนอีสาน” มิได้ก่อตั้งขึ้นมาเป็นไปเพื่อปิดกั้นโลกของชนบทออกจากโลกภายนอก หากเพื่อเป็นการปิดมิติของกระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทุกสาขาอาชีพ และกิจการงานของเพื่อนมนุษย์อย่างทัดเทียมกัน และเพราะฉะนั้น จึงเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี อิสระเสรีและสันติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

- ชื่อ – นามสกุล : นายสมยศ สมวิวัฒน์ชัย
- วัน เดือน ปี เกิด : 20 เมษายน 2491
- ประวัติการศึกษา :
- ปริญญาโท**
 - พาณิชยศาสตร์มหาบัณฑิต (MBA)
 - มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - ปริญญาตรี**
 - วิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาโยธา
 - สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
 - ประกาศนียบัตรชั้นสูง**
 - เศรษฐศาสตร์สาธารณะ
 - สถาบันพระปกเกล้า
 - ประกาศนียบัตร**
 - การจัดการข้อขัดแย้งสาธารณะ
 - ศูนย์สันติวิธี และธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า
 - วิทยาการการจัดการข้อขัดแย้ง
 - ศูนย์สันติวิธี และธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย